

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

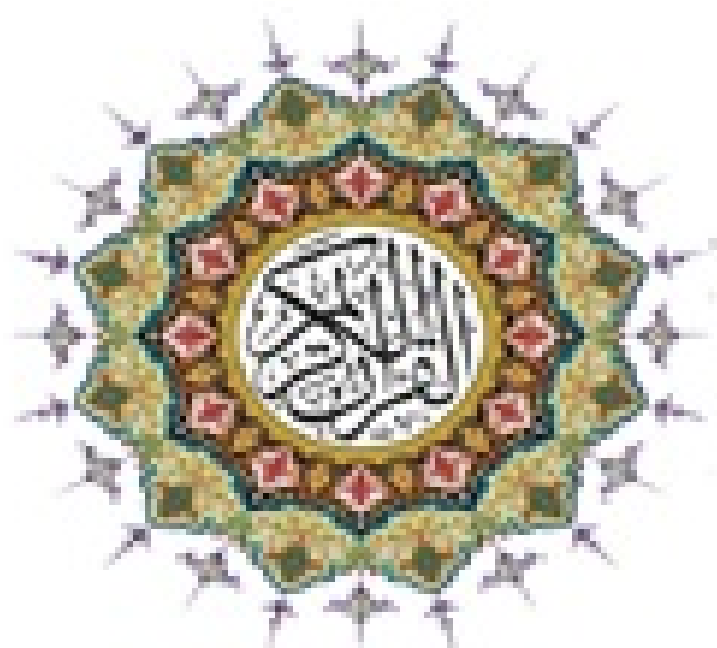
گامی

عمران
علیه السلام

www.ghaemiyeh.com
www.ghaemiyeh.org
www.ghaemiyeh.net
www.ghaemiyeh.ir

علم مفاهیم شناسی در قرآن

جلد ۶۳

رسول ملکیان اصفهانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

علم مفاهيم شناسي در قرآن سري جديد جلد 63

نويسنده:

رسول ملكيان اصفهاني

ناشر چاپي:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۴۵	علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد ۶۳
۴۵	مشخصات کتاب
۴۵	۱- شیشه
۴۵	۱- تاریخ شیشه گری
۴۵	۲- شیشه های کاخ سلیمان(ع)
۴۶	۳- فواید شیشه
۴۷	۴- تاریخ شیشه گری
۴۸	۲- شیعه
۴۸	۱- فضایل شیعه
۴۸	۲- اغوانپذیری شیعیان
۵۰	۳- حاکمیت شیعیان
۵۰	۴- حسابرسی شیعیان
۵۰	۵- شیعیان و دین ابراهیم(ع)
۵۲	۶- فضایل شیعیان
۵۲	۷- مقامات شیعیان
۵۴	۸- وعده به شیعیان
۵۵	۳- صابران
۵۵	۱- صابران
۵۹	۲- آثار ذکر صابران
۵۹	۳- آموزش صابران
۵۹	۴- احتضار صابران
۶۰	۵- اقتدار صابران
۶۱	۶- الگوی صابران

- ۶۱ ..... ۷- امداد به صابران
- ۶۳ ..... ۸- امنیت صابران
- ۶۳ ..... ۹- امیدواری صابران
- ۶۳ ..... ۱۰- ایمان صابران
- ۶۳ ..... ۱۱- برگزیدگی صابران
- ۶۴ ..... ۱۲- بشارت به صابران
- ۶۵ ..... ۱۳- پاداش اخروی صابران
- ۶۷ ..... ۱۴- پاداش بی شمار صابران
- ۶۷ ..... ۱۵- پاداش صابران
- ۶۹ ..... ۱۶- تفضل به صابران
- ۷۰ ..... ۱۷- حامی اخروی صابران
- ۷۱ ..... ۱۸- حامی دنیوی صابران
- ۷۱ ..... ۱۹- حتمیت پاداش صابران
- ۷۱ ..... ۲۰- حسابرسی اخروی صابران
- ۷۱ ..... ۲۱- حسن فرجام صابران
- ۷۳ ..... ۲۲- حمایت از صابران
- ۷۳ ..... ۲۳- خوش اخلاقی صابران
- ۷۳ ..... ۲۴- ذکر دائمی صابران
- ۷۴ ..... ۲۵- رستگاری صابران
- ۷۵ ..... ۲۶- زمینه تشخیص صابران
- ۷۵ ..... ۲۷- سرور صابران
- ۷۵ ..... ۲۸- شرح صدر صابران
- ۷۶ ..... ۲۹- شکرگزاری صابران
- ۷۷ ..... ۳۰- صابران از صالحان
- ۷۷ ..... ۳۱- صابران در بهشت
- ۷۷ ..... ۳۲- صابران در فقر

۷۹	۳۳- صابران در قیامت
۷۹	۳۴- صابران و ایام الله
۷۹	۳۵- صابران و تفاخر
۷۹	۳۶- صابران و تکبر
۸۱	۳۷- صابران و سرور
۸۱	۳۸- صابران و قصه قوم سبا
۸۱	۳۹- صابران هنگام آسایش
۸۱	۴۰- صابران هنگام رفاه
۸۲	۴۱- صابران هنگام سلب نعمت
۸۳	۴۲- عزت صابران
۸۳	۴۳- عفوهای صابران
۸۳	۴۴- عقیده صابران
۸۳	۴۵- عمل پسندیده صابران
۸۵	۴۶- فرجام صابران
۸۵	۴۷- فضایل اخروی صابران
۸۵	۴۸- فضایل صابران
۸۹	۴۹- فهم صابران
۸۹	۵۰- مراد از صابران
۹۰	۵۱- مقام صابران
۹۱	۵۲- مقامات صابران
۹۲	۵۳- نزول ملائکه بر صابران
۹۳	۵۴- نعمتهای صابران
۹۳	۵۵- وعده به صابران
۹۳	۵۶- ویژگیهای صابران
۹۵	۵۷- هدایت صابران
۹۶	۴- صابثان

- ۱- آثار ایمان صابئان ۹۶
- ۲- ایمان صابئان ۹۶
- ۳- پاداش صابئان مؤمن ۹۶
- ۴- دین صابئان ۹۸
- ۵- رسمیت دین صابئان ۹۸
- ۶- عقیده صابئان ۹۸
- ۷- مسؤولیت صابئان ۹۹
- ۸- تاریخ صابئیت ۱۰۰
- ۵- صادقان ۱۰۱
- ۱- صادقان ۱۰۱
- ۲- اطاعت از صادقان ۱۰۱
- ۳- برگزیدگی صادقان ۱۰۳
- ۴- پاداش صادقان ۱۰۳
- ۵- پیروزی صادقان ۱۰۳
- ۶- رستگاری صادقان ۱۰۵
- ۷- رضایت صادقان ۱۰۵
- ۸- زمینه تشخیص صادقان ۱۰۵
- ۹- صادقان در بهشت ۱۰۵
- ۱۰- صادقان در قیامت ۱۰۶
- ۱۱- عصمت صادقان ۱۰۷
- ۱۲- فضایل صادقان ۱۰۷
- ۱۳- مقامات صادقان ۱۰۷
- ۱۴- مؤمنان و مقامات صادقان ۱۰۹
- ۶- صاعقه ۱۱۰
- ۱- ابتلا به صاعقه آسمانی ۱۱۰
- ۲- سرعت صاعقه عذاب ۱۱۰

- ۳- صاعقه زدگی بنی اسرائیل ۱۱۰
- ۴- صاعقه زدگی قوم ثمود ۱۱۲
- ۵- صاعقه عذاب ۱۱۲
- ۶- عذاب با صاعقه ۱۱۴
- ۷- عذاب صاعقه ۱۱۵
- ۸- عوامل مصونیت از صاعقه آسمانی ۱۱۶
- ۹- کیفر با صاعقه ۱۱۶
- ۱۰- محدوده صاعقه آسمانی ۱۱۷
- ۱۱- منشأ صاعقه آسمانی ۱۱۸
- ۱۲- هلاکت با صاعقه ۱۱۸
- ۱۳- ابتلا به صاعقه آسمانی ۱۱۸
- ۱۴- عوامل مصونیت از صاعقه آسمانی ۱۲۰
- ۱۵- محدوده صاعقه آسمانی ۱۲۰
- ۱۶- منشأ صاعقه آسمانی ۱۲۰
- ۷- صالح(ع) ۱۲۱
- ۱- آب آشامیدنی شتر صالح(ع) ۱۲۱
- ۲- آب دهی شتر صالح(ع) ۱۲۱
- ۳- آثار اذیت شتر صالح(ع) ۱۲۳
- ۴- آثار ایمان به صالح(ع) ۱۲۳
- ۵- آثار بشر بودن صالح(ع) ۱۲۳
- ۶- آثار تقوای پیروان صالح(ع) ۱۲۳
- ۷- آثار تکذیب صالح(ع) ۱۲۵
- ۸- آثار دعوت‌های صالح(ع) ۱۲۵
- ۹- آثار عقر شتر صالح(ع) ۱۲۵
- ۱۰- آثار قتل شتر صالح(ع) ۱۲۶
- ۱۱- آثار نبوت صالح(ع) ۱۲۷

- ۱۲- آثار نبوغ صالح(ع) ----- ۱۲۷
- ۱۳- آزادی شتر صالح(ع) ----- ۱۲۸
- ۱۴- اتمام حجت صالح(ع) ----- ۱۲۹
- ۱۵- اجابت دعای صالح(ع) ----- ۱۲۹
- ۱۶- احتجاج صالح(ع) ----- ۱۲۹
- ۱۷- اخلاص صالح(ع) ----- ۱۳۱
- ۱۸- استعدادهای صالح(ع) ----- ۱۳۱
- ۱۹- استمداد صالح(ع) ----- ۱۳۱
- ۲۰- اشراف قوم ثمود و صالح(ع) ----- ۱۳۳
- ۲۱- اصلاح طلبی صالح(ع) ----- ۱۳۳
- ۲۲- اضرار به شتر صالح(ع) ----- ۱۳۳
- ۲۳- اطمینان صالح(ع) ----- ۱۳۳
- ۲۴- اظهار بی اطلاعی از قتل صالح(ع) ----- ۱۳۵
- ۲۵- اظهار خیرخواهی صالح(ع) ----- ۱۳۵
- ۲۶- اعتماد به صالح(ع) ----- ۱۳۵
- ۲۷- اعجاز خلقت شتر صالح(ع) ----- ۱۳۵
- ۲۸- اعجاز شتر صالح(ع) ----- ۱۳۷
- ۲۹- اعراض از انذارهای صالح(ع) ----- ۱۳۷
- ۳۰- التجای صالح(ع) ----- ۱۳۷
- ۳۱- امانتداری صالح(ع) ----- ۱۳۸
- ۳۲- امتحان با شتر صالح(ع) ----- ۱۳۹
- ۳۳- انبیای بعد از صالح(ع) ----- ۱۳۹
- ۳۴- انذارهای صالح(ع) ----- ۱۴۰
- ۳۵- اهانت به صالح(ع) ----- ۱۴۲
- ۳۶- اهداف صالح(ع) ----- ۱۴۲
- ۳۷- اهمیت شتر صالح(ع) ----- ۱۴۲

- ۳۸- اهمیت معجزه صالح(ع) ۱۴۳
- ۳۹- ایمان به صالح(ع) ۱۴۵
- ۴۰- ایمان خانواده صالح(ع) ۱۴۷
- ۴۱- برادری صالح(ع) ۱۴۷
- ۴۲- بشارت به صالح(ع) ۱۴۷
- ۴۳- بشر بودن صالح(ع) ۱۴۷
- ۴۴- بی اعتنایی به هشدارهای صالح(ع) ۱۴۹
- ۴۵- بی تأثیری انذارهای صالح(ع) ۱۴۹
- ۴۶- بینات صالح(ع) ۱۴۹
- ۴۷- بینش صالح(ع) ۱۵۰
- ۴۸- پشیمانی مکذبان صالح(ع) ۱۵۱
- ۴۹- تاریخ صالح(ع) ۱۵۱
- ۵۰- تبلیغ صالح(ع) ۱۵۱
- ۵۱- تشکل مخالفان صالح(ع) ۱۵۳
- ۵۲- تشویقهای صالح(ع) ۱۵۳
- ۵۳- تطییر به پیروان صالح(ع) ۱۵۳
- ۵۴- تطییر به صالح(ع) ۱۵۴
- ۵۵- تعالیم صالح(ع) ۱۵۵
- ۵۶- تکذیب برتری صالح(ع) ۱۵۵
- ۵۷- تکذیب صالح(ع) ۱۵۵
- ۵۸- تلاش صالح(ع) ۱۵۷
- ۵۹- توطئه علیه صالح(ع) ۱۵۷
- ۶۰- توطئه قتل صالح(ع) ۱۵۸
- ۶۱- تهدیدهای صالح(ع) ۱۵۹
- ۶۲- تهمت به صالح(ع) ۱۵۹
- ۶۳- تهمت تکبر به صالح(ع) ۱۶۰

- ۶۴- تهمت جادوزدگی به صالح(ع) ۱۶۱
- ۶۵- تهمت جنون به صالح(ع) ۱۶۱
- ۶۶- تهمت دروغگویی به صالح(ع) ۱۶۱
- ۶۷- تهمت شومی به پیروان صالح(ع) ۱۶۳
- ۶۸- تهمت شومی به صالح(ع) ۱۶۳
- ۶۹- تهمت قدرت طلبی به صالح(ع) ۱۶۳
- ۷۰- چرای شتر صالح(ع) ۱۶۴
- ۷۱- حامی صالح(ع) ۱۶۵
- ۷۲- حیات شتر صالح(ع) ۱۶۶
- ۷۳- خاستگاه صالح(ع) ۱۶۷
- ۷۴- خواسته های صالح(ع) ۱۶۷
- ۷۵- خوشنامی صالح(ع) ۱۶۹
- ۷۶- خویشاوندان صالح(ع) ۱۶۹
- ۷۷- خویشاوندی صالح(ع) با قوم ثمود ۱۶۹
- ۷۸- خویشاوندی قوم ثمود با صالح(ع) ۱۷۱
- ۷۹- خیرخواهی صالح(ع) ۱۷۱
- ۸۰- درخواست اطاعت از صالح(ع) ۱۷۱
- ۸۱- درخواست معجزه از صالح(ع) ۱۷۳
- ۸۲- دروغگویی مخالفان صالح(ع) ۱۷۳
- ۸۳- دشمنان صالح(ع) ۱۷۳
- ۸۴- دشمنی با خانواده صالح(ع) ۱۷۴
- ۸۵- دشمنی با شتر صالح(ع) ۱۷۵
- ۸۶- دشمنی با صالح(ع) ۱۷۵
- ۸۷- دعوت صالح(ع) ۱۷۵
- ۸۸- دعوت‌های صالح(ع) ۱۷۷
- ۸۹- دلایل آزادی شتر صالح(ع) ۱۷۹

- ۹۰- دلایل نبوت صالح(ع) ۱۷۹
- ۹۱- دلداری به صالح(ع) ۱۸۱
- ۹۲- دلسوزی صالح(ع) ۱۸۱
- ۹۳- رحمت به صالح(ع) ۱۸۳
- ۹۴- رسالت صالح(ع) ۱۸۳
- ۹۵- روش برخورد صالح(ع) ۱۸۵
- ۹۶- روش برخورد مخالفان صالح(ع) ۱۸۶
- ۹۷- روش تبلیغ صالح(ع) ۱۸۷
- ۹۸- زمینه تکذیب صالح(ع) ۱۸۷
- ۹۹- زیان به شتر صالح(ع) ۱۸۸
- ۱۰۰- سختی عقر شتر صالح(ع) ۱۸۹
- ۱۰۱- سرزنش صالح(ع) ۱۸۹
- ۱۰۲- سرزنشهای صالح(ع) ۱۸۹
- ۱۰۳- سهم آب شتر صالح(ع) ۱۹۱
- ۱۰۴- شتر صالح(ع) ۱۹۲
- ۱۰۵- شتر صالح(ع) از آیات خدا ۱۹۵
- ۱۰۶- شرک ستیزی صالح(ع) ۱۹۵
- ۱۰۷- شک در صداقت صالح(ع) ۱۹۵
- ۱۰۸- شک در نبوت صالح(ع) ۱۹۷
- ۱۰۹- صالح(ع) قبل از نبوت ۱۹۷
- ۱۱۰- صالح(ع) و خواسته های قوم ثمود ۱۹۷
- ۱۱۱- صالح(ع) و قوم ثمود ۱۹۹
- ۱۱۲- صالح(ع) و کافران ۲۰۳
- ۱۱۳- صالح(ع) و گناه ۲۰۳
- ۱۱۴- صالح(ع) و مشرکان ۲۰۳
- ۱۱۵- صبر صالح(ع) ۲۰۳

- ۱۱۶- صداقت صالح(ع) ----- ۲۰۴
- ۱۱۷- صفات جسمانی شتر صالح(ع) ----- ۲۰۵
- ۱۱۸- عاقر شتر صالح(ع) ----- ۲۰۵
- ۱۱۹- عظمت شتر صالح(ع) ----- ۲۰۷
- ۱۲۰- عقر شتر صالح(ع) ----- ۲۰۷
- ۱۲۱- عمل به تکلیف صالح(ع) ----- ۲۱۱
- ۱۲۲- عوامل تکذیب صالح(ع) ----- ۲۱۱
- ۱۲۳- عوامل نجات پیروان صالح(ع) ----- ۲۱۳
- ۱۲۴- فضایل صالح(ع) ----- ۲۱۳
- ۱۲۵- فلسفه تکذیب صالح(ع) ----- ۲۱۵
- ۱۲۶- فلسفه معجزه صالح(ع) ----- ۲۱۷
- ۱۲۷- قبول هشدارهای صالح(ع) ----- ۲۱۷
- ۱۲۸- قتل شتر صالح(ع) ----- ۲۱۷
- ۱۲۹- قداست شتر صالح(ع) ----- ۲۲۰
- ۱۳۰- قصه صالح(ع) ----- ۲۲۱
- ۱۳۱- قوم ثمود و تکذیب صالح(ع) ----- ۲۴۵
- ۱۳۲- قوم ثمود و شتر صالح(ع) ----- ۲۴۵
- ۱۳۳- قوم ثمود و صالح(ع) ----- ۲۴۷
- ۱۳۴- قوم ثمود و نبوت صالح(ع) ----- ۲۵۱
- ۱۳۵- کفر به نبوت صالح(ع) ----- ۲۵۱
- ۱۳۶- کفر به نبوت صالح(ع) ----- ۲۵۱
- ۱۳۷- کیفر اذیت شتر صالح(ع) ----- ۲۵۲
- ۱۳۸- کیفر اضرار به شتر صالح(ع) ----- ۲۵۲
- ۱۳۹- کیفر توطئه علیه صالح(ع) ----- ۲۵۲
- ۱۴۰- کیفر عقر شتر صالح(ع) ----- ۲۵۲
- ۱۴۱- کیفر قتل شتر صالح(ع) ----- ۲۵۲

- ۱۴۲- کیفر هلاکت شتر صالح(ع) ----- ۲۵۵
- ۱۴۳- گناه عقر شتر صالح(ع) ----- ۲۵۵
- ۱۴۴- مبارزه با صالح(ع) ----- ۲۵۵
- ۱۴۵- مبارزه با مکر مخالفان صالح(ع) ----- ۲۵۷
- ۱۴۶- محافظت از شتر صالح(ع) ----- ۲۵۷
- ۱۴۷- محدوده رسالت صالح(ع) ----- ۲۵۷
- ۱۴۸- مخاطبان صالح(ع) ----- ۲۵۷
- ۱۴۹- مخالفان صالح(ع) ----- ۲۵۹
- ۱۵۰- مخالفت با صالح(ع) ----- ۲۵۹
- ۱۵۱- مردمداری صالح(ع) ----- ۲۵۹
- ۱۵۲- مزد رسالت صالح(ع) ----- ۲۵۹
- ۱۵۳- مسؤولیت صالح(ع) ----- ۲۶۱
- ۱۵۴- معجزه صالح(ع) ----- ۲۶۱
- ۱۵۵- مقامات صالح(ع) ----- ۲۶۵
- ۱۵۶- مکذبان صالح(ع) ----- ۲۶۵
- ۱۵۷- مکر علیه خانواده صالح(ع) ----- ۲۶۷
- ۱۵۸- مکر علیه صالح(ع) ----- ۲۶۸
- ۱۵۹- مکر علیه مخالفان صالح(ع) ----- ۲۶۹
- ۱۶۰- مکر مخالفان صالح(ع) ----- ۲۶۹
- ۱۶۱- ممانعت از ایمان به صالح(ع) ----- ۲۶۹
- ۱۶۲- منشأ دشمنی با صالح(ع) ----- ۲۷۱
- ۱۶۳- منشأ نجات پیروان صالح(ع) ----- ۲۷۱
- ۱۶۴- منشأ هلاکت شتر صالح(ع) ----- ۲۷۱
- ۱۶۵- مواعظ صالح(ع) ----- ۲۷۱
- ۱۶۶- موانع درک تعالیم صالح(ع) ----- ۲۷۳
- ۱۶۷- موقعیت اجتماعی صالح(ع) ----- ۲۷۳

- ۱۶۸- مؤمنان به صالح(ع) ۲۷۳
- ۱۶۹- مهربانی صالح(ع) ۲۷۵
- ۱۷۰- مهمترین تعالیم صالح(ع) ۲۷۷
- ۱۷۱- مهمترین دعوت صالح(ع) ۲۷۷
- ۱۷۲- مهمترین رسالت صالح(ع) ۲۷۷
- ۱۷۳- نبوت صالح(ع) ۲۷۹
- ۱۷۴- نبوغ صالح(ع) ۲۸۱
- ۱۷۵- نجات پیروان صالح(ع) ۲۸۲
- ۱۷۶- نجات صالح(ع) ۲۸۳
- ۱۷۷- نژاد صالح(ع) ۲۸۳
- ۱۷۸- نقش شتر صالح(ع) ۲۸۴
- ۱۷۹- نقش صالح(ع) ۲۸۵
- ۱۸۰- نقش معجزه صالح(ع) ۲۸۵
- ۱۸۱- نگرانی از استقامت پیروان صالح(ع) ۲۸۵
- ۱۸۲- نواهی صالح(ع) ۲۸۶
- ۱۸۳- نهی از اذیت شتر صالح(ع) ۲۸۷
- ۱۸۴- نهی از بی‌اعتنایی به شتر صالح(ع) ۲۸۹
- ۱۸۵- وحی به صالح(ع) ۲۸۹
- ۱۸۶- وعده به صالح(ع) ۲۸۹
- ۱۸۷- ولایت اولیای مقتول در دوران صالح(ع) ۲۸۹
- ۱۸۸- ویژگیهای شتر صالح(ع) ۲۹۰
- ۱۸۹- هجرت صالح(ع) ۲۹۱
- ۱۹۰- هدایتگری صالح(ع) ۲۹۱
- ۱۹۱- هشدار به صالح(ع) ۲۹۲
- ۱۹۲- هشدار صالح(ع) ۲۹۲
- ۱۹۳- هشدارهای صالح(ع) ۲۹۲

- ۱۹۴- هلاکت شتر صالح(ع) ----- ۲۹۵
- ۱۹۵- هماهنگی عاقر شتر صالح(ع) و قوم ثمود ----- ۲۹۵
- ۱۹۶- هوشیاری صالح(ع) ----- ۲۹۶
- ۸- صالحان ----- ۲۹۸
- ۱- صالحان ----- ۲۹۸
- ۲- آثار قیاس صالحان با مفسدان ----- ۳۰۲
- ۳- آموزش صالحان ----- ۳۰۲
- ۴- ابراهیم(ع) از صالحان ----- ۳۰۴
- ۵- اجابت دعای صالحان ----- ۳۰۶
- ۶- احترام اخروی صالحان ----- ۳۰۶
- ۷- احترام صالحان ----- ۳۰۸
- ۸- احترام فرزندان صالحان ----- ۳۰۸
- ۹- ادريس(ع) از صالحان ----- ۳۰۸
- ۱۰- ارزش مقامات صالحان ----- ۳۰۸
- ۱۱- ارزش همنشینی با صالحان ----- ۳۱۰
- ۱۲- ارزیابی اخروی عمل صالحان ----- ۳۱۰
- ۱۳- ازدیاد پاداش صالحان ----- ۳۱۰
- ۱۴- استمرار پاداش صالحان ----- ۳۱۰
- ۱۵- استهزای صالحان ----- ۳۱۲
- ۱۶- اسحاق(ع) از صالحان ----- ۳۱۲
- ۱۷- اسماعیل(ع) از صالحان ----- ۳۱۲
- ۱۸- اصلاح زندگی صالحان ----- ۳۱۴
- ۱۹- اعراض منافقان از صالحان ----- ۳۱۴
- ۲۰- الیاس(ع) از صالحان ----- ۳۱۴
- ۲۱- الیسع(ع) از صالحان ----- ۳۱۴
- ۲۲- امداد به بازماندگان صالحان ----- ۳۱۶

- ۳۱۶-..... ۲۳- امداد به صالحان
- ۳۱۶-..... ۲۴- امنیت اخروی صالحان
- ۳۱۶-..... ۲۵- امنیت صالحان
- ۳۱۸-..... ۲۶- انبیا از صالحان
- ۳۱۸-..... ۲۷- انقیاد صالحان
- ۳۱۸-..... ۲۸- اهمیت تربیت صالحان
- ۳۱۹-..... ۲۹- اهمیت مقامات صالحان
- ۳۲۰-..... ۳۰- ایمان صالحان
- ۳۲۰-..... ۳۱- ایوب(ع) از صالحان
- ۳۲۰-..... ۳۲- برتری صالحان
- ۳۲۰-..... ۳۳- بشارت به صالحان
- ۳۲۲-..... ۳۴- بشارت حاکمیت صالحان
- ۳۲۳-..... ۳۵- بصیرت صالحان
- ۳۲۴-..... ۳۶- بی تأثیری خویشاوندی با صالحان
- ۳۲۴-..... ۳۷- پاداش اخروی صالحان
- ۳۲۶-..... ۳۸- پاداش بزرگ صالحان
- ۳۲۷-..... ۳۹- پاداش صالحان
- ۳۳۴-..... ۴۰- پاداش کامل صالحان
- ۳۳۴-..... ۴۱- پاداش مضاعف صالحان
- ۳۳۴-..... ۴۲- پذیرایی اخروی از صالحان
- ۳۳۴-..... ۴۳- پذیرایی از صالحان
- ۳۳۵-..... ۴۴- پشیمانی اخروی صالحان
- ۳۳۶-..... ۴۵- پیروزی صالحان
- ۳۳۶-..... ۴۶- تأمین خواسته های صالحان
- ۳۳۸-..... ۴۷- تأمین نیازهای صالحان
- ۳۳۸-..... ۴۸- تبیین خط مشی صالحان

۳۳۸	۴۹- تشخیص صالحان
۳۴۰	۵۰- تضمین پاداش صالحان
۳۴۰	۵۱- تفاوت صالحان و خطاکاران
۳۴۰	۵۲- تفضل به صالحان
۳۴۱	۵۳- تقرب صالحان
۳۴۲	۵۴- تکفیر گناه صالحان
۳۴۲	۵۵- تنزیه صالحان
۳۴۳	۵۶- توبه صالحان
۳۴۴	۵۷- توحید عبادی صالحان
۳۴۴	۵۸- جاودانگی صالحان
۳۴۴	۵۹- حاکمیت صالحان
۳۴۴	۶۰- حامی صالحان
۳۴۶	۶۱- حتمیت پاداش صالحان
۳۴۶	۶۲- حسابرسی صالحان
۳۴۶	۶۳- حسن فرجام صالحان
۳۴۸	۶۴- حکومت جهانی صالحان
۳۴۸	۶۵- حلم صالحان
۳۴۸	۶۶- خشیت صالحان
۳۵۰	۶۷- خضوع صالحان
۳۵۰	۶۸- خلافت صالحان
۳۵۰	۶۹- داود(ع) از صالحان
۳۵۱	۷۰- درخواست بهشت برای صالحان
۳۵۲	۷۱- درخواست مقامات صالحان
۳۵۲	۷۲- دعا برای صالحان
۳۵۲	۷۳- دعوتهای صالحان
۳۵۴	۷۴- ذکر خیر صالحان

- ۳۵۴ ----- ۷۵- ذکر دائمی صالحان
- ۳۵۴ ----- ۷۶- ذوالکفل(ع) از صالحان
- ۳۵۴ ----- ۷۷- رحمت بر صالحان
- ۳۵۶ ----- ۷۸- رستگاری اخروی صالحان
- ۳۵۶ ----- ۷۹- رستگاری صالحان
- ۳۵۶ ----- ۸۰- رضایت اخروی صالحان
- ۳۵۷ ----- ۸۱- رضایت از صالحان
- ۳۵۸ ----- ۸۲- رضایت صالحان
- ۳۵۸ ----- ۸۳- رفع ترس از صالحان
- ۳۵۹ ----- ۸۴- روزی اخروی صالحان
- ۳۶۰ ----- ۸۵- زکریا(ع) از صالحان
- ۳۶۰ ----- ۸۶- زمینه آموزش صالحان
- ۳۶۰ ----- ۸۷- زمینه حکومت صالحان
- ۳۶۱ ----- ۸۸- زمینه لغزش صالحان
- ۳۶۲ ----- ۸۹- زمینه مقامات صالحان
- ۳۶۲ ----- ۹۰- زندگی دنیوی صالحان
- ۳۶۲ ----- ۹۱- سرور اخروی صالحان
- ۳۶۲ ----- ۹۲- سعادت اخروی صالحان
- ۳۶۴ ----- ۹۳- سلیمان(ع) از صالحان
- ۳۶۴ ----- ۹۴- شرایط همنشینی با صالحان
- ۳۶۴ ----- ۹۵- شعیب(ع) از صالحان
- ۳۶۴ ----- ۹۶- شکرگزاری صالحان
- ۳۶۶ ----- ۹۷- صابران از صالحان
- ۳۶۶ ----- ۹۸- صالحان امت ها
- ۳۶۶ ----- ۹۹- صالحان امت های پیشین
- ۳۶۷ ----- ۱۰۰- صالحان اهل کتاب

- ۱۰۱- صالحان ایله ۳۶۸
- ۱۰۲- صالحان بنی اسرائیل ۳۶۹
- ۱۰۳- صالحان در آخرت ۳۷۰
- ۱۰۴- صالحان در بهشت ۳۷۲
- ۱۰۵- صالحان در بهشت عدن ۳۷۶
- ۱۰۶- صالحان در حکومت ذوالقرنین ۳۷۶
- ۱۰۷- صالحان در فقر ۳۷۶
- ۱۰۸- صالحان در قیامت ۳۷۸
- ۱۰۹- صالحان و زکات ۳۸۰
- ۱۱۰- صالحان و صدقه ۳۸۰
- ۱۱۱- صالحان و ظلم ۳۸۲
- ۱۱۲- صالحان و قرآن ۳۸۲
- ۱۱۳- صالحان و محمد(صلی الله علیه و آله) ۳۸۲
- ۱۱۴- صالحان هنگام رفاه ۳۸۴
- ۱۱۵- صالحان هنگام سلب نعمت ۳۸۴
- ۱۱۶- صالحان یهود ۳۸۴
- ۱۱۷- صبر صالحان ۳۸۶
- ۱۱۸- ظلم به صالحان ۳۸۶
- ۱۱۹- عبادت کنار قبور صالحان ۳۸۶
- ۱۲۰- عبودیت صالحان ۳۸۶
- ۱۲۱- عذاب صالحان ایله ۳۸۸
- ۱۲۲- عقلانیت برتری صالحان ۳۸۸
- ۱۲۳- عقیده به حاکمیت صالحان ۳۸۸
- ۱۲۴- عقیده صالحان ۳۸۹
- ۱۲۵- عمل صالحان ۳۹۰
- ۱۲۶- عمل ناپسند خویشاوندان صالحان ۳۹۰

- ۱۲۷- عمل ناپسند فرزندان صالحان ۳۹۰
- ۱۲۸- عوامل محافظت از منافع صالحان ۳۹۲
- ۱۲۹- عوامل محافظت از منافع فرزندان صالحان ۳۹۲
- ۱۳۰- عیسی(ع) از صالحان ۳۹۲
- ۱۳۱- فاسدان و صالحان ۳۹۲
- ۱۳۲- فرجام اخروی صالحان ۳۹۴
- ۱۳۳- فرجام صالحان ۳۹۴
- ۱۳۴- فرزند صالحان ۳۹۴
- ۱۳۵- فضایل اخروی صالحان ۳۹۶
- ۱۳۶- فضایل صالحان ۳۹۶
- ۱۳۷- قداست قبور صالحان ۴۰۴
- ۱۳۸- قیاس صالحان با مفسدان ۴۰۴
- ۱۳۹- کمی صالحان ۴۰۶
- ۱۴۰- لوط(ع) از صالحان ۴۰۶
- ۱۴۱- محافظت از مال بازماندگان صالحان ۴۰۷
- ۱۴۲- محبوبیت صالحان ۴۰۸
- ۱۴۳- محدوده حکومت صالحان ۴۰۸
- ۱۴۴- محمد(صلی الله علیه و آله) از صالحان ۴۰۸
- ۱۴۵- مراتب صالحان ۴۰۹
- ۱۴۶- مریم(س) از صالحان ۴۱۰
- ۱۴۷- مصونیت صالحان ۴۱۰
- ۱۴۸- مقامات اخروی صالحان ۴۱۲
- ۱۴۹- مقامات صالحان ۴۱۲
- ۱۵۰- منافقان و صالحان ۴۱۷
- ۱۵۱- منشأ آموزش صالحان ۴۱۸
- ۱۵۲- منشأ حاکمیت صالحان ۴۱۸

- ۱۵۳- موسی(ع) از صالحان ۴۱۸
- ۱۵۴- مهمترین پاداش صالحان ۴۱۸
- ۱۵۵- نجات اخروی صالحان ۴۲۰
- ۱۵۶- نجات از تنهایی صالحان ۴۲۰
- ۱۵۷- نجات صالحان ۴۲۰
- ۱۵۸- نشانه های صالحان ۴۲۲
- ۱۵۹- نعمت همنشینی با صالحان ۴۲۲
- ۱۶۰- نعمتهای اخروی صالحان ۴۲۲
- ۱۶۱- نقش اجتماعی صالحان ۴۲۴
- ۱۶۲- نقش صالحان ۴۲۴
- ۱۶۳- نقش صالحان امت ها ۴۲۴
- ۱۶۴- نگرانی صالحان ۴۲۶
- ۱۶۵- نوح(ع) از صالحان ۴۲۶
- ۱۶۶- نهی از صالحان ۴۲۶
- ۱۶۷- وراثت صالحان ۴۲۶
- ۱۶۸- وعده به صالحان ۴۲۸
- ۱۶۹- وعده پیروزی صالحان ۴۳۰
- ۱۷۰- وعده حاکمیت صالحان ۴۳۰
- ۱۷۱- وعده خلافت صالحان ۴۳۱
- ۱۷۲- وفور نعمت اخروی صالحان ۴۳۲
- ۱۷۳- وقت پاداش صالحان ۴۳۲
- ۱۷۴- ویژگیهای روزی اخروی صالحان ۴۳۲
- ۱۷۵- ویژگیهای صالحان ۴۳۴
- ۱۷۶- هارون(ع) از صالحان ۴۳۴
- ۱۷۷- هدایت صالحان ۴۳۴
- ۱۷۸- همنشینی اخروی با صالحان ۴۳۶

- ۱۷۹- همنشینی با صالحان ۴۳۶
- ۱۸۰- یحیی (ع) از صالحان ۴۳۸
- ۱۸۱- یعقوب (ع) از صالحان ۴۳۸
- ۱۸۲- یوسف (ع) از صالحان ۴۴۰
- ۱۸۳- یوسف (ع) و صالحان ۴۴۰
- ۱۸۴- یونس (ع) از صالحان ۴۴۰
- ۹- صبح ۴۴۲
- ۱- استیذان قبل از نماز صبح ۴۴۲
- ۲- اصحاب الجنه هنگام صبح ۴۴۲
- ۳- اهمیت صبح ۴۴۲
- ۴- اهمیت نافله صبح ۴۴۲
- ۵- اهمیت نماز صبح ۴۴۴
- ۶- تسبیح خدا در صبح ۴۴۵
- ۷- تسبیح خدا قبل از صبح ۴۴۶
- ۸- تسبیح در صبح ۴۴۶
- ۹- تشبیه به صبح ۴۴۸
- ۱۰- تشریح نماز صبح ۴۵۰
- ۱۱- تظاهر به نماز صبح ۴۵۰
- ۱۲- چرای چهارپایان در صبح ۴۵۰
- ۱۳- حمد در صبح ۴۵۲
- ۱۴- خضوع سایه در صبح ۴۵۲
- ۱۵- دعا در صبح ۴۵۲
- ۱۶- ذکر خدا در صبح ۴۵۴
- ۱۷- ذکر در صبح ۴۵۴
- ۱۸- زیبایی صبح ۴۵۶
- ۱۹- سوگند به صبح ۴۵۶

- ۴۵۸ ..... ۲۰- صبح در بهشت
- ۴۵۸ ..... ۲۱- طلوع صبح
- ۴۵۸ ..... ۲۲- عبادت در صبح
- ۴۶۰ ..... ۲۳- عذاب در صبح
- ۴۶۲ ..... ۲۴- عظمت صبح
- ۴۶۲ ..... ۲۵- غار اصحاب کهف هنگام صبح
- ۴۶۲ ..... ۲۶- فضیلت نماز صبح
- ۴۶۴ ..... ۲۷- گواهان نماز صبح
- ۴۶۴ ..... ۲۸- مناجات در صبح
- ۴۶۴ ..... ۲۹- نظارت بر نماز صبح
- ۴۶۵ ..... ۳۰- نماز صبح
- ۴۶۶ ..... ۳۱- نماز صبح با جماعت
- ۴۶۶ ..... ۳۲- وقت فضیلت نماز صبح
- ۴۶۷ ..... ۳۳- وقت نماز صبح
- ۴۶۸ ..... ۳۴- هجوم در صبح
- ۴۶۹ ..... ۳۵- هلاکت در صبح
- ۴۷۰ ..... ۳۶- سوگند به صبحگاهان
- ۴۷۰ ..... ۳۷- عظمت صبحگاهان
- ۴۷۱ ..... ۳۸- مدبر صبحگاهان
- ۴۷۳ ..... ۱۰- صبر
- ۴۷۳ ..... ۱- صبر
- ۴۷۳ ..... ۲- آثار بی صبری
- ۴۷۵ ..... ۳- آثار ترک تبلیغ صبر
- ۴۷۵ ..... ۴- آثار ترک صبر
- ۴۷۶ ..... ۵- آثار صبر
- ۴۹۷ ..... ۶- آثار صبر ابرار

- ۴۹۷ ..... ۷- آثار صبر ادریس(ع)
- ۴۹۷ ..... ۸- آثار صبر اسماعیل(ع)
- ۴۹۷ ..... ۹- آثار صبر بر ایمان
- ۴۹۹ ..... ۱۰- آثار صبر بر حق
- ۴۹۹ ..... ۱۱- آثار صبر بندگان خدا
- ۴۹۹ ..... ۱۲- آثار صبر در تکلیف
- ۵۰۱ ..... ۱۳- آثار صبر در سختی
- ۵۰۱ ..... ۱۴- آثار صبر ذوالکفل(ع)
- ۵۰۱ ..... ۱۵- آثار صبر محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۵۰۱ ..... ۱۶- اخلاص در صبر
- ۵۰۲ ..... ۱۷- ارزش صبر
- ۵۰۸ ..... ۱۸- ارزش صبر بر ایمان
- ۵۰۹ ..... ۱۹- ارزش صبر بر حق
- ۵۰۹ ..... ۲۰- استمداد از صبر
- ۵۰۹ ..... ۲۱- اقسام صبر
- ۵۱۱ ..... ۲۲- اندوه و صبر
- ۵۱۱ ..... ۲۳- اهتمام یعقوب(ع) به صبر
- ۵۱۱ ..... ۲۴- اهمیت تشویق به صبر
- ۵۱۲ ..... ۲۵- اهمیت توصیه به صبر
- ۵۱۳ ..... ۲۶- اهمیت صبر
- ۵۲۳ ..... ۲۷- اهمیت صبر در آسایش
- ۵۲۳ ..... ۲۸- اهمیت صبر در اطاعت از خدا
- ۵۲۳ ..... ۲۹- اهمیت صبر در انفاق
- ۵۲۳ ..... ۳۰- اهمیت صبر در تبلیغ
- ۵۲۵ ..... ۳۱- اهمیت صبر در تبلیغ حق
- ۵۲۵ ..... ۳۲- اهمیت صبر در تحصیل علم

- ۳۳- اهمیت صبر در توحید عبادی ۵۲۵
- ۳۴- اهمیت صبر در جهاد ۵۲۵
- ۳۵- اهمیت صبر در دینداری ۵۲۷
- ۳۶- اهمیت صبر در رفاه ۵۲۷
- ۳۷- اهمیت صبر در سختی ۵۲۷
- ۳۸- اهمیت صبر در عبادت ۵۲۷
- ۳۹- اهمیت صبر در نعمت ۵۲۹
- ۴۰- اهمیت صبر در هجرت ۵۲۹
- ۴۱- اهمیت صبر درباره عمل اولیاء الله ۵۲۹
- ۴۲- اهمیت صبر رهبران دینی ۵۳۱
- ۴۳- اهمیت صبر مبلغان ۵۳۱
- ۴۴- اهمیت صبر مهاجران صدراسلام ۵۳۱
- ۴۵- بی ثمری صبر جهنمیان ۵۳۱
- ۴۶- بی ثمری صبر رهبران مستکبر ۵۳۳
- ۴۷- پاداش صبر ۵۳۳
- ۴۸- پاداش صبر بر ایمان ۵۳۵
- ۴۹- پاداش صبر بر حق ۵۳۵
- ۵۰- پاداش صبر در سختی ۵۳۵
- ۵۱- تشویق به صبر ۵۳۵
- ۵۲- توصیه به صبر ۵۳۸
- ۵۳- درخواست صبر ۵۴۱
- ۵۴- درخواست صبر از خانواده موسی(ع) ۵۴۱
- ۵۵- دعوت به صبر ۵۴۲
- ۵۶- زمینه تأثیر صبر ۵۴۵
- ۵۷- زمینه صبر ۵۴۵
- ۵۸- زمینه صبر در تبلیغ دین ۵۴۹

- ۵۹- زمینه صبر در جنگ ۵۵۰
- ۶۰- زمینه صبر در سختی ۵۵۱
- ۶۱- زمینه صبر رهبران دینی ۵۵۱
- ۶۲- زمینه صبر مبلغان ۵۵۱
- ۶۳- زمینه صبر محمد(صلی الله علیه و آله) ۵۵۳
- ۶۴- زمینه صبر مؤمنان ۵۵۳
- ۶۵- زیان ترک تبلیغ صبر ۵۵۴
- ۶۶- صبر ابراهیم(ع) ۵۵۵
- ۶۷- صبر ادريس(ع) ۵۵۵
- ۶۸- صبر اسماعیل(ع) ۵۵۷
- ۶۹- صبر الیاس(ع) ۵۵۷
- ۷۰- صبر انبیا ۵۵۹
- ۷۱- صبر انبیای انطاکیه ۵۶۱
- ۷۲- صبر انبیای اولوالعزم ۵۶۱
- ۷۳- صبر اولوا الالباب ۵۶۱
- ۷۴- صبر اولیاء الله ۵۶۳
- ۷۵- صبر ایوب(ع) ۵۶۳
- ۷۶- صبر بر اذیتهای دشمنان ۵۶۴
- ۷۷- صبر بر اذیتهای کافران ۵۶۷
- ۷۸- صبر بر اذیتهای کافران صدراسلام ۵۶۹
- ۷۹- صبر بر اذیتهای مشرکان ۵۶۹
- ۸۰- صبر بر اذیتهای مشرکان صدراسلام ۵۷۰
- ۸۱- صبر بر استهزاهای رهبران شرک ۵۷۱
- ۸۲- صبر بر استهزاهای رهبران کفر ۵۷۱
- ۸۳- صبر بر استهزاهای کافران ۵۷۱
- ۸۴- صبر بر اوامر خدا ۵۷۳

- ۵۷۳ ----- ۸۵- صبر بر ایمان
- ۵۷۳ ----- ۸۶- صبر بر دشمنی کافران
- ۵۷۴ ----- ۸۷- صبر بر سختی
- ۵۷۵ ----- ۸۸- صبر بر سخن ناپسند
- ۵۷۵ ----- ۸۹- صبر بر سخنان کافران
- ۵۷۵ ----- ۹۰- صبر بر شکنجه های دشمنان
- ۵۷۷ ----- ۹۱- صبر بر ظلم
- ۵۷۷ ----- ۹۲- صبر بر ظلم فرعونیان
- ۵۷۷ ----- ۹۳- صبر بر ظلم مشرکان مکه
- ۵۷۷ ----- ۹۴- صبر بر عبادت
- ۵۷۹ ----- ۹۵- صبر بر عذاب
- ۵۷۹ ----- ۹۶- صبر بر فقر
- ۵۷۹ ----- ۹۷- صبر بر مشکلات حق
- ۵۷۹ ----- ۹۸- صبر بر مشکلات وحی
- ۵۸۱ ----- ۹۹- صبر بر مصایب
- ۵۸۱ ----- ۱۰۰- صبر بر مصیبت
- ۵۸۱ ----- ۱۰۱- صبر بر وعده های خدا
- ۵۸۲ ----- ۱۰۲- صبر بنی اسرائیل
- ۵۸۳ ----- ۱۰۳- صبر بنیامین
- ۵۸۳ ----- ۱۰۴- صبر بهشتیان
- ۵۸۳ ----- ۱۰۵- صبر پسندیده
- ۵۸۴ ----- ۱۰۶- صبر پیروان نوح(ع)
- ۵۸۵ ----- ۱۰۷- صبر جمیل
- ۵۸۵ ----- ۱۰۸- صبر داود(ع)
- ۵۸۶ ----- ۱۰۹- صبر در اجتناب از اسراف
- ۵۸۷ ----- ۱۱۰- صبر در اجتناب از زنا

- ۵۸۷ ----- ۱۱۱- صبر در اجتناب از سخن باطل
- ۵۸۷ ----- ۱۱۲- صبر در اجتناب از شرک
- ۵۸۷ ----- ۱۱۳- صبر در اطاعت
- ۵۸۹ ----- ۱۱۴- صبر در اطاعت از خدا
- ۵۸۹ ----- ۱۱۵- صبر در امتحان
- ۵۹۱ ----- ۱۱۶- صبر در امر به معروف
- ۵۹۳ ----- ۱۱۷- صبر در انتقام
- ۵۹۳ ----- ۱۱۸- صبر در برابر کافران
- ۵۹۳ ----- ۱۱۹- صبر در برابر مشرکان صدراسلام
- ۵۹۳ ----- ۱۲۰- صبر در برپایی نماز
- ۵۹۵ ----- ۱۲۱- صبر در تأخیر پیروزی مسلمانان
- ۵۹۵ ----- ۱۲۲- صبر در تبلیغ
- ۵۹۷ ----- ۱۲۳- صبر در تبلیغ دین
- ۵۹۹ ----- ۱۲۴- صبر در تبلیغ قرآن
- ۵۹۹ ----- ۱۲۵- صبر در تعلم
- ۵۹۹ ----- ۱۲۶- صبر در تکلیف
- ۶۰۱ ----- ۱۲۷- صبر در تواضع
- ۶۰۲ ----- ۱۲۸- صبر در توبه
- ۶۰۳ ----- ۱۲۹- صبر در توحید عبادی
- ۶۰۳ ----- ۱۳۰- صبر در تهجد
- ۶۰۳ ----- ۱۳۱- صبر در جهاد
- ۶۰۶ ----- ۱۳۲- صبر در جهنم
- ۶۰۷ ----- ۱۳۳- صبر در حق پذیری
- ۶۰۷ ----- ۱۳۴- صبر در حلم
- ۶۰۷ ----- ۱۳۵- صبر در دعوت به اسلام
- ۶۰۷ ----- ۱۳۶- صبر در دینداری

- ۱۳۷- صبر در رهبری ۶۰۹
- ۱۳۸- صبر در سختی ۶۱۰
- ۱۳۹- صبر در سختی ها ۶۲۰
- ۱۴۰- صبر در سلوک راه خدا ۶۲۱
- ۱۴۱- صبر در عبادت ۶۲۱
- ۱۴۲- صبر در عفو ۶۲۱
- ۱۴۳- صبر در عمل به تکلیف ۶۲۲
- ۱۴۴- صبر در فراق یوسف(ع) ۶۲۳
- ۱۴۵- صبر در فقر ۶۲۳
- ۱۴۶- صبر در فهم آیات خدا ۶۲۵
- ۱۴۷- صبر در کیفر ۶۲۵
- ۱۴۸- صبر در مبارزه ۶۲۵
- ۱۴۹- صبر در مشکلات ۶۲۷
- ۱۵۰- صبر در مصایب ۶۲۷
- ۱۵۱- صبر در مصیبت ۶۲۷
- ۱۵۲- صبر در معاشرت با فقرا ۶۲۹
- ۱۵۳- صبر در مقابله به مثل ۶۲۹
- ۱۵۴- صبر در نوجوانی ۶۲۹
- ۱۵۵- صبر در نهی از منکر ۶۲۹
- ۱۵۶- صبر در هجرت ۶۳۱
- ۱۵۷- صبر در همنشینی با اولیاء الله ۶۳۱
- ۱۵۸- صبر در همنشینی با خضر(ع) ۶۳۱
- ۱۵۹- صبر در همنشینی با علما ۶۳۲
- ۱۶۰- صبر ذوالقرنین ۶۳۳
- ۱۶۱- صبر ذوالکفل(ع) ۶۳۳
- ۱۶۲- صبر رهبران دینی ۶۳۵

- ۱۶۳- صبر رهبری ۶۳۵
- ۱۶۴- صبر صالح(ع) ۶۳۵
- ۱۶۵- صبر صالحان ۶۳۵
- ۱۶۶- صبر مبلغان ۶۳۷
- ۱۶۷- صبر متقین ۶۳۷
- ۱۶۸- صبر متوکلان ۶۳۷
- ۱۶۹- صبر مجاهدان ۶۳۷
- ۱۷۰- صبر محمد(صلی الله علیه و آله) ۶۳۹
- ۱۷۱- صبر مستضعفان ۶۴۷
- ۱۷۲- صبر مسلمانان ۶۴۷
- ۱۷۳- صبر مسلمانان مکه ۶۴۷
- ۱۷۴- صبر موسی(ع) ۶۴۹
- ۱۷۵- صبر مؤمنان ۶۴۹
- ۱۷۶- صبر مؤمنان اهل کتاب ۶۵۱
- ۱۷۷- صبر مهاجران ۶۵۲
- ۱۷۸- صبر مهاجران صدراسلام ۶۵۳
- ۱۷۹- صبر ناپسند ۶۵۳
- ۱۸۰- صبر نوح(ع) ۶۵۳
- ۱۸۱- صبر و شکوه به خدا ۶۵۵
- ۱۸۲- صبر و عمل صالح ۶۵۵
- ۱۸۳- صبر یعقوب(ع) ۶۵۵
- ۱۸۴- صبر یوسف(ع) ۶۵۷
- ۱۸۵- عوامل صبر ۶۵۸
- ۱۸۶- عوامل صبر در عبادت ۶۶۱
- ۱۸۷- عوامل صبر مؤمنان ۶۶۱
- ۱۸۸- فضیلت صبر ۶۶۳

- ۱۸۹- فلسفه صبر محمد(صلی الله علیه و آله) ----- ۶۶۳
- ۱۹۰- فواید اخروی صبر ----- ۶۶۳
- ۱۹۱- فواید دنیوی صبر ----- ۶۶۴
- ۱۹۲- کیفر اخروی اعراض از توصیه به صبر ----- ۶۶۵
- ۱۹۳- گریه و صبر ----- ۶۶۵
- ۱۹۴- محرومان از صبر ----- ۶۶۵
- ۱۹۵- مدح صبر یعقوب(ع) ----- ۶۶۵
- ۱۹۶- مراتب صبر ----- ۶۶۷
- ۱۹۷- مراد از صبر بر آتش ----- ۶۶۷
- ۱۹۸- مراد از صبر جمیل ----- ۶۶۷
- ۱۹۹- مصونیت از بی صبری ----- ۶۶۹
- ۲۰۰- معروضان از صبر ----- ۶۶۹
- ۲۰۱- ملاک ارزش صبر ----- ۶۶۹
- ۲۰۲- منشأ صبر ----- ۶۶۹
- ۲۰۳- منشأ صبر اسماعیل(ع) ----- ۶۷۱
- ۲۰۴- موارد صبر ----- ۶۷۱
- ۲۰۵- موانع بی صبری ----- ۶۷۱
- ۲۰۶- نشانه های بی صبری ----- ۶۷۳
- ۲۰۷- نشانه های صبر مؤمنان اهل کتاب ----- ۶۷۳
- ۲۰۸- نعمت صبر در سختی ----- ۶۷۳
- ۲۰۹- نیاز به صبر ----- ۶۷۳
- ۱۱- صحابه ----- ۶۷۶
- ۱- آثار انفاق به صحابه ----- ۶۷۶
- ۲- انعطاف ناپذیری صحابه ----- ۶۷۶
- ۳- انفاق به صحابه ----- ۶۷۶
- ۴- انفاق صحابه ----- ۶۷۶

- ۵- ایمان صحابه ۶۷۸
- ۶- برپایی نماز صحابه ۶۷۸
- ۷- تشبیه صحابه ۶۷۸
- ۸- تقویت روحیه صحابه ۶۷۸
- ۹- تکلیف صحابه ۶۸۰
- ۱۰- تلاوت قرآن صحابه ۶۸۰
- ۱۱- توبه صحابه ۶۸۱
- ۱۲- توطئه علیه صحابه ۶۸۲
- ۱۳- تهجد صحابه ۶۸۲
- ۱۴- دلداری به صحابه ۶۸۲
- ۱۵- رفع مشکلات اقتصادی صحابه ۶۸۲
- ۱۶- زکات صحابه ۶۸۴
- ۱۷- سجده صحابه ۶۸۴
- ۱۸- سیره صحابه ۶۸۴
- ۱۹- سیمای صحابه ۶۸۴
- ۲۰- شگفتی از عبادت صحابه ۶۸۵
- ۲۱- شگفتی از نماز صحابه ۶۸۶
- ۲۲- صحابه در انجیل ۶۸۶
- ۲۳- صحابه در تورات ۶۸۶
- ۲۴- صحابه فقیر ۶۸۸
- ۲۵- صحابه قبل از اسلام ۶۸۸
- ۲۶- صحابه و شرک ۶۸۸
- ۲۷- صدقه صحابه ۶۸۹
- ۲۸- صفات صحابه ۶۹۰
- ۲۹- طرد صحابه ۶۹۰
- ۳۰- طرد صحابه فقیر ۶۹۰

- ۳۱- عبودیت صحابه ۶۹۲
- ۳۲- علمای صحابه ۶۹۲
- ۳۳- عمل صالح صحابه ۶۹۲
- ۳۴- فضایل صحابه ۶۹۲
- ۳۵- فلسفه فقر صحابه ۶۹۴
- ۳۶- قاطعیت صحابه ۶۹۴
- ۳۷- کافران و صحابه ۶۹۴
- ۳۸- کفرستیزی صحابه ۶۹۶
- ۳۹- محمد(صلی الله علیه و آله) و صحابه ۶۹۶
- ۴۰- محمد(صلی الله علیه و آله) و صحابه فقیر ۶۹۶
- ۴۱- مدت تهجد صحابه ۶۹۶
- ۴۲- مسؤولیت صحابه ۶۹۸
- ۴۳- مسیحیان و صفات صحابه ۶۹۸
- ۴۴- مشرکان و صحابه ۶۹۹
- ۴۵- مشکلات اقتصادی صحابه ۷۰۰
- ۴۶- ممانعت از انفاق به صحابه ۷۰۰
- ۴۷- مناجات صحابه ۷۰۰
- ۴۸- مهربانی صحابه ۷۰۰
- ۴۹- نفاق در صحابه ۷۰۰
- ۵۰- نماز شب صحابه ۷۰۲
- ۵۱- نماز صحابه ۷۰۲
- ۵۲- ویژگیهای صحابه ۷۰۲
- ۵۳- هماهنگی صحابه با محمد(صلی الله علیه و آله) ۷۰۲
- ۵۴- یهود و صفات صحابه ۷۰۴
- ۱۲- صدا ۷۰۵
- ۱- اجتناب از صدای طنزانه ۷۰۵

- ۲- اعتدال صدا در دعا ۷۰۵
- ۳- اعتدال صدا در نماز ۷۰۵
- ۴- زشت ترین صدا ۷۰۷
- ۵- صدا در ورد ۷۰۷
- ۶- صدای ناخوشایند ۷۰۷
- ۷- عفت در صدا ۷۰۹
- ۸- آثار روانی صداها ۷۰۹
- ۱۳- صداقت ۷۱۰
- ۱- صداقت ۷۱۰
- ۲- آثار اخروی صداقت ۷۱۰
- ۳- آثار صداقت ۷۱۰
- ۴- آثار صداقت ابراهیم(ع) ۷۱۴
- ۵- آثار صداقت ادريس(ع) ۷۱۴
- ۶- آثار صداقت با خدا ۷۱۶
- ۷- آثار صداقت در ایمان ۷۱۶
- ۸- آثار صداقت در توبه ۷۱۶
- ۹- آثار صداقت رهبران ۷۱۷
- ۱۰- ادعای صداقت ۷۱۸
- ۱۱- ارزش صداقت ۷۱۸
- ۱۲- ارزش صداقت در معامله ۷۲۰
- ۱۳- اقرار به صداقت انبیا ۷۲۲
- ۱۴- اهمیت صداقت ۷۲۲
- ۱۵- اهمیت صداقت در دین ۷۲۴
- ۱۶- پاداش اخروی صداقت ۷۲۴
- ۱۷- پاداش صداقت ۷۲۴
- ۱۸- درخواست صداقت ۷۲۶

- ۱۹- دعوت به صداقت ۷۲۶
- ۲۰- دلایل صداقت ۷۲۷
- ۲۱- دلایل صداقت انبیا ۷۲۸
- ۲۲- دلایل صداقت خدا ۷۲۸
- ۲۳- دلایل صداقت زلیخا ۷۲۹
- ۲۴- دلایل صداقت کتب آسمانی ۷۳۰
- ۲۵- دلایل صداقت محمد(صلی الله علیه و آله) ۷۳۰
- ۲۶- دلایل صداقت موسی(ع) ۷۳۲
- ۲۷- دلایل صداقت یوسف(ع) ۷۳۴
- ۲۸- دلایل صداقت یهود ۷۳۴
- ۲۹- روش کشف صداقت همد ۷۳۴
- ۳۰- زمینه صداقت ۷۳۵
- ۳۱- زمینه صداقت تائبان ۷۳۶
- ۳۲- سوگند به صداقت محمد(صلی الله علیه و آله) ۷۳۶
- ۳۳- شک در صداقت صالح(ع) ۷۳۶
- ۳۴- صداقت ابراهیم(ع) ۷۳۷
- ۳۵- صداقت ادریس(ع) ۷۳۸
- ۳۶- صداقت اسماعیل(ع) ۷۳۸
- ۳۷- صداقت امام علی(ع) ۷۳۸
- ۳۸- صداقت انبیا ۷۴۰
- ۳۹- صداقت برادران یوسف ۷۴۱
- ۴۰- صداقت پیروان محمد(صلی الله علیه و آله) ۷۴۲
- ۴۱- صداقت تائبان غزوه تبوک ۷۴۲
- ۴۲- صداقت جن ۷۴۲
- ۴۳- صداقت خدا ۷۴۴
- ۴۴- صداقت در آغاز عمل ۷۴۴

- ۴۵- صداقت در ادیان ۷۴۵
- ۴۶- صداقت در استغفار ۷۴۶
- ۴۷- صداقت در ایمان ۷۴۶
- ۴۸- صداقت در بهشت ۷۴۶
- ۴۹- صداقت در پیروی از محمد(صلی الله علیه و آله) ۷۴۷
- ۵۰- صداقت در عذر خواهی ۷۴۸
- ۵۱- صداقت در عمل ۷۴۸
- ۵۲- صداقت در فرجام عمل ۷۴۹
- ۵۳- صداقت در مدح دیگران ۷۵۰
- ۵۴- صداقت در نماز شب ۷۵۰
- ۵۵- صداقت رهبران ۷۵۰
- ۵۶- صداقت شعیب(ع) ۷۵۲
- ۵۷- صداقت صالح(ع) ۷۵۲
- ۵۸- صداقت عیسی(ع) ۷۵۳
- ۵۹- صداقت قرآن ۷۵۴
- ۶۰- صداقت کاتبان وحی ۷۵۶
- ۶۱- صداقت کلام خدا ۷۵۶
- ۶۲- صداقت لوط(ع) ۷۵۶
- ۶۳- صداقت متقین ۷۵۸
- ۶۴- صداقت محمد(صلی الله علیه و آله) ۷۵۸
- ۶۵- صداقت مریم(س) ۷۶۰
- ۶۶- صداقت موسی(ع) ۷۶۱
- ۶۷- صداقت مؤمنان ۷۶۲
- ۶۸- صداقت مؤمنان صدر اسلام ۷۶۴
- ۶۹- صداقت نوح(ع) ۷۶۴
- ۷۰- صداقت هود(ع) ۷۶۴

- ۷۶۶ ..... صدافت یوسف(ع) ۷۱
- ۷۶۷ ..... ظهور صدافت مؤمنان ۷۲
- ۷۶۸ ..... عجز از صدافت ۷۳
- ۷۶۸ ..... عزیز مصر و صدافت یوسف(ع) ۷۴
- ۷۶۸ ..... عوامل صدافت در عمل ۷۵
- ۷۶۸ ..... فضیلت صدافت ۷۶
- ۷۷۰ ..... گواهان صدافت محمد(صلی الله علیه و آله) ۷۷
- ۷۷۰ ..... گواهان صدافت یوسف(ع) ۷۸
- ۷۷۰ ..... ملاک صدافت ۷۹
- ۷۷۰ ..... منشأ تعیین صدافت در ایمان ۸۰
- ۷۷۲ ..... منشأ صدافت ۸۱
- ۷۷۲ ..... منشأ صدافت ابراهیم(ع) ۸۲
- ۷۷۲ ..... منشأ صدافت اسحاق(ع) ۸۳
- ۷۷۲ ..... منشأ صدافت یعقوب(ع) ۸۴
- ۷۷۴ ..... نشانه های صدافت انبیا ۸۵
- ۷۷۴ ..... نشانه های صدافت مبلغان ۸۶
- ۷۷۴ ..... نشانه های صدافت مصلحان ۸۷
- ۷۷۶ ..... نشانه های صدافت هود(ع) ۸۸
- ۷۷۶ ..... نشانه های صدافت یوسف(ع) ۸۹
- ۷۷۶ ..... واقعیت صدافت ۹۰
- ۷۷۷ ..... صدقه ۱۴
- ۷۷۷ ..... ۱- آثار ترک صدقه ۱
- ۷۷۷ ..... ۲- آثار صدقه ۲
- ۷۷۹ ..... ۳- آثار وجوب صدقه نجوا ۳
- ۷۷۹ ..... ۴- آداب صدقه ۴
- ۷۸۱ ..... ۵- احکام صدقه ۵

- ۶- احکام صدقه نجوا ۷۸۱
- ۷- ارزش صدقه ۷۸۱
- ۸- امتناع از صدقه نجوا ۷۸۲
- ۹- اهمیت تداوم صدقه ۷۸۳
- ۱۰- اهمیت صدقه ۷۸۳
- ۱۱- پاداش اخروی صدقه ۷۸۴
- ۱۲- پاداش به صدقه دهندگان ۷۸۵
- ۱۳- پاداش دنیوی صدقه ۷۸۵
- ۱۴- پاداش صدقه ۷۸۶
- ۱۵- تشبیه صدقه ۷۸۷
- ۱۶- تشویق به صدقه ۷۸۷
- ۱۷- حبط صدقه ۷۸۷
- ۱۸- حقیقت صدقه ۷۸۹
- ۱۹- خیریت صدقه ۷۸۹
- ۲۰- صالحان و صدقه ۷۸۹
- ۲۱- صدقه امام علی(ع) ۷۹۰
- ۲۲- صدقه به ابن السبیل ۷۹۱
- ۲۳- صدقه به بدهکاران ۷۹۱
- ۲۴- صدقه به بنی هاشم ۷۹۱
- ۲۵- صدقه به خویشاوندان انبیا ۷۹۳
- ۲۶- صدقه به فرزندان انبیا ۷۹۳
- ۲۷- صدقه به فقرا ۷۹۳
- ۲۸- صدقه به محمد(صلی الله علیه و آله) ۷۹۴
- ۲۹- صدقه به مساکین ۷۹۵
- ۳۰- صدقه به مؤلفه قلوبهم ۷۹۵
- ۳۱- صدقه پنهانی ۷۹۵

- ۳۲- صدقه صحابه ۷۹۷
- ۳۳- صدقه کفارہ ۷۹۷
- ۳۴- صدقه مؤمنان ۷۹۹
- ۳۵- صدقه ناپسند ۷۹۹
- ۳۶- صدقه نجوا ۷۹۹
- ۳۷- صدقه واجب ۸۰۱
- ۳۸- فضیلت صدقه ۸۰۱
- ۳۹- فلسفه صدقه نجوا ۸۰۳
- ۴۰- مسلمانان صدر اسلام و صدقه نجوا ۸۰۳
- ۴۱- مصارف صدقه ۸۰۳
- ۴۲- موارد صدقه ۸۰۵
- ۴۳- نسخ صدقه نجوا ۸۰۶
- ۴۴- آثار امتناع از صدقات ۸۰۷
- ۴۵- آثار صدقات ۸۰۷
- ۴۶- احکام صدقات ۸۰۹
- ۴۷- اهمیت صدقات ۸۱۲
- ۴۸- بادیه نشینان و صدقات ۸۱۳
- ۴۹- تشویق به صدقات ۸۱۳
- ۵۰- تقسیم صدقات ۸۱۳
- ۵۱- تملیک صدقات ۸۱۳
- ۵۲- رهبران دینی و اخذ صدقات ۸۱۵
- ۵۳- سرزنش بخل در صدقات ۸۱۵
- ۵۴- سهم عاملان صدقات ۸۱۵
- ۵۵- سهم فقرا از صدقات ۸۱۷
- ۵۶- سهم مساکین از صدقات ۸۱۷
- ۵۷- صدقات در راه خدا ۸۱۷

- ۵۸- عاملان صدقات ۸۱۷
- ۵۹- عاملان صدقات در صدر اسلام ۸۱۸
- ۶۰- فلسفه صدقات ۸۱۹
- ۶۱- قبول صدقات تائبان ۸۱۹
- ۶۲- قبول صدقات گناهکاران ۸۱۹
- ۶۳- گیرنده صدقات ۸۲۱
- ۶۴- متعلق صدقات ۸۲۱
- ۶۵- محمد(صلی الله علیه و آله) و اخذ صدقات ۸۲۲
- ۶۶- محمد(صلی الله علیه و آله) و تقسیم صدقات ۸۲۳
- ۶۷- محمد(صلی الله علیه و آله) و متعلق صدقات ۸۲۳
- ۶۸- مراد از اخذ صدقات ۸۲۳
- ۶۹- مسؤول تقسیم صدقات ۸۲۵
- ۷۰- مصارف صدقات ۸۲۵
- ۷۱- منافقان صدر اسلام و صدقات ۸۲۷
- ۷۲- منافقان و تقسیم صدقات ۸۲۷
- ۷۳- منافقان و صدقات ۸۲۸
- ۱۵- صدیقان ۸۳۰
- ۱- صدیقان ۸۳۰
- ۲- پاداش اخروی صدیقان ۸۳۰
- ۳- تقرب صدیقان ۸۳۰
- ۴- فضایل اخروی صدیقان ۸۳۲
- ۵- فضایل صدیقان ۸۳۲
- ۶- نورانیت اخروی صدیقان ۸۳۴
- ۷- همنشینی با صدیقان ۸۳۴
- ۸- {صدیقین} ۸۳۶
- ۱۶- صراط مستقیم ۸۳۷

- ۱- صراط مستقیم ۸۳۷
- ۲- آثار اعراض از صراط مستقیم ۸۴۷
- ۳- آثار سلوک صراط مستقیم ۸۴۷
- ۴- ابلیس و صراط مستقیم ۸۴۷
- ۵- اختلاف در صراط مستقیم ۸۴۷
- ۶- ارزش صراط مستقیم ۸۴۸
- ۷- استقامت در صراط مستقیم ۸۴۹
- ۸- اقرار ابلیس به صراط مستقیم ۸۴۹
- ۹- انحراف از صراط مستقیم ۸۴۹
- ۱۰- اهمیت صراط مستقیم ۸۵۱
- ۱۱- بازگشت به صراط مستقیم ۸۵۱
- ۱۲- ثابت قدمان در صراط مستقیم ۸۵۱
- ۱۳- حقیقت صراط مستقیم ۸۵۳
- ۱۴- دعوت به صراط مستقیم ۸۵۳
- ۱۵- دوری از صراط مستقیم ۸۵۳
- ۱۶- زمینه سلوک صراط مستقیم ۸۵۵
- ۱۷- زمینه هدایت به صراط مستقیم ۸۵۵
- ۱۸- سالکان صراط مستقیم ۸۵۶
- ۱۹- سلوک در صراط مستقیم ۸۵۷
- ۲۰- سلوک صراط مستقیم ۸۵۸
- ۲۱- و آن ابدونی هذا صراط مستقیم ۸۵۹
- ۲۲- سهولت صراط مستقیم ۸۵۹
- ۲۳- عوامل استقامت در صراط مستقیم ۸۵۹
- ۲۴- عوامل هدایت به صراط مستقیم ۸۵۹
- ۲۵- فرجام صراط مستقیم ۸۶۱
- ۲۶- فطریّت صراط مستقیم ۸۶۱

- ۲۷- گرایش به صراط مستقیم ۸۶۱
- ۲۸- گمراهی از صراط مستقیم ۸۶۱
- ۲۹- مراد از صراط مستقیم ۸۶۳
- ۳۰- منشأ سلوک صراط مستقیم ۸۶۶
- ۳۱- منشأ سهولت سلوک صراط مستقیم ۸۶۷
- ۳۲- منشأ هدایت به صراط مستقیم ۸۶۷
- ۳۳- موارد صراط مستقیم ۸۶۷
- ۳۴- موانع صراط مستقیم ۸۶۹
- ۳۵- وحدت صراط مستقیم ۸۷۰
- ۳۶- ویژگیهای صراط مستقیم ۸۷۱
- ۳۷- هدایت به صراط مستقیم ۸۷۱
- درباره مرکز ۸۸۳

مشخصات کتاب

نام کتاب: علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد 63

تحقیق و تالیف: رسول ملکیان اصفهانی - 1400 ش

ناشر دیجیتال: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ص: 1

1- شیشه

1- تاریخ شیشه گری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 35 - 12

12 - صنعت شیشه و استفاده از آن برای روشنایی ، در عصر بعثت وجود داشت .

فی زجاجه الزجاجه کاتھا کوب دری

2- شیشه های کاخ سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 44 - 4،6،3

3 - قصر سلیمان ، قصری مجلل و با شکوه ، با صحنی مفروش از آبگینه های آب نما

قال إنه صرح ممرّد من قواریر

«ممرّد» معادل صاف و «قاروره» (مفرد «قواریر») مرادف شیشه و آبگینه است؛ یعنی، این صحن از آبگینه صاف، مفروش شده است.

4 - بلقیس ، برای عبور از آبگینه های آب نما ، دامن برکشید و ساق های پایش نمایان شد .

فلما رآته حسبته لجة و کشف عن ساقیها

6 - اقدام سلیمان (ع) به تصحیح خطای دید بلقیس در آب پنداشتن شیشه های مفروش

حسبته لجه . . . قال إنه صرح ممرّد من قوارير

3- فواید شیشه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 35 - 13

13 - شیشه ، موجب انعکاس بیشتر و بهتر نور است .

فی زجاجه الزجاجه كأنها كوكب درى

تشبیه در مقام، این است که نور را پر فروغ نشان دهد و از این روی مصباحی را مثل می زند که در شیشه است و شیشه نیز

ص: 1

همانند ستاره درخشان است.

شیشه گری

4- تاریخ شیشه گری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 35 - 12

12 - صنعت شیشه و استفاده از آن برای روشنایی ، در عصر بعثت وجود داشت .

فی زجاجه الزجاجه کأنها کوب دری

ص: 2

1- فضایل شیعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 37 - 22

22- « عن أبي جعفر (ع) قال: ... إن أبانا إبراهيم (ع) ... قال: « فاجعل أفئدة من الناس تهوى إليهم » أما إنه لم يقل الناس كلهم ، أتم أولئك رحمكم الله ... و ينبغي للناس ... أن يلقونا أينما كنّا نحن الأذلاء على الله ;

از امام باقر(ع) روایت شده است که فرمود: .. همانا پدر ما ابراهیم(ع) ... گفت: «فاجعل أفئدة من الناس إليهم» آیا [چنین] نیست که تمام مردم را نگفته است؟ شما [شیعیان] همان [مردم در کلام ابراهیم(ع)] هستید ... و سزاوار است که مردم ... با ما ملاقات کنند در هر کجا که باشیم. ما راهنمایان به سوی خدا هستیم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 23 - 5

5 - « محمدبن فضیل عن أبي الحسن (ع) أنه قال : أولئك أصحاب الخمسين صلاه من شيعتنا ... » ;

محمدبن فضیل از امام کاظم(ع) [درباره آیه «الذین هم علی صلاتهم دائمون»] روایت نموده که فرمود: آنان اصحاب پنجاه رکعت نماز، از شیعیان ما هستند». گفتمی است که: الف - مقصود از «پنجاه رکعت نماز» نمازهای یومیه به علاوه نافله های آن است. ب - تعداد رکعات نمازهای یومیه و نوافل آن 51 رکعت است لکن در برخی روایات درباره نافله عشاء آمده که این یک رکعت از نوافل بشمار نمی آید بلکه مستحبی است که صرفاً به منظور دو برابر شدن تعداد رکعات نافله نسبت به نمازهای یومیه اضافه شده است. (من لایحضره الفقیه، ج 1، ص 455، ح 1318). براساس این روایات، مجموع عدد نمازهای یومیه و نوافل پنجاه رکعت است.

شیعیان

2- اغوانا پذیری شیعیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 65 - 13

13- « عن محمدالخزاعي قال : سمعت أبا عبد الله (ع) يذكر في حديث غدیر خم انه لما قال النبي (صلى الله عليه وآله) لعليّ (ع) ما قال : ... قال النبي (صلى الله عليه وآله) : ... « إن عبادي ليس لك عليهم سلطان » ... صرخ إبليس صرخه ، فرجعت إليه العفاريث فقالوا : يا سيدنا ما هذه الصرخه ... ؟ قال : و الله من أصحاب عليّ ... » ;

محمد خزاعی گوید: از امام صادق(ع) شنیدم که در باره حادثه غدیر خم می فرمود: هنگامی که رسول خدا(صلی الله علیه و آله) با علی(ع) سخن می گفت در باره سخن خداوند عزوجل «إن عبادی ایس لک علیهم سلطان» فرمود: .. آن گاه ابلیس نعره ای کشید، پس با آن صدا، عفریتهای به وی رجوع کردند و گفتند: ای سید ما! این نعره برای چه بود؟ ابلیس گفت: به خدا سوگند به خاطر اصحاب علی(ع)....».

3- حاکمیت شیعیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 55 - 27

27 - «عن علی بن الحسین (ع) انه قرء الآیه «وعد الله الذین آمنوا منکم . . .» وقال : هم والله شیعتنا أهل البیت یفعل الله ذالک بهم علی یدی رجل مٹا و هو مهدی هذه الأمة . . .» ;

از حضرت علی بن الحسین(ع) روایت شده است که آن حضرت در پی تلاوت آیه «وعد الله الذی آمنوا منکم. . .» فرمود: سوگند به خدا! آنان شیعیان ما اهل بیت هستند که خداوند به سبب مردی از خاندان ما - که مهدی(عج) این امت باشد - آنان را خلیفه روی زمین قرار خواهد داد....».

4- حسابرسی شیعیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 26 - 6

6 - «عن قَبیصَه بن یزید الجعفی قال : دخلت علی الصادق جعفر بن محمد (ع) . . . قلت . . . أسألک عن قول الله تعالی «إنّ إلینا إیابهم . ثمّ إنّ علینا حسابهم» قال : نعم یا قَبیصه إذا کان یوم القیامه جعل الله حساب شیعتنا علینا فما کان بینهم و بین الله استوهبه محمد (صلی الله علیه و آله) من الله و ما کان فیما بینهم و بین الناس من المظالم أذاه محمد (صلی الله علیه و آله) عنهم و ما کان فیما بیننا و بینهم و هبناه لهم حتّی یدخلون الجنّه بغير حساب ;

قَبیصه بن یزید جعفی روایت کرده که خدمت امام صادق(ع) رسیدم و گفتم: از شما درباره سخن خدای تعالی «إنّ إلینا إیابهم . ثمّ إنّ علینا حسابهم» سؤال دارم امام فرمود: آری ای قَبیصه! زمانی که قیامت برپا شود، خداوند حساب شیعیان ما را به ما واگذار می کند. پس هر چه [از خطا و گناه] که بین آنان و خدا باشد، [حضرت] محمد(صلی الله علیه و آله) از خداوند بخشش آن را طلب می کند و آنچه از مظلومه و حقوق که بین آنان و مردم باشد، آن را نیز [حضرت] محمد(صلی الله علیه و آله) پرداخت می کند و آنچه [از حقوق] بین ما و آنان باشد، ما به آنان می بخشاییم؛ تا این که بدون حساب وارد بهشت شوند».

5- شیعیان و دین ابراهیم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - عن الحسين بن علي (ع): ما احد على مله ابراهيم الا نحن و شيعتنا . . .

از امام حسين (ع) روايت شده است: هيچ كس، جز ما و شيعيان ما، پيرو آيين ابراهيم نيست . . .

ص: 4

6- فضایل شیعیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 42 - 10

10- « عن أبي عبدالله (ع) في قوله عزّوجلّ: «إن عبادي ليس لك عليهم سلطان» . . . ليس له على هذه العصابة خاصة سلطان، قال: قلت: وكيف جعلت فداك وفيهم ما فيهم؟ قال: ليس حيث تذهب، إنما قوله: «ليس لك عليهم سلطان» أن يحبب إليهم الكفر وبيغض إليهم الإيمان؛

از امام صادق(ع) در باره سخن خدای عزّوجلّ «إن عبادي ليس لك عليهم سلطان» روایت شده است که فرمود: . . . برای ابلیس فقط بر این جماعت خاص (شیعه) تسلطی نیست. روای گوید: به امام(ع) عرض کردم چگونه ابلیس بر شیعه تسلط ندارد با اینکه گناهانی در میان شیعه دیده می شود؟ فرمود: آن گونه نیست که تو می اندیشی؛ بلکه مراد از سخن خدا که می فرماید «لیس لك عليهم سلطان» این است که نمی توانی کفر را در نظر آنان محبوب کنی و ایمان را ناپسند نمایی».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 65 - 13

13- « عن محمد الخزاعي قال: سمعت أبا عبدالله (ع) يذكر في حديث غدیر خم انه لما قال النبي (صلى الله عليه وآله) لعليّ (ع) ما قال: . . . قال النبي (صلى الله عليه وآله): . . . «إن عبادي ليس لك عليهم سلطان» . . . صرخ ابليس صرخه، فرجعت إليه العفاریت فقالوا: يا سيدنا ما هذه الصرخه . . .؟ قال: والله من أصحاب عليّ . . .؛

محمد خزاعی گوید: از امام صادق(ع) شنیدم که در باره حادثه غدیر خم می فرمود: هنگامی که رسول خدا(صلى الله عليه وآله) با علی(ع) سخن می گفت در باره سخن خداوند عزّوجلّ «إن عبادي ليس لك عليهم سلطان» فرمود: . . . آن گاه ابلیس نعره ای کشید، پس با آن صدا، عفریتها به وی رجوع کردند و گفتند: ای سید ما! این نعره برای چه بود؟ ابلیس گفت: به خدا سوگند به خاطر اصحاب علی(ع) . . .».

7- مقامات شیعیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 160 - 10

10 - سنل أبو عبدالله(ع) . . . عن قول الله عز و جل: «من جاء بالحسنه فله عشر امثالها»، یجری لهؤلاء ممن لا یعرف منهم هذا الأمر؟ فقال: إنما هذه للمؤمنین خاصه . . .

امام صادق(ع) در پاسخ سؤال از اینکه آیا آیه «من جاء بالحسنه . . .» شامل آنان که شناختی به ولایت ندارند، می شود؟ فرمود: این آیه فقط

برای مؤمنان (شیعیان) است ... .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 24 - 6,7

6- « جابر الجعفی قال : سألت أبا جعفر محمد بن علی الباقر (ع) عن قول الله عزّوجلّ : « كشجرة طيبة أصلها ثابت وفرعها فی السماء . . . » قال : أمّا الشجرة فرسول الله (صلی الله علیه و آله) وفرعها علی (ع) و غصن الشجرة فاطمه بنت رسول الله (صلی الله علیه و آله) و ثمرها

ص: 5

أولادها (ع) و ورقها شيعتنا . . . ;

جابر جعفی گوید: از امام صادق(ع) در باره سخن خدا «کشجره طیبه. . .» سؤال کردم، آن حضرت فرمود: اما مراد از درخت، رسول خدا(صلی الله علیه و آله) می باشد و شاخه های اصلی آن، علی(ع) است و شاخه های فرعی آن، فاطمه(س) دختر رسول خدا(صلی الله علیه و آله) می باشد و میوه های آن، فرزندان او و برگهای آن درخت، شیعیان ما می باشند».

7- « عمرو بن حرث قال : سألت أبا عبد الله (ع) عن قول الله : « كشجرة طيبة أصلها ثابت وفرعها في السماء » قال : فقال : رسول الله (صلی الله علیه و آله) أصلها و أمير المؤمنين (ع) فرعها و الأئمة من ذريتهما أغصانها و علم الأئمة ثمرتها و شيعتهم المؤمنون ورقها . . . ;

عمرو بن حرث گوید: از امام صادق(ع) در باره سخن خدا «کشجره طیبه أصلها. . .» سؤال کردم پس [آن حضرت] فرمود: رسول خدا(صلی الله علیه و آله) ریشه آن درخت و أمير المؤمنين(ع) شاخه آن و ائمه(ع) از نسل آن دو، شاخه های فرعی آن و علم ائمه(ع) میوه های آن درخت می باشد و شیعیان مؤمن آنان برگهای آن درختند...».

8- وعده به شیعیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 55 - 27

27 - « عن علي بن الحسين (ع) انه قرء الآية « وعد الله الذين آمنوا منكم . . . » وقال : هم والله شيعتنا أهل البيت يفعل الله ذالك بهم على يدى رجل مئاً و هو مهدى هذه الأمة . . . ;

از حضرت علی بن الحسین(ع) روایت شده است که آن حضرت در پی تلاوت آیه «وعد الله الذی آمنوا منکم. . .» فرمود: سوگند به خدا! آنان شیعیان ما اهل بیت هستند که خداوند به سبب مردی از خاندان ما - که مهدی(عج) این امت باشد - آنان را خلیفه روی زمین قرار خواهد داد...».

ص: 6

3- صابران

1- صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 120 - 17

17 - خداوند ، حافظ صابران تقوایسته ، از حيله ها و كينه هاى دشمنان دين

و ان تصبروا و تقوا لا يضركم كيدهم شيئاً ان الله بما يعملون محيط

از اينكه جمله «ان الله . . .» علت براى «لا يضركم» است، معلوم مى شود كه خداوند با احاطه كامل به اعمال و كيدهاى دشمنان، مانع ضرررساني آنان خواهد شد. در نتيجه، حافظ مؤمنان است؛ به شرط اينكه آنها صبر و تقوا را پيشه خود سازند.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - اعراف - 7 - 137 - 11

11 - بنى اسرائيل زمان موسى در دوران حكومت فرعون ، مردمى صبور و مقاوم در برابر دشمنان دين بودند .

و تمت كلمت ربك الحسنى على بنى اسرائيل بما صبروا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - هود - 11 - 49 - 14

14- نوح (ع) و پيروان او ، صبرپيشگاني مقاوم در برابر ناملايمات راه ايمان

تلك من ابناء الغيب . . . فاصبر

دعوت به صبر و مقاومت ، پس از بيان سرگذشت نوح(ع) و پيروانش ، اشاره به اين حقيقت دارد كه: آن حضرت و پيروانش ، در برابر ناملايمات صبور و شكيبا بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - هود - 11 - 115 - 6

6- آنان كه بر اطاعت فرمان هاى خدا صبورى كنند ، از محسنانند .

واصبر فان الله لا يضيع اجر المحسنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 18 - 16،18

16- یعقوب (ع) شخصیتی صبور و موحد که تنها خداوند را بر یاری رسانی توانا می دانست .

ص: 7

والله المستعان على ما تصفون

18- توکل کنندگان بر خداوند ، انسانهایی صبور و مقاومند .

فصیر جمیل والله المستعان علی ما تصفون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 83 - 16

16- امیدواران به امداد های الهی ، انسانهایی صبور و مقاومند .

فصیر جمیل عسی الله أن یأتینی بهم جمیعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 90 - 7

7- یوسف (ع) و بنیامین از تقواییشان صبور و از زمره محسنان بودند .

قد منّ الله علینا إنه من یتقّ و یصبر فإن الله لایضیع أجر المحسنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 42 - 1

1- مسلمانان مهاجر از ستم مشرکان مکه ، مردمانی صبور بودند که در برابر ستم ظالمان شکیبایی پیشه کردند .

و الذین هاجروا فی الله .. الذین صبروا

«الذین» عطف بیان برای «الذین» در آیه سابق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 127 - 14

14- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، از بالاترین مرتبه صبر و تحمل در برابر اذیت ، آزار و تعدیات دشمن ، برخوردار بود .

و اصبر .. و لاتحزن علیهم و لاتک فی ضیق ممّا یمکرون

از اینکه پیامبر (صلی الله علیه و آله) اختصاصاً به صبر مأمور گشت و صبر او تنها در پرتو عنایت و کمک خداوند میسر می شد، به دست

می آید که صبر آن حضرت، صبری ویژه و بسیار بزرگ بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 85 - 1

1- اسماعیل ، ادریس و ذوالکفل (ع) از صابران و بردباران بودند .

و إسمعیل . . . کلّ من الصبرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 31 - 7

7- مؤمنان راستین ، اهل جهاد و شکیبا در برابر همه مشکلات زندگی

و لنبلونکم حتّی نعلم المجهدین منکم و الصبرین

وصف «الصابرین» علاوه بر صبر در جهاد، می تواند به همه زمینه های صبر و شکیبایی نظر داشته باشد.

ص: 8

2- آثار ذکر صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 17 - 11

11 - به یاد آوردن بندگان خالص ، شکبیا ، نیرومند و پرمراجعه به خداوند ، سازنده و درس آموز است .

اصبر . . . و اذکر عبدنا داود ذا الأید إله أوأب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 35 - 11

11- توجه به اسوه های صبر و خداجویی ، تقویت کننده روحیه شکیبایی در انسان

فاصبر كما صبر أولوا العزم من الرسل

توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) در شکبیا بودن همچون پیامبران اولوالعزم و بازگویی آن توصیه برای انسان ها؛ می تواند پیامدار این نکته باشد که اسوه های مقاومت و دینداری، خود وسیله ای برای تقویت صبر در راستای پایبندی به دین و ارزش ها است.

3- آموزش صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 9

9- صبر پیشگان دارای اعمال صالح ، از مغفرت الهی بهره مند شده و گناهشان آمرزیده می شود .

أولئك لهم مغفرة

4- احتضار صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 30 - 14

14 - « فی المجمع فی قوله تعالی « تتنزل علیهم الملائکه » یعنی عند الموت . . . و روی ذالک عن أبی عبداللّه (ع) ؛

در مجمع البیان درباره قول خدای تعالی « تتنزل علیهم الملائکه » آمده است: مقصود نزول ملائکه هنگام مرگ است . . . و این مطلب از امام صادق (ع) روایت شده است .»

5- اقتدار صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 9

12- اقتدار و عزت تقواییشان صبور و نیکوکار ، از نعمت های بزرگ الهی به آنان است .

قالوا یا ایها العزیز . . . قد منّ الله علینا

مصدق مورد نظر برای نعمت الهی به یوسف(ع) عزت و اقتدار در سرزمین مصر است.

6- الگوی صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 17 - 5

5 - داوود (ع) ، مظهر صبر و مقاومت و الگوی صابران و بردباران تاریخ

واذکر عبدنا داود

توصیه شدن پیامبر اسلام(صلی الله علیه و آله) به یادآوری سرگذشت حضرت داوود(ع)، می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

7- امداد به صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 153 - 5

5 - خداوند یاور صبرپیشگان و مقاومان راه ایمان است .

إن الله مع الصبرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 214 - 13

13 - زمان یاری و امداد الهی به مؤمنان صبور و مقاوم در برابر گرفتاری ها ، نزدیک است .

الا ان نصر الله قریب

به قرینه جملات سابق (مستهم البأساء . . .) به دست می آید که زمان نصرت الهی به مؤمنان صبور نزدیک است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- هجرت کنندگان رنج دیده، جهادگر و مقاوم، مورد عنایت خاص خداوند و برخوردار از نصرت او *

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُوا

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که «رَبِّكَ» اسم «إِنَّ» بوده و لام حرف جر و «الَّذِينَ» متعلق به خبر محذوفی مانند «هُوَ نَاصِرٌ لَهُمْ» باشد.

ص: 10

8- امنیت صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 30 - 8

8 - فرشتگان الهی ، پیامدار امن و سرور برای یکتاپرستان پایدار بر حق

تَنْزِلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا

9- امیدواری صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 1

1- صبر پیشگان دارای اعمال صالح به هنگام زوال نعمت و روی آوری فقر و تنگدستی ، از رحمت خدامایوس نمی گردند و به تدبیر او در هستی کافر نمی شوند .

إِنَّهُ لِيُنْزِلُ كُفُورًا... إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

10- ایمان صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 1

1- صبر پیشگان دارای اعمال صالح به هنگام زوال نعمت و روی آوری فقر و تنگدستی ، از رحمت خدامایوس نمی گردند و به تدبیر او در هستی کافر نمی شوند .

إِنَّهُ لِيُنْزِلُ كُفُورًا... إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

11- برگزیدگی صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 5 - 16

16- صبر پیشگی و شکرگزاری ، دارای ارزشی والا و صبر پیشگان و شکرگزاران ، مردمانی برجسته و نخبه

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ

12- بشارت به صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 155 - 13،14

13 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) وظیفه دار اعلام بشارت های الهی به صبر پیشگان

ص: 11

14 - رهبران دینی باید صبر پیشگان را به بهره مند شدن از رحمت های الهی بشارت دهند .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 157 - 7

7 - نیل به هدایت و دستیابی به رحمت و الطاف الهی ، بشارت و مژده خداوند به صبر پیشگان راه ایمان

و بشر الصبرین ... أولئک ... هم المهتدون

جمله «أولئک علیهم ...» می تواند بیانگر بشارت و مژده ای باشد که «و بشر الصابرين» بدان اشاره داشت؛ یعنی: بشرهم بأن علیهم صلوات و ...

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 110 - 10

10 - هجرت کنندگان مجاهد و صابر ، بشارت داده شده به مغفرت و رحمت گسترده الهی

ثم إن ربك للذین هاجروا .. إن ربك من بعدها لغفور رحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 30 - 11

11 - فرشتگان ، بشارت دهنده موحدان پایدار بر حق ، به بهشت موعود

و أبشروا بالجنّة الّتی کنتم توعدون

«الإبشار» (مصدر «أبشروا») به معنای مسرور بودن است. بنابراین «أبشروا بالجنّة»؛ یعنی، به بهشت مسرور و خوشنود باشید.

13- پاداش اخروی صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 10

10- صابران دارای اعمال صالح ، از پاداش بزرگ الهی (بهشت) برخوردار خواهند شد .

أُولَئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ

بنا به گفته گروهی از مفسران ، مراد از «أجر کبیر» بهشت و موهبت‌های اخروی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 111 - 1

1 - مؤمنان شکیبیا ، برخوردار از پاداش حتمی خداوند در قیامت

إِنِّي جَزَيْتَهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوا

«جزاء» (مصدر «جزیت») به معنای پاداش دادن است. «باء» در «بما صبروا» سببیه و «ما» موصول حرفی است؛ یعنی،

ص: 12

«بسبب صبرهم». «فوز» (مصدر «فائزون») دستیابی به مقصود را می گویند. فعل «جزیت» دو مفعول بر می دارد. بنابراین «هم»، مفعول اول آن و «أنهم هم الفائزون» - به تأویل «فوزهم» - مفعول دوم آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 76 - 5

5 - بهشت جاودان و برخورداری از قرارگاه و اقامت گاه نیکوی آن ، پاداش صابران است .

يجزون الغرغه بما صبروا .. خلدین فیها حسنت مستقرًا و مقامًا

14- پاداش بی شمار صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 10 - 17

17 - دریافت اجر و پاداش بی شمار الهی ، تنها از آن صابران است .

إنّما یوفّی الصّبرون أجرهم بغير حساب

برداشت بالا از کلمه «إنّما» - که دلالت بر حصر می کند - قابل استفاده است.

15- پاداش صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 146 - 13

13 - محبّت خدا ، پاداش پایمردی شکیبایان در رویارویی و نبرد با دشمنان دین خدا

فما وهنوا لما اصابهم .. و الله یحبّ الصّابرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 148 - 2

2 - ثبات قدم (پایمردی) و پیروزی بر دشمنان ، پاداش دنیوی خداوند به مجاهدان صابر و نیایشگر

ربّنا .. و ثبت اقدامنا و انصرنا علی القوم الکافرین. فاتیهم الله ثواب الدّنيا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 67 - 4

4 - ثابت قدمان در ایمان ، بهره مند از پاداش بزرگ و ویژه خداوند

اشدّ تثبیتاً. و اذاً لأتیناهم من لدنا اجراً عظیماً

در برداشت فوق، «اذاً لأتیناهم . . .»، نتیجه «اشدّ تثبیتاً» گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 96 - 3

ص: 13

3- خداوند ، به هر یک از اعمال نیک صابران ، مطابق بهترین نوع آنها پاداش می دهد .

ولنجزيّن الذين صبروا أجرهم بأحسن ما كانوا يعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 59 - 1

1 - پاداش صبرپیشگان متوکل بر خدا ، بسی ستوده و نیکو است .

نعم أجر العاملين . الذين صبروا و على ربهم يتوكلون

«الذين» بدل برای «العاملين» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 10 - 16, 22, 23

16 - صابران ، برخوردار از اجر و پاداش کامل و بی شمار

إنّما يوفّى الصبرون أجرهم بغير حساب

«توفیه» (مصدر «یوفّى») به معنای پرداخت کامل است.

22 - «عن أبي عبد الله (ع) قال : قال رسول الله (صلى الله عليه وآله) إذا نشرت الدواوين و نصبت الموازين لم ينصب لأهل البلاء ميزان و لم ينشر لهم ديوان ثم تلا هذه الآية «إنّما يوفّى الصابرون أجرهم بغير حساب» ;

از امام صادق (ع) روایت شده که رسول خدا (صلی الله علیه و آله) فرمود: هنگامی که نامه های اعمال گشوده می شود و میزان ها [برای سنجش اعمال] برپا می گردد، برای اهل مصیبت و بلا [که صابر بوده اند] میزانی برپا نشده و نامه عملی گشوده نخواهد شد. آن گاه این آیه را تلاوت فرمود: «إنّما يوفّى الصابرون أجرهم بغير حساب».

23 - «عن أمير المؤمنين (ع) : . . . قال الله عزّوجلّ . . . إنّما يوفّى الصابرون أجرهم بغير حساب ، فما أعطاهم الله في الدنيا لم يحاسبهم به في الآخرة . . . ;

از امام علی (ع) روایت شده: . . . خدای عزّوجلّ فرمود: «إنّما يوفّى الصابرون أجرهم بغير حساب» آنچه را خدا در دنیا به صابران داده است، در قیامت حساب آن را از آنان نمی خواهد».

16- تفضل به صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 96 - 5

5- صابران ، برخوردار از عنایت و فضل ویژه الهی

ولنجزینّ الذین صبروا أجرهم بأحسن ما كانوا يعملون

17- حامی اخروی صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 31 - 1

1 - یکتاپرستان پایدار بر توحید ، بهره مند از حمایت و یاری فرشتگان در دنیا و آخرت

ص: 14

نحن أولياؤكم في الحيوه الدنیا و فی الآخره

18- حامی دنیوی صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 31 - 1

1 - یکتاپرستان پایدار بر توحید ، بهره مند از حمایت و یاری فرشتگان در دنیا و آخرت

نحن أولياؤكم في الحيوه الدنیا و فی الآخره

19- حتمیت پاداش صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 90 - 10،9

9- حفظ عزت بنیامین و درمانده و خوار نگشتن او به مانند دیگر برادرانش ، نشانه ضایع نشدن پاداش تقواییشان صبور و نیکوکار است .

قد منّ الله علينا إنه من يتقّ و يصبر فإن الله لا يضيع أجر المحسنين

10- اقتدار و عزت یوسف (ع) نشانه ای روشن بر ضایع نشدن پاداش تقواییشان صبور و نیکوکار است .

قد منّ الله علينا إنه من يتقّ و يصبر فإن الله لا يضيع أجر المحسنين

20- حسابرسی اخروی صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 10 - 22

22 - « عن أبي عبد الله (ع) قال : قال رسول الله (صلى الله عليه وآله) إذا نشرت الدواوين و نصبت الموازين لم ينصب لأهل البلاء ميزان

و لم ينشر لهم ديوان ثمّ تلا هذه الآية « إنّما يوفّى الصابرون أجرهم بغير حساب » ؛

از امام صادق(ع) روایت شده که رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود: هنگامی که نامه های اعمال گشوده می شود و میزان ها [برای

سنجش اعمال] برپا می گردد، برای اهل مصیبت و بلا [که صابر بوده اند] میزانی برپا نشده و نامه عملی گشوده نخواهد شد. آن گاه این آیه

را تلاوت فرمود: إنّما يوفّى الصابرون أجرهم بغير حساب».

21- حسن فرجام صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 22 - 17

17- فرجام نیک از آن صبرپیشگان ، برپادارندگان نماز ، انفاق گران و جبران کنندگان اعمال بد با اعمال شایسته است .

ص: 15

والذين صبروا .. ويدرءون بالحسنه السيئه أولئك لهم عقبى الدار

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

8 - رعد - 13 - 24 - 6

6- عاقبت و فرجام حیات دنیا (بهشت) برای صبر پیشگان بر طاعت خدا عاقبتی خوش و نیکوست .

فنعم عقبى الدار

22- حمایت از صابران

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

1 - بقره - 2 - 154 - 9

9- اعطای حیات ویژه به شهیدان ، جلوه ای از همراهی و حمایت خداوند از صبر پیشگان راه ایمان است .

إن الله مع الصبرین. ولا تقولوا لمن یقتل فی سبیل الله أموت

23- خوش اخلاقی صابران

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

16 - فصلت - 41 - 35 - 1

1 - پاسخ نیک به رفتار ناپسند مخالفان و معاندان ، تنها در توان صاحبان صبر و شکیبایی است .

ادفع بالتی هی أحسن .. و ما یلقیها إلا الذین صبروا

24- ذکر دائمی صابران

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 2

2- صابران دارای اعمال صالح ، همواره و در هر حال خداوند را فراموش نکرده و به درگاه او شاکرند .

لئن أذقنا الإنسن منا رحمه .. إنّه لیئوس کفور. إلا الذین صبروا

در برداشت فوق ، این احتمال منظور شده است که «کفور» از کفران (ناسپاسی) باشد.

25- رستگاری صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 111 - 3

3 - مؤمنان صابر ، تنها گروه رستگار در قیامت

ص: 16

أنهم هم الفائزون

ذکر ضمیر فصل (هم)، بیانگر حصر است.

26- زمینه تشخیص صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 31 - 2

2- تکلیف جهاد، وسیله آزمایش مؤمنان و تمایز مجاهدان و صابران از دیگران

و لنبلونکم حتی نعلم المجهدین منکم و الصبرین

با توجه به واژه «المجاهدین» معلوم می شود که موضوع اصلی آزمایش «جهاد» است. به علاوه محور اصلی این آیات فرمان قتال با کافران و جهاد در راه خدا می باشد (إذا أنزلت سوره محکمه و ذکر فیها القتال...).

27- سرور صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 30 - 8

8 - فرشتگان الهی، پیامدار امن و سرور برای یکتاپرستان پایدار بر حق

تنزل علیهم الملئکه ألا تخافوا و لاتحزنوا

28- شرح صدر صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 35 - 1، 2

1 - پاسخ نیک به رفتار ناپسند مخالفان و معاندان، تنها در توان صاحبان صبر و شکیبایی است.

ادفع بالتی هی أحسن... و ما یلقیها إلا الذین صبروا

2 - آزمودگان میدان صبر، برخوردار از سعه صدر و توان تحمل مخالفان

ادفع بالتی هی أحسن... و ما یلقیها إلا الذین صبروا

فعل ماضی «صبروا» می رساند که افرادی می توانند به بدگویی و بدرفتاری مخالفان پاسخ نیک دهند که قبلاً اهل صبر و بردباری بوده و در آن میدان موفق شده اند.

29- شکرگزاری صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 2

ص: 17

2- صابران دارای اعمال صالح ، همواره و در هر حال خداوند را فراموش نکرده و به درگاه او شاکرند .

لئن أذقنا الإنسان منا رحمة .. إنّه لیئوس کفور. إلاّ الذین صبروا

در برداشت فوق ، این احتمال منظور شده است که «کفور» از کفران (ناسپاسی) باشد.

30- صابران از صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 86 - 7

7- صبرپیشگان ، انسان هایی شایسته و در زمره صالحان اند .

کلّ من الصبرین . إنهم من الصالحین

خداوند، در آیه قبل - که در توصیف برخی از پیامبران بود - آنان را از صابران معرفی کرده و در این آیه، آنان را از صالحان دانسته است. از مجموع دو آیه استفاده می شود که افراد صبرپیشه، از صالحان و خوبان اند.

31- صابران در بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 76 - 5

5 - بهشت جاودان و برخورداری از قرارگاه و اقامت گاه نیکوی آن ، پاداش صابران است .

یجزون الغرفه بما صبروا .. خلدین فیها حسنت مستقرًا و مقامًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 32 - 1

1 - یکتاپرستان پایدار بر توحید ، میهمانان خداوند در بهشت

إنّ الذین قالوا ربّنا الله ثمّ استقموا .. نزلاً من غفور رحیم

«نزل» به چیزی گفته می شود که برای پذیرایی از میهمان آماده می کنند.

32- صابران در فقر

1- صبر پیشگانِ دارای اعمال صالح به هنگام زوال نعمت و روی آوری فقر و تنگدستی ، از رحمت خدامایوس نمی گردند و به تدبیر او در هستی کافر نمی شوند .

إِنَّهُ لِيُنُوْسَ كُفُوْرًا .. . إِلَّا الَّذِيْنَ صَبَرُوْا وَعَمَلُوا الصَّٰلِحٰتِ

33- صابران در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 111 - 3

3 - مؤمنان صابر ، تنها گروه رستگار در قیامت

أَتَمُّهُمْ هُمُ الْفَائِزُونَ

ذکر ضمیر فصل (هم)، بیانگر حصر است.

34- صابران و ایام الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 5 - 14

14- ایام الله و رویداد های آن ، دربردارنده نشانه ها و آیات الهی برای مردمان صبرپیشه و شکرگزار

إِن فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ

مشارالیه «ذلک»، «ذکر» و متعلق «ذکر»، «ایام الله» است و این حکایت از آن دارد که «ایام الله» حاوی آیات خداوندی است.

35- صابران و تفاخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 3

3- صابران دارای اعمال صالح ، به هنگام رفاه و آسایش و برخورداری از موهبت های دنیا ، هرگز تکبر نکرده و فخرفروشی و شادمانی نمی کنند .

إِنَّهُ لَفَرِحَ فَخُورًا . إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمَلُوا الصَّالِحَاتِ

36- صابران و تکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 3

3- صابرانِ دارای اعمالِ صالح ، به هنگامِ رفاه و آسایش و برخوردارِی از موهبت های دنیا ، هرگز تکبر نکرده و فخرفروشی و شادمانی نمی کنند .

إِنَّهُ لَفَرِحَ فَخُورًا . إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمَلُوا الصَّالِحَاتِ

ص: 19

37- صابران و سرور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 3

3- صابرانِ دارای اعمال صالح ، به هنگام رفاه و آسایش و برخورداری از موهبت های دنیا ، هرگز تکبر نکرده و فخرفروشی و شادمانی نمی کنند .

إِنَّهُ لَفَرِحَ فَخُورٌ إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمَلُوا الصَّالِحَاتِ

38- صابران و قصه قوم سبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبا - 34 - 19 - 12

12 - قصه مردم سبا و فروپاشی کامل آنان در پی کفران نعمت های الهی ، دربردارنده آیات خدا برای صبرپیشگان شکرگزار است .

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ

39- صابران هنگام آسایش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 3

3- صابرانِ دارای اعمال صالح ، به هنگام رفاه و آسایش و برخورداری از موهبت های دنیا ، هرگز تکبر نکرده و فخرفروشی و شادمانی نمی کنند .

إِنَّهُ لَفَرِحَ فَخُورٌ إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمَلُوا الصَّالِحَاتِ

40- صابران هنگام رفاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 3

3- صابرانِ دارای اعمال صالح ، به هنگام رفاه و آسایش و برخورداری از موهبت های دنیا ، هرگز تکبر نکرده و فخرفروشی و شادمانی نمی کنند .

إنه لفرح فخور. إلا الذين صبروا وعملوا الصلحت

41- صابران هنگام سلب نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 20

1- صبر پیشگان دارای اعمال صالح به هنگام زوال نعمت و روی آوری فقر و تنگدستی ، از رحمت خدامایوس نمی گردند و به تدبیر او در هستی کافر نمی شوند .

إنه ليؤوس كفور .. إلا الذين صبروا وعملوا الصلحت

42- عزت صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 90 - 12

12- اقتدار و عزت تقوایپیشگان صبور و نیکوکار ، از نعمت های بزرگ الهی به آنان است .

قالوا یاایها العزیز .. قد منّ الله علینا

مصدق مورد نظر برای نعمت الهی به یوسف(ع) عزت و اقتدار در سرزمین مصر است.

43- عفوهای صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 43 - 4

4 - تنها انسان های صابر و شکیبا ، قادر به عفو و بخشش خطاکاران اند .

و لمن صبر و غفر إنّ ذلک لمن عزم الأُمور

ذکر صبر قبل از غفران، می تواند اشاره به این نکته داشته باشد که اگر روحیه شکیبایی نباشد؛ آتش انتقام در انسان شعلهور شده و مانع عفو و گذشت می شود.

44- عقیده صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 156 - 34

45- عمل پسندیده صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- خداوند، به هر یک از اعمال نیک صابران، مطابق بهترین نوع آنها پاداش می دهد.

ولنجزینّ الذین صبروا أجرهم بأحسن ما كانوا يعملون

ص: 21

46- فرجام صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 49 - 11

11- پیروزی نوح (ع) و یارانش بر مخالفان ، نشان و دلیلی بر غلبه نهایی تقواییشان مقاوم و صبور ، بر کفرپیشگان است .

تلك من أنباء الغيب .. فاصبر إن العقبه للمتقين

47- فضایل اخروی صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 32 - 1

1 - یکتاپرستان پایدار بر توحید ، میهمانان خداوند در بهشت

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَمُوا .. نَزَلًا مِنْ غَفُورٍ رَحِيمٍ

«نُزْل» به چیزی گفته می شود که برای پذیرایی از میهمان آماده می کنند.

48- فضایل صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 249 - 29

29 - خداوند ، همراه و یاور شکیبایان

وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 5 - 16

16- صبرپیشگی و شکرگزاری ، دارای ارزشی والا و صبرپیشگان و شکرگزاران ، مردمانی برجسته و نخبه

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- هجرت کنندگان رنج دیده، جهادگر و مقاوم، مورد عنایت خاص خداوند و برخوردار از نصرت او*

ثمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُوا

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که «رَبِّكَ» اسم «إِنَّ» بوده و لام حرف جر و «الَّذِينَ» متعلق به خبر محذوفی مانند «هُوَ نَاصِرٌ لَهُمْ» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 22

4- ارزش مندی صبر و جایگاه والای صابران ، در پیشگاه خداوند

و إسمعیل . . . کلّ من الصبرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- صبر پیشگان ، انسان هایی شایسته و در زمره صالحان اند .

کلّ من الصبرین . إنهم من الصالحین

خداوند، در آیه قبل - که در توصیف برخی از پیامبران بود - آنان را از صابران معرفی کرده و در این آیه، آنان را از صالحان دانسته است. از مجموع دو آیه استفاده می شود که افراد صبرپیشه، از صالحان و خوبان اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

26- صبر ، صفتی بس ارزشمند و صابران ، دارای جایگاهی رفیع در پیشگاه خداوند

ستجدنی إن شاء الله من الصبرین

این سخن اسماعیل (ع) که: «مرا از زمره صابران خواهی یافت» گویای ارزش والای صبر و رفعت مقام صابران است؛ زیرا او - که از بزرگان و پیامبر زادگان است - خود را در زمره صابران یافته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - یکتاپرستان استوار بر طریق ایمان ، برخوردار از جایگاهی ویژه در پیشگاه خداوند

إنّ الذین قالوا ربّنا الله ثمّ استقموا تتنزّل علیهم الملائکه

نزول پیاپی فرشتگان - که از فعل مضارع «تتنزّل» فهمیده می شود - نشانگر عنایت ویژه خداوند به موحدان پایدار بر توحید است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - پاسخ نیک به رفتار ناپسند مخالفان و معاندان ، تنها در توان صاحبان صبر و شکیبایی است .

ادفع بالتی هی أحسن . . . و ما یلقیها إلا الذین صبروا

2 - آزمودگان میدان صبر ، برخوردار از سعه صدر و توان تحمل مخالفان

ادفع بالتی هی أحسن . . . و ما یلقیها إلا الذین صبروا

فعل ماضی «صبروا» می رساند که افرادی می توانند به بدگویی و بدرفتاری مخالفان پاسخ نیک دهند که قبلاً اهل صبر و بردباری بوده و در آن میدان موفق شده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 33 - 6

6 - انسان های صبور و شاکر ، بهره مند از فهم و درک نشانه های قدرت الهی در حرکت و سکون کشتی ها

ص: 23

و من آیته . . . انّ فی ذلک لآیت لکلّ صَبّار شکور

با توجه به این که لام در «لکلّ صَبّار شکور» لام انتفاع است، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 43 - 4,5

4 - تنها انسان های صابر و شکیبا، قادر به عفو و بخشش خطاکاران اند .

و لمن صبر و غفر انّ ذلک لمن عزم الأُمور

ذکر صبر قبل از غفران، می تواند اشاره به این نکته داشته باشد که اگر روحیه شکیبایی نباشد؛ آتش انتقام در انسان شعلهور شده و مانع عفو و گذشت می شود.

5 - انسان های برخوردار از اراده قوی و خویشتن دار و اهل گذشت ارزشی والا دارند .

و لمن صبر و غفر انّ ذلک لمن عزم الأُمور

49- فهم صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 80 - 12

12 - تنها صبر پیشگان، زمینه دار فهم و دریافت سخنان اهل معرفت اند .

وقال الذین أوتوا العلم . . . ولا یلقیها إلا الصبرون

ضمیر «یلقاها» به سخنان فرزندان بازمی گردد؛ یعنی، «و لایلقى هذه المقالة إلا الصابرون».

50- مراد از صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 155 - 16

16 - قال رسول الله (صلى الله عليه وآله) : . . . یابن مسعود قول الله . . . « و لنبلونکم بشیء من الخوف . . . و بشر الصابرين » قلنا یا رسول الله فمن الصابرون؟ قال : الذین یصبرون علی طاعه الله واجتنبوا معصیه ، الذین کسبوا طیباً و انفقوا قصداً و قدموا فضلاً فافلحوا . . .

از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) روایت شده . . . که فرمود: ای پسر مسعود ... سخن خداوند است: «و لنبلونکم بشیء من الخوف ... و بشر الصابین»، به آن حضرت عرض کردیم: صابران چه کسانی هستند؟ فرمود: کسانی که بر اطاعت خدا صبر می نمایند و از گناهان دوری کرده اند، کسانی که روزی پاکیزه کسب کرده و در انفاق میانه رو هستند و زیادی درآمد خود را انفاق نموده اند، پس آنان رستگار گشته اند.

51- مقام صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 24

3 - آل عمران - 3 - 146 - 12

12 - خداوند دوستدار پایمردان در جنگ و شکیبایان در برابر هجوم حوادث آن

فما وهنوا لما اصابهم في سبيل الله . . . والله يحب الصابرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 148 - 11

11 - پیکارگران شکبیا و نیایشگران به درگاه خدا، نیکوکار و محبوب خداوند هستند .

و کاتین من نبی قاتل . . . ربنا . . . والله يحب المحسنين

52- مقامات صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 96 - 5

5- صابران، برخوردار از عنایت و فضل ویژه الهی

و لنجزینّ الذین صبروا أجرهم بأحسن ما كانوا يعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 111 - 6

6 - ارزش والای صبر و مؤمنان شکبیا، در نزد خداوند

إتی جزیتهم الیوم بما صبروا

از آن جایی که خداوند، خود پاداش مؤمنان صابر را متکفل شده است، ارجمندی صبر و مؤمنان شکبیا در نزد خدا، به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 10 - 20

20 - صابران، برخوردار از جایگاهی والا و ویژه در پیشگاه خداوند

إتما یوفی الصبرون أجرهم بغير حساب

اعطای پاداش بی شمار به صابران و منحصر دانستن این پاداش به آنان، گویای برداشت یاد شده است.

53- نزول ملائکه بر صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 30 - 14، 7

7- نزول فرشتگان الهی، بر غیر پیامبران (اهل ایمان و پایداری)

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبَّنَا اللَّهُ... تَنْزِلَ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ

14 - « فی المجمع فی قوله تعالى « تَنْزِلَ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ » یعنی عند الموت... وروی ذالک عن أبی عبداللّٰه (ع) ;

ص: 25

در مجمع البیان درباره قول خدای تعالی «تَنْزِلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَانِكَةَ» آمده است: مقصود نزول ملائکه هنگام مرگ است . . . و این مطلب از امام صادق (ع) روایت شده است».

54- نعمتهای صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 90 - 12

12- اقتدار و عزت تقوایبندگان صبور و نیکوکار ، از نعمت های بزرگ الهی به آنان است .

قالوا یا ایها العزیز . . . قد منّ الله علینا

مصدق مورد نظر برای نعمت الهی به یوسف (ع) عزت و اقتدار در سرزمین مصر است.

55- وعده به صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 30 - 12

12 - بهشت ، وعده مکرر خداوند به یکتاپرستان پایدار بر توحید

و أبشروا بالجنة الّتی کنتم توعدون

56- ویژگیهای صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 156 - 3

3- صابران کسانی هستند که به هنگام مواجه شدن با مشکلات ، تسلیم قضای الهی بوده و همه شؤون خویش را از خدا دانسته و آن را ابراز می کنند .

و بشر الصبرین. الذین ... قالوا إنا لله و إنا الیه رجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 3, 1, 2

1- صبر پیشگان دارای اعمال صالح به هنگام زوال نعمت و روی آوردن فقر و تنگدستی ، از رحمت خدامایوس نمی گردند و به تدبیر او در

هستی کافر نمی شوند .

إِنَّهُ لَيُؤَسُّ كُفُورًا .. إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمَلُوا الصَّالِحَاتِ

2- صابران دارای اعمال صالح ، همواره و در هر حال خداوند را فراموش نکرده و به درگاه او شاکرند .

لئن أذقنا الإنسان منا رحمة .. إِنَّهُ لَيُؤَسُّ كُفُورًا . إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا

در برداشت فوق ، این احتمال منظور شده است که «کفور» از کفران (ناسپاسی) باشد.

3- صابران دارای اعمال صالح ، به هنگام رفاه و آسایش و برخورداری از موهبت های دنیا ، هرگز تکبر نکرده و فخرفروشی و

ص: 26

شادمانی نمی کنند .

إنه لفرح فخور. إلا الذين صبروا و عملوا الصلحت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 10 - 17

17 - دریافت اجر و پاداش بی شمار الهی ، تنها از آن صابران است .

إنما یوفی الصبرون أجرهم بغير حساب

برداشت بالا از کلمه «إنّما» - که دلالت بر حصر می کند - قابل استفاده است.

57- هدایت صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 157 - 8

8 - مؤمنانی که در مصیبت ها و سختی ها صابر و تسلیم قضای الهی باشند ، تنها کسانی هستند که به هدایت دست یافته اند .

و بشر الصبرین. الذین ... و أولئک هم المهتدون

ضمیر فصل (هم) و معرفه بودن خبر (المهتدون) حاکی از حصر است.

ص: 27

4- صابئان

1- آثار ایمان صابئان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 62 - 2

2 - ایمان واقعی به خدا و قیامت و انجام اعمال صالح ، شرط دور ماندن مسلمانان ، یهودیان ، نصارا و صابئان از هرگونه ترس و اندوه

إن الذین ءامنوا .. و لا خوف علیهم و لا هم یحزنون

تکرار «ایمان» در «ان الذین آمنوا» و «من آمن» حکایت از آن دارد که: مراد از ایمان در جمله «من آمن» ایمان واقعی و راستین است نه ایمان صوری و اسمی.

2- ایمان صابئان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 69 - 1

1 - ایمان به خدا و قیامت و انجام عمل صالح ، شرط رهایی مسلمانان ، یهودیان ، صابئی ها و نصارا از هرگونه ترس و اندوه

إنّ الذین ءامنوا و الذین هادوا و الصبئون و النصری .. و لا هم یحزنون

«صابئی» که مفرد «صابئون» است به کسی گفته می شود که آیین خویش را رها کرده و به آیینی دیگر گرویده باشد؛ با توجه به این معنا می توان گفت مصداق مورد نظر از «الصبئون» در این آیه - به قرینه وقوع آن بین «الذین ءامنوا و الذین هادوا» «و النصری»، کسانی هستند که با ترک اسلام و یا یهودیت پذیرای آیین نصارا شده باشند.

3- پاداش صابئان مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 62 - 11

11 - مؤمنان به خدا و قیامت و دارندگان عمل صالح ، در قیامت هیچ ترس و اندوهی نخواهند داشت .

من ءامن بالله و الیوم الآخر و عمل صلحاً .. و لا خوف علیهم و لا هم یحزنون

به قرینه «فلهم أجرهم عند ربهم» می توان گفت: ظرف «لا خوف علیهم ..» قیامت است.

4- دین صابئان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 62 - 6

6 - آیین یهود، نصارا و صابئان، از ادیان الهی و آسمانی است.

إن الذین ءامنوا .. و الصبئین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 69 - 3

3 - آیین یهود، نصارا و صابئین، از ادیان رسمی و الهی

إنّ الذین ءامنوا و الذین هادوا و الصبئون و النصری .. فلاخوف علیهم

درباره آیین صابئیها نظرات مختلفی بیان شده است، علامه طباطبایی در تفسیر «المیزان» پس از اشاره به اقوالی گوناگون تأیید می کند که آیین صابئی آیینی ممزوج از دین یهود، مجوس و حرانیه بوده است.

5- رسمیت دین صابئان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 62 - 8

8 - دین یهود، نصارا و صابئان از آیین های به رسمیت شناخته شده در قرآن

إن الذین ءامنوا و الذین هادوا و النصری و الصبئین

از نکته هایی که می تواند توجیه کننده آوردن عناوین مذکور باشد، اعلام رسمیت آیینهای یاد شده است.

6- عقیده صابئان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 69 - 7

7 - صابئی ها نسبت به دیگر پیروان ادیان الهی دارای زمینه کمتری برای گرایش به ایمان واقعی *

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَ الَّذِينَ هَادُوا وَ الصَّبِثُونَ وَ النَّصْرَى

مرفوع بودن کلمه «الصبثون»، نشان می دهد که تأکید مستفاد از «انّ» در مورد صابثیها وجود ندارد.

7- مسؤولیت صابنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 29

4- مسلمانان، یهودیان، مسیحیان و صابئی ها سزاوارترین امت ها برای برخوردار شدن از ایمان راستین و انجام عمل صالح

إن الذین ءامنوا .. من ءامن بالله و الیوم الآخر و عمل صلحاً

نام بردن از ملت‌های مذکور - با وجود این که ایمان راستین چنانچه گذشت از هر فرد و ملتی پذیرفته است - می تواند اشاره به این نکته باشد که: پیروان آیین‌های یاد شده دارای زمینه بیشتری برای ایمان حقیقی هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 69 - 4

4- ایمان به خدا و قیامت و رسالت انبیا، از اصول مشترک ادیان آسمانی

إنّ الذین ءامنوا و الذین هادوا و الصبئون .. من ءامن بالله و الیوم الآخر

ایمان به رسولان الهی، از عناوین مذکور در آیه (الذین ءامنوا .. النصری) استفاده شده است.

صائبیت

8- تاریخ صائبیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 17 - 3

3 - ظهور آیین صابئی، در حد فاصل میان یهودیت و مسیحیت

و الذین هادوا و الصبئین و النصری

ذکر «صابئین» بین «یهود» و «نصارا»، اشعار به برداشت فوق دارد.

ص: 30

5- صادقان

1- صادقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 119 - 2

2 - عیسی (ع) از زمره راستگویان و درست کرداران

هذا يوم ينفع الصدقين صدقهم

از مصادیق مورد نظر برای «الصدیقین» - به قرینه آیات گذشته - حضرت مسیح (ع) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 119 - 6، 12

6 - مؤمنان با تقوا، مؤمنان راستین و صادق در ایمانند .

يأيها الذين آمنوا اتقوا الله وكونوا مع الصادقين

ذکر «صادقین»، پس از امر به رعایت تقوا، می تواند برای بیان مصداق مؤمنان متقی باشد.

12 - «عن جعفر بن محمد (ع) فی قوله عز وجل : « اتقوا الله وكونوا مع الصادقين » قال : محمد و علی - علیهما السلام - ;

از امام صادق (ع) روایت شده که درباره «الصادقین» در آیه شریفه فرمود: منظور محمد و علی - علیهما السلام - می باشد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 84 - 5

5 - پیامبران الهی، گویندگانی صادق و راستگو برای مردمان

واجعل لی لسان صدق فی آخرین

2- اطاعت از صادقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 119 - 13

13 - « روى المعلى بن خنيس عن ابي عبدالله (ع) فى قوله : « كونوا مع الصادقين » : بطاعتهم ;

معلى بن خنيس از امام صادق (ع) درباره قول خدا كه فرموده «با صادقان باشيد» روايت کرده: بودن با صادقان به معنای

ص: 31

اطاعت از آنان است».

3- برگزیدگی صادقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 119 - 11

11 - «صادقین» گروهی برگزیده و دارای مقام عصمت *

و کونوا مع الصديقين

از اینکه خداوند به طور مطلق به همراه و همگام بودن با «صادقین» فرمان داده است، احتمال می رود که «صادقین» گروهی خاص باشند که در همه اعمال و افکار خویش به مقام عصمت رسیده اند و فرمان به تبعیت مطلق از آنان، بدین جهت صورت گرفته است.

4- پاداش صادقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 119 - 5

5 - بهشت پاداش راستگویان و راست کرداران است .

هذا يوم ينفع الصديقين صدقهم لهم جنت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 24 - 13، 1

1 - خداوند ، به راستگویان ، به خاطر صداقت شان ، پاداش می دهد .

ليجزي الله الصديقين بصدقهم

لام در «لیجزی» لام عاقبت است.

13 - اعطای پاداش از ناحیه خداوند به راستگویان ، از آمرزگاری و رحمت او است .

ليجزي الله الصديقين .. . إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا

5- پیروزی صادقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 119 - 13

13 - رستگاری و پیروزی بزرگ در قیامت ، ویژه راستگویان و راستکرداران

هذا يوم ينفع الصدقين .. ذلك الفوز العظيم

ص: 32

6- رستگاری صادقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 119 - 13

13 - رستگاری و پیروزی بزرگ در قیامت ، ویژه راستگویان و راستکرداران

هذا يوم ينفع الصديقين .. ذلك الفوز العظيم

7- رضایت صادقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 119 - 8

8 - خداوند ، خشنود از راستگویان و راستکرداران و آنان ، خشنود از خداوند .

رضى الله عنهم ورضوا عنه

8- زمینه تشخیص صادقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 21 - 9

9- لحظه عمل به تکالیف دشوار دین ، لحظه جدا شدن صف صادقان از مدعیان صداقت

فإذا عزم الأمر فلو صدقوا الله لكان خيراً لهم

از آیه شریفه استفاده می شود که پس از قطعیت یافتن فرمان های الهی به تکالیف دشواری چون جهاد، صادقان راستین از مدعیان دروغین صداقت متمایز می شوند و بدین جهت خداوند فرموده است: «فلو صدقوا الله لكان خيراً لهم».

9- صادقان در بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 120 - 7

7 - مالکیت خداوند بر آسمان ها و زمین و توانایی مطلق وی ، ضامن اعطای بهشت جاودانه به صادقان

ينفع الصدقین صدقہم لهم جنت . . . و ما فيهن و هو على كل شيء قدير

بيان مالکیت خداوند بر هستی و توانایی مطلق او پس از وعده بهشتی جاويدان به صدق پیشگان، می تواند اشاره به این باشد که تحقق بخشیدن به این وعده هرگز از توان خداوند خارج نیست.

10- صادقان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 33

1 - راستگويان و راستکرداران ، بهره مند از آثار صدق خویش ، در قیامت

قال الله هذا يوم ينفع الصدقین صدقهم

13 - رستگاری و پیروزی بزرگ در قیامت ، ویژه راستگويان و راستکرداران

هذا يوم ينفع الصدقین . . . ذلك الفوز العظيم

11- عصمت صادقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 119 - 11

11 - « صادقین » گروهی برگزیده و دارای مقام عصمت *

و کونوا مع الصدقین

از اینکه خداوند به طور مطلق به همراه و همگام بودن با «صادقین» فرمان داده است، احتمال می رود که «صادقین» گروهی خاص باشند که در همه اعمال و افکار خویش به مقام عصمت رسیده اند و فرمان به تبعیت مطلق از آنان، بدین جهت صورت گرفته است.

12- فضایل صادقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 119 - 13

13 - رستگاری و پیروزی بزرگ در قیامت ، ویژه راستگويان و راستکرداران

هذا يوم ينفع الصدقین . . . ذلك الفوز العظيم

13- مقامات صادقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 119 - 11، 8

8 - مرتبه « صادقین » برترین مرتبه ایمان و دینداری

دستور خدا به همراهی و همگامی با صادقان - پس از توصیه به تقوای پیشگی - بیانگر این حقیقت است که «مرتبه صادقین» مرتبه ای فراتر از مرتبه کسانی است که در راه تقوا گام می نهند و به تعبیر دیگر «صادقین» کسانی هستند که در اوج رعایت تقوایند.

11 - «صادقین» گروهی برگزیده و دارای مقام عصمت *

و كونوا مع الصديقين

از اینکه خداوند به طور مطلق به همراه و همگام بودن با «صادقین» فرمان داده است، احتمال می رود که «صادقین» گروهی

خاص باشند که در همه اعمال و افکار خویش به مقام عصمت رسیده اند و فرمان به تبعیت مطلق از آنان، بدین جهت صورت گرفته است.

14- مؤمنان و مقامات صادقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 119 - 9

9 - دستیابی به مرتبه صادقین ، آرمانی ارزشمند برای مؤمنان

اتقوا الله و كونوا مع الصديقين

ص: 35

1- ابتلا به صاعقه آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 13 - 13

13- گرفتار شدن به صاعقه ها برخاسته از مشیت خداوند است .

یرسل الصوعق فیصیب بها من یشاء

«اصابه» (مصدر یصیب) به معانی رسیدن، فرو ریختن و نیز مصیبت وارد کردن آمده است. بنابر معنای اول و دوم حرف «باء» در «بها» برای تعدیه است و بنابر معنای سوم حرف «باء» برای بیان آلت و وسیله است. و جمله «یصیب بها من یشاء» بر اساس معانی مذکور چنین معنا می شود: «خداوند صاعقه ها را به هر کسی که بخواهد می رساند»، «خداوند صاعقه ها را بر هر کس که بخواهد فرو می ریزد» و «خداوند به وسیله صاعقه ها به هر کس که بخواهد مصیبت وارد می سازد».

2- سرعت صاعقه عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 45 - 2

2- سرعت و شدت صاعقه ، از بین برنده توان تصمیم گیری ثمودیان

فأخذتهم الصعقه . . . فما استطعوا من قیام

3- صاعقه زدگی بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 57 - 5

5- نزول « منّ » و « سلوی » بر بنی اسرائیل و نجاتشان از حرارت شدید خورشید با ابر های سایه گستر ، پس از حادثه صاعقه زدگی و زنده شدن آنان بود .

ثم بعثنکم . . . و ظللنا علیکم الغمام

عطف جمله « ظللنا . . . » بر «بعثناکم . . . » اقتضا می کند که گفته شود: داستان سایه گستر شدن ابرها و نزول « منّ » و

«سلوی» پس از داستان صاعقه، تحقق یافته باشد.

4- صاعقه زدگی قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 44 - 5,4

4 - صاعقه فراگیر و نیرومند ، عامل نابودی قوم ثمود

فأخذتهم الصعقه

5 - فراگیری صاعقه بر قوم ثمود ، در عین هشياری و در مقابل چشمان آنان

فأخذتهم الصعقه و هم ينظرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 45 - 1,2

1 - ناتوانی و بی پناهی کامل قوم ثمود ، در برابر صاعقه عذاب

فما استطعوا من قیام و ما كانوا منتصرین

2 - سرعت و شدت صاعقه ، از بین برنده توان تصمیم گیری ثمودیان

فأخذتهم الصعقه . . . فما استطعوا من قیام

5- صاعقه عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 55 - 13,14,6

6 - صاعقه آسمانی ، موجب به هلاکت رسیدن قوم موسی شد .

فأخذتكم الصعقه

صاعقه آتشی است از آسمان که به هنگام رعد شدید پدید می آید.

13 - قوم موسی ، در پی تقاضای رؤیت خدا ، شاهد فرود آمدن صاعقه بر خود بودند .

فأخذتكم الصعقه و أنتم تنظرون

مفعول «تنظرون» (نگاه می کردید) فرود آمدن صاعقه است.

14 - داستان تقاضای رؤیت خدا و اظهار ناباوری بنی اسرائیل به سخنان موسی (ع) و فرود آمدن صاعقه بر آنان، داستانی آموزنده و شایسته به خاطر داشتن

و إذ قلت ی موسی لن تؤمن لک . . . و أنتم تنظرون

«إذ قلت» عطف بر «نعمتی» در آیه 47 است؛ یعنی: «اذکروا إذ قلت . . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 56 - 3، 1

1 - خداوند، قوم موسی را پس از هلاکتشان با صاعقه، حیاتی دوباره بخشید و آنان را زنده کرد.

ص: 37

ثم بعثنكم من بعد موتكم

3- زنده شدن قوم موسی پس از هلاکتشان با صاعقه ، از نعمت های خداوند به آنان

اذکروا نعمتی التي أنعمت . . . ثم بعثنكم من بعد موتكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 44 - 4,5

4- صاعقه فراگیر و نیرومند ، عامل نابودی قوم ثمود

فأخذتهم الصعقة

5- فراگیری صاعقه بر قوم ثمود ، در عین هشیاری و در مقابل چشمان آنان

فأخذتهم الصعقة و هم ينظرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 45 - 1

1- ناتوانی و بی پناهی کامل قوم ثمود ، در برابر صاعقه عذاب

فما استطعوا من قیام و ما كانوا منتصرین

6- عذاب با صاعقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 31 - 3

3- عذاب قوم ثمود ، همراه با صاعقه ای عظیم و کشنده *

إنّا أرسلنا علیهم صیحه و حده فکانوا کھشیم المحتظر

با توجه به این که خشک شدن بدن قوم ثمود، بیش از آن که متأثر از صدای مهیب باشد، معلول صاعقه است؛ احتمال می رود صیحه در

این آیه، بدان جهت آمده باشد که همواره پس از صاعقه صدایی شنیده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - قوم ثمود، به وسیله صاعقه کوبنده و سرکش به هلاکت رسیدند.

فَأَمَّا ثَمُودُ فَأُهْلِكُوا بِالطَّاغِيَةِ

«طاغیه» در اصل، به معنای سرکش و متجاوز از حد و مرز است؛ ولی مقصود از آن در آیه شریفه - برابر نظر مفسران - صاعقه است. البته در آیه 13 سوره «فصلت» بدان تصریح شده است.

7- عذاب صاعقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 153 - 5

ص: 38

5- درخواست دیدن خداوند از سوی یهود، درخواستی ظالمانه و موجب گرفتار شدن آنان به صاعقه

فقالوا أرنا الله جهره فأخذتهم الصعقه بظلمهم

8- عوامل مصونیت از صاعقه آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 13 - 23

23- « عن أبي عبدالله (ع) انه قال : لا تملّوا من قراءه إذا زلزلت الأرض زلزالها فإنه من كانت قراءته بها في نوافله لم يصبه الله عزوجل بزلزله أبداً و لم يمت بها و لا بصاعقه ;

از امام صادق(ع) روایت شده است که فرمود: از خواندن سوره «إذا زلزلت الأرض زلزالها» خسته نشوید؛ زیرا کسی که آن را در نوافله های خود بخواند، خدای عزوجل هیچ گاه او را با زلزله آسیب نمی رساند و به وسیله زلزله و صاعقه به هلاکت نمی رساند».

9- کیفر با صاعقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 153 - 17

17 - گرفتاری یهود به صاعقه ، از بینات الهی برای آنان

فأخذتهم الصعقه بظلمهم ثم اتخذوا العجل من بعد ما جاءتهم البینت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 13 - 5,6,3

3 - صاعقه آسمانی ، کیفر روی گردانی از آیات روشن الهی است .

قل أنتکم لتکفرون بالذی . . . فإن أعرضوا فقل أنذرتکم صعقه

5 - صاعقه آسمانی ، کیفر تخلف قوم عاد و ثمود از دعوت پیامبران خویش

أنذرتکم صعقه مثل صعقه عاد و ثمود

6 - صاعقه از کیفر های دنیوی خداوند ، برای برخی از امت های مشرک پیشین

أنذرتکم صعقه مثل صعقه عاد و ثمود

10- محدوده صاعقه آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 13 - 22

22- « عن أبي جعفر الباقر (ع) : ان الصواعق تصيب المسلم و غير المسلم و لاتصيب ذاكراً ;

از امام باقر(ع) روایت شده است: صاعقه ها [ممکن است] به مسلمان و یا غیر مسلمان اصابت کند ; ولی به کسی که مشغول

ص: 39

ذکر خداست اصابت نمی کند».

11- منشأ صاعقه آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 13 - 12

12- خداوند فرستنده صاعقه های آسمانی است .

هو الذی یریکم . . . و یرسل الصوعق

«صواعق» جمع صاعقه است و صاعقه را برخی از اهل لغت به آتشی که از رعد پدید می آید معنا کرده اند و برخی گفته اند: صدای شدیدی است که از جو شنیده می شود و برخی آن را به غرشی از رعد که آتشی همراه آن فروریزد ، تفسیر کرده اند.

12- هلاکت با صاعقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 153 - 6

6 - بنی اسرائیل در پی تقاضای آشکارا دیدن خداوند ، با صاعقه به هلاکت رسیدند .

فأخذتهم الصعقه بظلمهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 17 - 7

7 - هلاکت قوم ثمود ، با صاعقه خوارکننده و خفت آور

فأخذتهم صعقه العذاب الهون

صاعقه آسمانی

13- ابتلا به صاعقه آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 13 - 13

یرسل الصوعق فیصیب بها من یشاء

«اصابه» (مصدر یصیب) به معانی رسیدن، فرو ریختن و نیز مصیبت وارد کردن آمده است. بنابر معنای اول و دوم حرف «باء» در «بها» برای تعدیه است و بنابر معنای سوم حرف «باء» برای بیان آلت و وسیله است. و جمله «یصیب بها من یشاء» بر اساس معانی مذکور چنین معنا می شود: «خداوند صاعقه ها را به هر کسی که بخواهد می رساند»، «خداوند صاعقه ها را بر هر کس که بخواهد فرو می ریزد» و «خداوند به وسیله صاعقه ها به هر کس که بخواهد مصیبت وارد می سازد».

ص: 40

14- عوامل مصونیت از صاعقه آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 13 - 23

23- « عن أبي عبد الله (ع) انه قال : لا تملّوا من قراءه إذا زلزلت الأرض زلزالها فإنه من كانت قراءته بها في نوافله لم يصبه الله عزوجل بزلزله أبداً و لم يمت بها و لا بصاعقه ;

از امام صادق(ع) روایت شده است که فرمود: از خواندن سوره «إذا زلزلت الأرض زلزالها» خسته نشوید؛ زیرا کسی که آن را در نوافله های خود بخواند، خدای عزوجل هیچ گاه او را با زلزله آسیب نمی رساند و به وسیله زلزله و صاعقه به هلاکت نمی رساند».

15- محدوده صاعقه آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 13 - 22

22- « عن أبي جعفر الباقر (ع) : ان الصواعق تصيب المسلم و غير المسلم و لاتصيب ذاكراً ;

از امام باقر(ع) روایت شده است: صاعقه ها [ممکن است] به مسلمان و یا غیر مسلمان اصابت کند؛ ولی به کسی که مشغول ذکر خداست اصابت نمی کند».

16- منشأ صاعقه آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 13 - 12

12- خداوند فرستنده صاعقه های آسمانی است .

هو الذی یریکم . . . و یرسل الصوعق

«صواعق» جمع صاعقه است و صاعقه را برخی از اهل لغت به آتشی که از رعد پدید می آید معنا کرده اند و برخی گفته اند: صدای شدیدی است که از جو شنیده می شود و برخی آن را به غرشی از رعد که آتشی همراه آن فروریزد، تفسیر کرده اند.

7- صالح (ع)

1- آب آشامیدنی شتر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 155 - 4

4 - آب آشامیدنی منطقه ثمود ، یک روز به ناقه صالح اختصاص داشت و یک روز به خود ثمودیان .

لها شرب و لکم شرب یوم معلوم

«شرب» به یک نوبت از آب گفته می شود تقدیر آیه چنین است: «لها شرب یوم معلوم و لکم شرب یوم معلوم؛ نوبتی از آب در روزی معین از آن او و نوبتی از آن در روزی معین از آن شما است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 156 - 3

3 - اختصاص یافتن نوبتی از آب به ناقه ، موجب ناخرسندی ثمودیان *

لها شرب و لکم شرب یوم معلوم . ولاتمسّوها بسوء

با توجه به ارتباط آیه بالا با آیه پیش ، احتمال می رود که تقسیم آب ، زمینه بداندیشی و نارضایتی را در میان ثمودیان ، نسبت به ناقه پدید آورده باشد و «لاتمسّوها» هشدار می باشد به این موضع گیری است.

2- آب دهی شتر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 13 - 5

5 - بهره مند ساختن ناقه صالح از آب آشامیدنی ، دارای برنامه ای خاص بود .

و سقیها

«سَقَى» و «سَقَّيَا»، به معنای در اختیار نهادن نوشیدنی است (مفردات) و «سَقَّيَا» اسم مصدر برای «سَقَى» می باشد (العین). اضافه این کلمه به ضمیر «ناقه» و نیز برحذر داشتن قوم ثمود از بی توجهی به آن، نشانه آن است که مردم درباره آب آشامیدنی ناقه، وظیفه خاصی داشتند.

3- آثار اذیت شتر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 64 - 6

6- صالح (ع) ، قوم خود را در صورت آزاررسانی به ناقه و بازداشتن آن از چرا ، به عذابی زودرس هشدار داد .

و لاتمسوها بسوء فیأخذکم عذاب قریب

4- آثار ایمان به صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 24 - 9

9- قبول پیامبری صالح (ع) ، مایه تیره بختی در نگاه قوم ثمود

إِنَّا إِذَا لَفَى . . . سَعْر

در صورتی که «سعر» جمع «سعیر» (آتش افروخته) باشد، مراد از آن در آیه شریفه، گرفتار شدن در آتش حسرت و تیره بختی خواهد بود.

5- آثار بشر بودن صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 154 - 3

3- ویژگی های بشری صالح (ع) ، مانع از رسالت وی در دیدگاه ثمودیان

قالوا . . . ما أنت إلا بشر مثلنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 24 - 1

1 - بشر بودن صالح پیامبر (ع) ، بهانه قوم ثمود ، برای تکذیب رسالت آن حضرت

فقالوا أ بشرًا مِّنَّا وَحَدًّا نَّبِّعُهُ

6- آثار تقوای پیروان صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 53 - 2

2- پایبندی مستمر مؤمنان ثمود به تقوا و پرهیز از گناه ، عامل نجات آنان از عذاب الهی

و أنجینا الذین ءامنوا و کانوا یتّقون

جمله «کانوا یتّقون» ماضی استمراری است؛ یعنی، راز نجات مؤمنان در تقوای مستمر آنان نهفته است.

ص: 43

7- آثار تکذیب صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 66 - 2

2- خداوند، در پی اصرار قوم ثمود بر شرکورزی و انکار رسالت صالح (ع)، عذابی سخت بر آنان نازل کرد.

فلما جاء امرنا

مراد از «امر» عذاب نازل شده بر قوم ثمود است. اضافه آن به ضمیر «نا» حاکی از بزرگی آن عذاب می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 14 - 5

5- باور نداشتن رسالت صالح (ع) و بی اعتمادی به هشدار های او در مورد ناقه و آب شرب آن، مایه اقدام بی پروای قوم ثمود به از میان بردن ناقه شد.

فكذبوه فعقروها

8- آثار دعوت های صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 47 - 3

3- پدید آمدن دو دستگی و خصومت های اجتماعی در پی دعوت صالح (ع)، زمینه بد یمن خوانده شدن وی از سوی کافران

فإذا هم فریقان یختصمون... قالوا اطیرنا بک

احتمالاً آنچه کافران به عنوان شومی و نامبارکی از آن یاد کرده اند، همان دو دستگی و اختلافات اجتماعی باشد که در پی دعوت صالح (ع) و پیدایش مؤمن و کافر به وجود آمده بود.

9- آثار عقر شتر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 31 - 1

1 - نزول عذاب بر قوم ثمود، پس از پی کردن ناقه صالح

فتعاطى فعقر . . . إنا أرسلنا عليهم صيحة وحده

10- آثار قتل شتر صالح (ع)

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 44

2- قوم ثمود، با پی کردن ناقه صالح و از میان بردن آیت رسالت او، عذاب الهی را برای خویش قطعی ساختند.

فعقروها فقال تمتعوا فی دارکم ثلثه أيام

3- قوم ثمود، پس از کشتن ناقه صالح، بیش از سه روز مهلت ماندن در دنیا و بهره بردن از متاع آن را نداشتند.

فقال تمتعوا فی دارکم ثلثه أيام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 157 - 2

2 - ندامت و پشیمانی ثمودیان، به دنبال پی کردن ناقه صالح و مشاهده نشانه های عذاب

فعقروها فأصبحوا ندمین

«فاء» در «فأصبحوا» فصیحه و بیانگر حذف جمله ای است که به خاطر معلوم بودنش حذف شده و تقدیر آن چنین است: «فعقروها فرأوا اشرط العذاب فأصبحوا ندمین؛ ناقه را پی کردند پس نشانه های عذاب را دیدند، پس پشیمان شدند».

11- آثار نبوت صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 143 - 5

5 - تصریح صالح (ع) بر خیرخواهی خود و تضمین منافع ثمودیان در پرتو رسالت خویش

إتی لکم رسول أمين

برداشت یاد شده، با توجه به قید «لکم» (همراه با لام انتفاع) استفاده می شود.

12- آثار نبوغ صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 62 - 3

3- قوم ثمود، صالح (ع) را به خاطر ویژگی ها و استعدادهایش، مایه ترقی و تعالی آن قوم می دانستند.

13- آزادی شتر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 64 - 9

9- آزادی ناقه صالح برای چریدن ، در تضاد با منافع قوم ثمود

فذرورها تأکل فی أرض الله ولا تمسوها بسوء

تهدید شدن قوم ثمود به عذاب در صورت بازداری ناقه از چریدن، نشان می دهد که سلامتی ناقه از سوی آنان، در خطر بود

ص: 45

و آنها آزادی ناقه را برای چرا، به سود خویش نمی دیدند.

14- اتمام حجت صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 79 - 5

5- صالح (ع) هنگام خروجش از میان قوم ثمود، اتمام حجت الهی بر آنان را به ایشان گوشزد کرد.

فتولی عنهم و قال يقوم لقد أبلغتكم رساله ربی

15- اجابت دعای صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 40 - 1

1 - استجابت دعای (نصرت خواهی) پیامبر پس از نوح از سوی خداوند

قال رب انصرنی . . . قال عمّا قليل ليصبحنّ ندمین

«عن» در «عمّا قليل» به معنای «بعد» و «ما» نکره موصوفه و کنایه از «زمان» می باشد. «قلیل» نیز صفت «ما» است؛ یعنی، «بعد زمان قليل». «عمّا قليل» متعلق به «یصبحنّ» و «إصبح» (مصدر یصبحنّ) به معنای صیوررت و شدن است.

16- احتیاج صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 73 - 25

25 - مالکیت خدا بر زمین، دلیل صالح (ع) بر لزوم آزادگذاری ناقه برای چریدن در هر کجای زمین

هذه ناقه الله . . . فذروها تأکل فی أرض الله

انتساب زمین به خداوند (أرض الله) پس از انتساب ناقه به او (ناقه الله) استدلالی است از سوی صالح بر لزوم آزادگذاری آن برای چریدن. یعنی چون ناقه از آن خداست و زمین نیز از آن اوست، روا نیست از چریدن بازداشته شود. تقریر جم---له «ذروها ...» به وسیله فاء بر جمله «هذه ناقه الله» نیز دلالت بر این معنا دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- مالکیت خداوند بر چراگاهها ، دلیل صالح (ع) بر لزوم آزاد گذاشتن ناقه برای چریدن در هر کجای زمین

هذه ناقه الله . . فذروها تأكل في أرض الله

تعبیرهای «ناقه خدا» و «زمین خدا» در حقیقت استدلال صالح(ع) بر لزوم آزادگذاری ناقه برای چریدن بود؛ یعنی ، چون ناقه از آن خداست و زمین نیز از آن اوست ، روا نیست ناقه را از چریدن باز دارید.

ص: 46

17- اخلاص صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 145 - 1

1 - تصریح صالح (ع) ، به نداشتن کمترین چشمداشت مادی از مردم در قبال رسالت خویش

و ما أسئلكم عليه من أجر . . . إلا على ربّ العلمین

18- استعدادهای صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 62 - 2

2- قوم ثمود ، معترف به ویژگی های مثبت و استعدادی خاص در صالح (ع)

قالوا یص-لح قد کنت فینا مرجؤاً قبل هذا

19- استعداد صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 39 - 2

2- فرستاده الهی پس از نوح خواستاری یاری خدا در برابر تکذیب گری های قومش بود .

قال ربّ انصرنی بما کذبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 40 - 1

1 - استجابت دعای (نصرت خواهی) پیامبر پس از نوح از سوی خداوند

قال ربّ انصرنی . . . قال عمّا قلیل لیصبحنّ ندمین

«عن» در «عمّا قلیل» به معنای «بعد» و «ما» نکره موصوفه و کنایه از «زمان» می باشد. «قلیل» نیز صفت «ما» است؛ یعنی، «بعد زمان قلیل». «عمّا قلیل» متعلق به «یصبحنّ» و «إصباح» (مصدر یصبحنّ) به معنای صیوررت و شدن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 41 - 1

1 - نزول عذابی فراگیر بر نخستین جامعه پس از نوح ، در پی استمداد پیامبر آنان از خداوند

قال رب انصرنی . . . فأخذتهم الصیحه

ص: 47

20- اشراف قوم ثمود و صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 75 - 2,5

2- گروهی از اشراف و بزرگان قوم صالح رسالت وی را پذیرفتند و به وی ایمان آوردند و گروهی دیگر از آنان به وی کافر شدند .

قال المأ الذین استکبروا

برداشت فوق مبتنی بر این است که «الذین . . .» وصفی احترازی باشد. یعنی مأ- قوم ثمود در برابر رسالت صالح دو طایفه شدند: مستکبران و غیر مستکبران.

5- مبارزه اشراف کفرپیشه ثمود با صالح (ع) ، علی رغم مشاهده معجزه و دلیل روشن بر رسالت آن حضرت

قال المأ الذین استکبروا من قومه . . . أتعلمون أن صلحاً مرسل من ربه

21- اصلاح طلبی صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 152 - 6

6- اصلاح جامعه و از میان بردن فساد ، از اهداف صالح (ع)

و أطیعون . و لاتطیعوا أمر المسرفین . الذین یفسدون فی الأرض و لایصلحون

22- اضرار به شتر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 73 - 21

21- صالح (ع) بر حذر دارنده قوم ثمود از زیان رساندن به ناقه

و لاتمسوها بسوء

23- اطمینان صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17- افزایش اطمینان صالح (ع) به زیان کاری کافران ثمود، تنها دستاورد اصرار آنان بر انصراف او از دعوت به توحید

فما تزیدوننی غیر تخسیر

برداشت فوق، بر اساس این احتمال است که «تخسیر» به معنای نسبت دادن خسارت و تباهی باشد، همانند تکفیر و تفسیق که به معنای نسبت دادن کفر و فسق می باشد. بر این مبنا، فاعل «تخسیر» حضرت صالح(ع) است و مفاد جمله «فما تزیدوننی...» چنین خواهد شد: آنچه اصرار شما بر ترک دعوت به توحید، بر من می افزاید این است که شما را در خسارت و تباهی بینم.

ص: 48

24- اظهار بی اطلاعی از قتل صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 49 - 7

7 - چاره اندیشی توطئه گران علیه صالح ، برای انکار جنایت خویش و گریز از قصاص یا پرداخت خونبها

ثم لنقولن لولیه ما شهدنا مهلك أهله و إنا لصدقون

طرح اظهار بی خبری از قتل صالح (ع) و خانواده وی، نشان می دهد که گروه های مزبور می اندیشیده اند تا راهی پیدا کنند و در نتیجه آن از خونخواهی ولی دم یا پرداخت خونبها شانه خالی کنند.

25- اظهار خیرخواهی صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 143 - 5

5 - تصریح صالح (ع) بر خیرخواهی خود و تضمین منافع ثمودیان در پرتو رسالت خویش

إني لكم رسول أمين

برداشت یاد شده، با توجه به قید «لکم» (همراه با لام انتفاع) استفاده می شود.

26- اعتماد به صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 143 - 2

2- فراخوانی صالح (ع) قومش را، به پذیرفتن رسالت وی ، اعتماد کردن به او و جدی گرفتن هشدارهایش

ألا تتقون . إني لكم رسول أمين

واژه «آمین» می تواند از ریشه «آمن» و به معنای «مأمون»؛ (یعنی، فرد مورد اعتماد) باشد. بنابراین آوردن این قید دعوتی است از جانب صالح (ع) که به او اعتماد کنند و به سخنانش گوش فرا دهند و هشدارهایش را جدی بگیرند.

27- اعجاز خلقت شتر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- آفرینش ناقه صالح، به طور غیرعادی و خارج از اسباب و علل طبیعی بود.

ناقه الله

از آن جا که همه موجودات، مملوک خدایند، اضافه «ناقه» به نام جلاله «الله»، بیانگر ویژگی آن است و از دخالت مستقیم

ص: 49

خداوند، در پیدایش آن حکایت دارد.

28- اعجاز شتر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 14 - 6

6 - پیدایش ناقه صالح ، معجزه و باقی ماندن آن ، براساس علل و عوامل طبیعی بود .

ناقه الله و سقیها .. فعقروها

29- اعراض از انذارهای صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 39 - 6

6 - مردم جامعه پس از نوح ، هشدار عذاب را جدی نگرفتند و فرستاده الهی را به دروغ گویی متهم کردند .

قال رب انصرنی بما کذبون

30- التجای صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 39 - 1,4

1 - التجای پیامبر پس از نوح به درگاه پروردگار ، پس از ناامیدی از تأثیر تبلیغتش در مردم

قال رب انصرنی بما کذبون

ظرف «قال» محذوف است؛ یعنی، «قال بعد ما ایس من ایمانهم». «باء» در «بما کذبون» سببیه و «ما» مصدریه (موصول حرفی) است. بنابراین «بما کذبون» به تأویل «بتکذیبهم ایّای» می باشد.

4 - التجای فرستاده الهی پس از نوح به درگاه پروردگار ، برای نزول عذاب استیصال

قال رب انصرنی بما کذبون

«باء» در «بما کذبون» می تواند برای آلیت باشد. در این صورت «ما» اسم موصول و به معنای «الذی» بوده و عاید آن محذوف است؛ یعنی، «رب انصرنی بالذی کذبونی به» (پرودگارا! مرا با همان چیزی که [دروغش پنداشتند و] تکذیبیم کردند، یاری فرما).

31- امانتداری صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 143 - 3,6

ص: 50

3- تأکید صالح (ع) بر امانت داری خویش در ابلاغ پیام الهی

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ

برداشت یاد شده بدان احتمال است که کلمه «أَمِينٌ» از ریشه «أمانه» (مقابل «خیانه») مشتق شده باشد.

6- صالح (ع)، شخصیتی خوشنام و امانت دار در میان ثمودیان

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ

تأکید صالح (ع) بر امانت بودن خود، در صورتی ثمربخش است که وی از پیشینه ای همراه با خوشنامی و امانت داری برخوردار باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 144 - 2

2- صالح (ع)، خواهان اطاعت ثمودیان از او به دلیل آشکار بودن صداقت و امانت داری وی

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ . فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

تفريع «اتَّقُوا اللَّهَ» بر «إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ» می تواند مفید این مطلب باشد.

32- امتحان با شتر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 27 - 1

1- فرستادن ناقه صالح به سوی قوم ثمود، وعده الهی برای آزمایش ایشان

إِنَّا مَرْسَلُوا النَّاقَةَ فَتَنَّا لَهُمْ

33- انبیای بعد از صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 44 - 1

1- تاریخ، شاهد بعثت پیامبران، پس از نابودی قوم ثمود

ثمّ أنشأنا من بعدهم قروناً اخرین .. ثمّ أرسلنا رسلنا تترا

«تترا» به معنای پیایی آمدن است. گفتنی است که «تترا» در این آیه، مصدر به معنای فاعل است که در محل نصب و حال است برای «أرسلنا» می باشد. بنابراین تقدیر آن چنین است: «ثم أرسلنا جائين واحداً بعد واحد» (پس فرستادگان خود را یکی پس از دیگری، روانه کردیم).

34- انذارهای صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 62 - 6

ص: 51

6- صالح (ع)، مردمان را از پرستش غیر خدا برحذر می داشت و علیه شرکورزی قوم ثمود مبارزه می کرد .

أَتْنَهْنَا أَنْ نَعْبُدَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 64 - 6

6- صالح (ع)، قوم خود را در صورت آزارسانی به ناقه و بازداشتن آن از چرا، به عذابی زودرس هشدار داد .

و لَاتَمْسُوها بِسوءِ فِیْأَخْذِکُمْ عَذَابٌ قَرِیْبٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 65 - 1

1- کافران قوم ثمود، با نادیده گرفتن هشدار های صالح (ع)، ناقه او را پی کردند و آن را هلاک ساختند .

فَعَقَرُوها

«عقر» (مصدر عقروا) در اصل به معنای پی کردن شتر و قطع پاهای آن با شمشیر است؛ به نحر کردن و کشتن شتر نیز «عقر» گفته می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 32 - 10

10 - پیامبر پس از نوح (هود یا صالح)، قوم خود را به عواقب شوم شرکورزی هشدار داد .

مَا لَکُمْ مِنْ إِلَهٍ غَیْرِہِ أَفَلَا تَتَّقُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 36 - 2

2 - انذار پیوسته مردم به معاد، از سوی پیامبر جامعه پس از نوح

ہیہات ہیہات لَمَا تُوْعَدُونَ

به کارگیری فعل مضارع، بیانگر این نکته است که پیامبران جامعه پس از نوح، مردم را مستمراً نسبت به مسأله قیامت و معاد، بیم می دادند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 39 - 5

5 - هشدار قبلی مردم به عذاب استیصال ، از سوی پیامبر پس از نوح

قال رب انصرنی بما کذبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 156 - 1،4

1 - هشدار صالح (ع) به ثمودیان ، نسبت به رساندن هرگونه گزندى به ناقه

ولاتمّوها بسوء . . . یوم عظیم

«مس» (مصدر «لاتمّوا») با «باء» تعدیه به معنای رساندن و وارد کردن است. «سوء» نیز معادلِ آسیب، بدی و گزند

ص: 52

است و قرار گرفتن آن در سیاق نهی، افاده عموم می کند؛ یعنی، مبدا به او گزندی برسانید.

4- تهدید ثمودیان از سوی صالح (ع)، به عذاب و کیفر سخت الهی در صورت رساندن هرگونه گزندی به ناقه

و لاتمسوها بسوء فیأخذکم عذاب یوم عظیم

35- اهانت به صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 33 - 8

8 - تحقیر پیامبر پس از نوح و توهین به او، از سوی اشراف و سران قومش

ما هذا إلا بشر مثلكم

به کارگیری «هذا» - که برای اشاره به نزدیک است - بیانگر نوعی توهین و تحقیر نسبت به پیامبر و مقام رسالت او است.

36- اهداف صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 152 - 6

6- اصلاح جامعه و از میان بردن فساد، از اهداف صالح (ع)

و أطیعون . و لاتطیعوا أمر المسرفین . الذین یفسدون فی الأرض و لایصلحون

37- اهمیت شتر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 73 - 17

17 - ناقه صالح آیه و معجزه ای بزرگ و دارای اهمیتی خاص بود .

هذه ناقه الله لكم ءایه

اضافه «ناقه» به «الله» بیانگر برداشت فوق است.

38- اهمیت معجزه صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 73 - 17

17 - ناقه صالح آیه و معجزه ای بزرگ و دارای اهمیتی خاص بود .

هذه ناقه الله لكم آية

اضافه «ناقه» به «الله» بیانگر برداشت فوق است.

ص: 53

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 64 - 2

2- ناچه صالح ، آیه و معجزه ای بزرگ و دارای اهمیتی خاص بود .

هذه ناچه الله لكم آیه

اضافه «ناچه» به «الله» علاوه بر اینکه اشاره به پیدایش ناچه صالح بدون جریان علل عادی دارد ، گویای عظمت و بزرگی ناچه نیز می باشد.

39- ایمان به صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 75 - 6,8,4,2

2- گروهی از اشراف و بزرگان قوم صالح رسالت وی را پذیرفتند و به وی ایمان آوردند و گروهی دیگر از آنان به وی کافر شدند .

قال الملأ الذین استکبروا

برداشت فوق مبتنی بر این است که «الذین ...» وصفی احترازی باشد. یعنی ملأ- قوم ثمود در برابر رسالت صالح دو طایفه شدند: مستکبران و غیر مستکبران.

4- گروهی از مستضعفان قوم ثمود رسالت صالح (ع) را تصدیق کرده و به وی ایمان آوردند .

للذین استضعفوا لمن ءامن منهم

برداشت فوق بر این اساس است که ضمیر «منهم» به «الذین» در «للذین استضعفوا» برگردد، نه به «قومه». در این صورت «لمن ءامن» بدل بعض از کل برای «للذین استضعفوا» است و مفاد آن تقسیم مستضعفان به دو طایفه مؤمنان و غیر مؤمنان خواهد بود.

6- اشراف کفرپیشه قوم ثمود برای ایجاد تردید در مؤمنان ، از باور و اطمینان آنان به رسالت صالح پرسش کردند .

قال الملأ . . . أتعلمون أن صلحاً مرسل من ربه

8- مستضعفان مؤمن قوم ثمود با پاسخی قاطع به کفرپیشگان ، ایمان و باور خویش را به صالح و تمامی رسالت های وی اعلان کردند .

أتعلمون . . . قالوا إنا بما ارسل به مؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- اشراف جامعه پس از نوح، نگران گرایش توده مردم به پیامبرشان

هیئات هیئات لما توعدون

تأکیدهای مکرر اشراف و اصرار شدید آنان بر دروغ بودن ادعاهای پیامبر جامعه پس از نوح، حکایت از آن دارد که وحشت آنان از این بود که مبدا توده های مردم، تحت تأثیر سخنان آن پیامبر قرار گرفته و به او گرایش پیدا کنند.

ص: 54

40- ایمان خانواده صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 49 - 5

5 - خانواده صالح ، جملگی مؤمنان به وی و مورد خشم عمیق کافران

لنبيته و أهله

41- برادری صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 45 - 4

4 - موضع صالح (ع) در میان جامعه خود ، موضعی برادرانه و خیرخواهانه

ولقد أرسلنا إلی ثمود أخاهم صلحًا

واژه «أخاهم» چه دلالت بر خویشاوندی داشته باشد یا نداشته باشد، در هر صورت عطف و رحمت صالح پیامبر را نسبت به قومش می رساند.

42- بشارت به صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 40 - 2

2 - نزدیک بودن زمان نزول عذاب ، نوید خداوند به نخستین پیامبر پس از نوح

قال عمّا قليل ليصبحنّ ندمين

43- بشر بودن صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 153 - 5

5 - برخورداري صالح (ع) از ویژگی های بشری ، دستاویز ثمودیان در رد رسالت وی

«مسحّر» می تواند مشتق از «سحر» باشد. «سحر» نیز مرادف «رئه» (شش) است. بنابراین واژه «مسحر» به معنای موجود دارای شش است که از خصوصیات بشری می باشد. گفتنی است بر پایه این معنا، آیه بعد، توضیح و تفسیر همین تعبیر خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 154 - 2

2 - حضرت صالح (ع) چونان دیگر مردمان، دارای تمامی خصوصیات بشری

ص: 55

44- بی اعتنایی به هشدارهای صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 14 - 5

5 - باور نداشتن رسالت صالح (ع) و بی اعتمادی به هشدارهای او در مورد ناقه و آب شرب آن ، مایه اقدام بی پروای قوم ثمود به از میان بردن ناقه شد .

فكذبوه فعقروها

45- بی تأثیری انذارهای صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 157 - 1

1 - اقدام ثمودیان به پی کردن ناقه صالح ، علی رغم هشدار وی

ولا تمسوها بسوء .. فعقروها

«عَقْرُ» (مصدر «عقروا») به معنای پی کردن و «اصبحوا» معادل «صاروا» است.

46- بینات صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 63 - 1

1- صالح (ع) ، برخوردار از معجزه و دلیلی روشن بر پیامبری خویش

قال يقوم أرى إني كنت على بينة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهيم - 14 - 9 - 11

11- رسولان الهی با دلایل و براهین روشن در میان اقوام مختلف و از جمله قوم نوح ، عاد و ثمود ، مبعوث شدند .

جاءتہم رسلہم بالبیئت

47- بینش صالح (ع)

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

8 - ہود - 11 - 63 - 15، 9

ص: 56

9- صالح (ع) به مردم خویش اعلام کرد: در صورت پذیرش خواسته آنان (ترک دعوت به توحید) گنه کار و مستحق عذاب الهی خواهد بود.

فمن ينصرني من الله إن عصيته

15- صالح (ع)، توجه کردن به درخواست کافران قومش (ترک ابلاغ توحید) را، مایه خسارت و تباهی خویش دانست.

فما تزيدوني غير تخسير

«تخسير» به معنای خسارت زدن می باشد و فاعل آن قوم ثمود است.

48- پشیمانی مکذبان صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 40 - 3

3 - پشیمانی سخت تکذیب گران پیامبر جامعه پس از نوح، به هنگام مشاهده عذاب استیصال

قال عمّا قليل ليصبحنّ ندمين

49- تاریخ صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 89 - 9

9- فاصله زمانی میان عصر شعیب با عصر نوح، هود و صالح (ع) زیاد بوده است.

مثل ما أصاب قوم نوح أو قوم هود أو قوم صلح و ما قوم لوط منكم ببعيد

از اینکه شعیب (ع) از میان اقوام یاد شده تنها قوم لوط را به نزدیک بودن با مردم مدین (عصر خویش) توصیف کرد، برداشت فوق استفاده می شود.

50- تبلیغ صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 79 - 4

4- صالح (ع) پیام الهی را به مردمش ابلاغ کرد و در هدایت و ارشاد آنان بسیار کوشید.

لقد أبلغتكم رساله ربي و نصحت لكم

لام تأکید در «لقد»، که دلالت بر قسم مقدر دارد، و نیز کلمه «قد»، که گویای تأکید است، می‌رساند که صالح(ع) در ابلاغ رسالت الهی کوتاهی نکرد و در این راه تلاش بسیار نمود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 62 - 6

6- صالح (ع) ، مردمان را از پرستش غیر خدا بر حذر می‌داشت و علیه شرک‌ورزی قوم ثمود مبارزه می‌کرد .

ص: 57

أَتْنَهِنَا أَنْ نَعْبُدَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 143 - 3

3- تأکید صالح (ع) بر امانت داری خویش در ابلاغ پیام الهی

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ

برداشت یاد شده بدان احتمال است که کلمه «أَمِين» از ریشه «أمانه» (مقابل «خیانه») مشتق شده باشد.

51- تشکل مخالفان صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 48 - 3

3- فسادگران مخالف صالح، سازمان یافته در نُه گروه

و كان في المدينة تسعة رهط يفسدون في الأرض

52- تشویقهای صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 46 - 5

5- تشویق قوم ثمود از سوی صالح (ع) به استغفار و آمرزش خواهی از خداوند، به جای شتابورزی در بدی ها

يقوم لم تستعجلون بالسيئه... لولا تستغفرون الله

53- تطییر به پیروان صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 47 - 1

1- اتهام شومی و نامبارکی به صالح پیامبر (ع) و پیروان او، از سوی کافران ثمود

قالوا اطيرنا بك و بمن معك

«تَطِيرَ» (مصدر «اطيرنا») مقابل تَقَالُ و به معنای فال بد زدن است؛ یعنی، چیزی یا کسی را مایه شومی و بدبختی خود انگاشتن. بنابراین «اطيرنا بك و بمن معك»؛ یعنی، ما تو و پیروانت را مایه بدبختی خود می دانیم.

54- تطير به صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 58

1 - اتهام شومی و نامبارکی به صالح پیامبر (ع) و پیروان او، از سوی کافران ثمود

قالوا اَطَّيرنا بك و بمن معك

«تطير» (مصدر «اطيرنا») مقابل تَقَال و به معنای فال بد زدن است؛ یعنی، چیزی یا کسی را مایه شومی و بدبختی خود انگاشتن. بنابراین «اطيرنا بك و بمن معك»؛ یعنی، ما تو و پیروانت را مایه بدبختی خود می دانیم.

55- تعالیم صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 61 - 20، 5

5- دعوت به پرستش خدای یکتا، مهمترین و نخستین پیام صالح (ع) برای قوم ثمود

قال يقوم اعبدوا الله ما لكم من إله غيره

20- طلب بخشایش گناهان از خدا، حرکت به سوی او و استغفار از شرک، توصیه ها و پیام های صالح (ع) به قوم ثمود

قال يقوم . . . فاستغفروه ثم توبوا إليه

56- تکذیب برتری صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 24 - 3

3 - قوم ثمود، هرگونه امتیاز صالح (ع)، بر ایشان را منکر بودند .

فقالوا أبشراً منا وحداً ننبهه

برداشت بالا در صورتی است که تعبیر «منا» نه برای بیان هم خونی و نژادی؛ بلکه در مقام تأکید بشر بودن و معمولی بودن و امتیاز نداشتن باشد، مضافاً بر این که قید «واحداً» نیز می تواند تأکید دوباره ای بر عدم امتیاز باشد.

57- تکذیب صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 25 - 1

1 - ناباوری قوم ثمود نسبت به انتخاب فردی چون « صالح (ع) » ، از میان همه قوم ، برای دریافت وحی

ألقى الذكر عليه من بيننا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 26 - 1

1 - دلجویی خداوند از صالح پیامبر (ع) ، در قبال تکذیب ها و اتهام های قومش نسبت به ایشان

سيعلمون غداً من الكذاب الأشر

ص: 59

58- تلاش صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 62 - 13

13- تلاش مستمر و بیوقفه صالح (ع) در انجام رسالت خویش

مما تدعوننا إليه

فعل مضارع «تدعو» دلالت بر استمرار دعوت دارد که از آن به تلاش مستمر تعبیر شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 151 - 2

2- تلاش صالح (ع) برای بازداشتن قوم خویش از اطاعت اسراف گران و متجاوزان

ولا تطيعوا أمر المسرفين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 46 - 8

8 - تلاش دلسوزانه صالح (ع) برای رفع گرفتاری ها از قوم خویش و جلب رحمت الهی برای آنان

قال يقوم لم تستعجلون... لولا تستغفرون الله لعلکم ترحمون

59- توطئه علیه صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 49 - 4

4 - مبارزه با صالح پیامبر و از میان بردن وی ، محور اتحاد و همکاری گروه های فسادگر علی رغم داشتن اختلاف

و كان في المدينة تسعة رهط... تقاسموا بالله لنبئته و أهله

نه گانه بودن گروه های مزبور، خود دلیل تمایزات و وجود نقطه های افتراق میان آنان است؛ با این حال برای از میان بردن صالح باهم متحد شدند.

60- توطئه قتل صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 49 - 4،7،1

1 - توطئه و هم قسمی گروه های نه گانه فسادگر ، برای قتل شبانه صالح (ع) و خانواده اش

و كان في المدينة تسعة رهط يفسدون . . . قالوا تقاسموا بالله لنبيته و أهله

«تقاسم» (مصدر «تقاسموا») به مشاركت کردن در قسم و «تبييت» (مصدر «نبيت») به سوء قصد شبانه گفته می شود.

ص: 60

4- مبارزه با صالح پیامبر و از میان بردن وی ، محور اتحاد و همکاری گروه های فسادگر علی رغم داشتن اختلاف

و كان في المدينة تسعة رهط . . . تقاسموا بالله لنبئته و أهله

نه گانه بودن گروه های مزبور، خود دلیل تمایزات و وجود نقطه های افتراق میان آنان است؛ با این حال برای از میان بردن صالح باهم متحد شدند.

7- چاره اندیشی توطئه گران علیه صالح ، برای انکار جنایت خویش و گریز از قصاص یا پرداخت خونبها

ثم لنقولن لوليته ما شهدنا مهلك أهله و إنا لصدقون

طرح اظهار بی خبری از قتل صالح(ع) و خانواده وی، نشان می دهد که گروه های مزبور می اندیشیده اند تا راهی پیدا کنند و در نتیجه آن از خونخواهی ولی دم یا پرداخت خونبها شانه خالی کنند.

61- تهدیدهای صالح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 78 - 6

6- عذاب نازل شده بر قوم ثمود ، پاسخی بود به ناباوری آنان نسبت به تحقق تهدید های صالح (ع)

اتتنا بما تعدنا . . فأخذتهم الرجفة

از حقایقی که در آیه قبل مطرح شده و می تواند «أخذتهم الرجفة» بر آن مترتب باشد، ناباوری قوم ثمود به تهدیدهای حضرت صالح(ع) است، که از جمله «اتتنا بما تعدنا» به دست می آید.

62- تهمت به صالح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 26 - 4، 1

1- دلجویی خداوند از صالح پیامبر (ع) ، در قبال تکذیب ها و اتهام های قومش نسبت به ایشان

سيعلمون غداً من الكذاب الأشر

4- متهم کنندگان صالح (ع) به دروغ گویی و خودخواهی ، خود دروغ گویان و خودخواهان واقعی اند .

سيعلمون غداً من الكذاب الأشر

63- تهمت تکبر به صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 25 - 4

4- تأکید قوم ثمود بر دروغ گویی، قدرت طلبی و خودخواهی صالح (ع)، در ادعای پیامبری

بل هو کذاب أشر

«أشر» به معنای متکبر و خودخواه است.

ص: 61

64- تهمت جادو زدگی به صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 153 - 1

1 - اتهام جنون و سحرزدگی به صالح (ع) از سوی ثمودیان

قالوا إثمًا أنت من المسحّرين

«مسحّر» (مفرد «مسحّرين») به کسی گفته می شود که به شدت افسون شده باشد.

65- تهمت جنون به صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 153 - 1

1 - اتهام جنون و سحرزدگی به صالح (ع) از سوی ثمودیان

قالوا إثمًا أنت من المسحّرين

«مسحّر» (مفرد «مسحّرين») به کسی گفته می شود که به شدت افسون شده باشد.

66- تهمت دروغگویی به صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 38 - 1

1 - فرستاده الهی پس از نوح، متهم به دروغ گویی از سوی اشراف و عناصر مرفه قومش

وقال الملأ من قومه .. إن هو إلاّ رجل افتري .. و ما نحن له بمؤمنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 39 - 6

6 - مردم جامعه پس از نوح، هشدار عذاب را جدی نگرفتند و فرستاده الهی را به دروغ گویی متهم کردند.

قال ربّ انصرنی بما کذبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 25 - 4

4- تأکید قوم ثمود بر دروغ گویی، قدرت طلبی و خودخواهی صالح (ع)، در ادعای پیامبری

بل هو کذاب أشر

«أشر» به معنای متکبر و خودخواه است.

ص: 62

67- تهمت شومی به پیروان صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 47 - 1

1 - اتهام شومی و نامبارکی به صالح پیامبر (ع) و پیروان او، از سوی کافران ثمود

قالوا اَطْرنا بک و بمن معک

«تَطِيرُ» (مصدر «اطيرنا») مقابل تَقَالُ و به معنای فال بد زدن است؛ یعنی، چیزی یا کسی را مایه شومی و بدبختی خود انگاشتن. بنابراین «اطيرنا بک و بمن معک»؛ یعنی، ما تو و پیروانت را مایه بدبختی خود می دانیم.

68- تهمت شومی به صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 47 - 3، 1

1 - اتهام شومی و نامبارکی به صالح پیامبر (ع) و پیروان او، از سوی کافران ثمود

قالوا اَطْرنا بک و بمن معک

«تَطِيرُ» (مصدر «اطيرنا») مقابل تَقَالُ و به معنای فال بد زدن است؛ یعنی، چیزی یا کسی را مایه شومی و بدبختی خود انگاشتن. بنابراین «اطيرنا بک و بمن معک»؛ یعنی، ما تو و پیروانت را مایه بدبختی خود می دانیم.

3 - پدید آمدن دو دستگی و خصومت های اجتماعی در پی دعوت صالح (ع)، زمینه بد یُمن خوانده شدن وی از سوی کافران

فإذا هم فریقان یختصمون... قالوا اَطْرنا بک

احتمالاً آنچه کافران به عنوان شومی و نامبارکی از آن یاد کرده اند، همان دو دستگی و اختلافات اجتماعی باشد که در پی دعوت صالح (ع) و پیدایش مؤمن و کافر به وجود آمده بود.

69- تهمت قدرت طلبی به صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 25 - 4

4 - تأکید قوم ثمود بر دروغ گویی، قدرت طلبی و خودخواهی صالح (ع)، در ادعای پیامبری

بل هو کذاب أشر

«أشر» به معنای متکبر و خودخواه است.

70- چراى شتر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 73 - 20, 22, 23, 25

20 - صالح از قوم خویش خواست تا ناقه را برای چریدن آزاد بگذرانند .

ص: 63

فدروها تأكل في أرض الله

22 - صالح (ع) قوم خویش را به گرفتار آمدن به غذایی دردناک، در صورت زیان رساندن به ناقه و یا بازداری آن از چریدن، هشدار داد.

فدروها تأكل في أرض الله ولا تمسوها بسوء فيأخذكم عذاب أليم

23 - آزادی ناقه صالح برای چریدن، در تضاد با منافع قوم ثمود

فدروها تأكل في أرض الله ولا تمسوها بسوء

نهی از آزار رساندن به ناقه پس از فرمان به رها ساختن آن در علفزارها، گویای این است که تحمل ناقه آزاد برای قوم ثمود آسان نبوده و با منافع آنان در تضاد بوده است.

25 - مالکیت خدا بر زمین، دلیل صالح (ع) بر لزوم آزادگذاری ناقه برای چریدن در هر کجای زمین

هذه ناقه الله .. فدروها تأكل في أرض الله

انتساب زمین به خداوند (أرض الله) پس از انتساب ناقه به او (ناقه الله) استدلالی است از سوی صالح بر لزوم آزادگذاری آن برای چریدن. یعنی چون ناقه از آن خداست و زمین نیز از آن اوست، روا نیست از چریدن بازداشته شود. تقریر جم---له «ذروها ...» به وسیله فاء بر جمله «هذه ناقه الله» نیز دلالت بر این معنا دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 64 - 8، 4

4- صالح (ع) از قوم خویش خواست تا ناقه را برای چریدن آزاد بگذارند.

فدروها تأكل في أرض الله

8- مالکیت خداوند بر چراگاهها، دلیل صالح (ع) بر لزوم آزاد گذاشتن ناقه برای چریدن در هر کجای زمین

هذه ناقه الله .. فدروها تأكل في أرض الله

تعبیرهای «ناقه خدا» و «زمین خدا» در حقیقت استدلال صالح (ع) بر لزوم آزادگذاری ناقه برای چریدن بود؛ یعنی، چون ناقه از آن خداست و زمین نیز از آن اوست، روا نیست ناقه را از چریدن باز دارید.

71- حامی صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - حمایت خدا از صالح پیامبر (ع)، در سرنوشت سازترین مراحل و در اوج مکر کافران

لنبيته و أهله . . . و مكروا مكرًا و مكرنا مكرًا و هم لا يشعرون

72- حیات شتر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 14 - 6

6 - پیدایش ناقه صالح، معجزه و باقی ماندن آن، براساس علل و عوامل طبیعی بود.

ناقه الله و سقيها . . . فعقروها

ص: 64

73- خاستگاه صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 24 - 4

4- صالح پیامبر (ع) ، برخاسته از میان قوم ثمود و دارای پیوند نژادی با آنان

فقالوا أبشراً منّا وحدًا

احتمال دارد تعبیر «منّا»، نظر به هم خونی و پیوند قومی و نژادی داشته باشد. برداشت یاد شده بر پایه این احتمال است.

74- خواسته های صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 73 - 20

20 - صالح از قوم خویش خواست تا ناقه را برای چریدن آزاد بگذارند .

فذروها تأكل في أرض الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 74 - 3

3- صالح (ع) از قوم خویش خواست تا نعمت خلافت و سکونت گزیدن در سرزمین حجر را نعمتی از جانب خدا بدانند و آن را همواره به خاطر داشته باشند .

و اذكروا إذ جعلكم خلفاء من بعد عاد و بوأكم في الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 64 - 4

4- صالح (ع) از قوم خویش خواست تا ناقه را برای چریدن آزاد بگذارند .

فذروها تأكل في أرض الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- صالح (ع)، خواهان اطاعت ثمودیان از او به دلیل آشکار بودن صداقت و امانت داری وی

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ . فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

تفریح «اتَّقُوا اللَّهَ» بر «إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ» می تواند مفید این مطلب باشد.

ص: 65

75- خوشنامی صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 143 - 6

6- صالح (ع) ، شخصیتی خوشنام و امانت دار در میان ثمودیان

اِتی لکم رسول أمين

تأکید صالح(ع) بر امین بودن خود، در صورتی ثمربخش است که وی از پیشینه ای همراه با خوشنامی و امانت داری برخوردار باشد.

76- خویشاوندان صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 61 - 3

3- خویشاوندی صالح (ع) با قوم ثمود

وإلی ثمود أخاهم صلحاً

تصریح به اینکه صالح(ع) ، برادر قوم ثمود بود (أخاهم صلحاً) می تواند اشاره ای باشد به خویشاوندی صالح(ع) با قوم ثمود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 45 - 3

3 - رابطه خویشاوندی صالح پیامبر با قوم ثمود

و لقد أرسلنا إلی ثمود أخاهم صلحاً

قید «أخاهم» هر چند کنایه از رحمت و عطف است؛ لکن با توجه به این که این تعبیر در مورد برخی از پیامبران به کار نرفته است - با این

که همه پیامبران نسبت به قومشان رحمت و عطف داشته اند - می توان گفت واژه یاد شده اشاره به پیوند خویشاوندی نیز دارد.

77- خویشاوندی صالح (ع) با قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 73 - 3

3- وجود رابطه خویشاوندی میان صالح و قوم ثمود

وإلی ثمود أخاهم صلحاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 142 - 1

1- صالح (ع)، پیامبری از نژاد ثمودیان و دارای پیوند خویشاوندی با آنان

إذ قال لهم أخوهم صلح

قید «أخوهم» می تواند برای بیان پیوند خویشاوندی صالح(ع) با قومش و نیز تعبیری کنایی از شفقت و دلسوزی آن حضرت

ص: 66

نسبت به آن قوم باشد.

78- خویشاوندی قوم ثمود با صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 45 - 3

3 - رابطه خویشاوندی صالح پیامبر با قوم ثمود

و لقد أرسلنا إلی ثمود أخاهم صلحًا

قید «أخاهم» هر چند کنایه از رحمت و عطوفت است؛ لکن با توجه به این که این تعبیر در مورد برخی از پیامبران به کار نرفته است - با این که همه پیامبران نسبت به قومشان رحمت و عطوفت داشته اند - می توان گفت واژه یاد شده اشاره به پیوند خویشاوندی نیز دارد.

79- خیرخواهی صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 79 - 6

6 - صالح ، پیامبری دلسوز و خیرخواه مردم

و نصحت لکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 45 - 4

4 - موضع صالح (ع) در میان جامعه خود ، موضعی برادرانه و خیرخواهانه

و لقد أرسلنا إلی ثمود أخاهم صلحًا

واژه «أخاهم» چه دلالت بر خویشاوندی داشته باشد یا نداشته باشد، در هر صورت عطوفت و رحمت صالح پیامبر را نسبت به قومش می رساند.

80- درخواست اطاعت از صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 144 - 2

2- صالح (ع)، خواهان اطاعت ثمودیان از او به دلیل آشکار بودن صداقت و امانت داری وی

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ . فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

تَفْرِيع «اتَّقُوا اللَّهَ» بر «إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ» می تواند مفید این مطلب باشد.

ص: 67

81- درخواست معجزه از صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 154 - 6

6 - ثمودیان ، ایمان به صالح را منوط به ارائه معجزه ای از سوی او می دانستند .

فأت بئایه إن كنت من الصدقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 27 - 2

2 - قوم ثمود ، تقاضامند معجزه ای (ناقه) از صالح پیامبر (ع)

إتّا مرسلوا الناقه

جمله «إتّا مرسلوا الناقه» در مقام وعده و اخبار از آینده است. «الف و لام» در «الناقه» برای عهد بوده و اشاره به همان معجزه مورد درخواست قوم ثمود دارد.

82- دروغگویی مخالفان صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 49 - 9

9 - دروغ و تزویر ، وسیله ای در دست مخالفان صالح برای پیشبرد اهداف خویش

لنبیتّنه و أهله ثمّ لنقولنّ لولیه ما شهدنا مهلك أهله

83- دشمنان صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 33 - 2

2 - پیشگامی سران و اشراف جامعه پس از نوح ، در مخالفت با پیامبرشان

وقال الملأ من قومه

84- دشمنی با خانواده صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 49 - 5

5 - خانواده صالح ، جملگی مؤمنان به وی و مورد خشم عمیق کافران

لنبيته و أهله

ص: 68

85- دشمنی با شتر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 156 - 2

2 - ناقه صالح ، در معرض کینه و دشمنی ثمودیان

و لاتمسوها بسوء

86- دشمنی با صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 34 - 1

1 - مبارزه اشراف جامعه پس از نوح با پیامبرشان ، در چهره خیر اندیشی و مصلحت طلبی برای مردم

و لئن أطعتم بشرًا .. لخصرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 12 - 1

1 - بدبخت ترین فرد قوم ثمود ، به طغیان در برابر رسول الهی تحریک شد .

بطغویها . إذ انبعث أشقیها

«بعث»، به معنای برانگیختن چیزی و جهت دادن به آن است (مفردات). «انبعث» مطاوعه آن و به معنای تحریک شدن و ارسال و روانه شدن است. «شقاوه» نقطه مقابل «سعاده» است و مانند آن به «اخروی و دنیوی» و «نفسانی و بدنی و خارجی» تقسیم می شود. (مفردات)

87- دعوت صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 73 - 6، 5

5 - صالح (ع) با برانگیختن عواطف مردم ، دعوت خویش را آغاز کرد .

قال یقوم

6- دعوت به پرستش خدای یکتا، مهمترین و نخستین پیام صالح (ع) برای قوم ثمود

قال یقوم اعبدوا اللّٰه

13- صالح پیامبر، دعوت کننده قوم ثمود به توحید با تکیه بر دلیل و معجزه ای آشکار از جانب خداوند

اعبدوا اللّٰه ما لکم من إله غیره قد جاءکم بینة من ربکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- اعراف - 7 - 74 - 12، 4

4- صالح (ع) از قوم خویش خواست تا سرنوشت شوم قوم عاد را همواره به یاد داشته باشند.

واذکروا إذ جعلکم خلفاء من بعد عاد

ص: 69

12- صالح (ع) از مردم خویش خواست تا همواره تمامی نعمت های الهی را به خاطر داشته باشند .

فاذكروا الاء الله

«الاء» جمع «إلى» و به معنای نعمتهاست.

88- دعوتهای صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 61 - 5

5- دعوت به پرستش خدای یکتا ، مهمترین و نخستین پیام صالح (ع) برای قوم ثمود

قال يقوم اعبدوا الله ما لكم من إله غيره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 62 - 7،10،13،15

7- حضرت صالح (ع) ، مورد اعتراض و سرزنش قوم ثمود به خاطر فراخوانی آنان به یکتاپرستی و نفی خدایان دروغین

أتنهنا أن نعبد ما يعبد آباؤنا

استفهام در «أتنهنا أن نعبد . . .» استفهام توییخی است.

10- جوانان و میانسالان قوم ثمود ، مخاطبان اصلی حضرت صالح (ع) در دعوت به توحید و یکتاپرستی

أتنهنا أن نعبد ما يعبد آباؤنا

فعل مضارع «يعبد» گویای این است که مخاطبان صالح ، کسانی اند که پدرانشان زنده بودند و به پرستش خدایان مشغول بودند.

13- تلاش مستمر و بیوقفه صالح (ع) در انجام رسالت خویش

مما تدعوننا إليه

فعل مضارع «تدعو» دلالت بر استمرار دعوت دارد که از آن به تلاش مستمر تعبیر شد.

15- دعوت به توحید و بیان ضرورت یکتاپرستی از سوی حضرت صالح (ع) ، مایه تردید قوم ثمود در خردمندی و هوشیاری او

وإتنا لفي شك مما تدعوننا إليه مريب

«مرب» (تردیدافکن) صفت برای «شک» است و متعلق آن - به قرینه جمله «قد كنت فينا مرجوًّا» - خردمندی و هوشیاری صالح(ع) می باشد. بنابراین جمله «إننا لفي...»؛ یعنی، ما در درستی تعالیم تو شک داریم، آن چنان شکی که باعث شده درباره خردمندی و هوشیاری ات نیز تردیدکنیم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 143 - 2

2 - فراخوانی صالح (ع) قومش را، به پذیرفتن رسالت وی، اعتماد کردن به او و جدی گرفتن هشدارهایش

أَلَا تَتَّقُونَ . إِي لَكُمْ رَسُولَ أَمِينٍ

واژه «آمین» می تواند از ریشه «آمن» و به معنای «مأمون»؛ (یعنی، فرد مورد اعتماد) باشد. بنابراین آوردن این قید دعوتی است از جانب صالح(ع) که به او اعتماد کنند و به سخنانش گوش فرا دهند و هشدارهایش را جدی بگیرند.

ص: 70

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 144 - 1

1 - دعوت مجدد صالح (ع) از ثمودیان برای رعایت تقوای الهی و پرهیز از گناه

إذ قال لهم أخوهم صلح ألا تتقون . . . فاتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 150 - 1

1 - فراخوانی مجدد صالح ثمودیان را برای رعایت تقوای الهی و پرهیز از گناه

إذ قال لهم أخوهم صلح ألا تتقون . . . فاتقوا الله و اطيعون

89- دلایل آزادی شتر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 64 - 8

8- مالکیت خداوند بر چراگاهها ، دلیل صالح (ع) بر لزوم آزاد گذاشتن ناقه برای چریدن در هر کجای زمین

هذه ناقه الله . . . فذروها تأكل في أرض الله

تعبیرهای «ناقه خدا» و «زمین خدا» در حقیقت استدلال صالح (ع) بر لزوم آزادگذاری ناقه برای چریدن بود؛ یعنی ، چون ناقه از آن خداست و زمین نیز از آن اوست ، روا نیست ناقه را از چریدن باز دارید.

90- دلایل نبوت صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 73 - 15, 16, 18

15 - خداوند بدون جریان اسباب و علل عادی ، شتری آفرید تا معجزه ای باشد بر اثبات رسالت صالح (ع)

هذه ناقه الله لكم آية

چون ناقه نشانه ای بر رسالت صالح (ع) بود، معلوم می شود به گونه ای خارق العاده به وجود آمده بود.

16 - ناقه صالح ، شاهد و دلیلی آشکار بر حقانیت رسالت آن حضرت

قد جاء تکم بینه من ربکم

18 - قوم ثمود در انتظار دلیل و معجزه ای از جانب خداوند برای اثبات رسالت صالح (ع)

قد جاء تکم بینه من ربکم

برداشت فوق بر این اساس است که «قد» در «قد جاء تکم» برای توقع باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 75 - 5

5 - مبارزه اشراف کفرپیشه ثمود با صالح (ع) ، علی رغم مشاهده معجزه و دلیل روشن بر رسالت آن حضرت

ص: 71

قال الملاء الذين استكبروا من قومه .. أتعلمون أن صلحاً مرسل من ربه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - هود - 11 - 63 - 1

1- صالح (ع) ، برخوردار از معجزه و دليلی روشن بر پیامبری خویش

قال يقوم أرءيتم إن كنت على بينه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - هود - 11 - 64 - 1

1- پیدایش شتری به اراده خداوند و بدون جریان اسباب و علل عادی ، معجزه صالح (ع) برای اثبات رسالت خویش

و يقوم هذه ناقه الله لكم آيه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - شمس - 91 - 13 - 2

2 - ناقه صالح ، معجزه الهی و نشانه رسالت آن حضرت بود .

فقال لهم رسول الله ناقه الله

اضافه «ناقه» به «الله» - پس از بیان رسالت صالح(ع) - بیانگر معجزه بودن آن برای اثبات رسالت او است.

91- دلداري به صالح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

18 - قمر - 54 - 26 - 1

1 - دلجویی خداوند از صالح پیامبر (ع) ، در قبال تکذیب ها و اتهام های قومش نسبت به ایشان

سيعلمون غداً من الكذاب الأشر

92- دلسوزی صالح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - صالح (ع)، پیامبری دلسوز و با محبت نسبت به مردم خویش (قوم ثمود)

وإلی ثمود أخواهم صلحاً

تصریح به اینکه صالح برادر قوم ثمود بوده است، می تواند اشاره به این باشد که وی برای آنان، حتی پیش از نبوتش، انسانی دلسوز بوده و نسبت به آنان محبت داشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 79 - 2,6

ص: 72

2- صالح (ع) با دریغ و دلسوزی بر ثمودیان مشرف به هلاکت از میان آنان رفت .

فتولی عنهم و قال یقوم

لحن آیه و نیز اضافه کلمه «قوم» به یاء متکلم، بیانگر تحسر و دلسوزی صالح نسبت به مردم خویش است.

6- صالح ، پیامبری دلسوز و خیرخواه مردم

و نصحت لکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 142 - 2

2- سخن دلسوزانه صالح (ع) با ثمودیان ، در دعوت آنان به تقوا و پرهیز از گناه

إذ قال لهم أخوهم صلح ألا تتقون

وجود لحن مشفقانه در تعبیر «ألا تتقون» (آیا نمی خواهید تقوا پیشه کنید)، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 46 - 8

8- تلاش دلسوزانه صالح (ع) برای رفع گرفتاری ها از قوم خویش و جلب رحمت الهی برای آنان

قال یقوم لم تستعجلون .. لولا تستغفرون الله لعلکم ترحمون

93- رحمت به صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 63 - 6

6- خداوند ، صالح (ع) را از رحمت ویژه خویش بهره مند ساخت و به مقام نبوت رسانید .

و ءاتی منه رحمه

مقصود از «رحمه»، به مناسبت مورد، مقام نبوت و پیامبری است.

94- رسالت صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 62 - 13

13- تلاش مستمر و بیوقفه صالح (ع) در انجام رسالت خویش

مما تدعوننا إليه

فعل مضارع «تدعو» دلالت بر استمرار دعوت دارد که از آن به تلاش مستمر تعبیر شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 63 - 8

8- صالح (ع) ، موظف به ابلاغ توحید و مبارزه با شرک و بت پرستی بود .

ص: 73

إن كنت على بينة من ربى . . . فمن ينصرنى من الله إن عصيته

جمله «إن عصيته» (اگر خداوند را نافرمانی کنم) می رساند که جمله ای همانند «و امرنى بإبلاغ رسالاته» قبل از «فمن ينصرنى» در تقدیر است. بر این اساس، حاصل معنای «إن كنت...» چنین می شود: [شما خود قضاوت کنید] اگر من پیامبر باشم و خداوند مرا به ابلاغ رسالتهایی فرمان داده باشد، اگر نافرمانی کنم و به ابلاغ رسالتهای الهی همّت نگمارم، چه کسی مرا از عقوبت های الهی نجات خواهد داد؟

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 143 - 1

1 - تأکید صالح (ع) بر رسالت الهی خویش برای قومش

إتی لکم رسول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 14 - 2

2 - فرستادگان الهی (هود و صالح) ، مبلغ توحید در میان قوم عاد و ثمود

إذ جاءتهم الرّسل . . . ألاّ تعبدوا إلاّ الله

95- روش برخورد صالح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 63 - 5

5- برخورد حضرت صالح (ع) با مشرکان و کافران ، برخوردی ترحم آمیز و مشفقانه بود .

يقوم أريتم

تعبیر «یا قوم» (ای مردم من) حکایت از شفقت و ترحم صالح(ع) دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 45 - 4

4- موضع صالح (ع) در میان جامعه خود ، موضعی برادرانه و خیرخواهانه

و لقد أرسلنا إلى ثمود أخاهم صلحاً

واژه «أخاهم» چه دلالت بر خویشاوندی داشته باشد یا نداشته باشد، در هر صورت عطف و رحمت صالح پیامبر را نسبت به قومش می رساند.

96- روش برخورد مخالفان صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 49 - 9

9- دروغ و تزویر ، وسیله ای در دست مخالفان صالح برای پیشبرد اهداف خویش

ص: 74

لنبيته و أهله ثم لنقولن لوليّه ما شهدنا مهلك أهله

97- روش تبلیغ صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 74 - 5

5 - توجه دادن مردم به نعمت های الهی و سرنوشت پیشینیان ، از روش های تبلیغی صالح (ع) برای گرایش دادن آنان به پرستش خدای یگانه

و اذكروا إذ جعلكم خلفاء... فاذكروا لاء الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 64 - 3

3- صالح (ع) با برخوردی عاطفی ، قوم خویش را با خصوصیات معجزه خویش آشنا ساخت .

و يقوم هذه ناقه الله

تعبیر «یا قوم» (ای مردم من) حکایت از مهربانی و عطوفت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 142 - 2

2 - سخن دلسوزانه صالح (ع) با ثمودیان ، در دعوت آنان به تقوا و پرهیز از گناه

إذ قال لهم أخوهم صلح ألا تتقون

وجود لحن مشفقانه در تعبیر «ألا تتقون» (آیا نمی خواهید تقوا پیشه کنید)، بیانگر مطلب یاد شده است.

98- زمینه تکذیب صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 24 - 1

1 - بشر بودن صالح پیامبر (ع) ، بهانه قوم ثمود ، برای تکذیب رسالت آن حضرت

فَقَالُوا أَبَشْرًا مِّنَّا وَحَدًّا نَّتَّبِعُهُ

99- زیان به شتر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 43 - 4

4 - قطعی شدن عذاب بر ثمودیان ، پس از آسیب رساندن به ناقه صالح

و فی ثمود إذ قیل لهم تمتعوا حتی حین

ص: 75

100- سختی عقر شتر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 29 - 5

5 - عملی ساختن قتل ناقه صالح ، امری دشوار برای قوم ثمود

فنادوا صاحبهم فتعاطی فعقر

از این که قوم ثمود، برای عملی ساختن توطئه خویش، به فرد خاصی مراجعه کردند؛ استفاده می شود که آنان یا بیم داشتند که شخصاً وارد عمل شوند و یا توان جسمی آن کار را نداشتند.

101- سرزنش صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 62 - 7

7- حضرت صالح (ع) ، مورد اعتراض و سرزنش قوم ثمود به خاطر فراخوانی آنان به یکتاپرستی و نفی خدایان دروغین

أتنهننا أن نعبد ما يعبد آباؤنا

استفهام در «أتنهننا أن نعبد...» استفهام توییخی است.

102- سرزنشهای صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 142 - 6

6 - ثمودیان ، مورد سرزنش صالح (ع) به خاطر بی تقوایی و گنه پیشگی

إذ قال لهم أخوهم صلح ألا تتقون

استفهام در جمله «ألا تتقون» می تواند برای توبیخ و سرزنش باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 146 - 5

5- سرزنش ثمودیان از سوی صالح (ع) به خاطر غفلت آنان از مرگ و بی توجهی به ناپایدار بودن امکانات دنیایی

أترکون فی ما ههنا ءامنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 149 - 4

4- سرزنش ثمودیان از سوی صالح (ع)، به خاطر ساختن خانه ها در دل کوه ها و خوش گذرانی در آن

و تتحتون من الجبال بیوتاً فرهین

ص: 76

برداشت یادشده بدان احتمال است که این آیه به قرینه واقع شدن در حیز استفهام (استفهام در «أتركون في ما ههنا») جمله استفهامی بوده و به تقدیر «أو تنحتون...» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 46 - 1

1 - سرزنش ثمودیان از سوی صالح (ع) ، به خاطر بدکرداری آنان

قال يقوم لم تستعجلون بالسيئه قبل الحسنه

استفهام در «لم تستعجلون...» و «لولا تستغفرون» استفهام توبيخی است.

103- سهم آب شتر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 28 - 4,6,7,3,1

1 - تقسیم آب در سرزمین قوم ثمود ، میان ایشان و ناقه صالح ، به فرمان خداوند

و تَبَّهْمُ أَنْ الْمَاءِ قَسَمَهُ بَيْنَهُمْ

3 - اختصاص یافتن سهمی از آب سرزمین ثمود به ناقه صالح ، برای ایشان دشوار بود و مایه امتحان برای آنان

إِنَّا مَرَّسَلُوا النَّاقَةَ فِتْنَةً لَهُمْ... أَنْ الْمَاءِ قَسَمَهُ بَيْنَهُمْ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که آیه شریفه درصدد تدارک زمینه امتحانی است که در آیه قبل با تعبیر «فتنه» آمده است.

4 - اختصاص یافتن نیمی از آب سرزمین ثمود ، به ناقه صالح (ع) *

أَنَّ الْمَاءِ قَسَمَهُ بَيْنَهُمْ

ظاهر این است که عبارت «قسمه بینهم» نظر به قسمت مساوی داشته باشد؛ زیرا در غیر آن صورت باید سهم ، مشخص می شد.

6 - قوم ثمود ، موظف به رعایت قانون و تجاوز نکردن به سهم ناقه از آب

كُلِّ شَرِبَ مَحْتَضِر

7 - مجاز نبودن قوم ثمود ، برای حضور در کناره های آب در زمان اختصاص یافته به ناقه صالح

قسمه بینهم کلّ شرب محتضر

ظاهراً واژه «محتضر» علاوه بر دخالت نکردن هر یک در سهم دیگری، این معنا را نیز افاده می کند که حتی حضور یافتن هر کدام در کنار نهر یا چشمه، محدود به زمان خاص خودشان بود.

104- شتر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 73 - 16، 15

15 - خداوند بدون جریان اسباب و علل عادی، شتری آفرید تا معجزه ای باشد بر اثبات رسالت صالح (ع)

هذه ناقه الله لكم آية

ص: 77

چون ناقه نشانه ای بر رسالت صالح(ع) بود، معلوم می شود به گونه ای خارق العاده به وجود آمده بود.

16 - ناقه صالح ، شاهد و دلیلی آشکار بر حقانیت رسالت آن حضرت

قد جاء تکم بینه من ربکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 64 - 10

10- « عن أبي جعفر (ع) قال : إن رسول الله (صلى الله عليه وآله) سأل جبرئيل (ع) : . . . فقال : يا محمد (صلى الله عليه وآله) ان صالحاً بعث إلى قومه . . . قالوا : يا صالح ادع لنا ربك يخرج لنا من هذا الجبل الساعة ناقه حمراء شقراء وبراء عشراء بين جنبيها ميل . . . فسأل الله تعالى صالح ذلك فانصدع الجبل صدعاً . . . ثم اضطرب ذلك الجبل . . . ثم لم يفجأهم إلا رأسها . . . ثم خرج سائر جسد ها ثم استوت قائمه على الأرض . . . »

از امام باقر(ع) روایت شده است که رسول خدا از جبرئیل [درباره قوم صالح] سؤال فرمود ، . . . جبرئیل گفت: ای محمد! صالح به سوی قومش مبعوث شد . . . به او گفتند: ای صالح! برای ما از پروردگارت بخواه که همین لحظه از این کوه شتری بیرون آورد قرمز پررنگ و پرکرک که ده ماه از حملش گذشته و بین دو پهلوی یک میل فاصله باشد . . . آن گاه صالح این را از خدا خواست و کوه شکاف بزرگی برداشت . . . سپس به لرزه درآمد . . . ناگهان سر شتر از کوه بیرون آمد . . . سپس باقی جسدش خارج شد و روی زمین ایستاد . . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 59 - 13، 11

11- تقاضای قوم ثمود در اعطای معجزه مورد نظرشان (ناقه = شتر ماده) از سوی خداوند اجابت شد .

و ءاتینا ثمود الناقه

13- قوم ثمود ، نسبت به معجزه الهی (ناقه) عکس العمل ناروا داشته و با آن ظالمانه برخورد کردند .

و ءاتینا ثمود الناقه مبصره فظلموا بها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 155 - 3

3 - ناقه (شتر ماده) ، معجزه صالح پیامبر

قال هذه ناقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 27 - 2

2- قوم ثمود ، تقاضامند معجزه ای (ناقه) از صالح پیامبر (ع)

إِنَّا مَرسلُوا النّاقه

جمله «إِنَّا مَرسلُوا النّاقه» در مقام وعده و اخبار از آینده است. «الف و لام» در «الناقه» برای عهد بوده و اشاره به همان معجزه مورد درخواست قوم ثمود دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 13 - 2

ص: 78

2- ناقه صالح ، معجزه الهی و نشانه رسالت آن حضرت بود .

فقال لهم رسول الله ناقه الله

اضافه «ناقه» به «الله» - پس از بیان رسالت صالح(ع) - بیانگر معجزه بودن آن برای اثبات رسالت او است.

105- شتر صالح(ع) از آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 59 - 16

16- ناقه قوم ثمود ، از جمله آیات الهی برای اخطار به آنان به خاطر حق ناپذیریشان

وأتینا ثمود الناقة .. و ما نرسل بالآیت إلاّ تخویفاً

106- شرک ستیزی صالح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 62 - 6,7,8

6- صالح (ع) ، مردمان را از پرستش غیر خدا بر حذر می داشت و علیه شرکورزی قوم ثمود مبارزه می کرد .

أتنهنا أن نعبد ما یعبد ءاباؤنا

7- حضرت صالح (ع) ، مورد اعتراض و سرزنش قوم ثمود به خاطر فراخوانی آنان به یکتاپرستی و نفی خدایان دروغین

أتنهنا أن نعبد ما یعبد ءاباؤنا

استفهام در «أتنهنا أن نعبد ..» استفهام توییحی است.

8- قوم ثمود ، امید های خویش درباره صالح (ع) را به خاطر مبارزه او علیه شرک ، بر باد رفته می دیدند .

قد كنت فینا مرجواً قبل هذا أتنهنا أن نعبد ما یعبد ءاباؤنا

قید «قبل هذا» دلالت بر قطع امید قوم ثمود از صالح(ع) دارد و جمله «أتنهنا» بیانگر دلیل و علت آن است.

107- شک در صداقت صالح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- ثمودیان در توانایی صالح (ع) برای ارائه معجزه بر اثبات درستی ادعایش ، تردید داشتند .

فأت بئایه إن كنت من الصدقین

برداشت یاد شده از به کار گرفتن «إن» - که در موارد تردید به کار می رود - استفاده می شود.

ص: 79

108- شک در نبوت صالح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 154 - 7

7- ثمودیان در توانایی صالح (ع) برای ارائه معجزه بر اثبات درستی ادعایش، تردید داشتند.

فأت بئایه إن كنت من الصدقین

برداشت یاد شده از به کار گرفتن «إن» - که در موارد تردید به کار می رود - استفاده می شود.

109- صالح(ع) قبل از نبوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 61 - 4

4- صالح (ع)، دلسوز برای قوم خویش و با محبت نسبت به آنان، حتی پیش از بعثت به پیامبری

وإلی ثمود أأخاهم صلحاً

مراد از اخوت صالح(ع) برای قوم ثمود، می تواند مهربانی و دلسوزی او نسبت به آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 62 - 1

1- صالح (ع)، حتی پیش از نبوتش، انسانی فرزانه و دارای استعدادی ویژه در میان قوم ثمود

قالوا یص-لح قد كنت فینا مرجواً قبل هذا

برداشت فوق مبتنی بر دو نکته است: الف) جمله «قوم ثمود به تو امیدها داشتند» - که مضمون جمله «قد كنت ..» است - حکایت از نبوغ صالح(ع) و استعدادهای خاص و سابقه نیک او دارد. ب) مشارالیه «هذا» ادعای نبوت صالح(ع) و اعلام توحید و لزوم یکتاپرستی از سوی اوست.

110- صالح(ع) و خواسته های قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 63 - 15، 9

9- صالح (ع) به مردم خویش اعلام کرد: در صورت پذیرش خواسته آنان (ترک دعوت به توحید) گناه کار و مستحق عذاب الهی خواهد بود.

فمن ينصرني من الله إن عصيته

15- صالح (ع)، توجه کردن به درخواست کافران قومش (ترک ابلاغ توحید) را، مایه خسارت و تباهی خویش دانست.

فما تزيدوني غير تخسير

«تخسير» به معنای خسارت زدن می باشد و فاعل آن قوم ثمود است.

ص: 80

111- صالح (ع) و قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 73 - 4،13

4- صالح (ع) ، پیامبری دلسوز و با محبت نسبت به مردم خویش (قوم ثمود)

وإلى ثمود أخاهم صلحاً

تصریح به اینکه صالح برادر قوم ثمود بوده است، می تواند اشاره به این باشد که وی برای آنان، حتی پیش از نبوتش، انسانی دلسوز بوده و نسبت به آنان محبت داشته است.

13 - صالح پیامبر ، دعوت کننده قوم ثمود به توحید با تکیه بر دلیل و معجزه ای آشکار از جانب خداوند

اعبدوا الله ما لكم من إله غيره قد جاءكم بينه من ربكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 74 - 12،16

12 - صالح (ع) از مردم خویش خواست تا همواره تمامی نعمت های الهی را به خاطر داشته باشند .

فاذكروا إله الله

«الاء» جمع «إلى» و به معنای نعمتهاست.

16 - صالح (ع) مردم خویش را از فسادگری در زمین بر حذر داشت .

ولا تعثوا في الأرض مفسدين

«لا تعثوا» از «عثى يعثى عثوا» است، یعنی فساد نکنید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 79 - 2

2 - صالح (ع) با دریغ و دلسوزی بر ثمودیان مشرف به هلاکت از میان آنان رفت .

فتولى عنهم وقال يقوم

لحن آیه و نیز اضافه کلمه «قوم» به یاء متکلم، بیانگر تحسر و دلسوزی صالح نسبت به مردم خویش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 61 - 20, 25, 3, 4

3- خویشاوندی صالح (ع) با قوم ثمود

و إلى ثمود أخاهم صلحاً

تصریح به اینکه صالح(ع)، برادر قوم ثمود بود (أخاهم صلحاً) می تواند اشاره ای باشد به خویشاوندی صالح(ع) با قوم ثمود.

4- صالح (ع)، دلسوز برای قوم خویش و با محبت نسبت به آنان، حتی پیش از بعثت به پیامبری

و إلى ثمود أخاهم صلحاً

مراد از اخوت صالح(ع) برای قوم ثمود، می تواند مهربانی و دلسوزی او نسبت به آنان باشد.

20- طلب بخشایش گناهان از خدا، حرکت به سوی او و استغفار از شرک، توصیه ها و پیام های صالح (ع) به قوم ثمود

قال يقوم... فاستغفروه ثم توبوا إليه

25- « جاء رجل من أهل الشام إلى علي بن الحسين (ع) فقال: أنت علي بن الحسين؟ قال: نعم، قال: أبوك الذي قتل المؤمنين؟... »

فقال: ويلك كيف قطعت علي أبي أنه قتل المؤمنين؟ قال: قوله: إخواننا قد بغوا علينا فقاتلناهم علي بغيهم.

ص: 81

فقال: ويلك أما تقرأ القرآن؟ قال: بلى. قال: فقد قال الله تعالى... «وإلى ثمود أخاهم صالحاً» أفكانوا إخوانهم في دينهم أو في عشيرتهم؟ قال له الرجل: لا بل في عشيرتهم. قال (ع): فهؤلاء إخوانهم في عشيرتهم وليسوا إخوانهم في دينهم...»

مردی از اهل شام نزد علی بن الحسین (ع) آمد و گفت: تو علی بن الحسین هستی؟ فرمود: آری. او گفت: پدرت کسی است که مؤمنین را کشت... فرمود: وای بر تو چگونه حکم قطعی کردی که پدرم مؤمنین را کشت؟ آن شخص گفت: سخن او (أمیرالمؤمنین (ع)) که گفت: برادران ما علیه ما سرکشی کردند، پس ما هم به خاطر این سرکشی با آنان جنگ کردیم؟ فرمود: وای بر تو! آیا قرآن نمی خوانی؟ گفت: چرا، فرمود: خداوند می فرماید: «... و إلى ثمود أخاهم صالحاً» آیا صالح برادر دینی قوم ثمود بود یا برادر فامیلی آنان؟ گفت: برادر فامیلی آنان بود. فرمود: اینان نیز برادران فامیلی بودند نه برادران دینی...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 63 - 5

5- برخورد حضرت صالح (ع) با مشرکان و کافران، برخوردی ترحم آمیز و مشفقانه بود.

يقوم أريتم

تعبیر «یا قوم» (ای مردم من) حکایت از شفقت و ترحم صالح (ع) دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 64 - 3,4,5,8

3- صالح (ع) با برخوردی عاطفی، قوم خویش را با خصوصیات معجزه خویش آشنا ساخت.

و يقوم هذه ناقة الله

تعبیر «یا قوم» (ای مردم من) حکایت از مهربانی و عطوفت دارد.

4- صالح (ع) از قوم خویش خواست تا ناقة را برای چریدن آزاد بگذارند.

فذروها تأكل في أرض الله

5- صالح (ع)، بر حذر دارنده قوم ثمود از ایجاد هرگونه مزاحمت و آزارسانی به ناقة

و لاتمسوها بسوء

8- مالکیت خداوند بر چراگاهها، دلیل صالح (ع) بر لزوم آزاد گذاشتن ناقة برای چریدن در هر کجای زمین

هذه ناقة الله... فذروها تأكل في أرض الله

تعبیرهای «ناقه خدا» و «زمین خدا» در حقیقت استدلال صالح(ع) بر لزوم آزادگذاری ناقه برای چریدن بود؛ یعنی ، چون ناقه از آن خداست و زمین نیز از آن اوست ، روا نیست ناقه را از چریدن باز دارید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 24 - 4

4 - صالح پیامبر (ع) ، برخاسته از میان قوم ثمود و دارای پیوند نژادی با آنان

فَقَالُوا أَبَشْرًا مِّثَّا وَحَدًّا

احتمال دارد تعبیر «مِثَّا»، نظر به هم خونی و پیوند قومی و نژادی داشته باشد. برداشت یاد شده بر پایه این احتمال است.

ص: 82

112- صالح (ع) و کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 63 - 5

5- برخورد حضرت صالح (ع) با مشرکان و کافران ، برخوردی ترحم آمیز و مشفقانه بود .

يقوم أريتم

تعبیر «یا قوم» (ای مردم من) حکایت از شفقت و ترحم صالح (ع) دارد.

113- صالح (ع) و گناه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 63 - 9

9- صالح (ع) به مردم خویش اعلام کرد : در صورت پذیرش خواسته آنان (ترک دعوت به توحید) گنه کار و مستحق عذاب الهی خواهد بود .

فمن ينصرني من الله إن عصيته

114- صالح (ع) و مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 63 - 5

5- برخورد حضرت صالح (ع) با مشرکان و کافران ، برخوردی ترحم آمیز و مشفقانه بود .

يقوم أريتم

تعبیر «یا قوم» (ای مردم من) حکایت از شفقت و ترحم صالح (ع) دارد.

115- صبر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 27 - 6

6- صالح پیامبر (ع) ، موظف به صبر و انتظار برای مشاهده عکس العمل قومش در برابر معجزه (ناقه)

إنا مرسلوا الناقه .. فارتقبهم واصطبر

116- صداقت صالح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 144 - 2

ص: 83

2- صالح (ع) ، خواهان اطاعت ثمودیان از او به دلیل آشکار بودن صداقت و امانت داری وی

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ . فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

تقریب «اتَّقُوا اللَّهَ» بر «إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ» می تواند مفید این مطلب باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 154 - 5

5- ثمودیان ، خواستار نشانه و معجزه ای از صالح (ع) برای پی بردن به صدق ادعای وی

فَأْتِ بِنَايِهِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ

117- صفات جسمانی شتر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 28 - 5

5- ناقه صالح ، حیوانی خارق العاده در هیکل و مصرف آب *

أَنَّ الْمَاءَ قَسَمَهُ بَيْنَهُمْ

برداشت یاد شده در صورتی است که نیمی از آب سهم ناقه باشد و ناقه آن سهم را تماماً مصرف کرده باشد.

118- عاقر شتر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 29 - 4,6,8,9

4- انتخاب فردی خاص و استمداد از او از سوی قوم ثمود ، برای کشتن ناقه صالح

فنادوا صاحبهم

6- کشنده ناقه صالح ، پذیرای پیشنهاد قوم ثمود ، در کشتن ناقه بدون هیچ تأمل *

فتعاطى فعقر

کاربرد عبارت های «فتعاطى» و «فعقر» با «فاء»، بیانگر عدم تراخی در قبول و سرعت در عملی ساختن قتل ناقه می باشد.

فعفر

واژه «عقر» (به صورت مفرد) می رساند که هر چند جمع کثیری در توطئه قتل ناچه شرکت داشتند، اما اجرای آن به وسیله فردی واحد صورت گرفت.

9 - « عن أصیغ بن نباته ، قال : سمعت أميرالمؤمنین (ع) . . . يقول : إنما یجمع الناس الرضا و الغضب ، أیها الناس إنما عقر ناچه ثمود واحد فأصابهم الله بعدابه بالرضا و آیه ذلك قوله جلّوعزّ « فنادوا صاحبهم فتعاطی فعفر » . . . ;

اصیغ بن نباته گوید: از امیرالمؤمنین(ع) شنیدم. .. که می فرمود: رضایت و غضب مردم [به امری که انجام می گیرد] سبب می شود [که ثواب و عقاب آن] همه را فراگیرد. ای مردم! ناچه ثمود را یک نفر پی کرد؛ ولی خداوند همه آن قوم را گرفتار عذاب کرد؛ زیرا همه راضی بودند و نشانه این مطلب قول خدای جلّوعزّ است که می فرماید: فنادوا صاحبهم فتعاطی فعفر».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 31 - 5

5 - همدستان کشنده ناقه صالح ، شریک جرم او و مبتلا به عذابی همسان

فتعاطی فعقر . . . فکانوا کهشیم المحتظر

مفرد بودن «فقعر» می رساند که کشنده ناقه یک نفر بود؛ ولی تعبیر «أرسلنا علیهم» افاده می کند که عذاب الهی - علاوه بر کشنده ناقه - شامل همه کسانی بود که به صورت غیر مستقیم، نوعی هم فکری و هماهنگی با وی داشته اند.

119- عظمت شتر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 155 - 5

5 - ناقه صالح ، دارای جثه ای خارق العاده و بس عظیم *

قال هذه ناقه لها شرب و لکم شرب یوم معلوم

از این که آب آشامیدنی منطقه ثمود، سهمیه بندی می شود (یک روز سهم ناقه صالح و روز دیگر سهم همه مردم ثمود) می توان دریافت که آن ناقه از جثه ای چنان بزرگ برخوردار بود که به تنهایی به اندازه همه ثمودیان و چهارپایانشان، آب می نوشید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 13 - 3

3 - ناقه صالح ، حیوانی با عظمت و دارای حرمتی ویژه در پیشگاه خداوند

ناقه الله

استناد «ناقه» به «الله» و عنایت ویژه به آزار ندیدن آن و توصیه به دستبرد نزدن مردم به سهمیه آب آن، بیانگر احترام و ارج مندی خاص آن حیوان، در نزد خداوند است.

120- عقر شتر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 77 - 4، 2، 1

1 - کافران قوم ثمود ناقه صالح را پی کردند و آن را هلاک ساختند .

فَعَقَرُوا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ

«عقر» به معنای مجروح ساختن است و آنگاه که گفته شود «عقر الفرس و البعیر»، یعنی پای آن را قطع کرد. (برگرفته از لسان العرب) و در مجمع البیان آمده «عَقَّر» به جراحی گفته می شود که مایه هلاکت گردد.

2 - کافران قوم ثمود با پی کردن ناقه صالح ، فرمان خداوند را سرپیچی کردند و مردمی متجاوز شناخته شدند .

فَعَقَرُوا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ

مراد از «أمر ربهم» همان است که در آیه 73 مطرح شده بود یعنی: زیان نرساندن به ناقه و آزادگذاری آن برای چریدن.

4 - کفرپیشگان قوم ثمود پس از کشتن ناقه صالح ، از وی خواستند تا تهدیدش (نزول عذاب دردناک) را به اجرا گذارد .

ص: 85

قالوا يصلح ائتنا بما تعدنا إن كنت من المرسلين

مراد از «ما تعدنا» عذابی است که در آیه 73 (فياخذكم عذاب أليم) بیان شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 78 - 5

5 - کافران قوم ثمود پس از تمام شدن حجت بر آنان و اصرارشان بر کفرورزی و از میان بردن ناقه صالح به هلاکت رسیدند .

قال الملائة الذين استكبروا .. فأخذتهم الرجفة

کلمه «فاء» در «فأخذتهم» نزول عذاب را بر حقایق بیان شده در آیات قبل مرتبط می سازد که از آنهاست کفرورزی قوم صالح، پی کردن ناقه و ... .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 79 - 1

1 - صالح (ع) پس از حتمی شدن نزول عذاب الهی بر اثر پی کردن ناقه ، از قوم خویش فاصله گرفت و به دیاری دیگر شتافت .

فتولی عنهم

جمله «تولی عنهم» عطف بر «فعمقروا الناقه» در آیه 77 است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 29 - 1,3,4,6,8

1 - توطئه قوم ثمود ، برای از میان بردن ناقه صالح

فنادوا صاحبهم فتعاطى فعقر

3 - تصمیم بدون اندیشه و به دور از تدبیر قوم ثمود ، در از میان بردن معجزه الهی (ناقه) *

فنادوا صاحبهم

به کار رفتن «فاء» در «فنادوا» - به جای «ثم» یا حرف دیگر - احتمال دارد بیانگر بی تأملی قوم ثمود در کشتن ناقه باشد.

4 - انتخاب فردی خاص و استمداد از او از سوی قوم ثمود ، برای کشتن ناقه صالح

6 - کشنده ناقه صالح ، پذیرای پیشنهاد قوم ثمود ، در کشتن ناقه بدون هیچ تأمل *

فتعاطی فعقر

کاربرد عبارت های «فتعاطی» و «فعقر» با «فاء»، بیانگر عدم تراخی در قبول و سرعت در عملی ساختن قتل ناقه می باشد.

8 - تحقق توطئه کشتن ناقه صالح ، به وسیله فردی واحد

فعقر

واژه «عقر» (به صورت مفرد) می رساند که هر چند جمع کثیری در توطئه قتل ناقه شرکت داشتند، اما اجرای آن به وسیله فردی واحد صورت گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 12 - 7

7 - « عن عبد الله بن رَمَعَه قال : خطب رسول الله (صلى الله عليه وآله) فذكر الناقه و ذكر الذي عقرها فقال : « إذ انبعث أشقاها » قال :

ص: 86

انبعث لها رجل عارم عزيز منيع في رهطه ;

عبدالله بن زمعه روايت کرده که رسول خدا(صلى الله عليه و آله) خطبه خواند و از ناچه [ثمود] و کسی که آن را پی کرد، سخن گفت و فرمود: [خداوند فرموده] «إذ انبعث أشقاها» مردی برای پی کردن ناچه [صالح] تحریک شد که زشت خو و مردم آزار و در قبیله خود عزیز و مورد حمایت بود».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 14 - 2

2 - قوم ثمود ، ناچه صالح را پی کرده ، آن را به هلاکت رساندند .

فَعَقَرُوهَا

زمانی که با شمشیر بر پاهای شتر یا اسب، ضربه وارد کنند، گفته می شود: «عَقَرْتُ» (صحاح اللغه). گاهی فعل «عقر» در موردی به کار می رود که آن را «نحر» کرده باشند. (مصباح)

121- عمل به تکلیف صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 62 - 13

13- تلاش مستمر و بیوقفه صالح (ع) در انجام رسالت خویش

مما تدعوننا إليه

فعل مضارع «تدعو» دلالت بر استمرار دعوت دارد که از آن به تلاش مستمر تعبیر شد.

122- عوامل تکذیب صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 33 - 12

12 - انکار بعد معنوی انسان و منحصر پنداشتن او در بعد حیوانی (چون خوردن و آشامیدن) ، عامل تکذیب رسالت پیامبر پس از نوح ، از سوی اشراف

ما هذا إلا بشر مثلكم يأكل مما تأكلون منه و يشرب مما تشربون

تکیه اشراف بر خوردن و آشامیدن برای انکار رسالت پیامبرشان، نشانگر این حقیقت است که آنان، انسان را موجودی در حد حیوان می پنداشتند و منکر بعد معنوی او بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 11 - 8

8 - « عن أبي جعفر (ع) في قوله « كذّبت ثمود بطغواها » يقول الطغيان حملها على التكذيب ;

از امام باقر(ع) درباره قول خدا «كذّبت ثمود بطغواها» روایت شده که [خداوند] می فرماید: طغیان و سرکشی، قوم ثمود را به تکذیب [صالح] کشاند».

ص: 87

123- عوامل نجات پیروان صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 53 - 2

2- پایبندی مستمر مؤمنان ثمود به تقوا و پرهیز از گناه ، عامل نجات آنان از عذاب الهی

و أنجینا الذین ءامنوا و کانوا یتقون

جمله «کانوا یتقون» ماضی استمراری است؛ یعنی، راز نجات مؤمنان در تقوای مستمر آنان نهفته است.

124- فضایل صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 73 - 4

4- صالح (ع) ، پیامبری دلسوز و با محبت نسبت به مردم خویش (قوم ثمود)

وإلی ثمود أخاهم صلحاً

تصریح به اینکه صالح برادر قوم ثمود بوده است، می تواند اشاره به این باشد که وی برای آنان، حتی پیش از نبوتش، انسانی دلسوز بوده و نسبت به آنان محبت داشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 79 - 6

6- صالح ، پیامبری دلسوز و خیرخواه مردم

و نصحت لکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 61 - 4

4- صالح (ع) ، دلسوز برای قوم خویش و با محبت نسبت به آنان ، حتی پیش از بعثتش به پیامبری

وإلی ثمود أخاهم صلحاً

مراد از اخوت صالح(ع) برای قوم ثمود، می تواند مهربانی و دلسوزی او نسبت به آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 62 - 1,2

1- صالح (ع)، حتی پیش از نبوتش، انسانی فرزانه و دارای استعدادی ویژه در میان قوم ثمود

قالوا یص-لح قد کنت فینا مرجواً قبل هذا

برداشت فوق مبتنی بر دو نکته است: الف) جمله «قوم ثمود به تو امیدها داشتند» - که مضمون جمله «قدکنت...» است - حکایت از نبوغ صالح(ع) و استعدادهای خاص و سابقه نیک او دارد. ب) مشارالیه «هذا» ادعای نبوت صالح(ع) و اعلام توحید و لزوم یکتاپرستی از سوی اوست.

2- قوم ثمود، معترف به ویژگی های مثبت و استعدادی خاص در صالح (ع)

ص: 88

قالوا یص-لح قد کنت فینا مرجوًّا قبل هذا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 143 - 6

6- صالح (ع) ، شخصیتی خوشنام و امانت دار در میان ثمودیان

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ

تأکید صالح(ع) بر امین بودن خود، در صورتی ثمربخش است که وی از پیشینه ای همراه با خوشنامی و امانت داری برخوردار باشد.

125- فلسفه تکذیب صالح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 153 - 5

5- برخوردار صالِح (ع) از ویژگی های بشری ، دستاویز ثمودیان در رد رسالت وی

قالوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمَسْحُورِينَ

«مسحور» می تواند مشتق از «سحر» باشد. «سحر» نیز مرادف «رئه» (شش) است. بنابراین واژه «مسحر» به معنای موجود دارای شش است که از خصوصیات بشری می باشد. گفتنی است بر پایه این معنا، آیه بعد، توضیح و تفسیر همین تعبیر خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 154 - 3,4

3- ویژگی های بشری صالح (ع) ، مانع از رسالت وی در دیدگاه ثمودیان

قالوا .. ما أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا

4- برخوردار نبودن صالح (ع) از موقعیت برتر اجتماعی و طبقاتی ، مانع از پذیرش رسالت وی از سوی ثمودیان

قالوا .. ما أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا

تعبیر «مثلنا» می تواند به معنای مثلیت در بشر بودن نباشد؛ بلکه مراد مثل بودن از جهت موقعیت اجتماعی و طبقاتی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - قوم ثمود، مدعی ارزش خواهی و سعادت جویی، در تکذیب پیامبری صالح (ع)

إِنَّا إِذَا لَفِيَ ضَلَلٌ وَسَعْرٌ

قوم ثمود با گفتن «إِنَّا إِذَا..»، در حقیقت مدعی بودند که ما اکنون در گمراهی و شقاوت نیستیم و چنانچه از صالح (ع) پیروی کنیم، گمراه و تیره بخت خواهیم شد و ما گمراهی و تیره بختی را برای خویش نمی پسندیم.

ص: 89

126- فلسفه معجزه صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 59 - 16

16- ناقه قوم ثمود ، از جمله آیات الهی برای اخطار به آنان به خاطر حق ناپذیریشان

و ءاتینا ثمود الناقه . . . و ما نرسل بالآیت إلاّ تخویفاً

127- قبول هشدارهای صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 143 - 2

2- فراخوانی صالح (ع) قومه را ، به پذیرفتن رسالت وی ، اعتماد کردن به او و جدی گرفتن هشدارهایش

ألاّ تتقون . إني لكم رسول أمين

واژه «آمین» می تواند از ریشه «آمن» و به معنای «مأمون»؛ (یعنی، فرد مورد اعتماد) باشد. بنابراین آوردن این قید دعوتی است از جانب صالح (ع) که به او اعتماد کنند و به سخنانش گوش فرا دهند و هشدارهایش را جدی بگیرند.

128- قتل شتر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 65 - 1,7

1- کافران قوم ثمود ، با نادیده گرفتن هشدارهای صالح (ع) ، ناقه او را پی کردند و آن را هلاک ساختند .

فَعَقَرُوهَا

«عقر» (مصدر عقروا) در اصل به معنای پی کردن شتر و قطع پاهای آن با شمشیر است؛ به نحر کردن و کشتن شتر نیز «عقر» گفته می شود.

7- «عن أبي عبد الله (ع) (فی حدیث قوم صالح) . . . قالوا : اعقروا هذه الناقه . . . ثم قالوا : من الذی یلی قتلها و نجعل له جعلاً ما أحب ، فجائهم رجل . . . شقی من الأشقیاء . . . فجعلوا له جعلاً . . . فقعد لها فی طریقها فضر بها بالسیف ضربه فلم تعمل شیئاً فضر بها ضربه أخرى فقتلها . . . و أقبل قوم صالح فلم یبق أحد منهم إلاّ شرکه فی ضربته . . . فأوحى الله تبارک و تعالی إلى صالح (ع) . . . قل لهم : إني مرسل علیکم عذابی إلى ثلاثة أيام فإنهم تابوا و رجعوا قبلت توبتهم و صددت عنهم . . . فأتاهم صالح (ع) فقال لهم : . . . یا

قوم إنکم تصبحون غداً و جوهکم مصفرّه والیوم الثانی و جوهکم محمرّه والیوم الثالث و جوهکم مسودّه . . . ؛

از امام صادق (ع) [در داستان قوم صالح] روایت شده که [قوم او] گفتند: این شتر را از پای در آورید . . . سپس گفتند: چه کسی داوطلب کشتن آن می شود ما برای او دستمزدی که دلخواهش باشد قرار می دهیم. پس مردی که از اشقیاء بود، نزد آنان آمد . . . و دستمزدی برای او قرار دادند. پس آن مرد در راه شتر کمین کرد و ضربتی بر آن وارد کرد که کارساز نبود و با ضربتی دیگر او را کشت . . . و قوم صالح آمدند و تمامی آنها [با پرداخت اجرت] در ضربه ای که آن مرد زده بود، خود را سهیم کردند . . . پس خدا به صالح وحی کرد که به آنان بگو من تا سه روز عذاب خود را بر شما خواهم فرستاد. پس اگر [در این سه روز] آنان توبه کردند و برگشتند، توبه آنها را می پذیرم و از [عذاب] آنان منصرف می شوم . . . پس صالح نزد قومش آمد و گفت . . . ای قوم! فردا صبح صورتهای شما زرد می شود و روز دوم سرخ و روز سوم سیاه می گردد . . .».

ص: 90

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 66 - 1

1- قوم ثمود، بدون بهره گرفتن از مهلت سه روزه، از کشتن ناقه اظهار ندامت نکردند و بر شرکورزی و انکار رسالت صالح (ع) اصرار ورزیدند.

فلما جاء أمرنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 67 - 4

4- کشتن ناقه صالح، از ستمگری های قوم ثمود بود.

و أخذ الذين ظلموا الصيحة

از آن جا که کشتن ناقه صالح نیز در نزول عذاب دخیل بود، معلوم می شود ظلم در «الذين ظلموا» اشاره به کشتن ناقه نیز دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 157 - 1,3,8

1 - اقدام ثمودیان به پی کردن ناقه صالح، علی رغم هشدار وی

و لاتمسوها بسوء .. فعقروها

«عَقْرُ» (مصدر «عقروا») به معنای پی کردن و «أصبحوا» معادل «صاروا» است.

3 - هم دلی و هم گامی ثمودیان در کشتن ناقه صالح

فعقروها فأصبحوا ندمین

با توجه به این که ناقه صالح، تنها به وسیله یک تن از ثمودیان پی شد، جمع آمدن «عقروا» و نیز «أصبحوا ندمین»، می رساند که همه قوم ثمود در کشتن ناقه دست داشتند و یا بدان راضی بودند.

8 - «عن علی (ع) : . . . . إنما عقرو ناقه ثمود رجل واحد فعتمهم الله بالعذاب لماعموه بالرضی فقال سبحانه « فعقروها فأصبحوا ندمین » .

؛ . .

از حضرت علی(ع) روایت شده است: . . . پی کننده ناقه قوم ثمود یک نفر بود؛ در حالی که خداوند عذاب را بر همه آنان فرستاد؛ چون آنان

به عمل آن یک نفر راضی بودند. خداوند سبحان می فرماید: «فَعَقَرُوهَا فَاصْبِحُوا نَادِمِينَ»...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 158 - 2

2- نتیجه بخش نبودن پشیمانی ثمودیان ، پس از کشتن ناقه صالح

فَعَقَرُوهَا فَاصْبِحُوا نَادِمِينَ . فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ

129- قداست شتر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 91

3 - ناقه صالح ، حیوانی با عظمت و دارای حرمتی ویژه در پیشگاه خداوند

ناقه الله

استناد «ناقه» به «الله» و عنایت ویژه به آزار ندیدن آن و توصیه به دستبرد نزدن مردم به سهمیه آب آن، بیانگر احترام و ارج مندی خاص آن حیوان، در نزد خداوند است.

130- قصه صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 73 -

1,3,5,6,13,15,18,20,21,22,23,25

1 - صالح (ع) ، از انبیا و فرستادگان الهی

و إلى ثمود أخاهم صلحاً

«إلى ثمود» عطف بر «إلى قومه» و «أخاهم» عطف بر «نوحاً» در آیه 59 است. یعنی: أرسلنا إلى ثمود أخاهم صلحاً.

3 - وجود رابطه خویشاوندی میان صالح و قوم ثمود

و إلى ثمود أخاهم صلحاً

5 - صالح (ع) با برانگیختن عواطف مردم ، دعوت خویش را آغاز کرد .

قال يقوم

6 - دعوت به پرستش خدای یکتا ، مهمترین و نخستین پیام صالح (ع) برای قوم ثمود

قال يقوم اعبدوا الله

13 - صالح پیامبر ، دعوت کننده قوم ثمود به توحید با تکیه بر دلیل و معجزه ای آشکار از جانب خداوند

اعبدوا الله ما لكم من إله غيره قد جاءكم بينه من ربكم

15 - خداوند بدون جریان اسباب و علل عادی ، شتری آفرید تا معجزه ای باشد بر اثبات رسالت صالح (ع)

هذه ناقة الله لكم آية

چون ناقة نشانه ای بر رسالت صالح(ع) بود، معلوم می شود به گونه ای خارق العاده به وجود آمده بود.

18 - قوم ثمود در انتظار دلیل و معجزه ای از جانب خداوند برای اثبات رسالت صالح (ع)

قد جاء تکم بینه من ربکم

برداشت فوق بر این اساس است که «قد» در «قد جاء تکم» برای توقع باشد.

20 - صالح از قوم خویش خواست تا ناقة را برای چریدن آزاد بگذرانند .

فذروها تأکل فی أرض الله

21 - صالح (ع) بر حذر دارنده قوم ثمود از زیان رساندن به ناقة

و لاتمسوها بسوء

22 - صالح (ع) قوم خویش را به گرفتار آمدن به عذابی دردناک ، در صورت زیان رساندن به ناقة و یا بازداري آن از چریدن ، هشدار داد .

فذروها تأکل فی أرض الله و لاتمسوها بسوء فیأخذکم عذاب أليم

23 - آزادی ناقة صالح برای چریدن ، در تضاد با منافع قوم ثمود

فذروها تأکل فی أرض الله و لاتمسوها بسوء

ص: 92

نهی از آزار رساندن به ناقه پس از فرمان به رها ساختن آن در علفزارها، گویای این است که تحمل ناقه آزاد برای قوم ثمود آسان نبوده و با منافع آنان در تضاد بوده است.

25 - مالکیت خدا بر زمین ، دلیل صالح (ع) بر لزوم آزادگذاری ناقه برای چریدن در هر کجای زمین

هذه ناقه الله .. فذروها تأكل في أرض الله

انتساب زمین به خداوند (أرض الله) پس از انتساب ناقه به او (ناقه الله) استدلالی است از سوی صالح بر لزوم آزادگذاری آن برای چریدن. یعنی چون ناقه از آن خداست و زمین نیز از آن اوست، روا نیست از چریدن بازداشته شود. تقریر جم---له «ذروها ...» به وسیله فاء بر جمله «هذه ناقه الله» نیز دلالت بر این معنا دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 74 - 3,4,12,16

3 - صالح (ع) از قوم خویش خواست تا نعمت خلافت و سکونت گزیدن در سرزمین حجر را نعمتی از جانب خدا بدانند و آن را همواره به خاطر داشته باشند .

و اذكروا إذ جعلكم خلفاء من بعد عاد و بوأكم في الأرض

4 - صالح (ع) از قوم خویش خواست تا سرنوشت شوم قوم عاد را همواره به یاد داشته باشند .

و اذكروا إذ جعلكم خلفاء من بعد عاد

12 - صالح (ع) از مردم خویش خواست تا همواره تمامی نعمت های الهی را به خاطر داشته باشند .

فاذكروا ءالاء الله

«الاء» جمع «إلى» و به معنای نعمتهاست.

16 - صالح (ع) مردم خویش را از فسادگری در زمین بر حذر داشت .

و لاتعتوا في الأرض مفسدين

«لا تعثوا» از «عثى يعثى عثوا» است، یعنی فساد نکنید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 75 - 1,2,5,11

1 - صالح (ع) ، از پیامبران الهی

أتعلمون أن صلحاً مرسل من ربه

2- گروهی از اشراف و بزرگان قوم صالح رسالت وی را پذیرفتند و به وی ایمان آوردند و گروهی دیگر از آنان به وی کافر شدند .

قال المأ الذین استکبروا

برداشت فوق مبتنی بر این است که «الذین . . .» وصفی احترازی باشد. یعنی مأ-قوم ثمود در برابر رسالت صالح دو طایفه شدند: مستکبران و غیر مستکبران.

5- مبارزه اشراف کفرپیشه ثمود با صالح (ع) ، علی رغم مشاهده معجزه و دلیل روشن بر رسالت آن حضرت

قال المأ الذین استکبروا من قومه . . . أتعلمون أن صلحاً مرسل من ربه

11 - تلاش تبلیغاتی کفرپیشگان قوم ثمود برای ایجاد شک در رسالت صالح ، تلاشی بی ثمر بود .

قالوا إنا بما ارسل به مؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 93

2 - مستکبران قوم ثمود، در پاسخ مستضعفان، مخالف صریح خویش را با رسالت صالح و کفرشان را به پیام های او ابراز داشتند.

قال الذین استکبروا إنا بالذی ءامنتم به کفرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - کافران قوم ثمود ناقه صالح را پی کردند و آن را هلاک ساختند.

فَعَقَرُوا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ

«عقر» به معنای مجروح ساختن است و آنگاه که گفته شود «عقر الفرس و البعیر»، یعنی پای آن را قطع کرد. (برگرفته از لسان العرب) و در مجمع البیان آمده «عَقَّرَ» به جراحی گفته می شود که مایه هلاکت گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - صالح (ع) پس از حتمی شدن نزول عذاب الهی بر اثر پی کردن ناقه، از قوم خویش فاصله گرفت و به دیاری دیگر شتافت.

فتولی عنهم

جمله «تولی عنهم» عطف بر «فَعَقَرُوا النَّاقَةَ» در آیه 77 است.

2 - صالح (ع) با دریغ و دلسوزی بر ثمودیان مشرف به هلاکت از میان آنان رفت.

فتولی عنهم و قال یقوم

لحن آیه و نیز اضافه کلمه «قوم» به یاء متکلم، بیانگر تحسر و دلسوزی صالح نسبت به مردم خویش است.

4 - صالح (ع) پیام الهی را به مردمش ابلاغ کرد و در هدایت و ارشاد آنان بسیار کوشید.

لقد أبلغتکم رساله ربی و نصحت لکم

لام تأکید در «لقد»، که دلالت بر قسم مقدر دارد، و نیز کلمه «قد»، که گویای تأکید است، می رساند که صالح(ع) در ابلاغ رسالت الهی کوتاهی نکرد و در این راه تلاش بسیار نمود.

5- صالح (ع) هنگام خروجش از میان قوم ثمود، اتمام حجت الهی بر آنان را به ایشان گوشزد کرد.

فتولی عنهم و قال یقوم لقد أبلغتکم رساله ربی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 62 - 13، 6

6- صالح (ع)، مردمان را از پرستش غیر خدا بر حذر می داشت و علیه شرکورزی قوم ثمود مبارزه می کرد.

أتنهنا أن نعبد ما یعبد ءاباؤنا

13- تلاش مستمر و بیوقفه صالح (ع) در انجام رسالت خویش

مما تدعونا إلیه

فعل مضارع «تدعو» دلالت بر استمرار دعوت دارد که از آن به تلاش مستمر تعبیر شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 94

9- صالح (ع) به مردم خویش اعلام کرد: در صورت پذیرش خواسته آنان (ترک دعوت به توحید) گنه کار و مستحق عذاب الهی خواهد بود.

فمن ينصرني من الله إن عصيته

14- کفرپیشگان قوم ثمود از صالح (ع) می خواستند که از ادعای خویش دست بردارد و از فراخوانی مردم به توحید منصرف شود.

فمن ينصرني من الله إن عصيته فما تزيدونني غير تخسير

«فاء» در «فما تزيدونني...» فای فصیحه است و حاکی از جمله ای مقدر می باشد و - به قرینه «أتنهنا...» در آیه قبل - مفاد آیه چنین است: بنابراین اگر به خواسته شما (ترک ابلاغ توحید) گردن نهم، شما جز خسارت زدن چیزی بر من نخواهید افزود.

15- صالح (ع)، توجه کردن به درخواست کافران قومش (ترک ابلاغ توحید) را، مایه خسارت و تباهی خویش دانست.

فما تزيدونني غير تخسير

«تخسير» به معنای خسارت زدن می باشد و فاعل آن قوم ثمود است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- صالح (ع) از قوم خویش خواست تا ناقه را برای چریدن آزاد بگذارند.

فذروها تأكل في أرض الله

5- صالح (ع)، بر حذر دارنده قوم ثمود از ایجاد هرگونه مزاحمت و آزاررسانی به ناقه

و لا تمسوها بسوء

6- صالح (ع)، قوم خود را در صورت آزاررسانی به ناقه و بازداشتن آن از چرا، به عذابی زودرس هشدار داد.

و لا تمسوها بسوء فيأخذكم عذاب قريب

8- مالکیت خداوند بر چراگاهها، دلیل صالح (ع) بر لزوم آزاد گذاشتن ناقه برای چریدن در هر کجای زمین

هذه ناقه الله... فذروها تأكل في أرض الله

تعبیرهای «ناقه خدا» و «زمین خدا» در حقیقت استدلال صالح(ع) بر لزوم آزادگذاری ناقه برای چریدن بود؛ یعنی ، چون ناقه از آن خداست و زمین نیز از آن اوست ، روا نیست ناقه را از چریدن باز دارید.

10- « عن أبي جعفر (ع) قال : إن رسول الله (صلى الله عليه وآله) سأل جبرئيل (ع) : . . . فقال : يا محمد (صلى الله عليه وآله) ان صالحاً بعث إلى قومه . . . قالوا : يا صالح ادع لنا ربك يخرج لنا من هذا الجبل الساعة ناقه حمراء شقراء وبراء عشراء بين جنبيها ميل . . . فسأل الله تعالى صالح ذلك فانصدع الجبل صدعاً . . . ثم اضطرب ذلك الجبل . . . ثم لم يفجأهم إلا رأسها . . . ثم خرج سائر جسد ها ثم استوت قائمه على الأرض . . . »

از امام باقر(ع) روایت شده است که رسول خدا از جبرئیل [درباره قوم صالح] سؤال فرمود ، . . . جبرئیل گفت: ای محمد! صالح به سوی قومش مبعوث شد . . . به او گفتند: ای صالح! برای ما از پروردگارت بخواه که همین لحظه از این کوه شتری بیرون آورد قرمز پررنگ و پرکرک که ده ماه از حملش گذشته و بین دو پهلویش یک میل فاصله باشد . . . آن گاه صالح این را از خدا خواست و کوه شکاف بزرگی برداشت . . . سپس به لرزه درآمد . . . ناگهان سر شتر از کوه بیرون آمد . . . سپس باقی جسدش خارج شد و روی زمین ایستاد . . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 95

1- کافران قوم ثمود، با نادیده گرفتن هشدارهای صالح (ع)، ناچه او را پی کردند و آن را هلاک ساختند.

فَعَقَرُوهَا

«عقر» (مصدر عقروا) در اصل به معنای پی کردن شتر و قطع پاهای آن با شمشیر است؛ به نحر کردن و کشتن شتر نیز «عقر» گفته می شود.

2- قوم ثمود، با پی کردن ناچه صالح و از میان بردن آیت رسالت او، عذاب الهی را برای خویش قطعی ساختند.

فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتَّعُوا فِی دَارِکُمْ ثَلَاثَةَ اَیَّامٍ

3- قوم ثمود، پس از کشتن ناچه صالح، بیش از سه روز مهلت ماندن در دنیا و بهره بردن از متاع آن را نداشتند.

فَقَالَ تَمَتَّعُوا فِی دَارِکُمْ ثَلَاثَةَ اَیَّامٍ

7- «عن ابی عبد الله (ع) (فی حدیث قوم صالح) ... قالوا: اعقروا هذه الناقة ... ثم قالوا: من الذی یلی قتلها و نجعل له جعلاً ما أحب، فجاءهم رجل ... شقی من الأشقیاء ... فجعلوا له جعلاً ... فقعدها فی طریقها فضربها بالسیف ضربه فلم تعمل شیئاً فضربها ضربه أخرى فقتلها ... وأقبل قوم صالح فلم یبق أحد منهم إلا شرکه فی ضربته ... فأوحی الله تبارک و تعالی إلى صالح (ع) ... قل لهم: إنی مرسل علیکم عذابی إلى ثلاثه اَیَّامٍ فإنهم تابوا و رجعوا قبلت توبتهم و صددت عنهم ... فأتاهم صالح (ع) فقال لهم: ... یا قوم إنکم تصبحون غداً و جوهکم مصفرّه والیوم الثانی و جوهکم محمّرّه والیوم الثالث و جوهکم مسودّه ...»

از امام صادق (ع) [در داستان قوم صالح] روایت شده که [قوم او] گفتند: این شتر را از پای در آورید ... سپس گفتند: چه کسی داوطلب کشتن آن می شود ما برای او دستمزدی که دلخواهش باشد قرار می دهیم. پس مردی که از اشقیاء بود، نزد آنان آمد ... و دستمزدی برای او قرار دادند. پس آن مرد در راه شتر کمین کرد و ضربتی بر آن وارد کرد که کارساز نبود و با ضربتی دیگر او را کشت ... و قوم صالح آمدند و تمامی آنها [با پرداخت اجرت] در ضربه ای که آن مرد زده بود، خود را سهیم کردند ... پس خدا به صالح وحی کرد که به آنان بگو من تا سه روز عذاب خود را بر شما خواهم فرستاد. پس اگر [در این سه روز] آنان توبه کردند و برگشتند، توبه آنها را می پذیرم و از [عذاب] آنان منصرف می شوم ... پس صالح نزد قومش آمد و گفت... ای قوم! فردا صبح صورتهای شما زرد می شود و روز دوم سرخ و روز سوم سیاه می گردد...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- خداوند، در پی اصرار قوم ثمود بر شرکورزی و انکار رسالت صالح (ع)، عذابی سخت بر آنان نازل کرد.

فلما جاء أمرنا

مراد از «أمر» عذاب نازل شده بر قوم ثمود است. اضافه آن به ضمیر «نا» حاکی از بزرگی آن عذاب می باشد.

3- عذاب نازل شده بر قوم ثمود، عذابی ذلت آور و خوار کننده بود.

نَجِّينَا صٰلِحًا .. و من خزی یومئذ

5- گروهی از قوم ثمود، توحید را پذیرفتند و به رسالت صالح (ع) ایمان آوردند.

نَجِّينَا صٰلِحًا و الذین ءامنوا معه

6- خداوند، صالح (ع) و پیروانش را از عذاب نازل شده بر قوم ثمود رهانید و آنان را از ننگ آن عقوبت دور ساخت.

نَجِّينَا صٰلِحًا و الذین ءامنوا معه .. و من خزی یومئذ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 38 - 1

ص: 96

1 - فرستاده الهی پس از نوح ، متهم به دروغ گویی از سوی اشراف و عناصر مرفه قومش

وقال الملائه من قومه .. ان هو الا رجل افتری ... و ما نحن له بمؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 39 - 4,5,6 - 1

1 - التجای پیامبر پس از نوح به درگاه پروردگار ، پس از ناامیدی از تأثیر تبلیغانش در مردم

قال رب انصرنی بما کذبون

ظرف «قال» محذوف است؛ یعنی، «قال بعد ما ایس من ایمانهم». «باء» در «بما کذبون» سببیه و «ما» مصدریه (موصول حرفی) است. بنابراین «بما کذبون» به تأویل «بتکذیبهم ایای» می باشد.

2 - فرستاده الهی پس از نوح خواستاری یاری خدا در برابر تکذیب گری های قومش بود .

قال رب انصرنی بما کذبون

4 - التجای فرستاده الهی پس از نوح به درگاه پروردگار ، برای نزول عذاب استیصال

قال رب انصرنی بما کذبون

«باء» در «بما کذبون» می تواند برای آلیت باشد. در این صورت «ما» اسم موصول و به معنای «الذی» بوده و عاید آن محذوف است؛ یعنی، «رب انصرنی بالذی کذبونی به» (پرودگار! مرا با همان چیزی که [دروغش پنداشتند و] تکذیبم کردند، یاری فرما).

5 - هشدار قبلی مردم به عذاب استیصال ، از سوی پیامبر پس از نوح

قال رب انصرنی بما کذبون

6 - مردم جامعه پس از نوح ، هشدار عذاب را جدی نگرفتند و فرستاده الهی را به دروغ گویی متهم کردند .

قال رب انصرنی بما کذبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 40 - 1

1 - استجابت دعای (نصرت خواهی) پیامبر پس از نوح از سوی خداوند

قال رب انصرني . . قال عمّا قليل ليصبحنّ ندمين

«عن» در «عمّا قليل» به معنای «بعد» و «ما» نکره موصوفه و کنایه از «زمان» می باشد. «قلیل» نیز صفت «ما» است؛ یعنی، «بعد زمان قلیل». «عمّا قلیل» متعلق به «یصبحنّ» و «إصبح» (مصدر یصبحنّ) به معنای صیوروت و شدن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 141 - 1

1 - تکذیب رسالت صالح (ع) از سوی قوم ثمود

کذّبت ثمود المرسلین

عده ای مفسران بر آنند که «ثمود» نام جد اعلای قوم صالح می باشد. بنابراین تسمیه آن قوم به ثمود از باب تسمیه یک قبیله به نام نیای آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 142 - 6

ص: 97

6 - ثمودیان ، مورد سرزنش صالح (ع) به خاطر بی تقوایی و گنه پیشگی

إذ قال لهم أخوهم صلح ألا تتقون

استفهام در جمله «ألا تتقون» می تواند برای توبیخ و سرزنش باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 143 - 2،5

2 - فراخوانی صالح (ع) قومش را ، به پذیرفتن رسالت وی ، اعتماد کردن به او و جدی گرفتن هشدارهایش

ألا تتقون . إني لكم رسول أمين

واژه «آمین» می تواند از ریشه «امن» و به معنای «مأمون»؛ (یعنی، فرد مورد اعتماد) باشد. بنابراین آوردن این قید دعوتی است از جانب صالح(ع) که به او اعتماد کنند و به سخنانش گوش فرا دهند و هشدارهایش را جدی بگیرند.

5 - تصریح صالح (ع) بر خیرخواهی خود و تضمین منافع ثمودیان در پرتو رسالت خویش

إني لكم رسول أمين

برداشت یاد شده، با توجه به قید «لکم» (همراه با لام انتفاع) استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 144 - 1،2

1 - دعوت مجدد صالح (ع) از ثمودیان برای رعایت تقوای الهی و پرهیز از گناه

إذ قال لهم أخوهم صلح ألا تتقون . . . فاتقوا الله

2 - صالح (ع) ، خواهان اطاعت ثمودیان از او به دلیل آشکار بودن صداقت و امانت داری وی

إني لكم رسول أمين . فاتقوا الله و اطيعون

تفریع «اتقوا الله» بر «إني لكم رسول أمين» می تواند مفید این مطلب باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 145 - 1

1 - تصریح صالح (ع) ، به نداشتن کمترین چشمداشت مادی از مردم در قبال رسالت خویش

و ما أسئلكم عليه من أجر .. إلا على ربّ العلمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 149 - 4

4 - سرزنش ثمودیان از سوی صالح (ع) ، به خاطر ساختن خانه ها در دل کوه ها و خوش گذرانی در آن

و تتحتون من الجبال بیوتاً فرهین

برداشت یادشده بدان احتمال است که این آیه به قرینه واقع شدن در حیز استفهام (استفهام در «أترکون فی ما ههنا») جمله استفهامی بوده و به تقدیر «أو تتحتون ..» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 151 - 2

2 - تلاش صالح (ع) برای بازداشتن قوم خویش از اطاعت اسراف گران و متجاوزان

ص: 98

و لاتطیعوا أمر المسرفین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 153 - 5, 3, 2, 1

1 - اتهام جنون و سحرزدگی به صالح (ع) از سوی ثمودیان

قالوا إنما أنت من المسحّرين

«مسحّر» (مفرد «مسحّرين») به کسی گفته می شود که به شدت افسون شده باشد.

2 - موضع گیری خصمانه ثمودیان در برابر نصیحت های صالح (ع)

قالوا إنما أنت من المسحّرين

چنان که گفته شد، «مسحّر» به کسی گفته می شود که به شدت گرفتار سحر و افسون شده است. این تهمت سخت، بیانگر عمق دشمنی ثمودیان با صالح (ع) است.

3 - سرمستی، رفاه زدگی، اسراف گری و فسادانگیزی ثمودیان، مانع درک آنان از مفاهیم بلند و آسمانی پیام صالح (ع)

قالوا إنما أنت من المسحّرين

بیان رفاه مندی، اسراف گری و فسادانگیزی ثمودیان، پیش از ذکر موضع گیری آنان در مقابل صالح (ع)، می تواند نشان دهنده این حقیقت باشد که آنچه سبب شد، ثمودیان مفاهیم مهم معرفتی صالح (ع) را، کلماتی جنون آمیز، بیهوده و گزاف به شمار آوردند و او را فردی افسون شده بخوانند؛ این بود که آنان گرفتار غرور، سرمستی، اسراف و فسادگری شده بودند.

5 - برخورداری صالح (ع) از ویژگی های بشری، دستاویز ثمودیان در رد رسالت وی

قالوا إنما أنت من المسحّرين

«مسحّر» می تواند مشتق از «سحر» باشد. «سحر» نیز مرادف «رئه» (شش) است. بنابراین واژه «مسحر» به معنای موجود دارای شش است که از خصوصیات بشری می باشد. گفتنی است بر پایه این معنا، آیه بعد، توضیح و تفسیر همین تعبیر خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 154 - 7, 6, 5, 4

4 - برخوردار نبودن صالح (ع) از موقعیت برتر اجتماعی و طبقاتی، مانع از پذیرش رسالت وی از سوی ثمودیان

تعبیر «مثلنا» می تواند به معنای مثلیت در بشر بودن نباشد؛ بلکه مراد مثل بودن از جهت موقعیت اجتماعی و طبقاتی باشد.

5- ثمودیان ، خواستار نشانه و معجزه ای از صالح (ع) برای پی بردن به صدق ادعای وی

فأت بنایه إن كنت من الصديقين

6- ثمودیان ، ایمان به صالح را منوط به ارائه معجزه ای از سوی او می دانستند .

فأت بنایه إن كنت من الصديقين

7- ثمودیان در توانایی صالح (ع) برای ارائه معجزه بر اثبات درستی ادعایش ، تردید داشتند .

فأت بنایه إن كنت من الصديقين

برداشت یاد شده از به کار گرفتن «إن» - که در موارد تردید به کار می رود - استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 155 - 1،4

1 - پاسخ مثبت صالح (ع)، به معجزه خواهی ثمودیان

فأت بابه... قال هذه ناقة... شرب يوم معلوم

4 - آب آشامیدنی منطقه ثمود، یک روز به ناقة صالح اختصاص داشت و یک روز به خود ثمودیان.

لها شرب و لکم شرب يوم معلوم

«شرب» به یک نوبت از آب گفته می شود تقدیر آیه چنین است: «لها شرب يوم معلوم و لکم شرب يوم معلوم؛ نوبتی از آب در روزی معین از آن او و نوبتی از آن در روزی معین از آن شما است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 156 - 4، 3، 2، 1

1 - هشدار صالح (ع) به ثمودیان، نسبت به رساندن هرگونه گزندى به ناقة

و لاتمسوها بسوء... يوم عظيم

«مس» (مصدر «لاتمسوا») با «باء» تعدیه به معنای رساندن و وارد کردن است. «سوء» نیز معادل آسیب، بدی و گزند است و قرار گرفتن آن در سیاق نهی، افاده عموم می کند؛ یعنی، مبادا به او گزندى برسانید.

2 - ناقة صالح، در معرض کینه و دشمنی ثمودیان

و لاتمسوها بسوء

3 - اختصاص یافتن نوبتی از آب به ناقة، موجب ناخرسندی ثمودیان*

لها شرب و لکم شرب يوم معلوم. و لاتمسوها بسوء

با توجه به ارتباط آیه بالا با آیه پیش، احتمال می رود که تقسیم آب، زمینه بداندیشی و نارضایتی را در میان ثمودیان، نسبت به ناقة پدید آورده باشد و «لاتمسوها» هشدارى به این موضع گیری است.

4 - تهدید ثمودیان از سوی صالح (ع)، به عذاب و کیفر سخت الهی در صورت رساندن هرگونه گزندى به ناقة

و لاتمسوها بسوء فیأخذکم عذاب يوم عظيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 157 - 8، 3، 2، 1

1 - اقدام نمودیان به پی کردن ناقه صالح ، علی رغم هشدار وی

و لاتمسوها بسوء . . . فعقروها

«عقر» (مصدر «عقروا») به معنای پی کردن و «اصبحوا» معادل «صاروا» است.

2 - ندامت و پشیمانی نمودیان ، به دنبال پی کردن ناقه صالح و مشاهده نشانه های عذاب

فعقروها فأصبحوا ندمین

«فاء» در «فأصبحوا» فصیحه و بیانگر حذف جمله ای است که به خاطر معلوم بودنش حذف شده و تقدیر آن چنین است: «فعقروها فرأوا اشرط العذاب فأصبحوا ندمین؛ ناقه را پی کردند پس نشانه های عذاب را دیدند، پس پشیمان شدند».

3 - هم دلی و هم گامی نمودیان در کشتن ناقه صالح

فعقروها فأصبحوا ندمین

با توجه به این که ناقه صالح، تنها به وسیله یک تن از نمودیان پی شد، جمع آمدن «عقروا» و نیز «أصبحوا ندمین»، می رساند که همه قوم نمود در کشتن ناقه دست داشتند و یا بدان راضی بودند.

8 - «عن علی (ع) : . . . إثمًا عقر ناقه نمود رجل واحد فعمهم الله بالعذاب لماعموه بالرضی فقال سبحانه « فعقروها فأصبحوا ندمین » .

؛ . .

ص: 100

از حضرت علی(ع) روایت شده است: .. پی کننده ناقه قوم ثمود یک نفر بود؛ در حالی که خداوند عذاب را بر همه آنان فرستاد؛ چون آنان به عمل آن یک نفر راضی بودند. خداوند سبحان می فرماید: «فَعَقَرُوهَا فَاصْبِحُوا نَادِمِينَ»...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 46 - 1,8

1 - سرزنش ثمودیان از سوی صالح (ع) ، به خاطر بدکرداری آنان

قال يقوم لم تستعجلون بالسيئه قبل الحسنه

استفهام در «لم تستعجلون...» و «لولا تستغفرون» استفهام توبيخی است.

8 - تلاش دلسوزانه صالح (ع) برای رفع گرفتاری ها از قوم خویش و جلب رحمت الهی برای آنان

قال يقوم لم تستعجلون... لولا تستغفرون الله لعلكم ترحمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 47 - 1,3,4,10

1 - اتهام شومی و نامبارکی به صالح پیامبر (ع) و پیروان او ، از سوی کافران ثمود

قالوا اطيرنا بك و بمن معك

«تَطِيرُ» (مصدر «اطيرنا») مقابل تقال و به معنای فال بد زدن است؛ یعنی، چیزی یا کسی را مایه شومی و بدبختی خود انگاشتن. بنابراین «اطيرنا بك و بمن معك»؛ یعنی، ما تو و پیروانت را مایه بدبختی خود می دانیم.

3 - پدید آمدن دو دستگی و خصومت های اجتماعی در پی دعوت صالح (ع) ، زمینه بد یمن خوانده شدن وی از سوی کافران

فاذا هم فريقان يختصمون... قالوا اطيرنا بك

احتمالاً آنچه کافران به عنوان شومی و نامبارکی از آن یاد کرده اند، همان دو دستگی و اختلافات اجتماعی باشد که در پی دعوت صالح(ع) و پیدایش مؤمن و کافر به وجود آمده بود.

4 - مشکلات ثمودیان ، بنا به تقدیر الهی و در جهت آزمایش آنان بود ، نه معلول وجود صالح (ع) و پیروان او .

قال طرکم عند الله بل انتم قوم تفتنون

عبارت «طائرکم...»؛ یعنی، آنچه که باعث بروز مشکلات و گرفتاری برای شما شده، نزد خدا است. مقصود این است که وجود من تأثیری

در پیدایش مشکلات شما ندارد؛ بلکه مشکلات تان بر اساس برنامه و تقدیر الهی است که در راستای آزمایش شما تدارک دیده شده است. گفتنی است که در برداشت یاد شده، «فتنه» در جمله «بل اَنتُم قوم تفتنون» به معنای آزمایش گرفته شده است.

10 - برخورد های خصمانه ثمودیان با صالح پیامبر (ع) ، ناشی از فریب آنان توسط عوامل خدعه گر

بل اَنتُم قوم تفتنون

«تفتنون» می تواند از «فتنه» به معنای خدعه و فریب باشد. بنابراین «تفتنون» معادل «تخدعون» است؛ یعنی، این سخنان از خود شما نیست؛ بلکه عناصری مرموز و خدعه گر آنها را به شما تلقین کرده و شما را فریب می دهند. آیه بعد این احتمال را تقویت می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 48 - 3

3 - فسادگران مخالف صالح ، سازمان یافته در نُه گروه

ص: 101

و كان في المدينة تسعة رهط يفسدون في الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 49 - 1,2,4,5,6,7,9

1 - توطئه و هم قسمی گروه های نه گانه فسادگر ، برای قتل شبانه صالح (ع) و خانواده اش

و كان في المدينة تسعة رهط يفسدون .. قالوا تقاسموا بالله لنبیتته و أهله

«تقاسم» (مصدر «تقاسموا») به مشارکت کردن در قسم و «تبییت» (مصدر «نبیتت») به سوء قصد شبانه گفته می شود.

2 - فسادانگیزی گروه های نه گانه مخالف صالح ، علی رغم اظهار اعتقادشان به خدا

يفسدون في الأرض .. قالوا تقاسموا بالله

سوگند خوردن به خدا، حکایت از نوعی باور به خدا دارد.

4 - مبارزه با صالح پیامبر و از میان بردن وی ، محور اتحاد و همکاری گروه های فسادگر علی رغم داشتن اختلاف

و كان في المدينة تسعة رهط .. تقاسموا بالله لنبیتته و أهله

نه گانه بودن گروه های مزبور، خود دلیل تمایزات و وجود نقطه های افتراق میان آنان است؛ با این حال برای از میان بردن صالح باهم متحد شدند.

5 - خانواده صالح ، جملگی مؤمنان به وی و مورد خشم عمیق کافران

لنبیتته و أهله

6 - توطئه گران علیه صالح ، نگران عکس العمل و مقاومت یاران وی در قبال هجوم علنی آنان

لنبیتته و أهله ثم لنقولن لولیه ما شهدنا مهلك أهله

طرح هجوم شبانه و اندیشه کردن در چگونگی پاسخ به ولی دم، نشانگر نگرانی آنان است.

7 - چاره اندیشی توطئه گران علیه صالح ، برای انکار جنایت خویش و گریز از قصاص یا پرداخت خونبها

ثم لنقولن لولیه ما شهدنا مهلك أهله و إنا لصدقون

طرح اظهار بی خبری از قتل صالح (ع) و خانواده وی، نشان می دهد که گروه های مزبور می اندیشیده اند تا راهی پیدا کنند و در نتیجه آن

از خونخواهی ولی دم یا پرداخت خونبها شانه خالی کنند.

9- دروغ و تزویر ، وسیله ای در دست مخالفان صالح برای پیشبرد اهداف خویش

لنبيّته و أهله ثمّ لنقولنّ لوليّه ما شهدنا مهلك أهله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 50 - 1

1 - مکر و حيله مخالفان صالح پیامبر علیه وی و خانواده اش

قالوا تقاسموا بالله لنبيّته و أهله .. و مکروا مکراً

متعلق «مکروا» حذف شده و تقدیر آن با توجه به آیه قبل چنین است: «و مکروا به و بأهله مکراً؛ آنان علیه او و خانواده اش خدعه کردند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 51 - 4

4 - کیفر الهی برای توطئه گران علیه صالح ، دامنگیر تمامی کافران ثمود

أنا دمرنهم و قومهم أجمعین

ص: 102

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 53 - 2, 1

1 - نجات یافتن مؤمنان پیر و صالح ، از عذاب نازل شده بر ثمودیان به اراده الهی

و أنجینا الذین ءامنوا

2 - پایبندی مستمر مؤمنان ثمود به تقوا و پرهیز از گناه ، عامل نجات آنان از عذاب الهی

و أنجینا الذین ءامنوا و كانوا یتّقون

جمله «كانوا یتّقون» ماضی استمراری است؛ یعنی، راز نجات مؤمنان در تقوای مستمر آنان نهفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 25 - 4

4 - تأکید قوم ثمود بر دروغ گویی ، قدرت طلبی و خودخواهی صالح (ع) ، در ادعای پیامبری

بل هو کذاب أشر

«أشر» به معنای متکبر و خودخواه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 27 - 2

2 - قوم ثمود ، تقاضامند معجزه ای (ناقه) از صالح پیامبر (ع)

إنا مرسلوا الناقه

جمله «إنا مرسلوا الناقه» در مقام وعده و اخبار از آینده است. «الف و لام» در «الناقه» برای عهد بوده و اشاره به همان معجزه مورد درخواست قوم ثمود دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 28 - 1

1 - تقسیم آب در سرزمین قوم ثمود ، میان ایشان و ناقه صالح ، به فرمان خداوند

و تَبَيَّنَهُمْ أَنَّ الْمَاءَ قَسَمَهُ بَيْنَهُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 13 - 5

5 - بهره مند ساختن ناچه صالح از آب آشامیدنی ، دارای برنامه ای خاص بود .

و سقیها

«سَقَى» و «سَقِيَا»، به معنای در اختیار نهادن نوشیدنی است (مفردات) و «سَقِيَا» اسم مصدر برای «سَقَى» می باشد (العین). اضافه این کلمه به ضمیر «ناچه» و نیز بر حذر داشتن قوم ثمود از بی توجهی به آن، نشانه آن است که مردم درباره آب آشامیدنی ناچه، وظیفه خاصی داشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 14 - 17

ص: 103

17 - « عن ابن نُباته قال : سمعت أمير المؤمنين (ع) على منبر الكوفة يقول : . . . أيُّها الناس إنّما عقرَ ناقةَ صالحٍ واحد فأصابهم الله بعذابه بالرضا و آیه ذلك قوله عزّوجلّ « . . . فعقروها فدمدم عليهم ربّهم بذنبيهم فسوّيها . . . » ;

اصْبَغَ بنُ نُباته گوید: شنیدم از امیرالمؤمنین(ع) که بر منبر کوفه می فرمود: « . . . ای مردم! همانا ناقة صالح را یک نفر [از قوم ثمود] پی کرد؛ ولی خداوند همه آن قوم را به عذاب خود دچار کرد؛ چون به کار آن شخص راضی بودند و دلیل این مطلب سخن خداوند - عزّوجلّ - است « . . . فعقروها فدمدم عليهم ربّهم بذنبيهم فسوّيها . . . » .» .

131- قوم ثمود و تکذیب صالح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 66 - 1

1- قوم ثمود ، بدون بهره گرفتن از مهلت سه روزه ، از کشتن ناقة اظهار ندامت نکردند و بر شرکورزی و انکار رسالت صالح (ع) اصرار ورزیدند .

فلما جاء أمرنا

132- قوم ثمود و شتر صالح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 73 - 21

21 - صالح (ع) بر حذر دارنده قوم ثمود از زیان رساندن به ناقة

و لاتمسوها بسوء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 65 - 1,2

1- کافران قوم ثمود ، با نادیده گرفتن هشدار های صالح (ع) ، ناقة او را پی کردند و آن را هلاک ساختند .

فَعَقَرُوهَا

«عقر» (مصدر عقروا) در اصل به معنای پی کردن شتر و قطع پاهای آن با شمشیر است؛ به نحر کردن و کشتن شتر نیز «عقر» گفته می شود.

2- قوم ثمود ، با پی کردن ناقة صالح و از میان بردن آیت رسالت او ، عذاب الهی را برای خویش قطعی ساختند .

فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتَّعُوا فِى دَارِكُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 66 - 1

1- قوم ثمود، بدون بهره گرفتن از مهلت سه روزه، از کشتن ناقه اظهار ندامت نکردند و بر شرکورزی و انکار رسالت صالح (ع) اصرار ورزیدند.

فلما جاء أمرنا

ص: 104

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 27 - 6,7,8

6 - صالح پیامبر (ع) ، موظف به صبر و انتظار برای مشاهده عکس العمل قوم ثمود پس از مشاهده معجزه (ناقه)

إِنَّا مَرَّسَلُوا النَّاقَةَ... فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ

7 - تذکر خداوند به صالح (ع) ، برای آماده بودن در قبال عکس العمل ناشایست قوم ثمود پس از مشاهده معجزه

فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ

امر «فارتقبهم و اصطر» در حقیقت تذکر به صالح(ع) است که انتظار نداشته باشد قوم حق ستیز ثمود با دیدن معجزه او، دست از عناد و لجاج بردارند؛ بلکه [شایسته است] وی به نظارت بنشیند و آماده عکس العمل های ناروای آنان باشد و خویشتن داری کند.

8 - اخبار الهی از برخورد های توطئه آمیز و مخفیانه قوم ثمود ، در برابر معجزه الهی *

فَارْتَقِبْهُمْ

با توجه به این که در واژه «فارتقب» ریزنگری و نظارت دقیق نهفته است، احتمال می رود این فرمان، در مقام بیان حرکت های مرموز قوم ثمود در برابر معجزه ای باشد که برای آنان عطا خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 29 - 2

2 - نارضایتی قوم ثمود ، از وجود ناقه و سهمیه بندی آب

أَنَّ الْمَاءَ قَسَمَهُ بَيْنَهُمْ... فَنَادُوا صَاحِبَهُمْ

«فاء» در «فنادوا» تصمیم قتل ناقه را متفرع بر «أَنَّ الْمَاءَ قَسَمَهُ» کرده است؛ یعنی، چون چنین قانونی وضع شد، آنان بر آشفتنند و کمر به قتل ناقه بستند.

133- قوم ثمود و صالح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 77 - 5

5 - قوم ثمود ، ناباور به رسالت حضرت صالح (ع)

1- صالح (ع) ، حتی پیش از نبوتش ، انسانی فرزانه و دارای استعدادی ویژه در میان قوم ثمود

قالوا یص-لح قد كنت فینا مرجواً قبل هذا

برداشت فوق مثبتی بر دو نکته است: الف) جمله «قوم ثمود به تو امیدها داشتند» - که مضمون جمله «قدکنت ..» است - حکایت از نبوغ صالح(ع) و استعدادهای خاص و سابقه نیک او دارد. ب) مشارالیه «هذا» ادعای نبوت صالح(ع) و اعلام توحید و لزوم یکتاپرستی از سوی اوست.

2- قوم ثمود ، معترف به ویژگی های مثبت و استعدادی خاص در صالح (ع)

قالوا یص-لح قد کنت فینا مرجوًّا قبل هذا

3- قوم ثمود، صالح (ع) را به خاطر ویژگی ها و استعدادهایش، مایه ترقی و تعالی آن قوم می دانستند.

قد کنت فینا مرجوًّا

7- حضرت صالح (ع)، مورد اعتراض و سرزنش قوم ثمود به خاطر فراخوانی آنان به یکتاپرستی و نفی خدایان دروغین

أتنهننا أن نعبد ما یعبد ءاباؤنا

استفهام در «أتنهننا أن نعبد...» استفهام توییحی است.

8- قوم ثمود، امید های خویش درباره صالح (ع) را به خاطر مبارزه او علیه شرک، بر باد رفته می دیدند.

قد کنت فینا مرجوًّا قبل هذا أتنهننا أن نعبد ما یعبد ءاباؤنا

قید «قبل هذا» دلالت بر قطع امید قوم ثمود از صالح (ع) دارد و جمله «أتنهننا» بیانگر دلیل و علت آن است.

9- پابندی به آداب و رسوم پدران و نیاکان، از انگیزه های مخالفت قوم ثمود با صالح (ع) و تعالیم او

أتنهننا أن نعبد ما یعبد ءاباؤنا

مراد از «ما» بتها و معبودهای پنداری مشرکان است. توصیف آنها با جمله «یعبد ءاباؤنا» اشاره به علت حکم قبل (نعبد) دارد؛ یعنی، ما بتها را می پرستیم، چون پدرانمان آنها را می پرستند.

15- دعوت به توحید و بیان ضرورت یکتاپرستی از سوی حضرت صالح (ع)، مایه تردید قوم ثمود در خردمندی و هوشیاری او

وإنا لفی شک مما تدعونا إلیه مریب

«مریب» (تردیدافکن) صفت برای «شک» است و متعلق آن - به فرینه جمله «قد کنت فینا مرجوًّا» - خردمندی و هوشیاری صالح (ع) می باشد. بنابراین جمله «إنا لفی...»؛ یعنی، ما در درستی تعالیم تو شک داریم، آن چنان شکی که باعث شده درباره خردمندی و هوشیاری ات نیز تردیدکنیم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 63 - 14

14- کفرپیشگان قوم ثمود از صالح (ع) می خواستند که از ادعای خویش دست بردارد و از فراخوانی مردم به توحید منصرف شود.

فمن ینصرنی من الله إن عصیته فما تزیدوننی غیر تخسیر

«فاء» در «فما تزیدوننی . . .» فای فصیحه است و حاکی از جمله ای مقدر می باشد و - به قرینه «أتنهننا . . .» در آیه قبل - مفاد آیه چنین است: بنابراین اگر به خواسته شما (ترک ابلاغ توحید) گردن نهم، شما جز خسارت زدن چیزی بر من نخواهید افزود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 154 - 1

1 - ثمودیان ، منکر هرگونه امتیاز و شایستگی صالح (ع) ، برای رسالت الهی

قالوا . . ما أنت إلا بشر مثلنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 31 - 2

2 - قوم نوح ، عاد ، ثمود و اقوام پس از آنان ، پیوسته با دعوت پیامبران خود به مخالفت برمی خاستند .

ص: 106

مثل دأب قوم نوح . . . و الذین من بعدهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 24 - 3

3 - قوم ثمود ، هرگونه امتیاز صالح (ع) ، بر ایشان را منکر بودند .

فقالوا أبشراً منّا وحدّاً نتّبعه

برداشت بالا در صورتی است که تعبیر «منّا» نه برای بیان هم خونی و نژادی؛ بلکه در مقام تأکید بشر بودن و معمولی بودن و امتیاز نداشتن باشد، مضافاً بر این که قید «واحداً» نیز می تواند تأکید دوباره ای بر عدم امتیاز باشد.

134- قوم ثمود و نبوت صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 75 - 11

11 - تلاش تبلیغاتی کفرپیشگان قوم ثمود برای ایجاد شک در رسالت صالح ، تلاشی بی ثمر بود .

قالوا إنا بما ارسل به مؤمنون

135- کفر به نبوت صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 77 - 5

5 - قوم ثمود ، ناباور به رسالت حضرت صالح (ع)

إن كنت من المرسلین

136- کفر به نوبت صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 76 - 2

2 - مستکبران قوم ثمود ، در پاسخ مستضعفان ، مخالف صریح خویش را با رسالت صالح و کفرشان را به پیام های او ابراز داشتند .

قال الذين استكبروا إنا بالذی ءامنتم به كفرون

137- کیفر اذیت شتر صالح (ع)

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 107

4- تهدید ثمودیان از سوی صالح (ع)، به عذاب و کیفر سخت الهی در صورت رساندن هرگونه گزندی به ناقه

و لاتمسوها بسوء فیأخذکم عذاب یوم عظیم

138- کیفر اضرار به شتر صالح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 73 - 22

22- صالح (ع) قوم خویش را به گرفتار آمدن به عذابی دردناک، در صورت زیان رساندن به ناقه و یا بازداری آن از چریدن، هشدار داد.

فذروها تأکل فی أرض اللّٰه و لاتمسوها بسوء فیأخذکم عذاب الیم

139- کیفر توطئه علیه صالح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 51 - 4

4- کیفر الهی برای توطئه گران علیه صالح، دامنگیر تمامی کافران ثمود

أنا دمرنهم و قومهم أجمعین

140- کیفر عقر شتر صالح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 14 - 17

17 - «عن ابن نُبَّاتَه قال : سمعت أمير المؤمنين (ع) علی منبر الكوفه يقول : . . . أيُّها الناس إنَّما عَقَرَ ناقَه صالح واحد فأصابهم اللّٰه بعذابِه

بالرضا و آیه ذلک قوله عزّوجلّ « . . . فعقروها فدمدم علیهم ربّهم بذنبهم فسوّیها . . . » ;

أصَبَّ بَن نُّبَّاتَه گوید: شنیدم از امیرالمؤمنین(ع) که بر منبر کوفه می فرمود: « . . . ای مردم! همانا ناقه صالح را یک نفر [از قوم ثمود] پی کرد؛

ولی خداوند همه آن قوم را به عذاب خود دچار کرد؛ چون به کار آن شخص راضی بودند و دلیل این مطلب سخن خداوند - عزّوجلّ -

است « . . . فعقروها فدمدم علیهم ربّهم بذنبهم فسوّاها . . . » .» .

141- کیفر قتل شتر صالح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 158 - 1

1 - نزول عذاب فراگیر الہی بر ثمودیان ، در پی کشتن ناقہ صالح

ص: 108

ففقروها . . . فأخذهم العذاب

142- کیفر هلاکت شتر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 14 - 8

8 - خداوند ، بر قوم ثمود به جهت کشتن ناقه ، عذابی فراگیر نازل کرده ، اعضای بدن آنان را از هم متلاشی ساخت .

فدمدم علیهم ربهم بذنبهم

اطلاق «دمدمه» - که بر پوشاندن و فراگیری دلالت دارد - بر هلاکت ثمودیان، به جهت آن بود که خداوند، آنان را با عذاب و هلاکت پوشاند (مقایس). جمله «دمدمت الشیء» - که گاهی با حرف «علی» و گاهی بدون آن استعمال می شود (قاموس) - زمانی کار برد دارد که چیزی را به زمین کوبیده و آن را شکسته و قطعه های آن را پراکنده سازند. (صحاح اللغه)

143- گناه عقر شتر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 14 - 9

9 - کشتن ناقه صالح ، گناهی بزرگ و دامنگیر تمام ثمودیان

فدمدم علیهم ربهم بذنبهم

بزرگی گناه قوم ثمود، از کیفر سنگین آنان به دست می آید.

144- مبارزه با صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 75 - 5

5 - مبارزه اشراف کفرپیشه ثمود با صالح (ع) ، علی رغم مشاهده معجزه و دلیل روشن بر رسالت آن حضرت

قال المأذون الذین استکبروا من قومه . . . أتعلمون أن صلحاً مرسل من ربه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 49 - 4

4 - مبارزه با صالح پیامبر و از میان بردن وی ، محور اتحاد و همکاری گروه های فسادگر علی رغم داشتن اختلاف

و كان في المدينة تسعة رهط . . . تقاسموا بالله لنبئته و أهله

نُه گانه بودن گروه های مزبور، خود دلیل تمایزات و وجود نقطه های افتراق میان آنان است؛ با این حال برای از میان بردن صالح باهم متحد شدند.

ص: 109

145- مبارزه با مکر مخالفان صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 50 - 2

2 - مقابله خداوند با حيله و نيرنگ مخالفان صالح

و مکرنا مکرًا

146- محافظت از شتر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 13 - 7

7 - لزوم حفاظت از ناقه صالح و رعایت برنامه شرب آن ، دستوری از جانب خداوند بود .

فقال لهم رسول الله ناقة الله و سقیها

وصف «رسول الله»، نشانگر الهی بودن دستور است.

147- محدوده رسالت صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 73 - 2

2- رسالت صالح (ع) در محدوده قوم ثمود

و إلى ثمود أخاهم صلحاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 61 - 2

2- رسالت صالح (ع) ، محدود به قوم ثمود بود .

و إلى ثمود أخاهم صلحاً

148- مخاطبان صالح (ع)

10- جوانان و میانسالان قوم ثمود ، مخاطبان اصلی حضرت صالح (ع) در دعوت به توحید و یکتاپرستی

أَتْنَهِنَا أَنْ نَعْبُدَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا

فعل مضارع «يعبد» گویای این است که مخاطبان صالح ، کسانی اند که پدرانشان زنده بودند و به پرستش خدایان مشغول بودند.

149- مخالفان صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 42 - 3

3 - مخالفت همگانی قوم نوح ، عاد و ثمود با پیامبرانشان (نوح ، هود و صالح)

و ان یكذبوك فقد کذبت قبلهم قوم نوح و عاد و ثمود

150- مخالفت با صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 76 - 2

2 - مستکبران قوم ثمود ، در پاسخ مستضعفان ، مخالف صریح خویش را با رسالت صالح و کفرشان را به پیام های او ابراز داشتند .

قال الذین استکبروا انا بالذی ءامنتم به کفرون

151- مردمداری صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 73 - 4

4 - صالح (ع) ، پیامبری دلسوز و با محبت نسبت به مردم خویش (قوم ثمود)

و إلى ثمود أخاصم صلحاً

تصریح به اینکه صالح برادر قوم ثمود بوده است، می تواند اشاره به این باشد که وی برای آنان، حتی پیش از نبوتش، انسانی دلسوز بوده و نسبت به آنان محبت داشته است.

152- مزد رسالت صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 145 - 1

1 - تصریح صالح (ع) ، به نداشتن کمترین چشمداشت مادی از مردم در قبال رسالت خویش

و ما أسئلكم عليه من أجر . . . إلا على ربّ العلمين

ص: 111

153- مسؤولیت صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 73 - 10

10 - مبارزه با شرک ، از وظایف اصلی صالح (ع)

قال يقوم اعبدوا الله ما لكم من إله غيره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 27 - 6

6 - صالح پیامبر (ع) ، موظف به صبر و انتظار برای مشاهده عکس العمل قومش در برابر معجزه (ناقه)

إنا مرسلوا الناقة .. فارتقبهم واصطبر

154- معجزه صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 73 - 13، 15، 16، 18

13 - صالح پیامبر ، دعوت کننده قوم ثمود به توحید با تکیه بر دلیل و معجزه ای آشکار از جانب خداوند

اعبدوا الله ما لكم من إله غيره قد جاءكم بينه من ربكم

15 - خداوند بدون جریان اسباب و علل عادی ، شتری آفرید تا معجزه ای باشد بر اثبات رسالت صالح (ع)

هذه ناقة الله لكم آية

چون ناقة نشانه ای بر رسالت صالح (ع) بود، معلوم می شود به گونه ای خارق العاده به وجود آمده بود.

16 - ناقة صالح ، شاهد و دلیلی آشکار بر حقانیت رسالت آن حضرت

قد جاءكم بينه من ربكم

18 - قوم ثمود در انتظار دلیل و معجزه ای از جانب خداوند برای اثبات رسالت صالح (ع)

قد جاءكم بينه من ربكم

برداشت فوق بر این اساس است که «قد» در «قد جاء تکم» برای توقع باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 75 - 5

5 - مبارزه اشراف کفرپیشه ثمود با صالح (ع) ، علی رغم مشاهده معجزه و دلیل روشن بر رسالت آن حضرت

قال المأذون الذین استکبروا من قومه .. أتعلمون أن صلحاً مرسل من ربه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 63 - 1

1- صالح (ع) ، برخوردار از معجزه و دلیلی روشن بر پیامبری خویش

قال یقوم أریتم إن کنت علی بینه

ص: 112

1- پیدایش شتری به اراده خداوند و بدون جریان اسباب و علل عادی ، معجزه صالح (ع) برای اثبات رسالت خویش

و يقوم هذه ناقه الله لكم آيه

10- « عن أبي جعفر (ع) قال : إن رسول الله (صلى الله عليه وآله) سأل جبرئيل (ع) : . . . فقال : يا محمد (صلى الله عليه وآله) ان صالحاً بعث إلى قومه . . . قالوا : يا صالح ادع لنا ربك يخرج لنا من هذا الجبل الساعة ناقه حمراء شقراء وبراء عشراء بين جنبها ميل . . . فسأل الله تعالى صالح ذلك فانصدع الجبل صدعاً . . . ثم اضطرب ذلك الجبل . . . ثم لم يفجأهم إلا رأسها . . . ثم خرج سائر جسد ها ثم استوت قائمه على الأرض . . . »

از امام باقر(ع) روایت شده است که رسول خدا از جبرئیل [درباره قوم صالح] سؤال فرمود ، . . . جبرئیل گفت: ای محمد! صالح به سوی قومش مبعوث شد . . . به او گفتند: ای صالح! برای ما از پروردگارت بخواه که همین لحظه از این کوه شتری بیرون آورد قرمز پررنگ و پرکرک که ده ماه از حملش گذشته و بین دو پهلویش یک میل فاصله باشد . . . آن گاه صالح این را از خدا خواست و کوه شکاف بزرگی برداشت . . . سپس به لرزه درآمد . . . ناگهان سر شتر از کوه بیرون آمد . . . سپس باقی جسدش خارج شد و روی زمین ایستاد . . .».

7 - ثمودیان در توانایی صالح (ع) برای ارائه معجزه بر اثبات درستی ادعایش ، تردید داشتند .

فأت بئایه إن كنت من الصدقین

برداشت یاد شده از به کار گرفتن «ان» - که در موارد تردید به کار می رود - استفاده می شود.

1 - پاسخ مثبت صالح (ع) ، به معجزه خواهی ثمودیان

فأت پایه . . . قال هذه ناقه . . . شرب يوم معلوم

3 - ناقه (شتر ماده) ، معجزه صالح پیامبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 27 - 6

6 - صالح پیامبر (ع) ، موظف به صبر و انتظار برای مشاهده عکس العمل قومش در برابر معجزه (ناقه)

إِنَّا مَرَّسَلُوا النَّاقَةَ... فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 13 - 2

2 - ناقه صالح ، معجزه الهی و نشانه رسالت آن حضرت بود .

فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ نَاقَةَ اللَّهِ

اضافه «ناقه» به «اللّه» - پس از بیان رسالت صالح(ع) - بیانگر معجزه بودن آن برای اثبات رسالت او است.

ص: 113

155- مقامات صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 61 - 1

1- صالح (ع) ، از پیامبران و رسولان الهی بود .

و لقد أرسلنا .. و إلى ثمود أخاهم صلحاً

«إلى ثمود» عطف بر «إلى قومه» و «أخاهم» عطف بر «نوحاً» در آیه بیست و پنجم است؛ یعنی: لقد أرسلنا إلى ثمود أخاهم صلحاً.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 63 - 6

6- خداوند، صالح (ع) را از رحمت ویژه خویش بهره مند ساخت و به مقام نبوت رسانید .

و ءاتنی منه رحمه

مقصود از «رحمه»، به مناسبت مورد، مقام نبوت و پیامبری است.

156- مکذبان صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 80 - 3

3- اصحاب حجر (قوم ثمود) رسالت حضرت صالح (ع) را مورد تکذیب قرار دادند .

و لقد کذب أصحاب الحجر المرسلین

برداشت فوق بنابرین احتمال است که مراد از «المرسلین» حضرت صالح (ع) باشد که پیامبر قوم ثمود بود و جمع آورده شدن «المرسلین» می تواند به این دلیل باشد که آن قوم با تکذیب صالح (ع) در حقیقت همه انبیای الهی را مورد تکذیب قرار می دادند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 141 - 1

1 - تکذیب رسالت صالح (ع) از سوی قوم ثمود

عده ای مفسران برآنند که «ثمود» نام جد اعلای قوم صالح می باشد. بنابراین تسمیه آن قوم به ثمود از باب تسمیه یک قبیله به نام نیای آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 154 - 3، 1

1 - ثمودیان ، منکر هرگونه امتیاز و شایستگی صالح (ع) ، برای رسالت الهی

ص: 114

قالوا .. ما أنت إلا بشر مثلنا

3- ویژگی های بشری صالح (ع) ، مانع از رسالت وی در دیدگاه ثمودیان

قالوا .. ما أنت إلا بشر مثلنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 38 - 4

4- دو قوم عاد و ثمود ، پیامبرانی داشتند و آنان را تکذیب کردند .

و إلى مدین أخاهم شعیباً .. فكذبوه فأخذتهم الرجفة...و عادًا و ثمودًا و قد تبى

به قرینه سیاق، احتمال دارد که جمله، حذف به ایجاز داشته باشد؛ یعنی، چنین باشد: «و لقد أرسلنا إلى عاد و ثمود رسلهم فكذبوهم فأخذتهم الرجفة»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 23 - 4

4- «عن أبي بصير عن أبي عبد الله (ع) قال: قلت له: «كذبت ثمود بالنذر...» قال هذا كان بما كذبوا صالحاً...» ;

ابی بصیر از امام صادق (ع) درباره آیه «كذبت ثمود بالنذر...» سؤال نمود... امام فرمود: این زمانی بود که صالح (ع) را تکذیب کردند...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 14 - 1

1- قوم صالح ، رسالت او را تکذیب کرده ، فرمان رعایت ناقه و شرب آن را دروغ انگاشتند .

فكذبوه

157- مکر علیه خانواده صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 50 - 1

1 - مکر و حيله مخالفان صالح پیامبر علیه وی و خانواده اش

قالوا تقاسموا بالله لنبیتنه و أهله . . و مکروا مکراً

متعلق «مکروا» حذف شده و تقدیر آن با توجه به آیه قبل چنین است: «و مکروا به و بأهله مکراً؛ آنان علیه او و خانواده اش خدعه کردند».

158- مکر علیه صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 50 - 1

1 - مکر و حيله مخالفان صالح پیامبر علیه وی و خانواده اش

ص: 115

قالوا تقاسموا بالله لنبیتته و أهله . . و مکروا مکراً

متعلق «مکروا» حذف شده و تقدیر آن با توجه به آیه قبل چنین است: «و مکروا به و بأهله مکراً؛ آنان علیه او و خانواده اش خدعه کردند».

159- مکر علیه مخالفان صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 50 - 2

2 - مقابله خداوند با حيله و نیرنگ مخالفان صالح

و مکرنا مکراً

160- مکر مخالفان صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 49 - 10

10 - تلاش در جهت کشتن انبیا و محو پیام آنان ، بارزترین نمود فسادگری در زمین

يفسدون فی الأرض . . قالوا تقاسموا بالله لنبیتته

از این که خداوند از میان همه فسادگری های گروه های مورد بحث، تصمیم ایشان به قتل پیامبر را مطرح ساخته است، معلوم می شود که این تصمیم، خطرناک ترین و خائنانه ترین برنامه ای است که می تواند از سوی مفسدان عملی شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 50 - 1

1 - مکر و حيله مخالفان صالح پیامبر علیه وی و خانواده اش

قالوا تقاسموا بالله لنبیتته و أهله . . و مکروا مکراً

متعلق «مکروا» حذف شده و تقدیر آن با توجه به آیه قبل چنین است: «و مکروا به و بأهله مکراً؛ آنان علیه او و خانواده اش خدعه کردند».

161- ممانعت از ایمان به صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- اشراف جامعه پس از نوح ، مردم را از گرویدن به فرستاده الهی برحذر می داشتند .

و ما نحن له بمؤمنین

اعلام اشراف مبنی بر این که به این مرد (فرستاده الهی) ایمان ندارند، می تواند دستوری ضمنی به مردم باشد که باید از آنان پیروی کنند و به فرستاده الهی گرایش نداشته باشند.

ص: 116

162- منشأ دشمنی با صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 47 - 10

10 - برخورد های خصمانه ثمودیان با صالح پیامبر (ع) ، ناشی از فریب آنان توسط عوامل خدعه گر

بل أنتم قوم تفتنون

«تفتنون» می تواند از «فتنه» به معنای خدعه و فریب باشد. بنابراین «تفتنون» معادل «تخدعون» است؛ یعنی، این سخنان از خود شما نیست؛ بلکه عناصری مرموز و خدعه گر آنها را به شما تلقین کرده و شما را فریب می دهند. آیه بعد این احتمال را تقویت می کند.

163- منشأ نجات پیروان صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 53 - 1

1 - نجات یافتن مؤمنان پیرو صالح ، از عذاب نازل شده بر ثمودیان به اراده الهی

و أنجینا الذین ءامنوا

164- منشأ هلاکت شتر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 14 - 5

5 - باور نداشتن رسالت صالح (ع) و بی اعتمادی به هشدار های او در مورد ناقه و آب شرب آن ، مایه اقدام بی پروای قوم ثمود به از میان بردن ناقه شد .

فكذبوه فعقروها

165- مواظب صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 153 - 2

2 - موضع گیری خصمانه ثمودیان در برابر نصیحت های صالح (ع)

چنان که گفته شد، «مسحّر» به کسی گفته می شود که به شدت گرفتار سحر و افسون شده است. این تهمت سخت، بیانگر عمق دشمنی ثمودیان با صالح (ع) است.

166- موانع درک تعالیم صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 153 - 3

3 - سرمستی ، رفاه زدگی ، اسراف گری و فسادانگیزی ثمودیان ، مانع درک آنان از مفاهیم بلند و آسمانی پیام صالح (ع)

قالوا إنما أنت من المسحّرين

بیان رفاه مندی، اسراف گری و فسادانگیزی ثمودیان، پیش از ذکر موضع گیری آنان در مقابل صالح(ع)، می تواند نشان دهنده این حقیقت باشد که آنچه سبب شد، ثمودیان مفاهیم مهم معرفتی صالح(ع) را، کلماتی جنون آمیز، بیهوده و گزاف به شمار آوردند و او را فردی افسون شده بخوانند؛ این بود که آنان گرفتار غرور، سرمستی، اسراف و فسادگری شده بودند.

167- موقعیت اجتماعی صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 154 - 4

4- برخوردار نبودن صالح (ع) از موقعیت برتر اجتماعی و طبقاتی ، مانع از پذیرش رسالت وی از سوی ثمودیان

قالوا .. ما أنت إلا بشر مثلنا

تعبیر «مثلنا» می تواند به معنای مثلیت در بشر بودن نباشد؛ بلکه مراد مثل بودن از جهت موقعیت اجتماعی و طبقاتی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 24 - 5

5- صالح پیامبر (ع) ، فاقد پایگاه اجتماعی از نظر قوم ثمود

فقالوا أبشراً منا وحداً

برداشت یاد شده بدان احتمال است که تعبیر «واحداً»، نظر به عدم برخوردار بودن صالح(ع) از عِدّه و عُدّه و قدرت اجتماعی، داشته باشد.

168- مؤمنان به صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 75 - 8

8 - مستضعفان مؤمن قوم ثمود با پاسخی قاطع به کفرپیشگان ، ایمان و باور خویش را به صالح و تمامی رسالت های وی اعلان کردند .

أتعلمون .. قالوا إنا بما أرسل به مؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 118

1 - مجادله کفرپیشگان مستکبر قوم ثمود با مستضعفان مؤمن به صالح

استضعفوا لمن . . . مؤمنون. قال الذین استکبروا إنا بالذی ءامنتم به کفرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 66 - 5

5- گروهی از قوم ثمود ، توحید را پذیرفتند و به رسالت صالح (ع) ایمان آوردند .

نجینا صلحاً و الذین ءامنوا معه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 49 - 5

5 - خانواده صالح ، جملگی مؤمنان به وی و مورد خشم عمیق کافران

لنبیتته و أهله

169- مهربانی صالح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 61 - 4

4- صالح (ع) ، دلسوز برای قوم خویش و با محبت نسبت به آنان ، حتی پیش از بعثتش به پیامبری

و إلی ثمود أخاهم صلحاً

مراد از اخوت صالح(ع) برای قوم ثمود ، می تواند مهربانی و دلسوزی او نسبت به آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 63 - 5

5- برخورد حضرت صالح (ع) با مشرکان و کافران ، برخوردی ترحم آمیز و مشفقانه بود .

يقوم أریتم

تعبیر «یا قوم» (ای مردم من) حکایت از شفقت و ترحم صالح (ع) دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 64 - 3

3- صالح (ع) با برخوردی عاطفی، قوم خویش را با خصوصیات معجزه خویش آشنا ساخت.

و يقوم هذه ناقه الله

تعبیر «یا قوم» (ای مردم من) حکایت از مهربانی و عطوفت دارد.

ص: 119

170- مهمترین تعالیم صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 35 - 3

3 - وعده معاد و حیات دوباره انسان ها در قیامت ، یکی دیگر از مهم ترین پیام های پیامبر جامعه پس از نوح

ایعدکم . . . و کنتم ترابًا و عظمًا اَکَم مخرجون

171- مهمترین دعوت صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 32 - 4

4 - دعوت به توحید و پرستش خدای یگانه ، اولین و مهم ترین پیام نخستین پیامبر پس از نوح (هود یا صالح)

أَن اَعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلهٍ غَيْرِهِ

«آن» برای تفسیر پیامی است که پیامبر (پیامبری که برای جامعه پس از طوفان نوح برانگیخته شده بود)، مأمور ابلاغ آن به مردم بود.

172- مهمترین رسالت صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 142 - 5

5 - دعوت به تقوا ، محور تبلیغات و هدایت گری صالح پیامبر

اِذْ قَالَ لَهُمْ اٰخُوهُمْ صَلِحْ . . . اَلَا تَتَّقُوْنَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 45 - 5

5 - دعوت به پرستش خدای یگانه ، مهم ترین و نخستین پیام صالح برای ثمودیان

و لقد اَرْسَلْنَا اِلَى ثَمُوْدٍ . . . اَن اَعْبُدُوا اللّٰهَ

اهمیت پیام و نخستین بودن آن از این جهت استفاده می شود که آیه شریفه دعوت به خداپرستی را در رأس همه پیام ها و قبل از هر پیام

دیگر آورده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 46 - 3

3 - انجام نیکی ها و پرهیز از بدی ها ، یکی دیگر از محور های تبلیغی صالح پیامبر (ع)

يقوم لم تستعجلون بالسيئه قبل الحسنه

ص: 120

173- نبوت صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 73 - 1

1 - صالح (ع) ، از انبیا و فرستادگان الهی

و إلى ثمود أخاهم صلحاً

«إلى ثمود» عطف بر «إلى قومه» و «أخاهم» عطف بر «نوحاً» در آیه 59 است، یعنی: أرسلنا إلى ثمود أخاهم صلحاً.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 75 - 6، 8، 1

1 - صالح (ع) ، از پیامبران الهی

أتعلمون أن صلحاً مرسل من ربه

6 - اشراف کفرپیشه قوم ثمود برای ایجاد تردید در مؤمنان ، از باور و اطمینان آنان به رسالت صالح پرسش کردند .

قال الملاء .. أتعلمون أن صلحاً مرسل من ربه

8 - مستضعفان مؤمن قوم ثمود با پاسخی قاطع به کفرپیشگان ، ایمان و باور خویش را به صالح و تمامی رسالت های وی اعلان کردند .

أتعلمون .. قالوا إنا بما أرسل به مؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 103 - 1

1 - خداوند ، موسی (ع) را پس از نوح ، هود ، صالح ، لوط و شعیب به پیامبری مبعوث کرد .

ثم بعثنا من بعدهم موسی

مراد از ضمیر در «من بعدهم» پیامبرانی است که داستانشان در آیات پیشین مطرح شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 61 - 1

1- صالح (ع)، از پیامبران و رسولان الهی بود .

و لقد أرسلنا .. و إلى ثمود أخاهم صلحاً

«إلى ثمود» عطف بر «إلى قومه» و «أخاهم» عطف بر «نوحاً» در آیه بیست و پنجم است؛ یعنی: لقد أرسلنا إلى ثمود أخاهم صلحاً.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 63 - 6

6- خداوند، صالح (ع) را از رحمت ویژه خویش بهره مند ساخت و به مقام نبوت رسانید .

و ءاتنی منه رحمه

مقصود از «رحمه»، به مناسبت مورد، مقام نبوت و پیامبری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 121

11 - حج - 22 - 42 - 4

4- نوح، هود و صالح (ع)، از پیامبران الهی

فقد کذبت قبلهم قوم نوح و عاد و ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 45 - 1

1 - صالح (ع)، رسول و فرستاده خدا به سوی قوم ثمود

و لقد أرسلنا إلی ثمود .. صلحاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 25 - 3

3- قوم ثمود، براساس ملاک های مادی خود، معتقد به وجود افرادی شایسته تر از صالح (ع) برای پیامبری

أءلقى الذكر علیه من بیننا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 13 - 1

1 - حضرت صالح (ع)، رسول خدا و پیامبر قوم ثمود بود.

فقال لهم رسول الله

ذکر وصف «رسالت» به جای نام صالح (ع) تأکید بر الهی بودن گفته های آن حضرت است.

174- نبوغ صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 62 - 1

1- صالح (ع)، حتی پیش از نبوتش، انسانی فرزانه و دارای استعدادی ویژه در میان قوم ثمود

قالوا یص-لح قد کنت فینا مرجواً قبل هذا

برداشت فوق مبتنی بر دو نکته است: الف) جمله «قوم ثمود به تو امیدها داشتند» - که مضمون جمله «قدکنت . . .» است - حکایت از نبوغ صالح(ع) و استعدادهای خاص و سابقه نیک او دارد. ب) مشارالیه «هذا» ادعای نبوت صالح(ع) و اعلام توحید و لزوم یکتاپرستی از سوی اوست.

175- نجات پیروان صالح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 66 - 7، 6

6- خداوند، صالح (ع) و پیروانش را از عذاب نازل شده بر قوم ثمود رهانید و آنان را از ننگ آن عقوبت دور ساخت .

نَجِّينَا صٰلِحًا وَّ الَّذِيْنَ ءٰمَنُوْا مَعَهٗ . . . وَّ مَن خَزٰى يَوْمَئِذٍ

ص: 122

7- نجات صالح (ع) و پیروانش از عذاب استیصال، جلوه ای از رحمت خداوند بر آنان بود.

نَجِينًا صَالِحًا و الَّذِينَ ءَامَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا

176- نجات صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 66 - 6,7

6- خداوند، صالح (ع) و پیروانش را از عذاب نازل شده بر قوم ثمود رها کنید و آنان را از ننگ آن عقوبت دور ساخت.

نَجِينًا صَالِحًا و الَّذِينَ ءَامَنُوا مَعَهُ . . . و مَن خَزَى يَوْمَئِذٍ

7- نجات صالح (ع) و پیروانش از عذاب استیصال، جلوه ای از رحمت خداوند بر آنان بود.

نَجِينًا صَالِحًا و الَّذِينَ ءَامَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا

177- نژاد صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 142 - 1

1 - صالح (ع)، پیامبری از نژاد ثمودیان و دارای پیوند خویشاوندی با آنان

إِذْ قَالَ لَهُمُ أَخُوهُمْ صَالِحٌ

قید «أخوهم» می تواند برای بیان پیوند خویشاوندی صالح (ع) با قومش و نیز تعبیری کنایی از شفقت و دلسوزی آن حضرت نسبت به آن قوم باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 24 - 4

4 - صالح پیامبر (ع)، برخاسته از میان قوم ثمود و دارای پیوند نژادی با آنان

فَقَالُوا أَبَشَرًا مِّثْلًا وَّحَدًّا

احتمال دارد تعبیر «مِثْلًا»، نظر به هم خونی و پیوند قومی و نژادی داشته باشد. برداشت یاد شده بر پایه این احتمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 59 - 16، 12

12- «ناقه» معجزه ای روشنگر و اثبات کننده حق برای قوم ثمود بود .

و ءاتینا ثمود الناقه مبصره

«مبصره» به صیغه اسم فاعل و متعدی است و معنای آن چنین است: ناقه ثمود برای ایجاد بینش و بصیرت در مردم بود.

16- ناقه قوم ثمود ، از جمله آیات الهی برای اخطار به آنان به خاطر حق ناپذیریشان

ص: 123

179- نقش صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - نمل - 27 - 47 - 4

4 - مشکلات ثموديان ، بنا به تقدير الهی و در جهت آزمایش آنان بود ، نه معلول وجود صالح (ع) و پیروان او .

قال طرکم عند الله بل أنتم قوم تفتنون

عبارت «طائرکم...»؛ یعنی، آنچه که باعث بروز مشکلات و گرفتاری برای شما شده، نزد خدا است. مقصود این است که وجود من تأثیری در پیدایش مشکلات شما ندارد؛ بلکه مشکلات تان بر اساس برنامه و تقدیر الهی است که در راستای آزمایش شما تدارک دیده شده است. گفتنی است که در برداشت یاد شده، «فتنه» در جمله «بل أنتم قوم تفتنون» به معنای آزمایش گرفته شده است.

180- نقش معجزه صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

18 - قمر - 54 - 27 - 3

3 - اعطای معجزه به صالح پیامبر (ع) ، زمینه ساز نزول عذاب بر قوم ستیز ثمود

سيعلمون غداً من الكذاب الأشر . إنا مرسلوا الناقة فتنة لهم

با توجه به ارتباط «إنا مرسلوا الناقة» با آیه قبل، استفاده می شود که ظهور حقانیت صالح و کذب و غرور قوم ثمود، امری محقق شدنی است؛ اما پس از اتمام آخرین حجت ها و اعطای معجزه به ایشان.

181- نگرانی از استقامت پیروان صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - نمل - 27 - 49 - 6

6 - توطئه گران علیه صالح ، نگران عکس العمل و مقاومت یاران وی در قبال هجوم علنی آنان

لنبيته و أهله ثم لنقولن لوليّه ما شهدنا مهلك أهله

طرح هجوم شبانه و اندیشه کردن در چگونگی پاسخ به ولی دم، نشانگر نگرانی آنان است.

182- نواهی صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 73 - 21

ص: 124

21- صالح (ع) بر حذر دارنده قوم ثمود از زیان رساندن به ناقه

و لاتمسوها بسوء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 74 - 16

16- صالح (ع) مردم خویش را از فسادگری در زمین بر حذر داشت .

و لاتعتوا فی الأرض مفسدین

«لا تعثوا» از «عشی یعشی عثوا» است، یعنی فساد نکنید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 64 - 5

5- صالح (ع) ، بر حذر دارنده قوم ثمود از ایجاد هرگونه مزاحمت و آزارسانی به ناقه

و لاتمسوها بسوء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 13 - 6

6 - حضرت صالح (ع) ، قوم ثمود را از بی توجهی به ناقه و برنامه آب خوردن آن ، بر حذر داشت .

فقال لهم رسول الله ناقه الله و سقیها

عامل نصب «ناقه الله»، فعلی است که بر تحذیر دلالت دارد (نظیر «احذروا»). کلمه «سقیها» عطف بر آن است و مراد، بر حذر داشتن مردم از آزارسانی و منع آب است.

183- نهی از اذیت شتر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 64 - 5

5- صالح (ع) ، بر حذر دارنده قوم ثمود از ایجاد هرگونه مزاحمت و آزارسانی به ناقه

1 - هشدار صالح (ع) به ثمودیان، نسبت به رساندن هرگونه گزندی به ناقه

و لاتمسوها بسوء... یوم عظیم

«مس» (مصدر «لاتمسوا») با «باء» تعدیه به معنای رساندن و وارد کردن است. «سوء» نیز معادلِ آسیب، بدی و گزند است و قرار گرفتن آن در سیاق نهی، افاده عموم می کند؛ یعنی، مبادا به او گزندی برسانید.

ص: 125

184- نهی از بی‌اعتنایی به شتر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 13 - 6

6 - حضرت صالح (ع) ، قوم ثمود را از بی‌توجهی به ناقه و برنامه آب خوردن آن ، برحذر داشت .

فقال لهم رسول الله ناقة الله و سقيها

عامل نصب «ناقه الله»، فعلی است که بر تحذیر دلالت دارد (نظیر «احذروا»). کلمه «سقیها» عطف بر آن است و مراد، برحذر داشتن مردم از آزارسانی و منع آب است.

185- وحی به صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 25 - 1

1 - ناباوری قوم ثمود نسبت به انتخاب فردی چون «صالح (ع)» ، از میان همه قوم ، برای دریافت وحی

ألقى الذكر عليه من بيننا

186- وعده به صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 65 - 6

6- نزول عذاب بر قوم ثمود ، وعده ای از ناحیه خداوند به حضرت صالح (ع)

ذلك وعد غير مكذوب

187- ولایت اولیای مقتول در دوران صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 49 - 8

8 - وجود قانون ولایت اولیای مقتول برای خونخواهی وی ، در عصر صالح پیامبر

لنبيّته و أهله ثمّ لنقولنّ لوليّه ما شهدنا مهلك أهله

188- ویژگیهای شتر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 155 - 5

5 - ناقه صالح ، دارای جثه ای خارق العاده و بس عظیم *

ص: 126

قال هذه ناقه لها شرب و لكم شرب يوم معلوم

از این که آب آشامیدنی منطقه ثمود، سهمیه بندی می شود (یک روز سهم ناقه صالح و روز دیگر سهم همه مردم ثمود) می توان دریافت که آن ناقه از جثه ای چنان بزرگ برخوردار بود که به تنهایی به اندازه همه ثمودیان و چهارپایانشان، آب می نوشید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 28 - 5

5 - ناقه صالح ، حیوانی خارق العاده در هیکل و مصرف آب *

أن الماء قسمه بينهم

برداشت یاد شده در صورتی است که نیمی از آب سهم ناقه باشد و ناقه آن سهم را تماماً مصرف کرده باشد.

189- هجرت صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 79 - 5, 2, 1

1 - صالح (ع) پس از حتمی شدن نزول عذاب الهی بر اثر پی کردن ناقه ، از قوم خویش فاصله گرفت و به دیاری دیگر شتافت .

فتولی عنهم

جمله «تولی عنهم» عطف بر «فَعَقَرُوا النّاقَةَ» در آیه 77 است.

2 - صالح (ع) با دریغ و دلسوزی بر ثمودیان مشرف به هلاکت از میان آنان رفت .

فتولی عنهم و قال يقوم

لحن آیه و نیز اضافه کلمه «قوم» به یاء متکلم، بیانگر تحسر و دلسوزی صالح نسبت به مردم خویش است.

5 - صالح (ع) هنگام خروجش از میان قوم ثمود ، اتمام حجت الهی بر آنان را به ایشان گوشزد کرد .

فتولی عنهم و قال يقوم لقد أبلغتكم رساله ربی

190- هدایتگری صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - صالح (ع) پیام الهی را به مردمش ابلاغ کرد و در هدایت و ارشاد آنان بسیار کوشید .

لقد أبلغتكم رساله ربي و نصحت لكم

لام تأکید در «لقد»، که دلالت بر قسم مقدر دارد، و نیز کلمه «قد»، که گویای تأکید است، می رساند که صالح(ع) در ابلاغ رسالت الهی کوتاهی نکرد و در این راه تلاش بسیار نمود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 142 - 5

ص: 127

5- دعوت به تقوا، محور تبلیغات و هدایت‌گری صالح پیامبر

إذ قال لهم أخوهم صلح .. ألا تتقون

191- هشدار به صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 27 - 7

7- تذکر خداوند به صالح (ع)، برای آماده بودن در قبال عکس العمل ناشایست قوم ثمود پس از مشاهده معجزه

فارتقبهم و اصطبر

امر «فارتقبهم و اصطبر» در حقیقت تذکر به صالح (ع) است که انتظار نداشته باشد قوم حق ستیز ثمود با دیدن معجزه او، دست از عناد و لجاج بردارند؛ بلکه [شایسته است] وی به نظارت بنشیند و آماده عکس العمل‌های ناروای آنان باشد و خویشتن داری کند.

192- هشدار صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 73 - 22

22- صالح (ع) قوم خویش را به گرفتار آمدن به عذابی دردناک، در صورت زیان رساندن به ناقه و یا بازداری آن از چریدن، هشدار داد.

فذروها تأکل فی أرض الله ولا تمسوها بسوء فیأخذکم عذاب الیم

193- هشدارهای صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 77 - 4

4- کفرپیشگان قوم ثمود پس از کشتن ناقه صالح، از وی خواستند تا تهدیدش (نزول عذاب دردناک) را به اجرا گذارد.

قالوا یصلح ائتنا بما تعدنا إن كنت من المرسلین

مراد از «ما تعدنا» عذابی است که در آیه 73 (فیأخذکم عذاب الیم) بیان شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - هشدار صالح (ع) به ثمودیان، درباره پایدار نبودن زندگی دنیوی و نعمت‌ها و آسایش آن

أتركون في ما ههنا آمين

استفهام در آیه بالا، انکاری و مفاد آن نفی است؛ یعنی، «أتركون في ما ههنا آمين؛ شما در نعمتهای این جا آسوده رها نخواهید شد». مقصود این است که این برخورداری‌ها شما را نفریبد و از مرگ غافل نکند؛ زیرا روزی پنجه‌های مرگ گریبان

ص: 128

تان را خواهد گرفت و شما را از آنها جدا خواهد کرد. همچنین بر فرض که مرگ در نرسد، خود رفاہ و امنیت این جا، پایدار نیست و ممکن است ناگهان اوضاع دگرگون شود و همه آنچه که از آن برخوردار هستید، از دستتان برود.

194- هلاکت شتر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 14 - 2,4,7

2 - قوم ثمود، ناقه صالح را پی کرده، آن را به هلاکت رساندند.

فَعْقَرُوهَا

زمانی که با شمشیر بر پاهای شتر یا اسب، ضربه وارد کنند، گفته می شود: «عَقَرْتُ» (صحاح اللغه). گاهی فعل «عقر» در موردی به کار می رود که آن را «نحر» کرده باشند. (مصباح)

4 - قوم ثمود، برای دستیابی به آب اختصاصی ناقه صالح، آن را هلاک کردند.

و سَقِيهَا .. فَعْقَرُوهَا

بیان هشدار به ثمودیان، در مورد آب شرب ناقه و آن گاه سخن گفتن از تکذیب و عقر، نشانگر آن است که انگیزه قوم ثمود از پی کردن ناقه، چشم داشت آنان به آب مورد نیاز آن بوده است.

7 - کشتن ناقه صالح، جلوه طغیان گری قوم ثمود

كذَّبْتِ ثَمُودَ بِطُغْيَاهَا .. فَكَذَّبُوهُ فَعْقَرُوهَا

195- هماهنگی عاقر شتر صالح (ع) و قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 29 - 7

7 - صورت گرفتن نوعی مبادله و تفاهم، میان قوم ثمود و کشنده ناقه صالح، قبل از اجرای توطئه *

فَتَعَاطَى فَعْقَرُوهَا

با توجه به این که واژه «فتعاطی» - در ساختار باب تفاعل - بیانگر نوعی داد و ستد متقابل است؛ احتمال می رود که قبل از کشتن ناقه میان قوم ثمود و کشنده ناقه، قرار دادی خاص صورت گرفته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 62 - 15

15- دعوت به توحید و بیان ضرورت یکتاپرستی از سوی حضرت صالح (ع)، مایه تردید قوم ثمود در خردمندی و هوشیاری او

وإِثْنَا لَفِي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ مَرِيْبٍ

«مریب» (تردیدافکن) صفت برای «شک» است و متعلق آن - به قرینه جمله «قد کنت فینا مرجوًّا» - خردمندی و

ص: 129

هوشیاری صالح(ع) می باشد. بنابراین جمله «إِنَّا لَفِي...»؛ یعنی، ما در درستی تعالیم تو شک داریم، آن چنان شکی که باعث شده درباره خردمندی و هوشیاری ات نیز تردید کنیم.

ص: 130

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 130 - 8

8 - ابراهیم (ع) از برگزیدگان خدا در دنیا و از صالحان و شایستگان سرای آخرت

و لقد اصطفیناه فی الدنیا و إنه فی الآخره لمن الصالحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 39 - 13

13 - حضرت یحیی، بزرگوار و شریف و دوری گزین از زنان، به جهت پاکدامنی و عفت، و پیامبری از تبار صالحان

انّ الله یشرک بیحیی... و سیداً و حصوراً و نبیاً من الصالحین

«حصور» به کسی گفته می شود که از زنان دوری گزیند، یا بجهت ناتوانی جنسی و یا بجهت عفت و کنترل تمایلات جنسی. (مفردات راغب) و چون آیه در مقام ستایش از یحیی (ع) است دوری وی از زنان بجهت پاکدامنی بوده و نه ناتوانی. برداشت فوق را روایت امام باقر (ع) تأیید می کند که فرمود: «وسیداً و حصوراً» و الحصور الذی یأبی النساء... .

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 172، ح 45؛ مجمع البیان، ج 2، ص 742.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 46 - 5

5 - عیسی (ع)، صالحی از نسل صالحان

اسمه المسيح عیسی ابن مریم... و من الصالحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 114 - 7، 15

7 - گروهی از اهل کتاب که مؤمن به خدا و روز واپسین و امرکننده به معروف و نهی کننده از منکر و شتاب کنندگان به نیکی ها هستند، از

تبار صالحان هستند .

من اهل الكتب امه . . . يؤمنون بالله . . . و اولئك من الصالحين

15 - عبدالله بن سلام و گروهی از اهل کتاب ، به اسلام گرویدند و از زمره صالحان گردیدند .

من اهل الكتب امه قائمه . . . و اولئك من الصالحين

ص: 131

در شأن نزول آمده است: چون عبدالله بن سلام و گروهی اسلام آوردند؛ احبار یهود گفتند تنها اشرار ما به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ایمان آوردند. (مجمع البیان).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 25 - 8

8 - زندگی با فاسقان ، دشوار و ناخوشایند بر بندگان شایسته خداوند

فافرق بیننا و بین القوم الفسقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 86 - 2

2 - اسماعیل، الیسع، یونس و لوط(ع)، از زمره صالحان و برخوردار از هدایت ویژه خداوند بودند.

کلاً هدینا ... و من ذریته ... کل من الصالحین ... و اسمعیل و الیسع و یونس و لوطا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 196 - 5

5 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) از زمره بندگان صالح خدا و برخوردار از حمایت های بی دریغ او

إن ولی الله .. و هو یتولی الصالحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 58 - 3

3 - مؤمنان نیکوکار با افراد بدکردار ، از نظر شخصیت و سرنوشت برابر و هم سنگ نیستند .

و ما یستوی .. و الذین ءامنوا و عملوا الصلحت و لا المسیء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 10 - 4

4 - حضرت نوح و لوط (ع) ، دو بنده صالح و شایسته خداوند

عبدین من عبادنا صلحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 12 - 16

16 - از تبار نیکان و خداپرستان بودن ، از فضایل و کمالات آدمی

و کانت من القنتین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 14 - 3

3 - کسانی که انفاق کرده و زکات مال خود را ادا کنند ، انسان هایی صالح و نجات یافته اند .

قد أفلح من تزکی

ص: 132

برخی از لغت دانان، فعل «ترکّی» را به معنای «تصدق» می دانند. (لسان العرب)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 10 - 3

3 - خداوند ، به راه خیر و شرّ و رهروان هر یک ، آگاه است .

و هدینه النجدین

اسناد هدایت به خداوند در «هدینا» - با توجّه به «أیحسب أن لم یره أحد» در آیات پیشین - بیانگر آن است که چون خداوند راه خیر و شرّ را به دیگران شناسانده است؛ پس خود به آن آگاه است و رهروان آنان بر او مشتبه نمی شوند تا مدعیان حقیقی انفاق را، از غیر آنها تشخیص ندهد.

2- آثار قیاس صالحان با مفسدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 28 - 2

2 - برابر دانستن صالحان با مفسدان و تقواییشان با تبه کاران ، به معنای باطل و بی هدف شمردن جهان آفرینش است .

و ما خلقنا السماء... بطلا... أم نجعل الذین ءامنوا و عملوا الصلحت کالمفسدین

3- آمرزش صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 9

9- صبرپیشگان دارای اعمال صالح ، از مغفرت الهی بهره مند شده و گناهشان آمرزیده می شود .

أولئک لهم مغفره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 82 - 8

8 - غفران خداوند در باره مؤمنان تائب و نیک کردار ، مغفرتی گسترده و پر دامنه است .

وإتی لغفّار لمن تاب

«غفار» صیغه مبالغه است و بر گستردگی غفران خداوند در مورد توبه کنندگان مؤمن و نیک کردار دلالت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 50 - 1

1 - مغفرت الهی و رزق گوارا، پاداش مؤمنان نیک کردار در جهان آخرت

فالذین ءامنوا و عملوا .. و رزق کریم

«رزق کریم» یعنی روزی طیب و گوارا.

ص: 133

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 4 - 5

5- مؤمنان دارای عمل صالح، قطعاً مشمول آمرزش خداونداند.

الذین ءامنوا و عملوا الصلحت أولئک لهم مغفره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 2 - 13، 1

1- مؤمنان صلاح پیشه و معتقد به حقانیت راه محمد (صلی الله علیه و آله)، مورد غفران و لطف الهی

و الذین ءامنوا و عملوا الصلحت .. کفر عنهم سیئاتهم و أصلح بالهم

13- آمرزش گناهان و سامان یافتن شؤون حیات، پاداش الهی به مؤمنان صالح پیرو قرآن

و الذین ءامنوا .. کفر عنهم سیئاتهم و أصلح بالهم

«أصلح بالهم» یا به معنای اصلاح مطلق شؤون زندگی و یا اصلاح قلب و دل مؤمنان است، برداشت یاد شده براساس معنای اول است.

4- ابراهیم (ع) از صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 130 - 10، 8

8- ابراهیم (ع) از برگزیدگان خدا در دنیا و از صالحان و شایستگان سرای آخرت

و لقد اصطفیناه فی الدنیا و إنه فی الآخره لمن الصلحین

10- اخلاص ابراهیم (ع) و گزینشش از سوی خداوند و نیز شایستگی او برای ملحق شدن به صالحان سرای آخرت، دلیل های لزوم پیروی از آیین اوست.

و من یرغب .. لقد اصطفیناه فی الدنیا و إنه فی الآخره لمن الصلحین

جمله های «لقد اصطفیناه» و «إنه فی الآخره ..» به منزله دلیلی برای «و من یرغب ...» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- تسلیم بودن ابراهیم (ع) در برابر خدا، دلیل گزینش وی و شایستگی او برای ملحق شدن به صالحان سرای آخرت

لمن الصالحین. إذ قال له ربه أسلم قال أسلمت

«إذ» در جمله «إذ قال...» حرف تعلیل است، بیانگر علت گزینش ابراهیم و شایستگی او برای وارد شدن به جرگه صالحان می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 85 - 3

3 - ابراهیم، اسحاق، یعقوب، نوح، داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی، هارون، زکریا، یحیی، عیسی و الیاس (ع) از صالحان بودند.

ص: 134

و وهبنا له ... كل من الصالحين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 122 - 2

2- ابراهیم (ع) ، از جمله صالحان در آخرت است .

و إنه فی الآخره لمن الصالحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 72 - 6

6- ابراهیم ، یعقوب و اسحاق (ع) ، از زمره صالحان اند .

و کلاً جعلنا صلحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 27 - 8

8 - ابراهیم (ع) در آخرت ، در زمره صالحان و شایستگان است .

و إنه فی الآخره لمن الصالحین

5- اجابت دعای صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 26 - 3، 1

1 - خداوند ، دعا ها و خواسته های مؤمنان نیک کردار را اجابت می کند .

و یتجیب الذین ءامنوا و عملوا الصلحت

3 - خداوند ، بیش از خواسته ها و دعا های مؤمنان نیک کردار ، به آنان عطا خواهد کرد .

و یزیدهم من فضله

6- احترام اخروی صالحان

1- نوید الهی به ورود مؤمنان نیک کردار، به باغ های بهشت با تکریم و اجلال

إِنَّ اللَّهَ يَدْخُلُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ

واژه «یدخل» و اسناد فعل به خداوند، می رساند که مؤمنان با تکریم و اجلال و در سایه لطف و اراده الهی، گام در بهشت می نهند.

7- احترام صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 21 - 43

43- صالحان و مردان الهی ، پس از مرگ نیز شایسته احترام اند و آرامگاه آنان دارای منزلتی والا است .

لنتخذنّ علیهم مسجداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 82 - 8

8- برخورد شایسته با فرزندان افراد صالح ، به پاس نیکی پدران آنان ، لازم است .

و كان أبوهما صلحاً فأراد ربك

8- احترام فرزندان صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 82 - 8

8- برخورد شایسته با فرزندان افراد صالح ، به پاس نیکی پدران آنان ، لازم است .

و كان أبوهما صلحاً فأراد ربك

9- ادريس (ع) از صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 86 - 4

4- اسماعیل ، ادريس و ذالكفل (ع) ، در زمره صالحان اند .

و أدخلنهم فی رحمتنا إنهم من الصالحين

10- ارزش مقامات صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

23 - شکوه و اقتدار مادی ، رنگ باخته و غیرقابل اتکا در مقایسه با مقام صالحان ، در نزد مردان الهی

و أَدْخَلَنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكِ الصَّالِحِينَ

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که سلیمان(ع) با داشتن همه امکانات، باز آرزوی مقام صالحان را داشت.

ص: 136

11- ارزش همنشینی با صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 108 - 16

16 - ارزش همنشین شدن با صالحان و جویندگان طهارت ، و تأثیر آن در رشد و کمال معنوی انسان

فیه رجال یحبون أن یتطهروا

«فیه رجال ..» به منزله دلیلی است برای سزاواری اقامه نماز در مسجد قبا؛ یعنی، چون در این مسجد مردم صالح و جویندگان پاکی وجود دارند، شایسته است که دیگران با اینان همنشین شوند، زیرا همنشینی با صالحان و پاکان دارای تأثیر مثبت است.

12- ارزیابی اخروی عمل صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 7 - 1

1 - صاحبان کردار گران قدر ، پس از سنجش اعمال در قیامت ، از زندگانی رضایت مندی برخوردار خواهند شد .

فهو فی عیشه راضیه

«عیشه»؛ یعنی، نوعی زندگانی (لسان العرب). توصیف آن به «راضیه» (برخوردار از رضایت)، به اعتبار وجود رضایت کامل در آن است. چنین وصفی در حقیقت، با «مرضیه» به یک معنا است.

13- ازدیاد پاداش صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 3 - 11

11- هر کس دارای اعمال صالح بیشتری باشد ، از ناحیه خداوند پاداش افزون تری دریافت خواهد کرد .

و یؤت کل ذی فضل فضله

مقصود از «فضل» عمل خیر افزون بر دیگران است و ضمیر در «فضله» به «کل» باز می گردد.

14- استمرار پاداش صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - مؤمنان نیک کردار ، برخوردار از پاداش بی حساب و همیشگی خداوند

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ

برداشت یاد شده بر این اساس است که «غیر ممنون» به معنای غیر منقطع و یا غیر قابل محاسبه باشد.

ص: 137

15- استهزای صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 79 - 7

7 - طعنه زدن به مؤمنان انفاقگر و استهزای آنان ، از خصلت منافقان است .

الذین یلمزون المطوعین

16- اسحاق(ع) از صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 85 - 3

3 - ابراهیم، اسحاق، یعقوب، نوح، داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی، هارون، زکریا، یحیی، عیسی و الیاس(ع) از صالحان بودند.

ووهبنا له .. کل من الصالحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 72 - 6

6- ابراهیم، یعقوب و اسحاق (ع)، از زمره صالحان اند .

و کلاً جعلنا صلحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 112 - 3

3- اسحاق (ع)، مظهر صلاح و مصداق روشن صالحان

و بشرنه یاسحق نبیاً من الصالحین

17- اسماعیل(ع) از صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 86 - 2

2- اسماعیل، الیسع، یونس و لوط(ع)، از زمره صالحان و برخوردار از هدایت ویژه خداوند بودند.

كلاً هدينا .. و من ذريته ... كل من الصالحين ... و إسمعيل و الیسع و یونس و لوطا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 86 - 4

4- اسماعیل، ادريس و ذالكفل (ع)، در زمره صالحان اند .

و أدخلنهم فی رحمتنا إناهم من الصالحين

ص: 138

18- اصلاح زندگی صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 2 - 13

13- آموزش گناهان و سامان یافتن شؤون حیات، پاداش الهی به مؤمنان صالح پیرو قرآن

و الذین ءامنوا .. کفر عنهم سیئاتهم و أصلح بالهم

«أصلح بالهم» یا به معنای اصلاح مطلق شؤون زندگی و یا اصلاح قلب و دل مؤمنان است، برداشت یاد شده براساس معنای اول است.

19- اعراض منافقان از صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 76 - 7

7 - بخل ورزی منافقان صدر اسلام از پرداخت صدقات، روی گردانی از تعهد و اعراض از قرار گرفتن در صف صالحان بود.

و منهم من عهد الله ... و تولوا و هم معرضون

20- الیاس (ع) از صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 85 - 3

3- ابراهیم، اسحاق، یعقوب، نوح، داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی، هارون، زکریا، یحیی، عیسی و الیاس (ع) از صالحان بودند.

و وهبنا له ... کل من الصالحین

21- الیسع (ع) از صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 86 - 2

2- اسماعیل، الیسع، یونس و لوط (ع)، از زمره صالحان و برخوردار از هدایت ویژه خداوند بودند.

کلاً هدینا ... و من ذریته ... کل من الصالحین ... و اسمعیل و الیسع و یونس و لوط

22- امداد به بازماندگان صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 82 - 14

14- امداد رسانی به ایتم و بازماندگان انسان های صالح و حفاظت از اموال ایشان ، کاری است مورد پسند خدا .

فأراد ربك . . . رحمه من ربك

23- امداد به صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 196 - 4

4 - خداوند سرپرست و یاری دهنده همه صالحان است .

و هو يتولى الصالحين

24- امنیت اخروی صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 37 - 6

6 - مؤمنان دارای عمل صالح ، همواره در غرفه های بهشت ، در امنیت خواهند بود .

إلا من ءامن و عمل صالحًا . . . و هم فى الغرفت ءامنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 22 - 9

9 - مؤمنان نیک کردار ، ایمن در قیامت و برخوردار از بوستان های بهشت

و الذین ءامنوا و عملوا الصلحت فى روضات الجنّات

از تقابل «تری الظالمین» با «و الذین ءامنوا» مطلب یاد شده استفاده می شود.

25- امنیت صالحان

14 - تبدیل و جایگزین کردن ترس و اضطراب به امنیت و آرامش ، وعده خداوند به مؤمنان دارای عمل صالح

وعد الله الذين ءامنوا منكم و عملوا الصلحت . . . و ليبدلنهم من بعد خوفهم أمناً

20 - عبادت خدای واحد و دوری از شرک ، دلیل و سبب وعده خداوند به مؤمنان صدر اسلام برای اعطای خلافت ، پیروزی و امنیت به آنان

وعد الله الذين ءامنوا . . . يعبدوننى لا يشركون بى شيئاً

برداشت فوق مبتنی بر این است که جمله «یعبدوننی...» حال برای ضمائر غایب گذشته و یا جمله ای استینافیه بیانیه باشد؛ که در هر صورت بیانگر علت و دلیل اعطای خلافت پیروزی و امنیت به مؤمنان از سوی خداوند است.

26- انبیا از صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 112 - 4,5

4 - پیامبران ، انسان های صالح

نبیاً من الصالحین

5 - صالح بودن ، برجسته ترین صفت پیامبران الهی

نبیاً من الصالحین

توصیف اسحاق(ع) به صالح بودن - در حالی که پیامبران دارای اوصاف پسندیده دیگری نیز هستند - می رساند که صالح بودن مهم ترین و برجسته ترین صفت برای آنان است.

27- انقیاد صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 103 - 3

3 - تسلیم در برابر فرمان خداوند ، از نشانه های صالحان

ربِّ هب لی من الصالحین... فلما أسلما و تله للجبین

28- اهمیت تربیت صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 11 - 11

11 - پرورش انسان های نیک کردار و رواج کار های شایسته در جامعه ، فلسفه بهره مند شدن از امکانات مادی

و لقد آتینا داود مِّنَّا فضلاً... و أَلْنَا لَهُ الْحَدِيدَ . أَنْ أَعْمَلَ سَبْعَتِ ... و اعْمَلُو

توصیه خداوند به انجام عمل صالح - پس اعطای نعمت ها و امکانات فراوان به داوود(ع) - در واقع جهت دهنده رفتار ایشان و بازگوکننده

هدف و فلسفه این عطاها و بهره مندی ها است.

29- اهمیت مقامات صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 83 - 3

ص: 141

3- برخورداری از حکمت و معرفت و قرار گرفتن در زمره صالحان ، اوج کمال و سعادت انسان

رَبِّ هَبْ لِي حَكْمًا وَالْحَقْنِي بِالصَّالِحِينَ

با توجه به این که حضرت ابراهیم(ع)، به عنوان بزرگ ترین آرمان های ارزشی، این دورا از درگاه خدا تمنا کرده است، برداشت یاد شده استفاده می شود.

30- ایمان صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 1

1- صبر پیشگان دارای اعمال صالح به هنگام زوال نعمت و روی آوری فقر و تنگدستی ، از رحمت خدامایوس نمی گردند و به تدبیر او در هستی کافر نمی شوند .

إِنَّهُ لِيُنْزِلَ كُفْرًا... إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمَلُوا الصَّالِحَاتِ

31- ایوب(ع) از صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 85 - 3

3- ابراهیم، اسحاق، یعقوب، نوح، داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی، هارون، زکریا، یحیی، عیسی و الیاس(ع) از صالحان بودند.

ووهبنا له... کل من الصالحین

32- برتری صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 28 - 4

4- مؤمنان نیکوکار در نگاه نظام ارزشی خدا با مفسدان برابر نیستند ، بلکه آنان برترند .

أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ

33- بشارت به صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12- خداوند نویدبخش انسان های صالح ، به غفران لغزش های ناخواسته آنان در حقوق والدین

رَبِّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ إِنَّ تَكُونُوا صَالِحِينَ فَإِنَّهُ كَانَ لِلأَوَّابِينَ غَفُورًا

ص: 142

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 23 - 1

1 - فضل و بخشش بی کران الهی در بهشت ، بشارت خداوند به مؤمنان نیک کردار

و الذین ءامنوا و عملوا الصلحت . . . ذلک الذی یشّر اللّٰه عباده الذین ءامنوا و ع

«ذلک» اشاره به بهشت و تفضل الهی دارد که در آیه قبل ذکر شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 15 - 12

12 - معاد ، نویدی به مؤمنان صالح و هشدار به کافران بدکردار

من عمل صلحًا فلنفسه و من أساء فعلیها ثمّ إلى ربّکم ترجعون

پیام آیه شریفه، نوید به نیکوکاران و هشدار به بدکاران است. تعبیر «ثمّ إلى ربّکم...» نیز - که اشاره به معاد دارد - در راستای همین معنا آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 12 - 13

13- قرآن ، بیم دهنده به ستمکاران و بشارت دهنده به نیک کرداران

لینذر الذین ظلموا و بشری للمحسنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 12 - 1

1- نوید الهی به ورود مؤمنان نیک کردار ، به باغ های بهشت با تکریم و اجلال

إنّ اللّٰه یدخل الذین ءامنوا و عملوا الصلحت جنّـت

واژه «یدخل» و اسناد فعل به خداوند، می رساند که مؤمنان با تکریم و اجلال و در سایه لطف و اراده الهی، گام در بهشت می نهند.

34- بشارت حاکمیت صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 105 - 6

6- بشارت الهی ، نسبت به حاکمیت صالحان بر زمین

أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ

35- بصیرت صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 143

5- مؤمنان نیک کردار، گروهی روشن بین و اهل بصیرت و کافران بدکردار، گروهی کوردل و غافل اند.

و ما یتوی الأعمی و البصیر و الذین ءامنوا و عملوا الصلحت و لا المسیء

«الأعمی» و «البصیر» تمثیلی برای مؤمنان نیک کردار و کافران بد کردار است.

36- بی تأثیری خویشاوندی با صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 10 - 11

11 - بی تأثیر بودن پیوند خویشاوندی با نیکان و صالحان (همچون پیامبران الهی)، در سرنوشت اخروی انسان ها

قیل ادخلا النار مع الدخلین

37- پاداش اخروی صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 72 - 6

6 - وجود خانه های عالی و پاکیزه برای مؤمنان نیک کردار در « جنات عدن »

و مسکن طیبه فی جنت عدن

«جنات عدن» می تواند نامی خاص باشد و غیر از «جنات تجری ..» به شمار آید. برداشت فوق برگرفته از این احتمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 10

10- صابران دارای اعمال صالح، از پاداش بزرگ الهی (بهشت) برخوردار خواهند شد.

أولئک لهم مغفره و أجر کبیر

بنا به گفته گروهی از مفسران، مراد از «أجر کبیر» بهشت و موهبت های اخروی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- استقرار در باغ های بهشت ، از جمله پاداش های مؤمنان نیک کردار است .

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ .. أُولَئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنِ

جمله «أُولَئِكَ..» یا خبر یکم برای «إِنَّ» در صدر آیه قبل است و یا خبر دوم و احتمال سوم آن است که جمله مستأنفه باشد در هر صورت، مشارالیه «أُولَئِكَ» «الَّذِينَ ءَامَنُوا...» در آیه قبل است. «عَدْنُ» به معنای اقامت گزیدن و مستقر شدن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 144

1 - مغفرت الهی و رزق گوارا، پاداش مؤمنان نیک کردار در جهان آخرت

فَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا... و رزق کریم

«رزق کریم» یعنی روزی طیب و گوارا.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 80 - 8

8 - پاداش های اخروی خداوند، ویژه مؤمنان شایسته کردار

ثواب اللّٰه خیر لمن ءامن و عمل صلحًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 30 - 2

2 - اعطای پاداش به مؤمنان و نیک کرداران در قیامت، قبل از حسابرسی بدکرداران *

فَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا... و أمّا الذین کفروا

برداشت یاد شده بدان احتمال است که تقدم در بیان، بیانگر تقدم خارجی نیز باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 11 - 1

1 - مؤمنان دارای عمل صالح، برخوردار از بوستان هایی متعدد، در آخرت

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَهُمْ جَنَّٰتُ

38- پاداش بزرگ صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 25 - 6

6 - خداوند، برای مؤمنانی که عمل صالح دارند، پاداش بزرگی قرار داده است.

لهم أجر

نکره آوردن «أجر»، بیانگر عظمت آن است.

39- پاداش صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 115 - 1,2,3

1 - قطعی بودن پاداش اعمال خیر صالحان ، از سوی خداوند

و اولئك من الصالحين. و ما يفعلوا من خير فلن يكفروه

2 - قطعی بودن پاداش اعمال خیر صالحان اهل کتاب ، از سوی خداوند

ص: 145

من اهل الكتب . . . و اولئك من الصالحين. و ما يفعلوا من خير فلن يكفروه

3- اعمال خير صالحان هرگز از جانب خداوند ، کفران نخواهد شد و مورد ناسپاسی قرار نخواهد گرفت .

و اولئك من الصالحين. و ما يفعلوا من خير فلن يكفروه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 119 - 5

5- بهشت پاداش راستگویان و راست کرداران است .

هذا يوم ينفع الصدقين صدقهم لهم جنت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 85 - 6

6- هدایت ویژه، پاداش خداوند به صالحان است.

كلا هدينا . . . كل من الصالحين

در آیه پیشین سخن از هدایت ویژه برای پیامبران بود و این آیه آنان را از زمره صالحان می شمارد. بنابراین وصف مذکور باید در حصول هدایت ویژه دارای نقش باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 88 - 1

1- ذوالقرنین ، به اعطای پاداش نیک ، به مؤمنان نیک کردار ، وعده داد .

و أمّا من آمن و عمل صلحاً فله جزاء الحسنی

«جزاء» حال است و بیان این که رفتار نیکو (الحسنی) پاداش ایمان و عمل صالح شخص است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 76 - 4

4- عمل صالح باقی می ماند و نیکوکاران ، از پاداش آن در پیشگاه خداوند برخوردار می گردند .

والبقیة الصلحة خیر عند ربک ثواباً

«خیر» گرچه اسم تفضیل است؛ ولی همواره این مفهوم را ندارد که نقطه مقابل هم، اصل وصف را داراست؛ بلکه در نظایر این آیه تفضیل به معنای حقیقی آن وجود ندارد و گفتن «خیر ثواباً» در مقابل پندار دنیامداران است که به نتیجه کارهایشان دل بسته اند و مراد این است که تنها به ثواب عمل صالح می توان دل بست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 96 - 2

2- محبوبیت در دل های مردم، از جمله پاداش های خداوند به مؤمنان دارای کردار نیک .

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا .. سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وِدًّا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 14 - 1

ص: 146

1 - بهشت ، پاداش خدا به مؤمنان نیک کردار

إِنَّ اللَّهَ يَدْخُلُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 56 - 4

4 - بهشت ، پاداشت مؤمنان نیک کردار

فَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 58 - 1،10

1 - خداوند ، بهشت را ، برای مؤمنان دارای عمل صالح ، تضمین کرده است .

وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُبَوِّئَنَّهُم مِّنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا

لام تأکید و نون ثقیله در «لنُبَوِّئَنَّهُم» دلالت بر ضمانت می کند.

10 - بهشت جاودان ، برای مؤمنان دارای عمل صالح ، پاداشی نیکو است .

وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُبَوِّئَنَّهُم مِّنَ الْجَنَّةِ .. خلدین فیها نعم أجر ال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 15 - 1

1 - بوستان عظیم بهشتی ، پاداش مؤمنان نیک کردار است .

فَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ

نکره آورده شدن «روضه» دلالت بر عظمت آن می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 45 - 4،1

1 - خداوند پاداش دهنده مؤمنان دارای عمل صالح در قیامت

ليجزي الذين ءامنوا و عملوا الصلحت

4- پاداش دهی خداوند به مؤمنانِ دارای عمل صالح ، فراتر از استحقاق عمل آنها است .

ليجزي الذين ءامنوا .. من فضله

ذکر «من فضله» برای بیان این نکته است که پاداش در نظر گرفته شده برای مؤمنان، براساس استحقاق نیست، بلکه فزون تر از آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 8 - 2، 1

1 - بهشت های سرشار از نعمت ، پاداش مؤمنانِ دارای اعمال صالح است .

إنّ الذين ءامنوا .. لهم جنّات النعيم

2 - مؤمنان به آیات خدا و انجام دهندگان عمل صالح ، جایگاه شان بهشت است .

إنّ الذين ءامنوا و عملوا الصلحت لهم جنّات النعيم

ص: 147

به قرینه مقابله با آیه قبل، متعلق «آمنوا» در این آیه کسانی اند که به آیات الهی ایمان آورده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 9 - 1

1 - جاودانگی در بهشت سراسر نعمت، پاداش مؤمنان دارای عمل صالح است.

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا .. جنّات النعیم خلدین فیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 19 - 1

1 - باغ های بهشتی مهیا برای پذیرایی، پاداش مؤمنان نیک کردار است.

أَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ جَنَّاتُ الْمَأْوَىٰ نَزْلًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 7 - 2

2 - مؤمنان دارای عمل صالح، شایسته غفران و پاداش الهی اند.

وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 8 - 2

2 - خداوند در پاداش دادن به مؤمنان نیک کردار، هیچ گونه منتی بر آنان نخواهد گذاشت.

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ

برداشت بالا مبتنی بر این نکته است که «ممنون» از ماده «منت» اشتقاق یافته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 2 - 13

13 - آموزش گناهان و سامان یافتن شؤون حیات، پاداش الهی به مؤمنان صالح پیرو قرآن

و الذین ءامنوا .. کفّر عنهم سیئاتهم و أصلح بالهم

«أصلح بالهم» یا به معنای اصلاح مطلق شؤون زندگی و یا اصلاح قلب و دل مؤمنان است، برداشت یاد شده براساس معنای اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 8 - 1،2

1 - استقرار در باغ های بهشت و جاودانگی در آن ، پاداش تضمین شده خداوند برای مؤمنان نیکوکردار

الذین ءامنوا و عملوا الصلحت .. جزاؤهم عند ربهم جنّات عدن تجری من تحتها الأن

2 - پاداش مؤمنان شایسته کردار ، جلوه ربوبیت خداوند بر آنان است .

عند ربهم

ص: 148

40- پاداش کامل صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 25 - 7

7 - پاداش مؤمنانی که عمل صالح دارند ، هرگز کاسته یا قطع نخواهد شد .

لهم أجر غیر ممنون

از معانی «منّ» قطع است و معنای «نقص» نیز برای آن گفته شده است. (لسان العرب)

41- پاداش مضاعف صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 37 - 5

5 - پاداش مؤمنان دارای عمل صالح ، دوچندان است .

إلا من ءامن و عمل صلحاً فأولئك لهم جزاء الضعف

42- پذیرایی اخروی از صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 107 - 2

2- باغ های سرسبز آخرت ، وسیله پذیرایی از مؤمنان نیک کردار است .

كانت لهم جنّ الفردوس نزلاً

یکی از معانی «نزل»، «غذا» و یا «امکانات دیگری است که برای پذیرایی از میهمان آماده می شود.».

43- پذیرایی از صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 19 - 1

1 - باغ های بهشتی مهیا برای پذیرایی ، پاداش مؤمنان نیک کردار است .

أَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ جَنَّاتُ الْمَأْوَىٰ نُزُلًا

44- پشیمانی اخروی صالحان

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 149

6 - « قال رسول الله (صلى الله عليه وآله) . . . يابن مسعود أكثر من الصالحات و البر فإنَّ المُحسِنَ و المُسِيءَ يندمان ، يقول المحسن : يا ليتني اُزِدْتُ من المحسنات و يقول المسيء : قصرتُ ، و تصديق ذلك قوله تعالى : « و لا أقسم باللَّوامة » ؛

رسول خدا(صلى الله عليه وآله) فرمود: . . . ای پسر مسعود! اعمال صالح و کارهای نیک را افزون انجام بده که در [قیامت] نیکوکار و بدکار هر دو پشیمان می شوند. انسان نیکوکار می گوید: ای کاش کارهای نیک را زیاده تر کرده بودم و انسان بدکار می گوید: کوتاهی و تقصیر کردم. و گواه این مطلب سخن خداوند است که فرمود: «و لا أقسم باللَّوامة».

45- پیروزی صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 105 - 2

2- پیش گویی پیروزی و حاکمیت انسان های صالح در سطح زمین در کتاب زبور

و لقد كتبنا في الزبور من بعد الذكر

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که «من بعد الذكر» متعلق به «کائن» باشد در نتیجه شامل پیش گویی در تورات نمی شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 55 - 20، 7

7 - خداوند ، کافران حاکم پیش از اسلام را ، شکست داد و پیامبران و مؤمنان نیکوکار را ، پیروز کرده و جایگزین آنان در سطح زمین قرار داد .

وعد الله الذين ءامنوا . . . كما استخلف الذين من قبلهم

20 - عبادت خدای واحد و دوری از شرک ، دلیل و سبب وعده کردن خداوند به مؤمنان صدر اسلام برای اعطای خلافت ، پیروزی و امنیت به آنان

وعد الله الذين ءامنوا . . . يعبدونني لا يشركون بي شيئاً

برداشت فوق مبتنی بر این است که جمله «يعبدونني. . .» حال برای ضمائر غایب گذشته و یا جمله ای استینافیه بیانیه باشد؛ که در هر صورت بیانگر علت و دلیل اعطای خلافت پیروزی و امنیت به مؤمنان از سوی خداوند است.

46- تأمین خواسته های صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 22 - 13

13 - تمامی خواسته های مادی و معنوی مؤمنان نیک کردار ، در بهشت فراهم است .

لهم ما یشاءون عند ربهم

ص: 150

47- تأمین نیازهای صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 32 - 7

7- فراهم آوردن تسهیلات زندگی و نیازهای طبیعی افراد صالح و درست کار، از روش های مؤثر در تشویق دیگران به درست کاری و اصلاح خویشتن

و أنکحوا.. و الصالحین من عبادکم و إمائکم

«الصالحین» به منزله قید برای «عبادکم و إمائکم» است. بی شک اگر تنها افراد صالح و درست کار جامعه، از کمک و تسهیلات زندگی دیگران برخوردار شوند، افراد ناصالح و نادرست نیز، به صلاح و درست کاری تشویق شده و به آن روی خواهند آورد.

48- تبیین خط مشی صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 55 - 4,5

4- ترسیم راه و روش صالحان، از اهداف تبیین آیات قرآن

و كذلك تفصل الأیت و لتستبین سبیل المجرمین

بیان راه و روش مجرمان، با بیان راه و روش مجرمان، با بیان راه و روش صالحان، که نقطه مقابل مجرمان است، ملازمه دارد و بیان یکی از دو ضد، مآلاً بیان دیگری نیز خواهد بود. لذا برخی گفته اند جمله «و لتستبین» عطف بر جمله محذوف «لتستبین سبیل المؤمنین» است.

5- ترسیم راه و روش صالحان و مجرمان باید از محورهای اساسی تبلیغ باشد.

و كذلك تفصل الأیت و لتستبین سبیل المجرمین

چون در آیه ترسیم راه و روش مجرمان و صالحان به عنوان هدفی بارز برای تفصیل آیات بیان شده، می توان این پیام را در موضوع تبلیغ از آن دریافت کرد.

49- تشخیص صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 3 - 3

3- آگاهی از صالح یا ناصالح بودن افراد ، برای همگان مقدور نیست .

و مایدریک

«ما» برای استفهام است و جمله «مایدریک ..» (چه چیز تو را آگاه می سازد)، نشانگر بسته بودن راه آگاهی برای مخاطب است.

ص: 151

50- تضمین پاداش صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 94 - 1

1- پاداش تلاش های مؤمنان نیک کردار ، از سوی خداوند تضمین شده و بی کم وکاست به آنان داده می شود .

فمن يعمل من الصلحت و هو مؤمن فلا کفران لسعیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 14 - 9

9- قدرت مطلق و نامحدود الهی ، پشتوانه و تضمین کننده پاداش مؤمنان نیک کردار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 89 - 3

3- آگاهی عمیق خداوند به اعمال بندگان ، پشتوانه پاداش او به نیک کرداران

إِنَّه خبیر بما تفعلون . من جاء بالحسنه فله خیر منها

از ارتباط «من جاء..» با بخش پایانی آیه قبل (إِنَّه خبیر بما تفعلون) می توان مطلب یاد شده را استفاده کرد.

51- تفاوت صالحان و خطاکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 21 - 11

11 - برابر پنداشتن افراد صلاح پیشه و خطاکار ، حکمی ناروا است .

أم حسب . . . ساء ما یحکمون

52- تفضل به صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 26 - 3

3 - خداوند ، بیش از خواسته ها و دعا های مؤمنان نیک کردار ، به آنان عطا خواهد کرد .

و یزیدهم من فضله

53- تقرب صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 22 - 15

15 - مؤمنان نیک کردار ، برخوردار از قرب خداوند و مورد عنایت ویژه او در جهان آخرت

ص: 152

و الذين ءامنوا و عملوا الصلحت . . . عند ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - شوری - 42 - 23 - 2

2- اهل ایمان و عمل صالح ، بندگان خاص و مقرب خداوند

یَسِّرُ اللَّهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

از اضافه «عباده» به ضمیر راجع به «اللّه» - که اضافه تشریفیه است - برداشت یاد شده استفاده می شود.

54- تکفیر گناه صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

14 - عنكبوت - 29 - 7 - 5, 1

1 - خداوند ، گناهان مؤمنان دارای عمل صالح را نادیده می گیرد .

و الذين ءامنوا و عملوا الصلحت لنكفرن عنهم سيئاتهم

«تکفیر» مصدر فعل «نکفر» به معنای «پوشاندن» است (لسان العرب) و مراد از آن، نادیده گرفتن گناهان است.

5- تکفیر و نادیده گرفته شدن گناهان مؤمنان دارای عمل صالح ، وعده حتمی خداوند است .

و الذين ءامنوا و عملوا الصلحت لنكفرن عنهم سيئاتهم

لام و نون تأکید «لنکفرن» دلالت بر قطعیت می کنند.

55- تنزیه صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - ص - 38 - 24 - 10

10 - انسان های مؤمن ، نیک کردار و پرهیز کننده از ظلم به دیگران ، بسیار اندک اند .

و إنّ كثيراً من الخلقاء لیبغی . . . إلاّ الذين ءامنوا و عملوا الصلحت و قلیل ما

تکثیر «قلیل» و اضافه شدن «ما»ی مبهمه، بر مبالغه در قلت دلالت دارد.

56- توبه صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 25 - 16

16- صالحان ، برخوردار از روحیه توبه اند .

إن تكونوا صلحین فإنه کان للأوابین غفورًا

در جواب شرط به جای گفتن «إنه کان للصلحین» آمده است: «إنه کان للأوابین»؛ یعنی، «الأوابین» به جای «الصلحین» آمده و در بردارنده معنای آن است.

ص: 153

57- توحید عبادی صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 55 - 19

19 - خداوند ، به مؤمنان نیکوکار وعده داده است که در کمال امنیت و آرامش و بی هیچ ترسی از دشمنان دیانت ، تنها خدا را عبادت کنند .

وعد الله الذين ءامنوا منكم و عملوا الصلحت . . . و ليبدلنهم من بعد خوفهم أمناً

برداشت یاد شده، مبتنی بر این است که جمله «یعبدوننی. . .» استینافیه و بیانگر نتیجه و بازتاب تبدیل ترس و اضطراب به امنیت و آرامش باشد؛ یعنی، مؤمنان آن چنان در امنیت و آرامش قرار می گیرند که بی هیچ ترس و اضطرابی از ناحیه دشمنان دیانت، به عبادت خدای واحد می پردازند.

58- جاودانگی صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 9 - 1

1 - جاودانگی در بهشت سراسر نعمت ، پاداش مؤمنان دارای عمل صالح است .

إنّ الذين ءامنوا . . . جنّات النعیم خلدین فیها

59- حاکمیت صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 105 - 2

2- پیش گویی پیروزی و حاکمیت انسان های صالح در سطح زمین در کتاب زبور

و لقد كتبنا فی الزبور من بعد الذکر

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که «من بعد الذکر» متعلق به «کائن» باشد در نتیجه شامل پیش گویی در تورات نمی شود.

60- حامی صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مؤمنان نیک کردار ، در کنف حمایت و هدایت مستمر و دائم الهی

إن الذین ءامنوا و عملوا الصلحت یهدیهم ربهم

ص: 154

61- حتمیت پاداش صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 30 - 1

1- پاداش مؤمنان دارای عمل صالح ، حتمی بوده و از جانب خداوند ، تضمین شده است .

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لَا نَضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 25 - 7

7 - پاداش مؤمنانی که عمل صالح دارند ، هرگز کاسته یا قطع نخواهد شد .

لهم أجر غير ممنون

از معانی «منّ» قطع است و معنای «نقص» نیز برای آن گفته شده است. (لسان العرب)

62- حسابرسی صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 30 - 3

3- شمول رحمت و حمایت خداوند ، نسبت به اهل ایمان و عمل صالح ، پس از حسابرسی آنان

كُلُّ أُمَّةٍ تَدْعِي إِلَىٰ كِتَابِهَا... فَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُدْخِلُهُمْ رَبُّهُمْ فِي

63- حسن فرجام صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 29 - 2

2- فرجام نیکو (سعادت اخروی) از آن مؤمنان دارای عمل صالح است .

الذین ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَىٰ لَهُمْ وَحَسَنَ مَثَابٌ

«مثاب» مصدر میمی و به معنای بازگشت است و مراد از آن سرای آخرت می باشد. قابل ذکر است که «طوبی» مبتدا و «حسن مثاب»

عطف بر آن و «لهم» خیر برای آن دو می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 76 - 13

13- بهترین عاقبت ، در انتظار انجام دهندگان عمل صالح است .

و خیر مردّاً

«مردّاً» می تواند اسم مکان و به معنای «مرجع» باشد (البحر المحيط). در این صورت مراد از «خیر مردّاً» بهترین فرجام

ص: 155

خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 10 - 18

18 - صالحان ، دارای فرجامی نیک در جهان آخرت

لولا آخرتی . . . و أکن من الصالحین

64- حکومت جهانی صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 105 - 11

11- حکومت واحد جهانی به دست بندگان صالح خدا ، فرجام نهایی زندگی بشر در زمین

أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ

65- حلم صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 101 - 8،9

8 - حلم و بردباری ، برجسته ترین نشانه صالح بودن فرزندان

رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ . فَبَشِّرْهُ بِغُلْمٍ حَلِيمٍ

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که ابراهیم(ع) از خداوند، فرزندی صالح درخواست کرده بود و خداوند در پاسخ فرمود: به تو فرزندی حلیم و بردبار عطا می کنم. ذکر این خصوصیت در واقع بیانگر ویژگی صالح بودن فرزند است.

9 - حلم و بردباری ، از ویژگی های انسان های صالح

رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ . فَبَشِّرْهُ بِغُلْمٍ حَلِيمٍ

66- خشیت صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - مؤمنان دارای عمل صالح ، هراسان از فرجام خویش و نگران از کوتاهی در برابر عظمت خداوند

الذین ءامنوا و عملوا الصلحت . . . ذلک لمن خشی ربّه

ترس از خداوند، به معنای نگرانی و هراس از فرجام خویش هنگام روبه روشن شدن با او است.

ص: 156

67- خضوع صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 25 - 4

4 - مؤمنان نیکوکار ، با شنیدن آیات قرآن ، در برابر آن سر تسلیم فرود آورده ، خضوع می کنند .

فما لهم . . . و إذا قرىء عليهم القرآن لا يسجدون ... إلا الذين ءامنوا و عملوا الص

68- خلافت صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 55 - 20، 6

6 - خداوند ، پیامبران و مؤمنان نیکوکار پیش از اسلام را ، خلیفه و جانشین خود در زمین قرار داده بود .

وعد الله الذين ءامنوا. .. كما استخلف الذين من قبلهم

20 - عبادت خدای واحد و دوری از شرک ، دلیل و سبب وعده کردن خداوند به مؤمنان صدر اسلام برای اعطای خلافت ، پیروزی و امنیت به آنان

وعد الله الذين ءامنوا. .. يعبدونى لا يشركون بى شيئاً

برداشت فوق مبتنی بر این است که جمله «يعبدونى. ..» حال برای ضمائر غایب گذشته و یا جمله ای استینافیه بیانیه باشد؛ که در هر صورت بیانگر علت و دلیل اعطای خلافت پیروزی و امنیت به مؤمنان از سوی خداوند است.

69- داود(ع) از صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 85 - 3

3 - ابراهیم، اسحاق، یعقوب، نوح، داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی، هارون، زکریا، یحیی، عیسی و الیاس(ع) از صالحان بودند.

و وهبنا له . . . کل من الصالحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 22 - 12

12 - داوود (ع)، داوری عادل، راهنمایی مطمئن در زندگی و مرجعی صالح برای رسیدگی به امور اجتماعی در نظر مردم عصر خود

هل أتیک نبؤا الخصم . . . إذ دخلوا علی داود... خصمان بغی بعضنا علی بعض فاحکم بینن

70- درخواست بهشت برای صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 157

1 - وارد کردن مؤمنان تائب و پیرو راه خدا و نیز پدران ، همسران و فرزندان صالح آنان به بوستان های ماندگار بهشت ، دعا و درخواست فرشتگان عرش از درگاه الهی

رَبَّنَا وَاَدْخِلْهُمْ جَنَّاتٍ... و من صلح من ءابائهم و ازوجهم و ذریَّتہم

«مَنْ» در «و من صلح...» می تواند عطف بر ضمیر «هم» در «اَدْخِلْهُمْ...» و یا عطف بر ضمیر «هم» در «وَعِدْتَهُمْ» باشد. برداشت یاد شده مبتنی بر احتمال نخست است.

71- درخواست مقامات صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 19 - 18

18 - دعای سلیمان به درگاه خدا ، برای قرار گرفتن در زمره بندگان صالح

و اَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ

72- دعا برای صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 8 - 1

1 - وارد کردن مؤمنان تائب و پیرو راه خدا و نیز پدران ، همسران و فرزندان صالح آنان به بوستان های ماندگار بهشت ، دعا و درخواست فرشتگان عرش از درگاه الهی

رَبَّنَا وَاَدْخِلْهُمْ جَنَّاتٍ... و من صلح من ءابائهم و ازوجهم و ذریَّتہم

«مَنْ» در «و من صلح...» می تواند عطف بر ضمیر «هم» در «اَدْخِلْهُمْ...» و یا عطف بر ضمیر «هم» در «وَعِدْتَهُمْ» باشد. برداشت یاد شده مبتنی بر احتمال نخست است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 9 - 1

1 - نگه داشتن مؤمنان تائب و صالحان ، از بدی ها و ناراحتی های روز قیامت ، دعا و درخواست فرشتگان عرش الهی از خداوند

الف و لام جنس در «السیئات» مفید استغراق و عموم است و مقصود از آن در آیه شریفه، بدی‌ها و ناراحتی‌هایی است که یا بر اثر گناهان و لغزش‌های خود انسان و یا به خاطر شرایط سخت روز قیامت برای آدمی پدید می‌آید.

73- دعوت‌های صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 158

10- تنها انسان درست کردار و ایستاده بر صراط مستقیم ، شایستگی دعوت دیگران به عدل را دارد .

و من یأمر بالعدل و هو علی صراط مستقیم

توصیف امر کننده به عدل به اینکه خود در صراط مستقیم باشد، در حقیقت بیان شرط شایستگی برای چنین مسؤولیت است.

74- ذکر خیر صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 66 - 21

21 - یادکرد از عناصر صالح یک امت به هنگام سرزنش از ناصالحان ایشان ، امری لازم و پسندیده

و لو انهم اقاموا التوریه . . . منهم امه مقتصده و کثیر منهم ساء ما یعملون

75- ذکر دائمی صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 2

2- صابران دارای اعمال صالح ، همواره و در هر حال خداوند را فراموش نکرده و به درگاه او شاکرند .

لئن أذقنا الإنسان منا رحمة . . . إله لیئوس کفور. إلا الذین صبروا

در برداشت فوق ، این احتمال منظور شده است که «کفور» از کفران (ناسپاسی) باشد.

76- ذوالکفل (ع) از صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 86 - 4

4- اسماعیل ، ادریس و ذوالکفل (ع) ، در زمره صالحان اند .

و أدخلنهم فی رحمتنا إثم من الصالحین

77- رحمت بر صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 30 - 8، 4، 1

1 - مؤمنان نیک کردار ، مشمول رحمت پروردگار در قیامت

فَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُدْخِلُهُمْ رَبُّهُمْ فِي رَحْمَتِهِ

4 - مؤمنان نیک کردار ، مشمول رحمت حق در پی مشاهده نگرانی های همگانی قیامت *

ص: 159

و تری کلّ أمّه جائیه .. فأما الذین ءامنوا و عملوا الصلحت فیدخلهم

برداشت بالا بدان احتمال است که «فأما الذین ..» تفریح بر «تری کلّ أمّه جائیه» باشد.

8 - شمول رحمت حق در قیامت نسبت به مؤمنان صلاح پیشه ، نمودی از ربوبیت او

فأما الذین ءامنوا و عملوا الصلحت فیدخلهم ربّهم فی رحمته

به کار رفتن واژه «ربّ» و اضافه آن به «هم»، بیانگر مطلب یاد شده است.

78- رستگاری اخروی صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 67 - 4

4 - فلاح و راستگاری اخروی برای مؤمنان شایسته کردار ، از سوی خداوند تضمین شده است .

من .. ءامن و عمل صلحاً فعسی أن یکون من المفلحین

برخی از مفسران برآنند که کریمان عادت دارند که وعده هایشان را در قالب «عسی أن یکون ..» بیان کنند. بنابراین «عسی» در این آیه، برای تحقیق است و نه ترجیحی. برداشت یاد شده بر پایه همین احتمال است.

79- رستگاری صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 102 - 5

5 - رستگاری و سعادت جاودانی ، تنها از آن دارندگان اعمال صالح و گران وزن

فمن ثقلت موزینه فأولئک هم المفلحون

80- رضایت اخروی صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 7 - 1

1 - صاحبان کردار گران قدر ، پس از سنجش اعمال در قیامت ، از زندگانی رضایت مندی برخوردار خواهند شد .

«عیشہ»؛ یعنی، نوعی زندگانی (لسان العرب). توصیف آن به «راضیہ» (برخوردار از رضایت)، به اعتبار وجود رضایت کامل در آن است. چنین وصفی در حقیقت، با «مرضیہ» به یک معنا است.

81- رضایت از صالحان

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 160

11 - رضایت خداوند، از مؤمنان شایسته کردار در جهان آخرت

رضی الله عنهم

17 - خشیت از خداوند، شرط رضایت مندی او از مؤمنان دارای عمل صالح

رضی الله عنهم... ذلك لمن خشى ربه

82- رضایت صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 119 - 8

8 - خداوند، خشنود از راستگویان و راستکرداران و آنان، خشنود از خداوند.

رضی الله عنهم و رضوا عنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 8 - 13، 12

12 - رضایت مؤمنان شایسته کردار، از خداوند در آخرت

و رضوا عنه

13 - رضایت خداوند، از مؤمنان صالح و رضایت آنان از او، پاداش ایمان و عمل نیک ایشان است.

جزاؤهم... رضی الله عنهم و رضوا عنه

83- رفع ترس از صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 55 - 14

14 - تبدیل و جایگزین کردن ترس و اضطراب به امنیت و آرامش، وعده خداوند به مؤمنان دارای عمل صالح

وعد الله الذين ءامنوا منكم و عملوا الصلحت... و لیبدلنهم من بعد خوفهم أمناً

84- روزی اخروی صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 50 - 1

1 - مغفرت الهی و رزق گوارا، پاداش مؤمنان نیک کردار در جهان آخرت

فالذین ءامنوا و عملوا .. و رزق کریم

«رزق کریم» یعنی روزی طیب و گوارا.

ص: 161

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 4 - 7

7 - مؤمنان دارای عمل صالح ، قطعاً از روزی کریمانه ای در قیامت برخوردار خواهند بود .

الذین ءامنوا و عملوا الصلحت أولئک لهم . . . رزق کریم

85- زکریا (ع) از صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 85 - 3

3 - ابراهیم، اسحاق، یعقوب، نوح، داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی، هارون، زکریا، یحیی، عیسی و الیاس (ع) از صالحان بودند.

و وهبنا له . . . کل من الصلحین

86- زمینه آموزش صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 25 - 8

8- صلاح پیشگان و توبه کنندگان از لغزش ها ، دارای زمینه برخورداری از غفران و آموزش

إن تکنونوا صلحین فإنه کان للأوین غفوراً

87- زمینه حکومت صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 107 - 5

5- تحقق حکومت جهانی صالحان ، در پرتو دین اسلام و رسالت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) است .

و لقد کتبنا فی الزبور . . . و ما أرسلنک إلا رحمة للعلمین

با توجه به ارتباط دو آیه - که در آیه اولی حکومت جهانی و در این آیه رسالت جهانی پیامبر (صلی الله علیه و آله) را مطرح می کند -

برداشت یاد شده قابل استفاده است.

88- زمینه لغزش صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 25 - 10

10- انسان ها حتی صالحان ، در معرض لغزش و کوتاهی نسبت به حقوق پدر و مادرند .

ص: 162

و اخفض لهما جناح الذلّ . . . ربّکم أعلم . . . إن تكونوا صلحین فإنه کان للأویین غفو

89- زمينه مقامات صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 19 - 20

20 - قرار گرفتن در زمره صالحان ، منوط به عمل نیک و رحمت ویژه الهی

و أن أعمل صلحًا ترضه وأدخلنی برحمتک فی عبادک الصلحین

90- زندگی دنیوی صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 29 - 1

1- مؤمنان به خدای یکتا ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن که دارای عمل صالح باشند ، از بهترین و پاک ترین زندگی های دنیوی بهره مندند .

الذین ءامنوا و عملوا الصلحت طوبی لهم

متعلق «ءامنوا» به قرینه آیات گذشته توحید ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن است. «طوبی» اسم تفضیل مؤنث اظیب و به معنای بهترین و پاک ترین می باشد و مراد از آن به قرینه مقابله آن با «مئاب» حیات و زندگانی برتر و پاک تر دنیوی است.

91- سرور اخروی صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 15 - 2

2- مؤمنان نیک کردار ، در بهشت ، در سرور و شادمانی مستمر بسر می برند .

فهم فی روضه یحبرون

«حبر» در لغت به معنای اثر تحسین برانگیز است (مفردات راغب) و «فی روضه یحبرون» یعنی در باغی شادمانند.

92- سعادت اخروی صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- فرجام نیکو (سعادت اخروی) از آن مؤمنانِ دارای عمل صالح است .

الذین ءامنوا و عملوا الصلحت طوبی لهم و حسن مئاب

«مئاب» مصدر میمی و به معنای بازگشت است و مراد از آن سرای آخرت می باشد. قابل ذکر است که «طوبی» مبتدا و

ص: 163

«حسن مئاب» عطف بر آن و «لهم» خبر برای آن دو می باشد.

93- سلیمان (ع) از صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 85 - 3

3 - ابراهیم، اسحاق، یعقوب، نوح، داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی، هارون، زکریا، یحیی، عیسی و الیاس (ع) از صالحان بودند.

ووهبنا له... کل من الصالحین

94- شرایط همنشینی با صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 101 - 27

27- فرمانبرداری از خداوند و تسلیم او بودن ، شرط درآمدن به جرگه صالحان است .

توفی مسلماً و الحقنی بالصالحین

95- شعیب (ع) از صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 27 - 17

17 - شعیب (ع) ، شخصیتی از زمره صالحان

ستجدنی... من الصالحین

96- شکرگزاری صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 2

2- صابرانِ دارای اعمال صالح ، همواره و در هر حال خداوند را فراموش نکرده و به درگاه او شاکرند .

لئن أذقنا الإنسن منا رحمه... إته لیئوس کفور. إلا الذین صبروا

در برداشت فوق ، این احتمال منظور شده است که «کفور» از کفران (ناسپاسی) باشد.

ص: 164

97- صابران از صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 86 - 7

7- صبرپیشگان ، انسان هایی شایسته و در زمره صالحان اند .

كَلِّ مِنَ الصَّبْرِينَ . إِيْتَهُم مِنَ الصَّالِحِينَ

خداوند، در آیه قبل - که در توصیف برخی از پیامبران بود - آنان را از صابران معرفی کرده و در این آیه، آنان را از صالحان دانسته است. از مجموع دو آیه استفاده می شود که افراد صبرپیشه، از صالحان و خوبان اند.

98- صالحان امت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 84 - 7

7- وجود انسانی صالح و مصون از هر گناه و خطا ، در هر عصر و زمان

و یوم نبعث من کلّ أمة شهيداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 89 - 5

5- وجود انسانی صالح و مصون از هر گناه و خطا ، در هر عصر و زمان

و یوم نبعث فی کلّ أمة شهيداً علیهم من أنفسهم

99- صالحان امت های پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 55 - 6

6 - خداوند ، پیامبران و مؤمنان نیکوکار پیش از اسلام را ، خلیفه و جانشین خود در زمین قرار داده بود .

وعد الله الذین ءامنوا. .. کما استخلف الذین من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - آل عمران - 3 - 114 - 6,14

6 - گروهی از اهل كتاب كه اطاعت خدا نمودند و به هنگام شب آیات الهی را تلاوت کردند و سجده به درگاهش نمودند ، از زمره صالحان هستند .

من اهل الكتب امه قائمه . . . و اولئك من الصالحين

14 - صالحان از اهل كتاب ، آسوده از ذلّت و مسكنت و ايمن از غضب الهی

ص: 165

ضربت عليهم الذّٰله .. ليسوا سواءً من اهل الكتب امه قائمه ... و اولئك من الصال

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - آل عمران - 3 - 115 - 2

2 - قطعی بودن پاداش اعمال خیر صالحان اهل کتاب ، از سوی خداوند
من اهل الكتب .. و اولئك من الصالحين. و ما يفعلوا من خير فلن يكفروه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 59 - 12

12 - فسق (نادیده گرفتن دستورات خداوند) ، ریشه استهزای دین و شعایر الهی

اتخذوا دينكم هزواً ولعباً .. و إن اکثرکم فسقون

مصدق جمله «هل تنقمون ..» همان استهزای نماز و احکام دین است. بنابراین «فسق» که علت برای «تنقمون» گرفته شده است، در
حقیقت علت استهزای دین نیز می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 62 - 8

8 - گروهی از اهل کتاب مردانی صالح ، پرهیز کننده از گناه ، و بدور از تجاوز و حرام خواری

و تری كثيراً منهم يسرعون فی الاثم و العدوان و اكلهم السحت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 68 - 16

16 - گروهی از اهل کتاب ، مردمانی وارسته از موضعگیری کفرآمیز و خصمانه در برابر قرآن

و ليزیدن كثيراً منهم ما أنزل إليك من ربك طغيناً و كفراً

101- صالحان ايله

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

1 - یهودیان ساکن در ایله متشکل از سه گروه بودند : تجاوزگران فاسق ، صالحان موعظه گر و نهی کننده از منکرات ، تارکان نهی از منکر .

إذ قالت أمه منهم لم تعظون قوماً

مقصود از موعظه، به دلیل «الذین ینهون عن السوء» در آیه بعد، نهی از منکر است.

102- صالحان بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 166

20 - برخورداری گروهی از بنی اسرائیل بر اثر پابندی به توبه خویش ، از بینش ها و نعمت های صحیح دینی

ثم عموا و صموا کثیر منهم

103- صالحان در آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 130 - 11

11 - حضور گروهی از انسان های برتر در آخرت با عنوان صالحان و شایستگان

وإنه فی الآخره لمن الصالحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 131 - 9،10

9 - تسلیم بودن ابراهیم (ع) در برابر خدا ، دلیل گزینش وی و شایستگی او برای ملحق شدن به صالحان سرای آخرت

لمن الصالحین. إذ قال له ربه أسلم قال أسلمت

«إذ» در جمله «إذ قال ..» حرف تعلیل است، بیانگر علت گزینش ابراهیم و شایستگی او برای وارد شدن به جرگه صالحان می باشد.

10 - درآمدن به جرگه صالحان سرای آخرت ، در گرو تسلیم بودن و اطاعت کردن از خداوند است .

وإنه فی الآخره لمن الصالحین. إذ قال له ربه أسلم قال أسلمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 122 - 2

2- ابراهیم (ع) ، از جمله صالحان در آخرت است .

وإنه فی الآخره لمن الصالحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 27 - 10

10 - صالحان ، در جهان آخرت ، مردمی ممتاز و برجسته اند .

وإنه في الآخرة لمن الصالحين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 22 - 15

15 - مؤمنان نیک کردار ، برخوردار از قرب خداوند و مورد عنایت ویژه او در جهان آخرت

و الذين آمنوا وعملوا الصلحت .. عند ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 167

11 - رضایت خداوند، از مؤمنان شایسته کردار در جهان آخرت

رضی اللہ عنہم

12 - رضایت مؤمنان شایسته کردار، از خداوند در آخرت

و رضوا عنہ

104- صالحان در بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 84 - 4

4 - مسیحیان مؤمن به قرآن و پیامبر (صلی اللہ علیہ و آلہ) آرزومند ہمراہی با صالحان در بہشت

و نطمع ان یدخلنا ربنا مع القوم الصالحین

برداشت فوق بر این اساس است کہ مفعول حذف شدہ از «یدخلنا» بہ قرینہ مقام و نیز آیہ بعد «الجنہ» باشد یعنی «نطمع ان یدخلنا الجنہ مع القوم الصالحین».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 85 - 8

8 - صالحان بہرہ مند از بہشت جاویدان

و نطمع ان یدخلنا ربنا مع القوم الصالحین. فاثبہم اللہ بما قالوا جنت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 23 - 7

7- بہشت جایگاہ صالحان است .

و من صلح من ءابائہم و أزوجہم و ذریّۃہم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- استقرار در باغ های بهشت ، از جمله پاداش های مؤمنان نیک کردار است .

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ .. أُولَئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ

جمله «أُولَئِكَ..» یا خبر یکم برای «إِنَّ» در صدر آیه قبل است و یا خبر دوم و احتمال سوم آن است که جمله مستأنفه باشد در هر صورت، مشارالیه «أُولَئِكَ» «الَّذِينَ ءَامَنُوا...» در آیه قبل است. «عَدْنُ» به معنای اقامت گزیدن و مستقر شدن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- مؤمنان نیک کردار ، در باغ های بهشت برین ، جاودانه اند .

ص: 168

جَنَّت الفردوس نزلاً . خلدین فیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 58 - 6

6 - مؤمنان دارای عمل صالح ، در بهشت ، جاودانه خواهند بود .

و الذین ءامنوا و عملوا الصلحت لنبوتنهم من الجنة .. خلدین فیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 15 - 2

2 - مؤمنان نیک کردار ، در بهشت ، در سرور و شادمانی مستمر بسر می برند .

فهم فی روضه یحبرون

«حبر» در لغت به معنای اثر تحسین برانگیز است (مفردات راغب) و «فی روضه یحبرون» یعنی در باغی شادمانند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 8 - 1

1 - بهشت های سرشار از نعمت ، پادشاه مؤمنان دارای اعمال صالح است .

إِنَّ الذین ءامنوا .. لهم جنّات النعیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 9 - 4

4 - وعده ورود مؤمنان دارای عمل صالح به بهشت و خلود در آن ، وعده ای تخلف ناپذیر است .

لهم جنّات النعیم خلدین فیها وعد اللّهُ حقّاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 40 - 3

3 - زنان و مردان مؤمن نیک کردار ، اهل بهشت اند .

من عمل صلحًا من ذكر أو أنثى و هو مؤمن فأولئك يدخلون الجنة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 22 - 13، 9

9 - مؤمنان نیک کردار ، ایمن در قیامت و برخوردار از بوستان های بهشت

و الذین ءامنوا و عملوا الصلحت فی روضات الجنّات

از تقابل «تری الظالمین» با «و الذین ءامنوا» مطلب یاد شده استفاده می شود.

13 - تمامی خواسته های مادی و معنوی مؤمنان نیک کردار ، در بهشت فراهم است .

لهم ما یشاءون عند ربّهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 169

6- بهره مندی همواره و سهل موحدان نیکوکار ، از نعمت های الهی در بهشت

أولئك أصحاب الجنة

تعبیر به «اصحاب» اشاره به همشینی دائم و همیشگی یکتاپرستان استوار بر طریق ایمان، با نعمت های بهشتی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 12 - 2

2- ره یافتن مؤمنان نیک کردار به بهشت ، نمودی از ولایت الهی بر آنان

ذلك بأن الله مولى الذين آمنوا .. إن الله يدخل الذين آمنوا و عملوا الصالح

105- صالحان در بهشت عدن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 61 - 3

3- بهشت های عدن ، جایگاه توبه کنندگان مؤمن و دارای عمل صالح

فأولئك يدخلون الجنة .. جنت عدن

106- صالحان در حکومت ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 88 - 8

8- برخورد شدید با ظالمان متجاوز و نرمش در برابر مؤمنان صالح ، روشی نیکو در نظام حکومتی و شیوه برگزیده ذوالقرنین در حکومت خویش بود .

أما من ظلم فسوف نعذبه .. وأما من آمن وعمل صالحاً

ذوالقرنین، پس از شنیدن وحی الهی که در برخورد با ساحل نشینان غرب، دوره پیش روی او قرار داد: یکی تعذیب، و دیگری روش نیکو، شق دوم را انتخاب کرد و آن را چنین ترسیم کرد که ظالمان را عقوبت و مؤمنان را پاداش نیک خواهد داد.

107- صالحان در فقر

1- صبر پیشگانِ دارای اعمال صالح به هنگام زوال نعمت و روی آوری فقر و تنگدستی ، از رحمت خدامایوس نمی گردند و به تدبیر او در هستی کافر نمی شوند .

إِنَّهُ لِيُنُوْسَ كُفُوْرًا .. إِلَّا الَّذِيْنَ صَبَرُوْا وَعَمَلُوا الصَّٰلِحٰتِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 62 - 11

11 - مؤمنان به خدا و قیامت و دارندگان عمل صالح ، در قیامت هیچ ترس و اندوهی نخواهند داشت .

من ءامن بالله و الیوم الآخر و عمل صلحاً . . . و لا خوف علیهم و لا هم یحزنون

به قرینه «فلهم أجرهم عند ربهم» می توان گفت: ظرف «لا خوف علیهم . . .» قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 130 - 12

12 - بندگان خالص و برگزیده خدا در قیامت به گروه صالحان ملحق خواهند شد .

و لقد اصطفیناه فی الدنیا و إنه فی الآخره لمن الصالحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 119 - 1

1 - راستگویان و راستکرداران ، بهره مند از آثار صدق خویش ، در قیامت

قال الله هذا یوم ینفع الصدقین صدقهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 96 - 5

5- خداوند ، مؤمنان نیک کردار را در صحنه قیامت از رنج تنهایی نجات خواهد داد .

و کلّمهم ءاتیه یوم القیمه فرداً . إنّ الذین ءامنوا و عملوا الصلحت سیجعل

چنان که برخی از مفسران گفته اند، این آیه می تواند در ارتباط با مضمون آیه قبل و مربوط به صحنه قیامت باشد؛ زیرا همگان در صحنه قیامت تنها و بی یاورند (و کلّمهم ءاتیه یوم القیامه فرداً). این آیه بشارتی است برای مؤمنان که خداوند آنان را در آن روز، تنها نخواهد گذاشت و به زودی آنان را از انس و محبت دیگران برخوردار خواهد ساخت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 89 - 4

4 - نیک کرداران ، ایمن از هراس و وحشت روز رستاخیز

و هم من فزع یومئذ ءامنون

نکره آمدن «فزع» بیانگر بزرگ بودن وحشت آن روز است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 9 - 4

4 - نجات مؤمنان و صالحان از بدی ها و ناراحتی های روز قیامت ، برخاسته از رحمت و لطف الهی است ; نه از استحقاق آنان

ص: 171

و من تق السَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ

یادآوری و تصریح فرشتگان به این که حفظ مؤمنان از ناراحتی های قیامت نشانگر این است که آنان مورد رحمت و لطف الهی قرار گرفته اند؛ می تواند حکایت از حقیقت یاد شده داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 2 - 6

6 - « قال رسول الله (صلى الله عليه وآله) . . . يابن مسعود أكثر من الصالحات والبرِّ فإنَّ المُحْسِنَ والمُسيءَ يندمان ، يقول المحسن : يا ليتني اُزِدْتُ من المحسنات و يقول المسيء : قصرتُ ، و تصديق ذلك قوله تعالى : « و لا أقسم باللَّوامة » ؛

رسول خدا(صلى الله عليه وآله) فرمود: . . . ای پسر مسعود! اعمال صالح و کارهای نیک را افزون انجام بده که در [قیامت] نیکوکار و بدکار هر دو پشیمان می شوند. انسان نیکوکار می گوید: ای کاش کارهای نیک را زیادتیر کرده بودم و انسان بدکار می گوید: کوتاهی و تقصیر کردم. و گواه این مطلب سخن خداوند است که فرمود: «و لا أقسم باللَّوامة».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 7 - 1

1 - صاحبان کردار گران قدر ، پس از سنجش اعمال در قیامت ، از زندگانی رضایت مندی برخوردار خواهند شد .

فهو في عيشه راضيه

«عیشه»؛ یعنی، نوعی زندگانی (لسان العرب). توصیف آن به «راضیه» (برخوردار از رضایت)، به اعتبار وجود رضایت کامل در آن است. چنین وصفی در حقیقت، با «مرضیه» به یک معنا است.

109- صالحان و زکات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 75 - 3

3 - پرداخت زکات و صدقه ، از اعمال و نشانه های صالحین است .

لنصدقنّ ولنكوننّ من الصالحين

110- صالحان و صدقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 75 - 3

3 - پرداخت زکات و صدقه ، از اعمال و نشانه های صالحین است .

لنصدقنّ ولنكوننّ من الصالحين

ص: 172

111- صالحان و ظلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 24 - 10

10 - انسان های مؤمن ، نیک کردار و پرهیز کننده از ظلم به دیگران ، بسیار اندک اند .

وإن كثيراً من الخطاء ليبيغى . . . إلا الذين ءامنوا وعملوا الصلحت و قليل ما

تنكير «قليل» و اضافه شدن «ما»ى مبهمه، بر مبالغه در قلت دلالت دارد.

112- صالحان و قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 84 - 10

10 - صالحان ، گواهان عینی بر حقانیت قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) *

فاكتبنا مع الشهداء . . . ان یدخلنا ربنا مع القوم الصلحين

جمله «نطمع ان یدخلنا . . .» می تواند اشاره به آرزو و درخواستی باشد که مسیحیان آن را با جمله «فاكتبنا مع الشهداء» از خداوند تقاضا کردند. بنابراین درخواست همراهی با شاهدان همان آرزوی همنشینی با صالحان خواهد بود. و لذا می توان گفت شاهدان همان صالحان هستند.

113- صالحان و محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 84 - 10

10 - صالحان ، گواهان عینی بر حقانیت قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) *

فاكتبنا مع الشهداء . . . ان یدخلنا ربنا مع القوم الصلحين

جمله «نطمع ان یدخلنا . . .» می تواند اشاره به آرزو و درخواستی باشد که مسیحیان آن را با جمله «فاكتبنا مع الشهداء» از خداوند تقاضا کردند. بنابراین درخواست همراهی با شاهدان همان آرزوی همنشینی با صالحان خواهد بود. و لذا می توان گفت شاهدان همان صالحان هستند.

صالحان هنگام آسایش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 3

3- صابران دارای اعمال صالح ، به هنگام رفاه و آسایش و برخورداری از موهبت های دنیا ، هرگز تکبر نکرده و فخر فروشی و شادمانی نمی کنند .

إِنَّهُ لَفَرِحَ فَخُورًا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمَلُوا الصَّالِحَاتِ

ص: 173

114- صالحان هنگام رفاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 3

3- صابرانِ دارای اعمال صالح ، به هنگام رفاه و آسایش و برخورداری از موهبت های دنیا ، هرگز تکبر نکرده و فخرفروشی و شادمانی نمی کنند .

إِنَّه لَفَرِحَ فَخُورًا . إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمَلُوا الصَّالِحَاتِ

115- صالحان هنگام سلب نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 1

1- صبر پیشگانِ دارای اعمال صالح به هنگام زوال نعمت و روی آوری فقر و تنگدستی ، از رحمت خدامایوس نمی گردند و به تدبیر او در هستی کافر نمی شوند .

إِنَّه لَيُنُوسٌ كَفُورٌ . . . إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمَلُوا الصَّالِحَاتِ

116- صالحان یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 168 - 3

3 - برخی از امت های پراکنده شده یهود ، مردمی صالح و گروههایی از آنان ناصالح هستند .

مَنْهُمْ الصَّالِحُونَ وَمَنْهُمْ دُونَ ذَلِكَ

«دون» به معنای غیر می باشد و «ذلک» اشاره است به صالح که از «الصالحون» به دست می آید، یعنی: «منهم غیر صالحین».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 170 - 1,4

1 - یهودیانی که به تورات چنگ زنند و به محتوای آن پایبند باشند و نماز را برپا دارند ، مردمی صلاح پیشه اند .

وَالَّذِينَ يَمْسُكُونَ بِالْكَتَبِ . . . إِنَّا لَأَنْضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ

تمسیک (مصدر «یمسکون») به معنای حفظ کردن و رها ساختن است. محافظت کتاب آسمانی به این است که انسان معارف آن را باور داشته و به احکام آن پایبند باشد.

4 - گروهی از یهودیان نسل های پیشین ، بر خلاف دنیاگرایان ایشان ، به محتوای تورات و میثاق های آن پایبند بودند و نماز را به پا داشتند .

و الذین یمسکون بالکتب و أقاموا الصلوه

ص: 174

117- صبر صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 102 - 23

23 - صبر و شکیبایی ، از ویژگی های صالحان

ربِّ هب لی من الصالحین . . . ستجدنی إن شاء الله من الصبرین

برداشت یاد شده از آن جا است که حضرت ابراهیم(ع)، از خداوند خواستار فرزندی صالح شد و خداوند به او، اسماعیل(ع) را عنایت کرد و این فرزند، خود را از صابران خواند.

118- ظلم به صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 117 - 5

5- ستم به انسان ها و به هلاکت رساندن جوامع درستکار ، ناسازگار با مقام ربوبیت خدا و مدبر بودن اوست .

و ما کان ربک لیهلک القرى بظلم و أهلها مصلحون

برداشت فوق از «رب» - که به معنای مدبر و مربی است - استفاده می شود.

119- عبادت کنار قبور صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 21 - 38

38- ساختن مسجد بر اقامت گاه صالحان و مزار آنان ، جایز بوده و عبادت در کنار قبر آنان شایسته است .

لنتخذنّ علیهم مسجداً

هرگاه قرآن، از جوامع و ادیان پیشین، سخن و عملی را با لحنی نقل کند که نشانه تمجید و عنایت خاص خداوند باشد، معلوم می شود که قرآن، آن گفته و کردار را صحیح و پسندیده تلقی کرده است.

120- عبودیت صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10- صالحان ، بندگان خاص خداوند

عبادی الصلحون

بنابراین که «الصلحون» قید توضیحی برای «عبادی» باشد برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 23 - 2

ص: 175

2- اهل ایمان و عمل صالح ، بندگان خاص و مقرب خداوند

يَسِّرُ اللَّهُ عِبَادَةَ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

از اضافه «عباده» به ضمیر راجع به «اللّه» - که اضافه تشریفیه است - برداشت یاد شده استفاده می شود.

121- عذاب صالحان ایله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 165 - 4

4- خداوند حتی آن گروه از یهودیان ایله را که خود صالح بودند ، ولی متجاوزان را موعظه نکردند ، به عذابی شدید گرفتار ساخت .

أُنَجِّنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعِزَابِ بَيْسٍ

در آیه قبل در مقام تقسیم یهودیان ایله از نظر عملکرد، آنان را به سه گروه تقسیم کرد و آیه مورد بحث در مقام بیان سرنوشت آنان است و ایشان را در دو گروه قرار داده است. این مقایسه نشان می دهد که خداوند ترک کنندگان نهی از منکر را از گروه ظالمان (الذین ظلموا) شمرده است.

122- عقلانیت برتری صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 28 - 5

5- یکسان نبودن صالحان با مفسدان و تقواییشان با تبه کاران ، امری بدیهی در نگاه عقل و منطق

أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ .. كَالْفُجَّارِ

برداشت یاد شده از استفهام انکاری مستفاد از جمله «أَمْ نَجْعَلُ ..» به دست می آید.

123- عقیده به حاکمیت صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 106 - 4

4- تأثیر اعتقاد به حاکمیت نهایی صالحان بر زمین ، در عبودیت و بندگی خدا

و لقد كتبنا فی الزبور .. إنّ فی هذا لبلغاً لقوم عبدين

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که «هذا» اشاره به مسأله حاکمیت صالحان داشته باشد.

124- عقیده صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 176

6 - توجه صالحان به ولایت و سرپرستی خدا بر ایشان ، عامل مقاومت آنها در مبارزه با اهل شرک و نهرا سیدن از توطئه های ایشان

ثم کیدون فلا تنظرون ... هو یتولی الصلحین

از اهداف بیان ولایت خدا بر صالحان، پس از طرح توطئه مشرکان، این است که صالحان همواره توجه به یاری خدا داشته باشند و هرگز از مکرهای مشرکان نهرا سند.

125- عمل صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 115 - 3

3 - اعمال خیر صالحان هرگز از جانب خداوند ، کفران نخواهد شد و مورد ناسپاسی قرار نخواهد گرفت .

و اولئک من الصالحین . و ما یفعلوا من خیر فلن یکفروه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 75 - 3

3 - پرداخت زکات و صدقه ، از اعمال و نشانه های صالحین است .

لنصدقنّ و لنکوننّ من الصلحین

126- عمل ناپسند خویشاوندان صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 28 - 8

8- صدور کردار ناروا از فرزندان انسان های صالح و خویشاوندان شخصیت های برجسته ، نکوهیده تر و شرم آورتر از ارتکاب آن از سوی دیگران است .

یاخت هرون ما کان أبوک امرأ سوء و ما کانت أمّک بغیاً

127- عمل ناپسند فرزندان صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- صدور کردار ناروا از فرزندان انسان های صالح و خویشاوندانِ شخصیت های برجسته ، نکوهیده تر و شرم آورتر از ارتکاب آن از سوی دیگران است .

يَاخْتِ هِرُونَ مَا كَانَ أَبُوكَ امْرَأَ سَوْءٍ وَّ مَا كَانَ أُمَّتُكَ بَغِيًّا

ص: 177

128- عوامل محافظت از منافع صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 82 - 10

10- عوامل غیبی الهی، در حفظ منافع صالحان و فرزندان آنان، دخالت دارد.

فأراد ربك أن يبلغا أشدهما ويستخرجا كنزهما رحمة من ربك

داستان تعمیر دیوار و حفظ منافع یتیمان، گرچه در موردی خاص بوده، ولی پیام آیه، کلی است و آن این که به مناسبت عمل صالح پدران، منافع فرزندان نیز محفوظ می ماند.

129- عوامل محافظت از منافع فرزندان صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 82 - 10

10- عوامل غیبی الهی، در حفظ منافع صالحان و فرزندان آنان، دخالت دارد.

فأراد ربك أن يبلغا أشدهما ويستخرجا كنزهما رحمة من ربك

داستان تعمیر دیوار و حفظ منافع یتیمان، گرچه در موردی خاص بوده، ولی پیام آیه، کلی است و آن این که به مناسبت عمل صالح پدران، منافع فرزندان نیز محفوظ می ماند.

130- عیسی (ع) از صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 85 - 3

3 - ابراهیم، اسحاق، یعقوب، نوح، داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی، هارون، زکریا، یحیی، عیسی و الیاس (ع) از صالحان بودند.

ووهبنا له .. كل من الصالحين

131- فاسدان و صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 56 - 8

8 - انسان های صالح و پاکدامن ، عناصری مزاحم و غیرقابل تحمل برای فاسدان و منحرفان

أخرجوا آل لوط من قريبتكم إنهم أناس يتطهرون

موضع گیری مفسدان در قبال لوط(ع) و خاندانش، نشان می دهد که آنان تلاش های خیرخواهانه وی را برنتابیدند و او را به عنوان عنصری مزاحم محکوم به اخراج کردند.

ص: 178

132- فرجام اخروی صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 10 - 18

18 - صالحان ، دارای فرجامی نیک در جهان آخرت

لولا آخرتی . . . و أكن من الصالحين

133- فرجام صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 107 - 1

1- بوستان های فردوس ، منزل گاهی تضمین شده برای نیک کرداران مؤمن به آیات الهی و قیامت است .

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا . . . نَزَلًا

متعلق ایمان در «آمنوا» به قرینه آیات قبل - که درباره کفر به آیات و لقای پروردگار بود - ایمان به آیات و قیامت است. «فردوس» یعنی «وادی سرسبز». برخی از زبان شناسان، آن را کلمه ای رومی می دانند که به زبان عرب وارد شده است (تاج العروس) کلمه «نزل» در معانی «منزل» و «وسایل پذیرایی» و... استعمال می شود. برداشت یاد شده، براساس معنای نخست است. فعل ماضی (کانت) درباره حوادث آینده، بر وقوع حتمی و تضمین شده آن حوادث دلالت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 12 - 1

1 - خداوند ، آگاه ساختن انسان ها را با خوبی و بدی و رساندن خوبان و بدکاران را به فرجام شایسته آنان ، بر خود لازم شمرده است .

إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَى

«هدی» مصدر و به معنای ارشاد و راهنمایی است (قاموس). مراد از هدایت ممکن است اعم از هدایت فطری و تشریحی و نیز رساندن به مقصد باشد. جملات «سنیّره لیسری» و «سنیّره للعسری» (در آیات پیشین) مؤید تعمیم است.

134- فرزند صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- امکان ناصالح شدن فرزندان ، از پدران و مادران خوب و شایسته

والذین یقولون ربنا هب لنا من أزوجنا وذریتنا قره أعین

برداشت فوق، به خاطر این نکته است - که عبادالرحمان که خود از بهترین ها جامعه اند - برای سرنوشت و آینده خوب فرزندانشان دعا می کنند و از خداوند خواستار صلاح و نیکی آنان می شوند.

ص: 179

135- فضایل اخروی صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 22 - 9

9- مؤمنان نیک کردار ، ایمن در قیامت و برخوردار از بوستان های بهشت

و الذین ءامنوا و عملوا الصلحت فی روضات الجنّات

از تقابل «تری الظالمین» با «و الذین ءامنوا» مطلب یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 30 - 8، 4، 1

1 - مؤمنان نیک کردار ، مشمول رحمت پروردگار در قیامت

فأما الذین ءامنوا و عملوا الصلحت فیدخلهم ربّهم فی رحمته

4- مؤمنان نیک کردار ، مشمول رحمت حق در پی مشاهده نگرانی های همگانی قیامت *

و تری کلّ أمّه جائیه... فأما الذین ءامنوا و عملوا الصلحت فیدخلهم

برداشت بالا بدان احتمال است که «فأما الذین...» تفریع بر «تری کلّ أمّه جائیه» باشد.

8- شمول رحمت حق در قیامت نسبت به مؤمنان صلاح پیشه ، نمودی از ربوبیت او

فأما الذین ءامنوا و عملوا الصلحت فیدخلهم ربّهم فی رحمته

به کار رفتن واژه «ربّ» و اضافه آن به «هم»، بیانگر مطلب یاد شده است.

136- فضایل صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 30 - 30

30 - امیر المؤمنین (ع) فرمود: «... قالت الملائکه : سبحانک « أتجعل فیها من یفسد فیها و یسفک الدماء و نحن نسبح بحمدک

و نقصدس لک »... فاجعله ممّا فانا لانفسد فی الأرض و لانسفک الدماء . قال جلّ جلاله... « إنی أعلم ما لاتعلمون » اتی ارید ان اخلق

خلقاً بیدی اجعل ذریته انبیاء مرسلین و عباداً صالحین و ائمه مهتدین اجعلهم خلفائی فی ارضی...»

... ملائکه گفتند: پروردگارا منزهی تو «آیا قرار می دهی در زمین کسی را که فساد و خونریزی می کند و ما تسبیح و حمد تو را به جا می آوریم و تقدیست می کنیم». پس خلیفه را از ما قرار بده که ما نه در زمین فساد می کنیم و نه خونریزی می نماییم. خداوند جل جلاله فرمود: من چیزی را می دانم که شما نمی دانید؛ من اراده نموده ام که با دست خود خلقی را بیافرینم که از نسل او پیامبران مرسل، بندگان صالح و پیشوایان هدایت یافته به وجود آیند که آنان را جانشینان خود بر مخلوقاتم در زمین قرار بدهم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 69 - 4,5,7,8,10,11

ص: 180

4 - پیامبران ، صدیقان ، شاهدان و صالحان برخوردار از نعمت عظیم الهی

و من یطع الله و الرسول فاولئک مع الذین انعم الله علیهم . . . و الصالحین

تصریح به اسم جلاله «الله» در جمله «انعم الله علیهم»، دلالت بر عظمت آن نعمت دارد.

5 - پیامبران ، صدیقان ، شاهدان و صالحان ، رهروان صراط مستقیم و برخورداران از هدایت خاص

و لهدیناهم صراطاً مستقیماً. و من یطع الله و الرسول فاولئک مع الذین انعم الله

با توجه به آیه قبل، که اطاعت کنندگان را راه یافته به صراط مستقیم می داند و در این آیه آنان را همراهان پیامبران و . . . قلمداد می کند معلوم می شود پیامبران و ... رهروان صراط مستقیم هستند.

7 - پیامبری ، صدیق ، شاهد و صالح بودن ، مقامی رفیع و نعمتی بزرگ *

فاولئک مع الذین انعم الله علیهم من النبیین . . . و الصالحین

بنابراین احتمال که مراد از نعمت در «انعم الله علیهم»، همان مقام نبوت و . . . باشد.

8 - مقام برتر پیامبران بر صدیقان ، و صدیقان بر شاهدان ، و شاهدان بر صالحان

فاولئک مع الذین انعم الله علیهم من النبیین . . . و الصالحین

ترتیب درجات از ترتیب در ذکر استفاده شده است.

10 - مقام پیروان ، صدیقین ، شاهدان و صالحان بالاتر از مقام اطاعت کنندگان از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

و من یطع الله و الرسول فاولئک . . . و الصالحین

11 - مقام والای انبیا ، صدیقان ، شاهدان (گواهان اعمال یا عالمان یا کشته شدگان در راه خدا) و صالحان

فاولئک مع الذین انعم الله علیهم من النبیین و الصدیقین و الشهداء و الصالحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 70 - 3

3 - پیامبران ، صدیقان ، شاهدان و صالحان ، بهره مند از تفضّل خاص الهی

من النبیین و الصدیقین . . . ذلك الفضل من الله

بنابر اینکه «ذلک» اشاره به انعام مستفاد از جمله «الذین انعم الله علیهم» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 9 - 4

4 - مؤمنان نیک کردار ، در کنف حمایت و هدایت مستمر و دایم الهی

إن الذین ءامنوا و عملوا الصلحت یهدیهم ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 96 - 5

5- خداوند ، مؤمنان نیک کردار را در صحنه قیامت از رنج تنهایی نجات خواهد داد .

و کلّهم ءاتیه یوم القیمه فردًا . إنّ الذین ءامنوا و عملوا الصلحت سیجعل

چنان که برخی از مفسران گفته اند، این آیه می تواند در ارتباط با مضمون آیه قبل و مربوط به صحنه قیامت باشد؛ زیرا همگان در صحنه قیامت تنها و بی یاورند (و کلّهم ءاتیه یوم القیامه فرداً). این آیه بشارتی است برای مؤمنان که خداوند آنان را در آن روز، تنها نخواهد گذاشت و به زودی آنان را از انس و محبت دیگران برخوردار خواهد ساخت.

ص: 181

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 75 - 4

4- صالحان ، از رحمت خاص الهی ، بهره منداند .

و أدخلنه فی رحمتنا إله من الصالحین

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که جمله «إله من الصالحین» تعلیل برای «أدخلناه..» است و تعلیل، موجب تعمیم حکم و شمول دیگر افراد مورد بحث می شود؛ یعنی، هرکس صالح باشد، در رحمت الهی وارد خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 105 - 8

8- وراثت زمین برای صالحان ، در پرتو عنایت خداوند به آنان

و لقد كتبنا .. أن الأرض يرثها عبادی الصالحون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 172 - 2

2 - تهی گشتن جامعه از تمامی افراد مؤمن و صالح ، زمینه ساز ابتلای آن به عذاب الهی

فنجینه و أهله أجمعین . إلا عجوزًا فی الغبرین . ثم دمّرنا الآخرین

از آن جا که پس از خروج لوط(ع) و خاندان مؤمن وی، عذاب بر قوم او نازل گردید، مطلب یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 89 - 4

4 - نیک کرداران ، ایمن از هراس و وحشت روز رستاخیز

و هم من فزع یومئذ ءامنون

نکره آمدن «فزع» بیانگر بزرگ بودن وحشت آن روز است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - مؤمنان دارای عمل صالح ، همواره در غرفه های بهشت ، در امنیت خواهند بود .

إلّا من ءامن و عمل صلحًا . . . و هم فی الغرفت ءامنون

7 - در بهشت ، غرفه های گوناگون و متعددی برای یک مؤمن دارای عمل صالح هست .

و هم فی الغرفت ءامنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 7 - 2

2 - مؤمنان دارای عمل صالح ، شایسته غفران و پاداش الهی اند .

و الذین ءامنوا و عملوا الصلحت لهم مغفره و أجر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 182

9- انسان صالح ، انسان کامل و آرمانی مکتب وحی

رَبِّ هَب لِي مِنَ الصَّالِحِينَ

از این که حضرت ابراهیم(ع) فرزند مورد علاقه اش را از میان انسان های صالح خواسته است، می توان استفاده کرد که آنچه برای ابراهیم(ع) مهم و به صورت یک آرمان تلقی می شد؛ انسان کامل و صالح بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- انسان صالح ، انسان کامل و آرمانی در مکتب وحی

نَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ

از این که ابراهیم(ع) فرزند مورد علاقه اش را از میان انسان های صالح درخواست کرد (رَبِّ هَب لِي مِنَ الصَّالِحِينَ) و خداوند هم فرزندی با صفت صالح به ایشان عطا فرمود، می توان استفاده کرد که آنچه برای ابراهیم(ع) مهم و به صورت یک آرمان تلقی می شد، انسان کامل و صالح بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- مؤمنان تائب و صالحان ، مشمول رحمت الهی در قیامت در سایه دعا و درخواست فرشتگان

وَقَهْمُ السَّيِّئَاتِ وَمَنْ تَقِ السَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- شمول رحمت و حمایت خداوند ، نسبت به اهل ایمان و عمل صالح ، پس از حسابرسی آنان

كُلِّ أُمَّةٍ تَدْعَىٰ إِلَىٰ كِتَابِهَا .. فَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُدْخِلُهُمْ رَبُّهُمْ ف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- نوید الهی به ورود مؤمنان نیک کردار، به باغ های بهشت با تکریم و اجلال

إِنَّ اللَّهَ يَدْخُلُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ

واژه «یدخل» و اسناد فعل به خداوند، می رساند که مؤمنان با تکریم و اجلال و در سایه لطف و اراده الهی، گام در بهشت می نهند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 50 - 6,7

6 - صالح بودن، محور فضیلت ها و اساس ارزش های الهی و انسانی

فَجَعَلَهُ مِنَ الصَّالِحِينَ

توصیف یونس (ع) به صالح بودن - پس از برگزیدگی او - می تواند حاکی از مطلب یاد شده باشد.

7 - اجتناب صالحان و برگزیدگان الهی، از ترک اولی

ص: 183

برداشت یاد شده، از آن جا است که خداوند یونس(ع) را - پس از توبه و پشیمانی او از ترک اولی - به مقام صالحان رساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 7 - 1,3

1 - افراد مؤمن و دارای عمل صالح ، بهترین مردم و برترین موجودات اند .

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ

3 - مؤمنان نیک کردار ، گرفتار عذاب ابدی جهنم نخواهند شد .

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا .. فِي نَارٍ جَهَنَّمَ ... إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 8 - 16

16 - مؤمنان دارای عمل صالح ، هراسان از فرجام خویش و نگران از کوتاهی در برابر عظمت خداوند

الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ .. ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ

ترس از خداوند، به معنای نگرانی و هراس از فرجام خویش هنگام روبه رو شدن با او است.

137- قداست قبور صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 21 - 43

43- صالحان و مردان الهی ، پس از مرگ نیز شایسته احترام اند و آرامگاه آنان دارای منزلتی والا است .

لَنَتَّخِذَنَّهُمْ مَسْجِدًا

138- قیاس صالحان با مفسدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 28 - 4,5

4 - مؤمنان نیکوکار در نگاه نظام ارزشی خدا با مفسدان برابر نیستند ، بلکه آنان برترند .

أم نجعل الذین ءامنوا و عملوا الصلحت کالمفسدین فی الأرض

5 - یکسان نبودن صالحان با مفسدان و تقواییشان با تبه کاران ، امری بدیهی در نگاه عقل و منطق

أم نجعل الذین ءامنوا و عملوا الصلحت .. کالفجّار

برداشت یاد شده از استفهام انکاری مستفاد از جمله «أم نجعل..» به دست می آید.

ص: 184

139- کمی صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 13 - 13

13 - انسان های دارای عمل صالح زیاد ، اندک هستند .

اعملوا ءال داود شكراً و قليل من عبادى الشكور

بنابراین که «شکر» مفعولٌ له «اعملوا» باشد، «قلیل من عبادى الشكور» اشعار به این نکته دارد: کسانی که به منظور ادای شکر عمل صالح انجام دهند، کم هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 24 - 10

10 - انسان های مؤمن ، نیک کردار و پرهیز کننده از ظلم به دیگران ، بسیار اندک اند .

و إنّ كثيراً من الخلقاء لیبغى . . . إلاّ الذین ءامنوا و عملوا الصلحت و قليل ما

تکثیر «قلیل» و اضافه شدن «ما» ی مبهمه، بر مبالغه در قلت دلالت دارد.

140- لوط (ع) از صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 86 - 2

2 - اسماعیل، الیسع، یونس و لوط(ع)، از زمره صالحان و برخوردار از هدایت ویژه خداوند بودند.

کلاً هدینا . . . و من ذریته . . . کل من الصلحین . . . و اسمعیل و الیسع و یونس و لوطا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 75 - 2

2- حضرت لوط (ع) ، از صالحان و شایستگان بود .

إنّ من الصلحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 10 - 4

4 - حضرت نوح و لوط (ع) ، دو بنده صالح و شایسته خداوند

عبدین من عبادنا صلحین

141- محافظت از مال بازماندگان صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 82 - 14

14- امداد رسانی به ایتام و بازماندگان انسان های صالح و حفاظت از اموال ایشان ، کاری است مورد پسند خدا .

ص: 185

فأراد ربك .. رحمه من ربك

142- محبوبیت صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 96 - 1,2,7

1- ایمان و عمل صالح موجب نفوذ محبوبیت شخص مؤمن در دل های مردم است .

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا .. سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وِدًّا

«وَدًّا» به معنای میل و محبت است. و مراد از آن، به قرینه «لَهُم»، محبتی است که خداوند برای مؤمنان در دل های دیگران قرار می دهد.

2- محبوبیت در دل های مردم ، از جمله پاداش های خداوند به مؤمنان دارای کردار نیک .

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا .. سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وِدًّا

7- محبوبیت یافتن مؤمنان نیک کردار در دل ها ، جلوه ای از رحمت گسترده خداوند است .

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا .. سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وِدًّا

143- محدوده حکومت صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 100 - 6

6- حاکمان صالح بر پدر و مادر خویش حکومت و فرمانروایی نمی کنند .

ورفع أبويه على العرش

یوسف(ع) با نشانیدن پدر و مادرش بر تخت خویش ، علاوه بر احترام ویژه اش به آنان ، درصدد بیان این نکته بود که هرگز بر پدر و مادرش حکمرانی و فرمانروایی نخواهد کرد ؛ بلکه مطیع و فرمانبردار ایشان خواهد بود.

144- محمد(صلی الله علیه و آله) از صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 196 - 5

5- پیامبر (صلی الله علیه و آله) از زمره بندگان صالح خدا و برخوردار از حمایت های بی دریغ او

إن ولی الله... و هو یتولی الصالحین

145- مراتب صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 186

18 - خوبی ها و نیکی ها ، دارای درجات گوناگون و نیک کرداران و خوبان ، دارای مراتب مختلف

لیلوکم ائکم احسن عملاً

146- مریم (س) از صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 12 - 15

15 - مریم (س) ، از تبار طاعت پیشگان و از نسل نیکان و خداپرستان

و کانت من القنتین

برداشت یاد شده بدان احتمال است که «من» در «من القانتین» نشویه باشد؛ یعنی، مریم (س) برآمده از قانتان بود.

147- مصونیت صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 37 - 9

9 - مؤمنان دارای عمل صالح ، از عذاب الهی درامان اند .

و ما نحن بمعذبین . . . و ما أمولکم ... تقرّبکم عندنا... إلا من ءامن ... و هم ...

برداشت یاد شده بدان احتمال است که «آمنون» در این آیه، تعریض به «ما نحن بمعذبین» در آیه 35 باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 9 - 4

4 - نجات مؤمنان و صالحان از بدی ها و ناراحتی های روز قیامت ، برخاسته از رحمت و لطف الهی است ؛ نه از استحقاق آنان .

و من تق السیئات یومئذ فقد رحمته

یادآوری و تصریح فرشتگان به این که حفظ مؤمنان از ناراحتی های قیامت نشانگر این است که آنان مورد رحمت و لطف الهی قرار گرفته اند؛ می تواند حکایت از حقیقت یاد شده داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 25 - 1

1 - مؤمنانی که عمل صالح دارند ، از عذاب الهی در امان اند .

فبشرهم بعذاب أليم . إلا الذين ءامنوا و عملوا الصلحت

«إلا» برای استثنای منقطع به کار رفته است و معنای «لکن» را افاده می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 14 - 2

ص: 187

2 - خداوند ، مؤمنان نیکوکار را از گرفتاری به عذاب مصون داشته و با آنان مهربان است .

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ .. وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ

«غفر» (ریشه «غفور»); یعنی، پوشاندن لباسی که شخص را از آلودگی ها محفوظ دارد و غفران خداوند، ایجاد مصونیت از عذاب برای بندگان است (مفردات راغب). جمله «هو الغفور» در ارتباط با «إِنَّ بَطْشَ...» - که تهدید کافران بود - نویدی به مؤمنان و بیانگر مصونیت آنان، از گرفتاری به دام عذاب است.

148- مقامات اخروی صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 122 - 4

4- مرتبه و جایگاه صالحان در آخرت ، مرتبه ای ویژه و متعالی

وإنه في الآخرة لمن الصالحين

از اینکه خداوند در مقام امتنان بر حضرت ابراهیم(ع)، ایشان را از زمره صالحان برشمرده است، نشان می دهد که مقام و منزلت صالحان بس بلند و عالی است و افرادی چون ابراهیم(ع) شایسته چنین مقامی اند (وإنه في الآخرة لمن الصالحين).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 75 - 1

1 - مؤمنان دارای عمل صالح ، از درجات و مراتب بلندی در آخرت برخوردارند .

و من يأتيه مؤمن ا... لهم الدرجت العلی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 76 - 5

5 - خلود در بهشت عدن ، تبلور درجات عالی مؤمنان دارای عمل صالح در آخرت

لهم الدرجت العلی . جنّت عدن ... خلدین

«جنّت عدن» بدل برای «الدرجات العلی» است؛ یعنی، آن درجات بلند، همان باغ های بهشت عدن است.

149- مقامات صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 130 - 12

12 - بندگان خالص و برگزیده خدا در قیامت به گروه صالحان ملحق خواهند شد .

و لقد اصطفينه في الدنيا وانه في الآخرة لمن الصالحين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 131 - 10

10 - در آمدن به جرگه صالحان سرای آخرت ، در گرو تسلیم بودن و اطاعت کردن از خداوند است .

ص: 188

وإنه في الآخرة لمن الصالحين. إذ قال له ربه أسلم قال أسلمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 84 - 6,7,8

6 - صالحان دارای مقامی رفیع در پیشگاه خداوند

نطمع ان یدخلنا ربنا مع القوم الصالحین

7 - ایمان به خدا، قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) زمینه عروج به درجه صالحان

و ما لنا لانؤمن بالله وما جاءنا من الحق . . . یدخلنا ربنا مع القوم الصالحین

جمله «و نطمع . . .» می رساند که حتی پس از اعتراف به خدای یگانه نمی توان به همنشینی با صالحان یقین داشت بلکه ایمان مذکور تنها می تواند زمینه ساز نیل به درجه صالحان باشد.

8 - رسیدن به درجه و مقام صالحان در پرتو خواست و عنایت الهی است .

نطمع ان یدخلنا ربنا مع القوم الصالحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 85 - 6

6 - هدایت ویژه، پاداش خداوند به صالحان است.

کلا هدینا . . . کل من الصالحین

در آیه پیشین سخن از هدایت ویژه برای پیامبران بود و این آیه آنان را از زمره صالحان می شمارد. بنابراین وصف مذکور باید در حصول هدایت ویژه دارای نقش باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 196 - 4

4 - خداوند سرپرست و یاری دهنده همه صالحان است .

و هو یتولی الصالحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 21 - 43

43- صالحان و مردان الهی ، پس از مرگ نیز شایسته احترام اند و آرامگاه آنان دارای منزلتی والا است .

لنتَّخِذَنَّ عَلَيْهِم مَّسْجِدًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 75 - 5

5 - مؤمنان دارای عمل صالح در پیشگاه پروردگارشان شأن و مقامی رفیع دارند .

و من یأته . . . فأولئک لهم الدرجت

اسم اشاره «أولئک» که برای اشاره بعید به کار می رود، حاوی تکریم و بزرگداشت مؤمنان از سوی خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 189

10- صالحان ، بندگان خاص خداوند

عبادی الصلحون

بنابراین که «الصالحون» قید توضیحی برای «عبادی» باشد برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 19 - 21

21 - مقام بندگان صالح ، بالاترین جایگاه کمالی انسان

أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ .. وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا... وَأَدْخُلَنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که سلیمان(ع) مقام «عباد صالح» را به عنوان آخرین و عالی ترین آرزوی خود مطرح کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 9 - 6، 1، 5

1 - ایمان آوردن دارای عمل صالح ، از سوی خداوند ، در زمره صالحان قرار خواهند گرفت .

وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصَّالِحِينَ

5 - صالحان ، در پیشگاه خداوند ، مقامی ارجمند دارند .

وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصَّالِحِينَ

این که خداوند، به مؤمنان شایسته کردار، وعده حتمی داده است که آنان را، وارد زمره صالحان بکند، نکته بالا، فهمیده می شود.

6 - خداوند ، مؤمنان دارای عمل صالح را ، در جایگاه صالحان ، وارد خواهد کرد .

وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصَّالِحِينَ

«لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي مَدْخِلِ الصَّالِحِينَ».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- اهل ایمان و عمل صالح ، بندگان خاص و مقرب خداوند

یَبْشِرُ اللّٰهَ عِبَادَهُ الَّذِیْنَ ءَامَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ

از اضافه «عباده» به ضمیر راجع به «اللّه» - که اضافه تشریفیه است - برداشت یاد شده استفاده می شود.

150- منافقان و صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 75 - 1

1 - پیمان بستن برخی از منافقان صدر اسلام با خدا مبنی بر پرداخت زکات و صدقه و قرار گرفتن در صف صالحان ، در صورت برخورداری از مال و فضل الهی

ص: 190

و منهم من عهد الله . . . ولنكونن من الصالحين

151- منشأ آموزش صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 15 - 18

18- مغفرت و محو کاستی های اعمال و لغزش های صالحان ، جلوه ای از ربوبیت الهی است .

و مغفره من ربهم

از ارتباط غفران با وصف ربوبیت خدا، می توان نتیجه گرفت که خطاپوشی خداوند نسبت به مؤمنان نیک کردار متقی، ناشی از مقام ربوبیت و پروردگاری او است.

152- منشأ حاکمیت صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 105 - 8

8- وراثت زمین برای صالحان ، در پرتو عنایت خداوند به آنان

و لقد كتبنا . . . أن الأرض يرثها عبادي الصالحون

153- موسی (ع) از صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 85 - 3

3- ابراهیم، اسحاق، یعقوب، نوح، داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی، هارون، زکریا، یحیی، عیسی و الیاس(ع) از صالحان بودند.

و وهبنا له . . . کل من الصالحین

154- مهمترین پاداش صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 89 - 6

6- ایمنی از وحشت روز جزا، مهم ترین پاداش الهی به نیک کرداران

من جاء بالحسنة فله خير منها و هم من فرع يومئذ آمنون

اختصاص به ذکر یافتن «و هم من فرع يومئذ آمنون» - با این که «له خير منها» دربرگیرنده آن نیز هست - نشان می دهد که ایمنی از وحشت روز رستاخیز، مهم ترین لطف و عنایت الهی در حق نیک کرداران است.

ص: 191

155- نجات اخروی صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 96 - 5

5- خداوند ، مؤمنان نیک کردار را در صحنه قیامت از رنج تنهایی نجات خواهد داد .

و كلّهم آتیه يوم القيامة فردًا . إنّ الذين ءامنوا و عملوا الصلحت سيجعل

چنان که برخی از مفسران گفته اند، این آیه می تواند در ارتباط با مضمون آیه قبل و مربوط به صحنه قیامت باشد؛ زیرا همگان در صحنه قیامت تنها و بی یاورند (و كلّهم آتیه يوم القيامة فردًا). این آیه بشارتی است برای مؤمنان که خداوند آنان را در آن روز، تنها نخواهد گذاشت و به زودی آنان را از انس و محبت دیگران برخوردار خواهد ساخت.

156- نجات از تنهایی صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 96 - 5

5- خداوند ، مؤمنان نیک کردار را در صحنه قیامت از رنج تنهایی نجات خواهد داد .

و كلّهم آتیه يوم القيامة فردًا . إنّ الذين ءامنوا و عملوا الصلحت سيجعل

چنان که برخی از مفسران گفته اند، این آیه می تواند در ارتباط با مضمون آیه قبل و مربوط به صحنه قیامت باشد؛ زیرا همگان در صحنه قیامت تنها و بی یاورند (و كلّهم آتیه يوم القيامة فردًا). این آیه بشارتی است برای مؤمنان که خداوند آنان را در آن روز، تنها نخواهد گذاشت و به زودی آنان را از انس و محبت دیگران برخوردار خواهد ساخت.

157- نجات صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 58 - 8

8- خداوند ، پیش از نازل کردن عذاب استیصال ، مؤمنان و صالحان را از مهلکه خارج می سازد تا عذاب دامنگیر آنان نشود . *

و لما جاءنا أمرنا نجّينا هودًا و الذين ءامنوا معه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12- خداوند، تقوایپیشگان و درستکاران را از عذاب های استیصال نجات می بخشد.

فنجی من نشاء

از مصادیق مورد نظر برای «من نشاء» علاوه بر پیامبران، تقوایپیشگان و درستکاران است. آیه قبل (أفلم یسیروا... و لدار الآخره خیر للذین اتقوا) و ذیل آیه مورد بحث (ولایردّ بأسنا عن القوم المجرمین) قرینه بر این معناست.

ص: 192

158- نشانه های صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 75 - 3

3 - پرداخت زکات و صدقه ، از اعمال و نشانه های صالحین است .

لنصدقنّ ولنكوننّ من الصالحين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 103 - 3

3 - تسلیم در برابر فرمان خداوند ، از نشانه های صالحان

ربّ هب لی من الصالحين . . . فلما أسلما وتلّه للجبین

159- نعمت همنشینی با صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 101 - 22

22- زیستن با صالحان در سرای آخرت از نعمت های گران سنگ الهی است .

وألحقنی بالصالحین

جمله «ألحقنی» پس از «توفنی مسلماً» می رساند که مراد از الحاق ، الحاق در قیامت و سرای آخرت است.

160- نعمتهای اخروی صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 37 - 7

7 - در بهشت ، غرفه های گوناگون و متعددی برای یک مؤمن دارای عمل صالح هست .

و هم فی الغرفتءامنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - انسان های درست کار ، راست گفتار و مطیع خداوند ، در انبوه نعمت های وصف ناپذیر آخرت جای خواهند گرفت .

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ

از جمله معانی بیان شده برای «برّ»، «صلاح و درست کاری»، «اطاعت» و «صداقت» است (لسان العرب). «نعیم»; یعنی، نعمت فراوان (مفردات راغب). نکره بودن آن، دلالت دارد که وصف نعمت ها امکان پذیر نیست. مراد از آن - به قرینه آیات بعد - نعمت های آخرت است.

ص: 193

161- نقش اجتماعی صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 172 - 2

2 - تهی گشتن جامعه از تمامی افراد مؤمن و صالح، زمینه ساز ابتلای آن به عذاب الهی

فنجینه و أهله أجمعین . إلا عجوزًا فی الغبرین . ثم دمرنا الأخرین

از آن جا که پس از خروج لوط(ع) و خاندان مؤمن وی، عذاب بر قوم او نازل گردید، مطلب یاد شده به دست می آید.

162- نقش صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 80 - 6

6- صنعت اسلحه سازی و تولید سلاح، باید در اختیار افراد صالح و تحت نظارت رهبران جامعه دینی قرار گیرد.

داود . . . و علمنه صنعه لبوس لکم لتحصنکم من بأسکم

از این که خداوند برای دفاع مردم از منافع خویش در برابر دشمن، صنعت اسلحه سازی را تنها به داود(ع) آموخت، می توان برداشت یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 56 - 8

8 - انسان های صالح و پاکدامن، عناصری مزاحم و غیرقابل تحمل برای فاسدان و منحرفان

أخرجوا ال لوط من قریتمکم إنهم أناس یتطهرون

موضع گیری مفسدان در قبال لوط(ع) و خاندانش، نشان می دهد که آنان تلاش های خیرخواهانه وی را برنتابیدند و او را به عنوان عنصری مزاحم محکوم به اخراج کردند.

163- نقش صالحان امت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 89 - 7

7- وجود انسان های شایسته و متعالی در هر عصر و در میان هر گروه، مایه اتمام حجت خداوند بر دیگران است.

و یوم نبعث فی کلّ أُمَّةٍ شَهِیدًا عَلَیْهِمْ مِنْ أَنْفُسِهِمْ

برداشت فوق، بر اساس این احتمال است که منظور از شهادت و گواهی، شهادت و گواهی قولی نباشد؛ بلکه شهادت عملی باشد؛ یعنی، وجود صالحان خود وسیله ای قرار گیرد برای اتمام حجت بر دیگران و اینکه آنان نیز می توانند صالح باشند.

ص: 194

164- نگرانی صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 8 - 16

16 - مؤمنان دارای عمل صالح ، هراسان از فرجام خویش و نگران از کوتاهی در برابر عظمت خداوند

الذین ءامنوا و عملوا الصلحت . . . ذلک لمن خشی ربّه

ترس از خداوند، به معنای نگرانی و هراس از فرجام خویش هنگام روبه رو شدن با او است.

165- نوح (ع) از صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 85 - 3

3 - ابراهیم، اسحاق، یعقوب، نوح، داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی، هارون، زکریا، یحیی، عیسی و الیاس (ع) از صالحان بودند.

ووهبنا له . . . کل من الصلحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 10 - 4

4 - حضرت نوح و لوط (ع) ، دو بنده صالح و شایسته خداوند

عبدین من عبادنا صلحین

166- نهی از صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 11 - 7

7 - احتمال درستی افراد ، کافی در مُجاز نبودن نهی آنان

أرءیت الذی ینهی . . . أرءیت إن کان علی الهدی

167- وراثت صالحان

1- به ارث بردن زمین و تسلط بر منافع آن به وسیله بندگان صالح ، امری ثبت شده در کتاب تورات و زبور

و لقد كتبنا في الزبور من بعد الذكر أن الأرض يرثها عبادي الصالحون

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که: 1- الف و لام «الزبور» برای عهد و مقصود از آن کتاب آسمانی داوود(ع) باشد؛ چنان که در آیه 163، سوره «نساء» آمده است (و آتینا داوود زبوراً)؛ 2- مقصود از «الذکر» تورات باشد؛ چنان که این نام در قرآن

بر تورات اطلاق شده است (انبیاء، آیه 48); 3- «من بعد الذکر» متعلق به «کتبنا» باشد.

7- بشارت خداوند به وراثت بهشت برای بندگان صالح خویش

أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از «الأرض» بهشت باشد، چنان که در برخی از آیات به صراحت چنین آمده است: «و اورثنا الأرض نتبؤاً من الجته حيث نشاء فنعم أجر العاملين» (سوره زمر (39) آیه 74).

168- وعده به صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 88 - 1

1- ذوالقرنین ، به اعطای پاداش نیک ، به مؤمنان نیک کردار ، وعده داد .

و أمّا من ءامن و عمل صلحاً فله جزاء الحسنی

«جزاء» حال است و بیان این که رفتار نیکو (الحسنی) پاداش ایمان و عمل صالح شخص است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 55 - 3,9,10,14,16,19,20

3- خداوند ، شکست و هلاکت کافران و مشرکان حاکم و جایگزین آنان شدن را ، به مؤمنان نیکوکار صدراسلام ، وعده کرده است .

وعد الله الذين ءامنوا منكم و عملوا الصلحت لیستخلفنهم فی الأرض

9- خداوند ، استقرار و تثبیت دین مورد پسند خویش را به مؤمنان نیکوکار صدراسلام ، وعده کرده است .

وعد الله الذين ءامنوا منكم و عملوا الصلحت . . . و لیمکننّ لهم دینهم الذی ارتض

10 - وعده آکید خداوند به استقرار و تثبیت دین مورد پسند خویش به سود مؤمنان نیکوکار

وعد الله الذين ءامنوا منكم و عملوا الصلحت . . . و لیمکننّ لهم دینهم الذی ارتض

14 - تبدیل و جایگزین کردن ترس و اضطراب به امنیت و آرامش ، وعده خداوند به مؤمنان دارای عمل صالح

وعد الله الذين ءامنوا منكم و عملوا الصلحت . . . و لیبذلنهم من بعد خوفهم آمن

16 - وعده خداوند به مؤمنان نیکوکار صدراسلام ، به تبدیل و دگرگون کردن ترس و اضطراب آنان به امنیت و آرامش

وعد الله الذين ءامنوا منكم و عملوا الصلحت . . . و لیبدلّهم من بعد خوفهم أمنً

19 - خداوند ، به مؤمنان نیکوکار وعده داده است که در کمال امنیت و آرامش و بی هیچ ترسی از دشمنان دیانت ، تنها خدا را عبادت کنند .

وعد الله الذين ءامنوا منكم و عملوا الصلحت . . . و لیبدلّهم من بعد خوفهم أمنً

برداشت یاد شده، مبتنی بر این است که جمله «یعبدوننی. . .» استینافیه و بیانگر نتیجه و بازتاب تبدیل ترس و اضطراب به امنیت و آرامش باشد؛ یعنی، مؤمنان آن چنان در امنیت و آرامش قرار می گیرند که بی هیچ ترس و اضطرابی از ناحیه دشمنان دیانت، به عبادت خدای واحد می پردازند.

20 - عبادت خدای واحد و دوری از شرک ، دلیل و سبب وعده کردن خداوند به مؤمنان صدراسلام برای اعطای خلافت ، پیروزی و امنیت به آنان

وعد الله الذين ءامنوا . . . یعبدوننی لایشركون بی شیئاً

ص: 196

برداشت فوق مبتنی بر این است که جمله «یعبدوننی...» حال برای ضمائر غایب گذشته و یا جمله ای استینافیه بیانیه باشد؛ که در هر صورت بیانگر علت و دلیل اعطای خلافت پیروزی و امنیت به مؤمنان از سوی خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 16 - 11

11- قبولی اعمال نیک و ورود در زمره بهشتیان ، وعده همیشگی و تخلف ناپذیر الهی به اهل تسلیم ، صلاح و شکر

وعد الصدق الذی کانوا یوعدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 43

43- وعده الهی به بهره مندی مؤمنان نیک کردار ، از مغفرت و پاداشی عظیم

وعد الله الذین ءامنوا و عملوا الصلحت منهم مغفره و اجرا عظیما

169- وعده پیروزی صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 55 - 4

4 - شکست کافران و پایان داده شدن به سلطه آنان و پیروزی مؤمنان دارای عمل صالح ، با در دست گرفتن اداره سرنوشت بشر در زمین ، وعده اکید خداوند

وعد الله الذین ءامنوا منکم و عملوا الصلحت لیستخلفنهم فی الأرض

170- وعده حاکمیت صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 55 - 2،4

2 - خلافت و سلطه در زمین و اداره آن ، وعده اکید خداوند به مؤمنان دارای عمل صالح

وعد الله الذین ءامنوا منکم و عملوا الصلحت لیستخلفنهم فی الأرض

4 - شکست کافران و پایان داده شدن به سلطه آنان و پیروزی مؤمنان دارای عمل صالح ، با در دست گرفتن اداره سرنوشت بشر در زمین ،

وعدہ اُکید خداوند

وعد اللہ الذین ءامنوا منکم و عملوا الصلحت لیستخلفنہم فی الأرض

171- وعدہ خلافت صالحان

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

12 - نور - 24 - 55 - 1،2

ص: 197

1 - خلافت و جانشین خود قرار دادن در زمین ، وعده اُکید خداوند به مؤمنان نیکوکار

وعد الله الذين ءامنوا منكم و عملوا الصلحت لیستخلفنهم فی الأرض

«خلافت»، به معنای نیابت از غیر است (مفردات راغب). در این که خلافت و نیابت در آیه شریفه، از طرف چه کسی و یا چه کسانی است، میان مفسران چند نظریه وجود دارد: 1- برخی آن را خلافت و جانشینی از خدا در زمین می دانند. 2- عده ای دیگر آن را نیابت و جانشینی اقوام هلاکت شده و یا شکست خورده می شمردند که با هلاکت و یا شکست آنان مؤمنان نیکوکار جانشین آنها در اداره سرزمین هایشان می شوند. برداشت یاد شده، مبتنی بر نظریه نخست است.

2 - خلافت و سلطه در زمین و اداره آن ، وعده اُکید خداوند به مؤمنان دارای عمل صالح

وعد الله الذين ءامنوا منكم و عملوا الصلحت لیستخلفنهم فی الأرض

172- وفور نعمت اخروی صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 40 - 4

4 - زنان و مردان مؤمن نیک کردار ، برخوردار از روزی ها و نعمت های بی اندازه و بسیار در بهشت

و من عمل صلحًا .. فأولئك یدخلون الجنة یرزقون فیها بغير حساب

173- وقت پاداش صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 30 - 2

2 - اعطای پاداش به مؤمنان و نیک کرداران در قیامت ، قبل از حسابرسی بدکرداران *

فأما الذين ءامنوا .. و أما الذين كفروا

برداشت یاد شده بدان احتمال است که تقدم در بیان، بیانگر تقدم خارجی نیز باشد.

174- ویژگیهای روزی اخروی صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 4 - 8

8- روزی مؤمنان دارای عمل صالح در قیامت ، از هرگونه رنج و منتی به دور است .

الذین ءامنوا .. أولئک لهم ... رزق کریم

مقصود از رزق کریم - چنان که در روح المعانی آمده است - روزی بی رنج و بی منت است؛ زیرا روزی ها یا با تلاش خود انسان ها به دست می آید که همراه با زحمت است و یا از سوی دیگران می رسد که نوعاً توأم با نوعی منت می باشد؛ ولی روزی خدا چنین نیست.

ص: 198

175- ویژگیهای صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 101 - 9

9- حلم و بردباری ، از ویژگی های انسان های صالح

رَبِّ هَب لِي مِنَ الصَّالِحِينَ . فبشترنه بغلم حلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 102 - 23

23 - صبر و شکیبایی ، از ویژگی های صالحان

رَبِّ هَب لِي مِنَ الصَّالِحِينَ . . . ستجدنی إن شاء الله من الصبرین

برداشت یاد شده از آن جا است که حضرت ابراهیم(ع)، از خداوند خواستار فرزندی صالح شد و خداوند به او، اسماعیل(ع) را عنایت کرد و این فرزند، خود را از صابران خواند.

176- هارون(ع) از صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 85 - 3

3- ابراهیم، اسحاق، یعقوب، نوح، داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی، هارون، زکریا، یحیی، عیسی و الیاس(ع) از صالحان بودند.

و وهبنا له . . . کل من الصلحین

177- هدایت صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 85 - 6

6- هدایت ویژه، پاداش خداوند به صالحان است.

کلا هدینا . . . کل من الصلحین

در آیه پیشین سخن از هدایت ویژه برای پیامبران بود و این آیه آنان را از زمره صالحان می‌شمارد. بنابراین وصف مذکور باید در حصول هدایت ویژه دارای نقش باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 9 - 4،7

4 - مؤمنان نیک کردار ، در کنف حمایت و هدایت مستمر و دایم الهی

إن الذین ءامنوا و عملوا الصلحت یهدیهم ربهم

7 - ربوبیت خداوند ، مقتضی دستگیری و هدایت پیوسته مؤمنان نیک کردار

إن الذین ءامنوا .. یهدیهم ربهم

ص: 199

178- همشینی اخروی با صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 101 - 22,23,24,25

22- زیستن با صالحان در سرای آخرت از نعمت های گران سنگ الهی است .

وَأَلْحَقَنِي بِالصَّالِحِينَ

جمله «أَلْحَقَنِي» پس از «توفنی مسلماً» می رساند که مراد از الحاق ، الحاق در قیامت و سرای آخرت است.

23- ملحق شدن به صالحان در سرای آخرت ، از تقاضا های یوسف (ع) در نیایشش به درگاه خداوند

وَأَلْحَقَنِي بِالصَّالِحِينَ

24- انسان باید برای تسلیم بودن در برابر خدا و عاقبت به خیر شدن و زیستن با صالحان در سرای آخرت ، دعا کرده و به درگاه خدا نیایش کند .

توفنی مسلماً و أَلْحَقَنِي بِالصَّالِحِينَ

25- پذیرش ولایت خداوند ، زمینه ساز تسلیم شدن در برابر خدا و شایسته بودن برای همزیستی با صالحان در سرای آخرت

أنت وليّ في الدنيا والأخره توفنی مسلماً و أَلْحَقَنِي بِالصَّالِحِينَ

179- همشینی با صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 69 - 1,6,9,12

1 - مصاحبت با پیامبران ، صدّیقان ، شاهدان و گواهان اعمال و صالحان ، پاداش اطاعت از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

و من يطع الله و الرسول . . . و الصّالحين

«صدّیق»، یعنی بسیار راستگو و شاید مبالغه بودن آن اشاره به صداقت آنان در گفتار و عمل باشد. برخی برآند که مقصود از صدیقین، اولین کسانی هستند که پیامبران را تصدیق کردند و شاهدان، یا به معنای کشته شدگان در راه خدا و یا گواهان بر اعمال انسانها و یا عالمان واقعی دین است.

6 - پیروان خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) ، از همشینیان بهشتی پیامبران ، صدّیقان ، شاهدان و صالحان خواهند بود .

و من يطع الله . . . فاولئك مع الذين انعم الله عليهم من النبيين . . . و الصالحين

چون مصاحبت و همنشینی با پیامبران برای همه پیروان آنان در دنیا تحقق نمی یابد، بنابراین زمان آن، آخرت و مکانش بهشت است.

9- همنشینی و مصاحبت با پیامبران ، صدیقین ، شاهدان و صالحان ، از نعمت های الهی در بهشت

فاولئك مع الذين انعم الله عليهم

از اینکه همنشینی با پیامبران و . . . پاداشی برای پیروان خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) شمرده شده است، برداشت فوق به دست می آید.

12- پیامبران ، صدیقین ، شاهدان و صالحان ، رفیقان و همنشینانی نیکو برای پیروان خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

و من يطع الله و الرسول . . . و حسن اولئك رفيقاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 200

1 - معاشرت و همنشینی با پیامبران ، صدیقان ، شاهدان و صالحان ، دارای فضیلتی کامل

فاولئک مع الذین انعم الله علیهم من النبیین . . . ذلک الفضل من الله

بنابر اینکه «ذلک»، اشاره به معیت و رفاقت در آیه قبل باشد، و فضیلت کامل بر این مبناست که «الفضل» خبر برای «ذلک» باشد.

2 - معاشرت و همنشینی با پیامبران ، صدیقان ، شاهدان و صالحان ، تفضلی الهی برای اطاعت کنندگان از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

فاولئک مع الذین . . . ذلک الفضل من الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 71 - 5

5 - مجاهدان راه خدا ، همنشین با پیامبران ، صدیقان ، شاهدان و صالحان

فاولئک مع الذین انعم الله علیهم . . . یا ایها الذین امنوا خذوا حذرکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 84 - 5

5 - همنشینی و همراهی با صالحان آرمانی مقدس و ارزشمند

و نطمع ان یدخلنا ربنا مع القوم الصالحین

180- یحیی (ع) از صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 85 - 3

3 - ابراهیم، اسحاق، یعقوب، نوح، داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی، هارون، زکریا، یحیی، عیسی و الیاس (ع) از صالحان بودند.

و وهبنا له . . . کل من الصالحین

181- یعقوب (ع) از صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 85 - 3

3 - ابراهیم، اسحاق، یعقوب، نوح، داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی، هارون، زکریا، یحیی، عیسی و الیاس (ع) از صالحان بودند.

ووهبنا له .. کل من الصالحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 201

6- ابراهیم، یعقوب و اسحاق (ع)، از زمره صالحان اند.

و کلاً جعلنا صلحین

182- یوسف (ع) از صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 85 - 3

3- ابراهیم، اسحاق، یعقوب، نوح، داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی، هارون، زکریا، یحیی، عیسی و الیاس (ع) از صالحان بودند.

و وهبنا له... کل من الصلحین

183- یوسف (ع) و صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 101 - 23

23- ملحق شدن به صالحان در سرای آخرت، از تقاضای یوسف (ع) در نیایشش به درگاه خداوند

و ألحقنی بالصلحین

184- یونس (ع) از صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 86 - 2

2- اسماعیل، الیسع، یونس و لوط (ع)، از زمره صالحان و برخوردار از هدایت ویژه خداوند بودند.

کلاً هدینا... و من ذریته... کل من الصلحین... و إسمعیل و الیسع و یونس و لوطا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 50 - 4,5

4- یونس (ع)، به عنایت خداوند از صالحان کامل و راستین بود.

فجعلہ من الصالحین

5- برگزیدگی یونس (ع) به رسالت و از صالحان شدن او، جلوه عنایت و لطف ویژه خداوند به ایشان

لولا أن تدرکه نعمه . . . فجعله من الصالحین

ص: 202

1- استیذان قبل از نماز صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 58 - 2

2- بردگان ، باید برای ورود به اتاق و محل استراحت صاحبان خود ، در سه وقت اذن بطلبند : 1- پیش از نماز بامداد ، 2- به وقت استراحت نیمروزی (ظهر) ، 3- پس از نماز عشا (هنگام خواب شب) .

ليستئذنکم الذین ملکت أیمنکم .. ثلث مرّ من قبل صلوه الفجر و حين تضعون ثيابکم

2- اصحاب الجنه هنگام صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 21 - 1

1- صاحبان بوستان یمنی در سپیده صبح ، همدیگر را صدا زده و در یک جا اجتماع کردند .

فتنادوا مصبحین

«مصبح» (مفرد «مصبحین») به کسی گویند که در آغاز طلوع فجر (سپیده صبح) وارد شده باشد.

3- اهمیت صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 34 - 2

2- ظهور سپیده صبح ، از پدیده های عظیم و با اهمیت برای بشر

و الصبح إذا أسفر

4- اهمیت نافله صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 78 - 13

13- « عن أبي عبدالله (ع) انه سئل عن قول الله عزوجلّ: « وقرآن الفجر إن قرآن الفجر كان مشهوداً » قال: هو الركعتان قبل صلاة الفجر؛

از امام صادق(ع) درباره سخن خدای عزوجلّ «و قرآن الفجر إن قرآن الفجر كان مشهوداً» سؤال شد، حضرت در جواب فرمود: آن دو رکعت (نماز نافله)، قبل از نماز صبح است.».

5- اهمیت نماز صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 78 - 10، 6

6- اهمیت و جایگاه ویژه نماز صبح نسبت به سایر نمازها

أقم الصلوه . . . و قرآن الفجر إن قرآن الفجر كان مشهوداً

10- لزوم اهتمام به اقامه نماز صبح ، در منظر همگان و همراه با جماعت *

إن قرآن الفجر كان مشهوداً

احتمال دارد که ذکر صفت «مشهود» برای نماز صبح، نوعی تشویق به این باشد که شایسته است انجام آن در معرض شهود و دید همگان باشد. لازم به ذکر است که فعل «کان» در آیه برای تثبیت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 28 - 39

39- « عن أبي جعفر و أبي عبدالله عليهما السلام في قوله: « واصبر نفسك مع الذين يدعون ربهم بالغداة والعشي » قال: إنما عنى بها الصلاة؛

از امام باقر و امام صادق (عليهما السلام) در باره این سخن خدا: « . . . يدعون ربهم بالغداة والعشي » روایت شده که فرمود: همانا از تعبیر «خواندن خدا در صبح و عصر» نماز، قصد شده است.».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 25 - 6

6 - توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مبنی بر اقامه نماز در سپیده دم و پسین گاه

و اذکر اسم ربک بکره و أصیلاً

مقصود از ذکر در این آیه - بنابر نظر مفسران - ممکن است نماز باشد.

6- تسبیح خدا در صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 11 - 12، 15

12- زکریا (ع) با اشاره از قوم خویش خواست ، سپیده دم و پسین گاه به تسبیح خداوند پردازند .

فأوحى إليهم أن سبحوا بكرة و عشياً

«بکره» به فاصله بین نماز صبح و طلوع خورشید گفته می شود (لسان العرب). «عشياً» یا به معنای «ظهر تا غروب» است و

ص: 204

یا «آخر روز» و از برخی اهل لغت معانی دیگری نیز نقل شده است (لسان العرب).

15- سپیده دم و پسین گاه، زمان های مناسب برای تسبیح خداوند

أَنْ سَبَّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا

7- تسبیح خدا قبل از صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 39 - 5

5- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور تسبیح و ستایش پروردگار، قبل از طلوع خورشید و قبل از غروب آن

وَسَبَّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ

8- تسبیح در صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 36 - 10، 13

10 - منزل های عظمت یافته به اذن خداوند، محل تسبیح شبانه روزی مردمان شایسته است.

فِي بُيُوتِ أَذْنِ اللَّهِ أَنْ تَرْفَعَ... يَسْبَحُ لَهَا فِيهَا بِالْغَدْوِ وَالْأَصَالِ

13 - صبح و شب، موقعیت های بسیار مناسب برای تسبیح و تقدیس خداوند

يَسْبَحُ لَهَا فِيهَا بِالْغَدْوِ وَالْأَصَالِ

قید «بالغدو و الأصال» برای این نیست که تسبیح را به دو وقت صبح و شب مقید سازد. بنابراین اختصاص به ذکر یافتن این دو وقت از میان دیگر وقت ها بیانگر مناسب تر بودن آن دو، برای تسبیح و عبادت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 17 - 3، 4

3- تسبیح و تنزیه خداوند، در هر صبح و شام، لازم است.

فَسَبِّحْ لِلَّهِ حِينَ تَمْسُونَ وَحِينَ تَصْبِحُونَ

برداشت بالا، بنابراین است که «سبحان» بدل از فعل امر باشد.

4- صبح گاهان و شام گاهان، لحظه‌هایی ویژه و مناسب برای تسبیح و عبادت خدا است.

فسبحن الله حین تمسون و حین تصبحون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 42 - 3، 1

1 - مؤمنان، موظف به تسبیح خداوند در هر صبح و شام اند.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا... وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلاً

3- صبح گاهان و شام گاهان، وقت‌هایی مناسب برای ذکر و تسبیح خداوندند.

اذكروا الله... وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلاً

ص: 205

بنابراین که «بکره» و «أصیلاً» به همان معنای حقیقی خود به کار رفته باشند، نه معنای کنایه ای، معنای یاد شده فهمیده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 18 - 2،6

2 - کوه ها ، در هر صبح و شام با داوود (ع) به تسبیح خدا می پرداختند .

إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ

6 - شبانگاه و بامداد ، بهترین وقت برای تسبیح پروردگار جهان

يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ

برداشت یاد شده مبتنی بر این دیدگاه است که تصریح به شبانگاه و بامداد به خاطر خصوصیت ویژه ای باشد که در آن دو زمان وجود دارد و قهراً این خصوصیت می تواند حاکی از برتری و امتیاز آن دو وقت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 55 - 12،16

12 - توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبنی بر تسبیح همراه با حمد خدا در هر صبح و شام

وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْرَاقِ

16 - شبان گاهان و بامدادان ، دو وقت مناسب و شایسته برای ذکر خدا و تسبیح و حمد او

وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْرَاقِ

برداشت یاد شده، از اختصاص به ذکر یافتن دو وقت یاد شده برای تسبیح و حمد به دست می آید.

9- تشبیه به صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 46 - 1،2

1 - فاصله ولادت تا قیامت - در دیدگاه اهل محشر - فاصله ای ناچیز و همسان با عصر یک روز و یا وقت چاشت آن

كَأَنَّهُمْ .. لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحًى

مراد از «لَبْث» در «لم یلبثوا»، درنگی است که در دنیا و برزخ رخ می دهد. این زمان گرچه زیاد باشد، در مقایسه با آنچه انسان پس از حشر با آن مواجه خواهد شد، اندک است. برای «عشیّه» معانی متفاوتی ذکر شده است؛ از قبیل: «ظهر تا غروب»، «آخر روز» و «ظهر تا صبح فردا» (مصباح). «ضحی»؛ یعنی، گسترش نور خورشید و پهناور شدن روز (مفردات راغب). اضافه «ضحی» به «عشیّه»، برای بیان این نکته است که مقدار صبح یا عصر از یک روز مراد است.

2- فاصله قیامت و دنیا - هرچند طولانی باشد - در برابر عظمت حوادث قیامت ناچیز و بسان گذشت نیمروز از عمر دنیا است .

کأنهم .. لم یلبثوا إلاّ عشیّه أو ضحیها

مفاد «یرونها» ممکن است در ناچیز دیدن دوران گذشته، دخیل باشد؛ یعنی، دیدن قیامت و رخدادهای آن، این ذهنیت را در انسان ایجاد می کند که فاصله طولانی دنیا و برزخ، در نظر او اندک آید.

ص: 206

10- تشریح نماز صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 49 - 5

4- دستور نماز مغرب، عشا و صبح، به پیامبر (صلی الله علیه و آله) *

و من الیل فسبّحه و إدبر النجوم

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که «من الیل»، نظر به نماز مغرب و عشا و «إدبار النجوم» نظر به نماز صبح داشته باشد، چه این که «حین تقوم» در آیه شریفه قبل می تواند نظر به نماز نیمروز داشته باشد. بر این اساس نمازهای پنجگانه در این دو آیه، مورد اشاره قرار گرفته است.

5- «عن زراره، عن أبي جعفر (ع) قال: قلت له... «و إدبار النجوم» قال: ركعتان قبل الصبح...»؛

از زراره روایت شده که گفت: به امام باقر (ع) عرض کردم: ... [مراد از تسبیح در «إدبار النجوم» چیست؟ فرمود: مراد دو رکعت نماز قبل از صبح است].

11- تظاهر به نماز صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 78 - 10

10- لزوم اهتمام به اقامه نماز صبح، در منظر همگان و همراه با جماعت *

إن قرءان الفجر كان مشهودًا

احتمال دارد که ذکر صفت «مشهود» برای نماز صبح، نوعی تشویق به این باشد که شایسته است انجام آن در معرض شهود و دید همگان باشد. لازم به ذکر است که فعل «کان» در آیه برای تثبیت است.

12- جرای چهارپایان در صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 6 - 3,1

1- بردن دام ها در صبحگاهان به چرا و باز گرداندن آنان در پایان روز، دارای منظره ای زیبا و بهجت انگیز

و لکم فیہا جمال حین تریحون و حین تسرحون

3- زیبایی و جمال دام‌ها (شتر ، گاو و گوسفند) در شبانگاه به هنگام بازگشت از چراگاه ، بیشتر از صبحگاهان به هنگام رفتن به آن جاست .

و لکم فیہا جمال حین تریحون و حین تسرحون

روشن است که حیوانات، صبحگاهان خارج می‌شوند و شامگاهان برمی‌گردند و ترتیب ذکری معمولاً مناسب با ترتیب خارجی است؛ ولی در این جا ترتیب ذکری برخلاف ترتیب خارجی است و شاید نکته اش همان برداشت فوق باشد؛ خصوصاً که کلمه «حین» تکرار شده و آهنگ لفظ «تریحون» و «تسرحون» با آیات قبل و بعد سازگار است.

ص: 207

13- حمد در صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 55 - 16، 12

12 - توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبنی بر تسبیح همراه با حمد خدا در هر صبح و شام

و سَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْرَکِ

16 - شبان گاهان و بامدادان ، دو وقت مناسب و شایسته برای ذکر خدا و تسبیح و حمد او

و سَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْرَکِ

برداشت یاد شده، از اختصاص به ذکر یافتن دو وقت یادشده برای تسبیح و حمد به دست می آید.

14- خضوع سایه در صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 15 - 7

7- خضوع سایه ها در برابر خدا و فرمانبری آنها به هنگام صبح و عصر ، نمود بیشتر و روشن تری دارد .

و ظللهم بالغدو والأصال

«غدو» (جمع غده) به معنای صبحگاهها و «أصال» (جمع اصیل) به معنای عصرهاست. سجده سایه ها که به معنای پیروی آنها از قوانین الهی در تکوین است، در همه زمانهاست نه خصوص صبح و یا عصر. از این رو به نظر می رسد آوردن آن دو قید به خاطر وضوح و روشنی این دو هنگام برای فرمانبری سایه ها از قوانین الهی است.

15- دعا در صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 28 - 11، 8، 7

7- گروهی از مؤمنان عصر بعثت ، با وجود محرومیت های مادی ، همواره و در صبح و پسین ، بر دعا و نیایش خود به درگاه خداوند مراقبت داشتند .

الذین یدعون ربهم بالغدوه والعشیه

«غده» - براساس یکی از معانی ذکر شده در «قاموس» - به فاصله زمانی بین نماز صبح و طلوع خورشید گفته می شود و «عشی» را، برخی، «میان ظهر تا غروب» و برخی، «فاصله ظهر تا صبح فردا» معنی کرده اند. (ر.ک: المصباح المنیر).

8- سپیده دم و پسین، فرصت هایی مناسب برای دعا به درگاه خداوند است.

بالغدوه و العشی

مراد از «غده و عشی» ممکن است دو زمان مخصوص باشد و احتمال می رود تمام ساعات شبانه روز مورد نظر باشد. برداشت بالا، ناظر به نخستین معنا است.

11- خو گرفتن به دعا و نیایش در صبح و پسین، مایه ارجمندی نزد خداوند و شایستگی برای همنشینی با پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

ص: 208

و اصبر نفسک مع الذین یدعون ربّهم بالغدوه و العشیّ

فعل «یدعون» مضارع و برای استمرار است.

29- دعای خالصانه در سپیده دم و پسین ، نشانه حضور یاد خدا در قلب انسان است .

الذین یدعون ربّهم بالغدوه و العشیّ . . . و لاتطع من أغفلنا قلبه عن ذکرنا

16- ذکر خدا در صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 39 - 9

9- قبل از طلوع و غروب خورشید ، لحظه هایی مناسب برای یاد خدا *

و سبّح بحمد ربّک قبل طلوع الشمس و قبل الغروب

17- ذکر در صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 205 - 5,8

5- انسان ها باید در دل و جان به یاد خدا بوده و در هر صبح و عصر لب به ذکر او گشایند .

و اذکر ربک . . . بالغدو و الاصال

«غدوه» (مفرد غدو) به معنای صبح (زمان طلوع فجر تا طلوع خورشید) است. «أصال» جمع و یا جمع الجمع «اصیل» است و اصیل به زمان میان عصر تا مغرب گفته می شود. قابل ذکر است که «ال» در «الغدو» و «الأصال» برای استغراق است و افاده عموم می کند ; یعنی هر صبح و عصر .

8- یاد کردن خدا در هر صبح و عصر ، انسان را از زمره غافلان بیرون می کند .

و اذکر ربک . . . بالغدو و الاصال و لاتکن من الغفلین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 42 - 3

3- صبح گاهان و شام گاهان ، وقت هایی مناسب برای ذکر و تسبیح خداوندند .

اذكروا الله . . . و سَبِّحُوهُ بِكْرِهِ وَأَصِيلًا

بنابراین که «بکره» و «أصیلاً» به همان معنای حقیقی خود به کار رفته باشند، نه معنای کنایه ای، معنای یاد شده فهمیده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 55 - 16

16 - شبان گاهان و بامدادان ، دو وقت مناسب و شایسته برای ذکر خدا و تسبیح و حمد او

و سَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَرِ

برداشت یاد شده، از اختصاص به ذکر یافتن دو وقت یاد شده برای تسبیح و حمد به دست می آید.

ص: 209

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 25 - 5 - 1

1 - ذکر نام پروردگار و یاد او در سپیده دم و پسین گاه ، توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و اذکر اسم ربّک بکره و اُصیلاً

«بکره»، هم به فاصله میان نماز صبح و طلوع خورشید گفته می شود (لسان العرب) و هم به آغاز روز (مفردات راغب). «اُصیلاً» به فاصله میان عصر و مغرب گفته می شود (صحاح اللغه) و نیز به معنای آخر روز آمده است (العین). «ذکر» هم دو نوع است: ذکر با قلب و ذکر با زبان. (مفردات راغب)

5 - سپیده دم و پسین گاه ، از اوقات مناسب برای ذکر و یاد خداوند

و اذکر اسم ربّک بکره و اُصیلاً

اُصیلاً

18- زیبایی صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 18 - 3

3 - هنگام دمیدن صبح ، لحظه ای جالب و رضایت بخش

و الصبح إذا تنفّس

سوگند خداوند، حاکی از عظمت چیزی است که به آن یاد می شود. عظمت صبحدم در رابطه با انسان ها، فرحناک و به کام بودن آن است.

19- سوگند به صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 34 - 1

1 - سوگند خداوند به سپیده صبح

و الصبح إذا أسفر

عبارت «سفر الصبح» و یا «أسفر الصبح»، به معنای «أضواء» (روشن شد) و «أشرق» (درخشید) است. (قاموس المحيط)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 18 - 1،2

1 - سوگند خداوند به بامداد؛ زمانی که سپیده صبح در آسمان گسترده می شود.

و الصبح إذا تنفس

«تنفس روز» به معنای توسع و گسترده شدن آن است. (مفردات راغب)

2 - سوگند خداوند به سپیده دم؛ زمانی که نفس تازه کند.

و الصبح إذا تنفس

ص: 210

از معانی «تنفس» وارد ساختن نفس به درون و خارج ساختن آن است (مصباح). نفس تازه کردن صبح، کنایه از رفع موانع نور خورشید است؛ به گونه ای که گویا روز از حبس شب رها شده و در هوای آزاد نفس می کشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 19 - 5

5 - خداوند ، در تأکید بر مأموریت جبرئیل در ابلاغ قرآن به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به ستارگان و شب و سپیده دم سوگند یاد کرده است .

فَلَا أُقْسِمُ بِالْخَمْسِ . . . وَاللَّيْلِ . . . وَالصَّبْحِ . . . إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ

20- صبح در بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 62 - 7

7- در زندگی بهشتیان ، تنوع زمان (بامداد و پسین) وجود دارد .

لَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا

21- طلوع صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 96 - 1,5

1 - خداوند شکافنده صبح از دل تیره شب است.

فَالِقَ الْإِصْبَاحِ

5 - شکافته شدن صبح، آرامش شب و نظم و حساب خورشید و ماه، بر اساس برنامه ریزی خداوند عزیز و داناست.

فَالِقَ الْإِصْبَاحِ . . . ذَلِكْ تَقْدِيرَ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ

22- عبادت در صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 11 - 3

3- زکریا (ع)، در مدت سکوت سه روزه، دخول وقت عبادت را در صبح و عصر، با اشاره به مردم اعلام می کرد.

فخرج علی قومه من المحراب فأوحى إليهم أن سبحوا بكرة وعشيّاً

احتمال می رود جمله «فخرج . . .» در باره خروج زکریا(ع) در مدت سه روز باشد. در این صورت، «بکره و عشیّاً» ظرف برای فعل های «خرج» و «أوحى» خواهد بود و مفاد آیه چنین می شود: چون زکریا(ع) وظیفه اعلام دخول وقت عبادت را برعهده داشت، در صبح و عصر آن سه روز که نمی توانست با مردم سخن بگوید، دستور «سبحوا» را با اشاره به آنان تفهیم می کرد.

ص: 211

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 81 - 23، 28

23- صبحگاه ورود فرشتگان به دیار قوم لوط ، زمان مقرر شده برای نزول عذاب بر آن قوم

إن موعدهم الصبح

«ال» در «الصبح» جانشین مضاف الیه است. بنابراین «إن موعدهم الصبح»؛ یعنی: پگاه امشب ، زمان عذاب موعود قوم لوط می باشد.

28- « عن أبي بصير وغيره عن أحدهما عليهما السلام: . . . لما قال جبرئيل: «إنا رسل ربك» قال له لوط: يا جبرئيل عجل، قال: نعم، قال: يا جبرئيل عجل، قال: «إن موعدهم الصبح أليس الصبح بقریب» . . . فأدخل جناحه تحتها حتى إذا استعلت قلبها عليهم ورمى جدران المدینه بحجار من سجیل وسمعت إمرأه لوط الهده فهلكت منها؛

ابو بصیر و غیر او از امام باقر یا امام صادق -علیهما السلام- روایت کرده اند که فرمود: هنگامی که جبرئیل به لوط گفت: ما فرشتگان، فرستادگان پروردگار تو هستیم، لوط به او گفت: عجل کن، جبرئیل گفت: باشد. لوط گفت: عجل کن، جبرئیل گفت: «موعدهم هلاکت آنها صبح است، آیا صبح نزدیک نیست؟»... پس بال خود را به زیر زمین آن دیار فرو برد، آن گاه که آن آبادی بالا رفت آن را به روی آنان واژگون کرد و دیوارهای شهر را با سجیل (سنگ گِل) سنگباران کرد. همسر لوط صدای شدید فرو ریختن دیوارها را شنید و از آن صدا به هلاکت رسید».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 66 - 4

4- عذاب و هلاکت قوم لوط ، در صبحگاهان تحقق پذیرفت .

أن دابر هؤلاء مقطوع مصبحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 73 - 1

1- قوم لوط ، در پی اصرار بر تداوم انحراف جنسی خود ، صبحگاهان گرفتار صدایی وحشتناک و غرش سهمگین شدند .

قال هؤلاء بناتی . . . فأخذتهم الصیحه مشرقین

«صیحه» به معنای صدا بلند کردن و فریاد است و چون این صدا همراه با فزع و ترس است، از این رو به صدای وحشتناک و غرش

سهمگین تعبیر شده است. «شرق» (مصدر مشرقین) به معنای طلوع خورشید است. وزن فاعلی آن به معنای آنان داخل صبح شدند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 83 - 1

1- اصحاب حجر (قوم ثمود) پس از تکذیب رسولان و اعراض از معجزات و آیات الهی، صبحگاهان گرفتار صدای وحشتناک و غرش سهمگین شدند.

و لقد کذب أصحاب الحجر المرسلین . و آتینهم آیتنا ... معرضین ... فأخذتهم الصی

ص: 212

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 38 - 2, 1

1 - نزول عذاب بر قوم لوط ، در صبحگاهان

و لقد صبّحهم بکره عذاب مستقرّ

2 - وزش طوفان شن بر قوم لوط ، در نخستین ساعات روز

إنا أرسلنا عليهم حاصبًا .. و لقد صبّحهم بکره عذاب

24- عظمت صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 34 - 2

2 - ظهور سپیده صبح ، از پدیده های عظیم و با اهمیت برای بشر

و الصبح إذا أسفر

25- غار اصحاب کف که هنگام صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کف - 18 - 17 - 1

1- غار اصحاب کف ، به گونه ای بود که خورشید ، صبح گاهان به سمت راست آن و عصر ، به جانب چپ آن می تابید .

و تری الشمس إذا طلعت تزور عن كهفهم ذات اليمين و إذا غربت تقرضهم ذات الشمال

«تزاوّر» به معنای منحرف شدن و مایل گشتن است (لسان العرب). بنابراین، مفاد عبارت «إذا طلعت تزاور عن كهفهم...» این است که خورشید، به هنگام طلوع، به جانب راست غار متمایل می گشت. «قرض» به معنای بریدن و قطع کردن است، از این رو، جمله «و إذا غربت تقرضهم ذات الشمال» یعنی، خورشید، به هنگام غروب، در جانب چپ از آنان درمی گذشت.

26- فضیلت نماز صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 27

27 - « عن النبي (صلى الله عليه وآله) في قوله: « وسبح بحمد ربك قبل طلوع الشمس وقبل غروبها » قال: « قبل طلوع الشمس »
صلاة الصبح « وقبل غروبها » صلاة العصر؛

از نبی اکرم (صلی الله علیه و آله) روایت شده که در باره قول خدا: « وسبح بحمد ربك قبل طلوع الشمس وقبل غروبها » فرمود: قبل طلوع
الشمس « [وقت] نماز صبح است و «قبل غروبها» [وقت] نماز عصر است».

ص: 213

27- گواهان نماز صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 78 - 15

15- « عن إسحاق بن عمار قال : قلت لأبي عبد الله (ع) : أخبرني بأفضل المواقيت في صلاة الفجر؟ فقال : مع طلوع الفجر ان الله عزّوجلّ يقول : « وقرآن الفجر إن قرآن الفجر كان مشهوداً » یعنی صلاة الفجر تشهده ملائکه الليل و ملائکه النهار فإذا صلّى العبد الصبح مع طلوع الفجر ثبتت له مرتّین اثبت ها ملائکه الليل و ملائکه النهار ;

اسحاق بن عمار گوید: به امام صادق(ع) عرض کردم: مرا از با فضیلت ترین اوقات نماز صبح خبر ده، حضرت فرمود: نمازی است که همگام با طلوع فجر باشد. همانا خداوند - عزّوجلّ - می فرماید: « وقرآن الفجر إن قرآن الفجر كان مشهوداً » مقصود نماز طلوع فجر است که فرشتگان مأمور شب و فرشتگان مأمور روز همگی با هم در آن هنگام حضور دارند و بر آن شهادت می دهند. پس زمانی که بنده نماز صبح را همگام با طلوع فجر به جا می آورد، نماز صبح او دو بار ثبت می شود: یک بار [توسط] فرشتگان مأمور شب و بار دیگر [به وسیله] فرشتگان مأمور روز».

28- مناجات در صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 52 - 9، 5

5- حضور مؤمنانی در اطراف پیامبر(صلی الله علیه و آله) که هر بامداد و شامگاه به درگاه خداوند نیایش خالصانه داشتند.

و لا تطرد الذين يدعون ربهم بالغدوة والعشيّ يريدون وجهه

9- بامدادان و شامگاهان، فرصتهایی مناسب برای نیایش و دعاست.

يدعون ربهم بالغدوة والعشيّ

29- نظارت بر نماز صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 78 - 9

9- نماز صبح در اول فجر ، مورد شهود و نظاره ای ویژه

إن قرءان الفجر كان مشهوداً

چنان که از روایات استفاده می شود «شهود ویژه» عبارت است از شهود ملائکه شب و ملائکه روز که هر دوی آنان، شاهد نماز صبح نمازگزارند.

30- نماز صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 39 - 10

10 - « عن النبی (صلی الله علیه و آله) فی قوله « و سبح بحمد ربک قبل طلوع الشمس و قبل الغروب » قال : قبل طلوع الشمس صلاه

ص: 214

الصباح ، و قبل الغروب صلاه العصر ؛

از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) درباره سخن خداوند «و سیح بحمد ربک قبل طلوع الشمس . . .» روایت شده است که فرمود: [مراد از تسبیح] قبل از طلوع خورشید «نماز صبح» و [مراد از تسبیح] قبل از غروب «نماز عصر» است.

31- نماز صبح با جماعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 78 - 10

10- لزوم اهتمام به اقامه نماز صبح ، در منظر همگان و همراه با جماعت *

إن قرءان الفجر كان مشهودًا

احتمال دارد که ذکر صفت «مشهود» برای نماز صبح، نوعی تشویق به این باشد که شایسته است انجام آن در معرض شهود و دید همگان باشد. لازم به ذکر است که فعل «کان» در آیه برای تثبیت است.

32- وقت فضیلت نماز صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 78 - 15، 8

8- مطلوبیت و فضیلت اقامه نماز صبح در اول وقت (طلوع فجر)

و قرءان الفجر

با اینکه وقت نماز صبح نیز موسع است و از طلوع فجر تا طلوع آفتاب مجال دارد، اضافه شدن نماز به «فجر» اهمیت و فضیلت اول وقت را می رساند.

15- « عن إسحاق بن عمار قال : قلت لأبي عبد الله (ع) : أخبرني بأفضل المواقيت في صلاة الفجر ؟ فقال : مع طلوع الفجر ان الله عزّوجلّ يقول : « و قرآن الفجر إن قرآن الفجر كان مشهوداً » یعنی صلاه الفجر تشهده ملائکه الليل و ملائکه النهار فإذا صلّى العبد الصبح مع طلوع الفجر ثبتت له مرتّين اثبت ها ملائکه الليل و ملائکه النهار ؛

اسحاق بن عمار گوید: به امام صادق (ع) عرض کردم: مرا از با فضیلت ترین اوقات نماز صبح خبر ده، حضرت فرمود: نمازی است که همگام با طلوع فجر باشد. همانا خداوند - عزّوجلّ - می فرماید: « و قرآن الفجر إن قرآن الفجر كان مشهوداً » مقصود نماز طلوع فجر است که فرشتگان مأمور شب و فرشتگان مأمور روز همگی با هم در آن هنگام حضور دارند و بر آن شهادت می دهند. پس زمانی که بنده نماز صبح را همگام با طلوع فجر به جا می آورد، نماز صبح او دو بار ثبت می شود: یک بار [توسط] فرشتگان مأمور شب و بار دیگر [به

وسيله [فرشتگان مأمور روز]».

33- وقت نماز صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 187 - 37

37 - « عن علی بن مهزیار قال : کتب ابوالحسن بن الحصین إلى أبی جعفر الثانی (ع) معی جعلت فداک ، قد اختلفت

ص: 215

موالوک فی صلاه الفجر فمنهم من یصلی إذا طلع الفجر الأول المستطیل فی السماء و منهم من یصلی إذا اعترض فی أسفل الأفق و استبان . . . فکتب (ع) بخطه و قرأته : الفجر - یرحمک الله - هو الخیط الأبیض المتعرض لیس هو الأبیض صعداً . . . فقال : کلوا واشربوا حتی یتبین لکم الخیط الأبیض من الخیط الأسود من الفجر . . . ;

علی بن مهزیار می گوید: ابوالحسن بن حصین در نامه ای که توسط من به امام جواد(ع) فرستاد، نوشت: فدایت شوم، دوستان و شیعیان شما در وقت نماز صبح اختلاف دارند؛ گروهی از آنان، وقتی سپیده اول (فجر کاذب) که در آسمان کشیده می شود طلوع نمود، نماز صبح می خوانند و بعضی نیز وقتی سپیده در پایین افق پخش و آشکار شد نماز می خوانند. امام (ع) با خط خود نوشت و من آن را خواندم که فجر همان نوار سفیدی است که در عرض افق ظاهر می شود و آن سفیدی که به طرف بالا می رود نیست؛ خداوند فرموده: کلوا واشربوا حتی یتبین لکم الخیط الأبیض من الخیط الأسود من الفجر».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 114 - 2,14

2- دو طرف روز (صبح و عصر یا صبح و مغرب) و اوایل شب، از اوقات مقرر شده برای نماز است.

و أقم الصلوه طرفی النهار و زلفاً من الیل

«طرف» به معنای جانب و ناحیه است. دو جانب روز منطبق است بر صبح و عصر و یا صبح و مغرب. «زُلف» (جمع زلفه) به معنای ساعات اولیه شب است که وقت نماز مغرب و عشا می باشد.

14- «عن أبی جعفر (ع) [فی حدیث] : . . . و قال تبارک و تعالی : . . . «أقم الصلاه طرفی النهار» و طرفاه صلاه المغرب و الغداه . « و زلفاً من اللیل » فهی صلاه العشاء الآخره . . . ;

از امام باقر(ع) ضمن حدیثی روایت شده است: . . . خداوند تبارک و تعالی فرمود: «أقم الصلاه طرفی النهار» دو طرف آن، نماز مغرب و صبح است. [و فرمود] «زلفاً من اللیل» آن نماز عشاء است. . . .».

34- هجوم در صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 3 - 2,1

1 - سوگند خداوند، به اسبان مجاهدان که هنگام صبحدم بر دشمنان تاخته و آنان را غافلگیر کرده اند.

فالمغیرت صبحاً

«اغاره» (مصدر «مغیرات»)، به معنای تاختن سریع اسب برای غارت کردن یا غیر آن است (قاموس). «صبحاً» ظرف و تاختن در صبحگاه، کنایه از غافلگیر کردن دشمن است.

2- هجوم غافلگیرانه بر دشمن در صبحگاه ، پس از حرکت سریع سپاهیان در شب ، شیوه ای کارساز در جهاد

فالمغیرت صبحاً

35- هلاکت در صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 67 - 9

9- کفرپیشگان قوم نمود ، شب هنگام به عذاب گرفتار شدند و در صبحگاه به هلاکت رسیدند . *

ص: 216

فأصبحوا في ديرههم جثمين

چنان چه «أصبحوا» به معنای «دخلوا في الصباح» باشد دلالت می کند که هلاکت آنان ، در صبحدم بوده است. در نتیجه صیحه و غرش - به قرینه فاء در «فأصبحوا» - پیش از صبح؛ یعنی در شب بر قوم ثمود نازل شده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 94 - 13

13- کفرپیشگان قوم شعیب ، شب هنگام به عذاب گرفتار شدند و در صبحگاهش به هلاکت رسیدند .

فأصبحوا في ديرههم جثمين

«أصبحوا» می تواند به معنای «دخلوا في الصباح» (به صبح وارد شدند) باشد و نیز می تواند به معنای «صاروا» (شدند و گشتند) باشد. بر اساس معنای نخست، جمله «فأصبحوا» دلالت می کند که هلاکت قوم شعیب در آغاز صبحدم بوده است و صیحه و غرش - به قرینه «فاء» در «فأصبحوا» - پیش از صبح؛ یعنی، در شب تحقق یافته است.

صبحگاهان

36- سوگند به صبحگاهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 1 - 93 - 1، 2

1 - سوگند خداوند ، به چاشت گاه و به گسترش نور خورشید در آن زمان

و الضحی

«ضحی» در معانی گسترش نور خورشید و «پهناور شدن روز» (مفردات راغب) و «اندکی پس از بالا آمدن روز» (قاموس) به کار می رود.

2- وقت چاشت و زمان پرتو افشانی خورشید ، دارای عظمتی در خور سوگند خداوند

و الضحی

37- عظمت صبحگاهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 1 - 93 - 2

2- وقت چاشت و زمان پرتو افشانی خورشید ، دارای عظمتی در خور سوگند خداوند

والضحی

38- مدبر صبحگاهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فلق - 113 - 1 - 3,5

ص: 217

3 - خداوند ، تدبیرکننده صبحدم و صاحب اختیار طلوع فجر است .

ربّ الفلق

«فلق»، به معنای صبح یا فجر است (قاموس). تناسب این کلمه با معنای «فَلَق» (شکافتن)، از این جهت است که طلوع فجر، تاریکی را می شکافد.

5 - توصیف خداوند به « تدبیرکننده صبحدم » ، از آداب استعاذه به خداوند

قل أعوذ بربّ الفلق

ص: 218

10- صبر

1- صبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 125 - 4

4 - دعوت و تشویق اهل ایمان به پیشه ساختن صبر و تقوا، در رویارویی با دشمن

ان تصبروا و تتقوا و یأتوکم من فورهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 146 - 12، 15

12 - خداوند دوستدار پایمردان در جنگ و شکیبایان در برابر هجوم حوادث آن

فما وهنوا لما اصابهم فی سبیل اللّٰه... و اللّٰه یحبّ الصّابرين

15 - ناشکیبایی در برابر هجوم حوادث، از عوامل عمده شکست مردم در عرصه های زندگی

و کاین من نبیّ قاتل... فما وهنوا... و اللّٰه یحبّ الصّابرين

2- آثار بی صبری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 60 - 8

8 - ناشکیبایی در برابر دشمن، زمینه خفیف و خوار شدن است. *

فاصبر... و لایستخفّنک الذین لایوقنون

احتمال دارد مراد از «إستخفاف» خفیف کردن و موهون کردن باشد، چنان چه در لسان العرب آمده است: «واستخفّه: طَلَبَ خِفَّتَهُ». ذکر «و لایستخفّنک» پس از دستور به صبر، می تواند اشاره به این حقیقت باشد که عدم صبر، خفت می آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 19 - 4

4- زر اندوزی و انباشتن ثروت ، برخاسته از روح ناشکیبایی و آزمندی انسان

و جمع فأوعی . إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا

جمله «إِنَّ الْإِنْسَانَ ..»، می تواند در مقام تعلیل برای جمله قبلی (و جمع فأوعی) باشد. برداشت یاد شده، براساس این نکته

ص: 219

است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 20 - 3

3 - بی صبری و ناشکیبایی در برابر شرور و بدی ها ، نشانه وجود خصلت حرص و آزمندی در انسان است .

إِنَّ الْإِنْسَانَ خَلْقٌ هَلُوعًا . إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا

برداشت یاد شده، از آن جا است که عبارت «إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا»، می تواند توضیح صفت «هلوع» و نیز بیان نشانه های آن باشد؛ زیرا حریص، فزون طلب است و چون شرور، مانع نیل به این خواسته است، قهراً در برابر آن ناشکیبا خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 24 - 10

10 - ضعف روح صبر و شکیبایی ، از موجبات عدول از مواضع دینی و تسلیم و سازش در برابر خواسته های گناه پیشگان و بیگانگان کافر

فاصبر لحکم ربّک و لاتطع منهم ءاثماً أو کفوراً

از توصیف شدن پیامبر (صلی الله علیه و آله) به صبر و شکیبایی در امر رسالت - پیش از دریافت هشدار نسبت به اطاعت از گروه های گناه کار و ناسپاس - مطلب یاد شده به دست می آید.

3- آثار ترک تبلیغ صبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عصر - 103 - 3 - 4

4 - کفرورزی ، ترک عمل صالح و بی اعتنایی به ترویج حق و صبر ، زیان کاری است .

لَفِي خَسْرٍ . إِلَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَّصُوا بِالحَقِّ وَتَوَّصُوا بِالصَّبْرِ

4- آثار ترک صبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 200 - 13

13 - بی صبری در برابر مشکلات ، سستی در مقابل دشمنان و حفاظت نکردن از مرز های کشور اسلامی ، بی تقوایی است .

اصبروا وصابروا ورابطوا واتقوا الله

5- آثار صبر

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

1 - بقرہ - 2 - 45 - 3,4,5

ص: 220

3 - پیشه ساختن صبر و اقامه نماز ، طریق های موفقیت و پیروزی بر مشکلات و ناملازمات

و استعینوا بالصبر و الصلوه

4 - صبر و نماز وسایلی کارساز برای موفقیت در انجام دستور های خدا (ایمان به قرآن ، وفا به عهد های الهی و . . .)

أوفوا بعهدی . . . و استعینوا بالصبر و الصلوه

با توجه به آیه های قبل می توان گفت: متعلق «استعینوا» فرامینی است که در آن آیه ها بیان شد؛ یعنی: و استعینوا علی ما امرتکم به و نهیتکم عنه بالصبر و الصلاه.

5 - صبر و نماز عوامل کارآمد برای موفق شدن در پرهیز از محرمات الهی (کفر به قرآن ، دین فروشی ، کتمان حق و . . .)

و لاتکونوا أول کافر به . . . و استعینوا بالصبر و الصلوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 153 - 3،4،6،7

3 - پیشه ساختن صبر و اقامه نماز ، دو طریق کارساز برای موفقیت و پیروزی بر مشکلات و ناملازمات راه ایمان

یأیها الذین ءامنوا استعینوا بالصبر و الصلوه

4 - صبر و نماز ، عامل جلب حمایت های الهی است .

یأیها الذین ءامنوا استعینوا بالصبر و الصلوه

6 - صبر و نماز ، مددکار مؤمنان برای به یاد خدا بودن و زدودن غفلت ایشان از یاد خداوند است . *

فاذکرونی أذکرکم . . . یأیها الذین ءامنوا استعینوا بالصبر و الصلوه

برداشت فوق و نیز برداشت بعدی، بیانگر وجه ارتباط میان آیه مورد بحث و آیه پیشین است؛ یعنی، آیه مورد بحث در حقیقت رهنمودی است برای اینکه، چگونه می توان غفلت از یاد خدا را، از دلها زدود و روحیه سپاسگزاری در برابر خداوند را، در قلبها گنجانید.

7 - صبر و نماز دو عامل کارساز برای ایجاد روحیه سپاسگزاری به درگاه خدا و دوری از کفرورزی به او *

و اشکروالی و لاتکفرون. یأیها الذین ءامنوا استعینوا بالصبر و الصلوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - پیشه ساختن صبر و برپایی نماز ، دو وسیله کارساز برای تحمل ترس ها ، گرسنگی ها ، زیان های مالی و جانی و کمبود های به وجود آمده برای سالکان راه ایمان

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ . . . وَ لَنُبَلِّغَنَّكُمْ أَشْيَاءَ مِّنَ الْخَوْفِ . . . وَ ا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

31 - پیکارگران صابر و استوار ، از سوی خداوند مأذون به پیروزی و غلبه بر دشمنانند . *

كَمْ مِّن فِتْنَةٍ . . . بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ

جمله «والله مع الصّابرين» می تواند بیانی باشد برای «بإذن الله»؛ یعنی شکیبایان در نبرد، عامل جلب اذن الهی برای پیروزی و غلبه هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - صبر، ثبات قدم و نصرت الهی، از عوامل پیروزی بر دشمنان

قالوا ربنا افرغ علينا صبراً... فهزموهم باذن الله

فاء تفریع در «فهم موهم» بیانگر این است که پیروزی اهل ایمان و هزیمت جالوتیان، نتیجه مطالب گذشته (صبر، ثبات قدم و...) بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 120 - 6،8

6 - صبر و تقوای اهل ایمان، موجب ایمن شدن آنان در برابر توطئه ها و دسیسه دشمنان

وان تصبروا و تقوا لا یضركم کیدهم شیئاً

8 - صبر و پایداری در برابر ناگواری های ناشی از قطع رابطه دوستی با دشمنان دین، عامل مصون ماندن جامعه ایمانی از کید و خیانت آنان

لا تتخذوا بطانه من دونکم... و ان تصبروا و تقوا لا یضركم کیدهم شیئاً

در برداشت فوق، متعلق «تقوا» به قرینه صدر آیه، پرهیز از دوستی با دشمنان گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 125 - 2،3،13

2 - صبر و تقوای مؤمنان، دو عامل اساسی فرود آمدن فرشتگان امدادگر، به هنگام یورش شتابان دشمن

ان تصبروا و تقوا و یأتوکم من فورهم هذا یمددکم ربکم

3 - در هنگام ضرورت (همانند یورش شتابان دشمنان دین)، صبر و تقوا، تضمین کننده نزول فرشتگان برای امداد مؤمنان

ان تصبروا و تقوا و یأتوکم من فورهم هذا یمددکم ربکم بخسمة الاف

13 - مشکلات و اضطراب، زمینه امداد های ویژه غیبی برای مؤمنان صابر و تقوایی

ان تصبروا و تقوا و یأتوکم من فورهم هذا یمددکم ربکم

جمله «و یأتوكم من فورهم هذا»، می تواند اشاره به موارد اضطرار باشد و شرطی برای امداد خداوند به وسیله فرشتگانی که به نفع مسلمانان به پیکار برخیزند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 145 - 12

12 - جهاد و مقاومت در جنگ ، موجب برخورداری از پاداش دنیوی و اخروی

و لَمَّا يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمُ الصَّابِرِينَ . . . و من یرد ثواب الدنیا

با توجّه به آیات قبل، از مصادیق مورد نظر برای اعمال خیر، جهاد و مبارزه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 148 - 14

14 - جهاد ، صبر ، دعا ، استغفار و بینش خدامحوری ، از عوامل جلب محبت الهی

قاتل معه . . . و الله یحبّ الصّابرين . . . ربّنا اغفر لنا . . . و انصرنا . . . و الله

ص: 222

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 173 - 13

13 - دستیابی به صفت توکل و اعتماد کامل به کفایت خداوند ، در گرو اطاعت از خدا و رسول ، پیشه ساختن صبر و تقوا و نیکوکاری است .

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ ... لِلَّذِينَ احْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقُوا ... وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَ

به نظر می رسد صفات یاد شده در آیه قبل ، رهنمودی باشد برای رسیدن آدمی به مقامی که خداوند را وکیل خود دانسته و به کفایت او مطمئن گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 174 - 14

14 - ایمان به خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اطاعت از آنان ، صبر و جهاد ، تقوا و احسان و توکل ، موجب رضایت کامل الهی و برخوردار شدن از فضل بزرگ وی

الْمُؤْمِنِينَ. الَّذِينَ اسْتَجَابُوا ... وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 186 - 20,22

20 - صبر توأم با تقوا ، شرط موفقیت در آزمایش های الهی

لَتَبْلُوَنَّ ... وَان تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ

22 - صبر توأم با تقوا ، دژ مستحکم مؤمنان در برابر آزار های دشمنان

وَلتَسْمَعَنَّ ... وَان تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ

در برداشت فوق ، «عزم» به معنای محکم گرفته شده ، چنانچه مجمع البیان نقل کرده است که: قیل من محکم الامور.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 200 - 6,10,11,18

6 - صبر در برابر مشکلات ، زمینه ساز پایداری در برابر دشمن *

یا ایّها الذّین امنوا اصبروا و صابروا

تقدّم ذکری «اصبروا» بر «صابروا»، می تواند حاکی از این معنا باشد که تا در برابر مشکلات فردی صبور نباشید، نمی توانید در مقابل دشمنان دین مقاومت کنید.

10 - صبر و شکیبایی، زمینه ای برای استحکام پیوند های اجتماعی

اصبروا و صابروا و رابطوا

بیان لزوم ارتباط و هماهنگی افراد با یکدیگر، پس از طرح ضرورت صبر و شکیبایی، می تواند اشاره به نفس صبر در ایجاد ارتباط و پیوند بین افراد جامعه ایمانی داشته باشد.

11 - حفاظت از مرز های کشور اسلامی، در گرو صبر و شکیبایی مسلمانان

یا ایّها الذّین امنوا اصبروا و صابروا و رابطوا

بر این مبنا که «رابطوا»، به معنای لزوم مرزبانی باشد، تقدّم صبر بر آن حکایت از نقش صبر در حفاظت از مرزها دارد.

18 - صبر در برابر مشکلات، مقاومت در برابر دشمن، حفاظت از مرز های جامعه اسلامی و تقوای پیشگی، زمینه پیروزی و سعادت

ص: 223

يا ايّها الّذين امنوا اصبروا و صابروا و رابطوا لعلّكم تفلحون

«فلاح»، به معنای نیل به نجات و پیروزی است (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 34 - 6، 7، 10، 12، 16

6 - پیروزی، پایانی شیرین برای صبر انبیا در برابر تکذیب و آزار مخالفان بود.

فصبروا علی ما کذبوا و أذوا حتی أتهم نصرنا

7 - نوید خداوند به یاری پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) در صورت پایداری و مقاومت

و لقد کذبت رسل من قبلک فصبروا... حتی أتهم نصرنا

10 - نوید الهی به نصرت مؤمنان در سایه صبر و مقاومت

و لقد کذبت... فصبروا علی ما کذبوا و أذوا حتی أتهم نصرنا

12 - تحقق اهداف و رسالت انبیا و پیمودن راه حق، مستلزم تحمل مشکلات است.

قد نعلم انه لیحزنک الذی یقولون... لقد کذبت رسل من قبلک فصبروا... حتی أتهم نصرنا

16 - پیروزی در سایه صبر و مقاومت، سنت تغییرناپذیر خداوند است.

فصبروا علی ما کذبوا و أذوا حتی أتهم نصرنا و لا مبدل لکلمت اللّهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 87 - 4

4 - صبر در راه ایمان، مقدمه پیروزی و مایه فرارسیدن فرج از جانب خداوند

فاصبروا حتی یحکم اللّهُ بیننا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 128 - 8

8 - حاکمیت مؤمنان بر زمین در گرو استعانت آنان از خدا و صبر ایشان در طریق ایمان است.

استعينوا باللّه و اصبروا إنّ الأرض لله يورثها من يشاء من عباده

چون موسی (ع) پیش از بشارت به نابودی فرعونیان و حاکمیت یافتن بنی اسرائیل مردمش را به استعانت جستن از خدا و صبر فراخوانده است، معلوم می شود این دو فضیلت از شرایط تحقق آن وعده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 137 - 13، 12

12 - صبر و مقاومت بنی اسرائیل زمان موسی در برابر ستمگری های فرعون ، موجب تحقق وعده الهی بر پیروزی آنان و نابودی دشمنانشان

و تمت کلمت ربک الحسنی علی بنی اسرائیل بما صبروا

حرف «باء» در «بما صبروا» سببیه است و «ما»، مصدریه. یعنی: «تمت ... بسبب صبرهم».

13 - صبر و مقاومت مستضعفان شرط تحقق امداد های الهی برای پیروزی آنان است .

تمت کلمت ربک .. بما صبروا

ص: 224

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 6,7

6- انجام کار های شایسته و پیشه ساختن صبر ، آدمی را از روحیه ای مقاوم بهره مند خواهد ساخت و از تزلزل روحی و روانی نجات خواهد داد .

إِنَّهُ لِيُنْزِلَ كُفُورًا... إِنَّهُ لَفَرِحَ فَخُورًا. إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمَلُوا الصَّالِحَاتِ

آیه نهم و دهم ، بیانگر این بود که: انسانها تحت تأثیر کمترین رفاه و محنت متزلزل شده و خود باخته می شوند و آیه مورد بحث ، صابرا نی را که اعمال شایسته انجام می دهند ، از این خصلت استثنا کرده است.

7- موفقیت در آزمون های الهی ، در گرو صبرپیشگی و انجام کار های شایسته است .

لِيَلْبِغَكُمْ أَجْرًا أَحْسَنَ عَمَلًا... لَنْ أَذِقْنَا الْإِنْسَانَ... إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمَلُوا الصَّالِحَاتِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 49 - 12

12- صبر و تقوا ، دو شرط اساسی برای پیروزی نهایی بر کافران و نایل شدن به فرجامی نیکوست .

فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَقَبَةَ لِلْمُتَّقِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 90 - 13

13- تقوای پیشگی و صبوری موجب بهره مند شدن از پاداش های الهی است .

إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ

جواب شرط (من يتق) محذوف است و جمله «فإن الله...» جانشین و گویای آن محذوف است ؛ یعنی: من يتق و يصبر فهو من المحسنين و لا يضيع الله أجره لأن الله لا يضيع أجر المحسنين.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 5 - 15

15- صبر پیشه کردن در برابر مشکلات و بلایا و شکرگزاری در مقابل نعمت های الهی ، مایه رشد معرفت آدمی و درک بهتر آیات و نشانه

إن فی ذلک لآیت لکل صَبَّارٍ شکور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 13 - 12

12- توکل به خداوند و صبر پیشه کردن در برابر آزار و اذیت کافران ، زمینه ساز برخورداری از حمایت الهی

و علی الله فلیتوکل المؤمنون . . . و لنصبرنّ علی ما اذیتموننا ... فأوحی إلیهم ربّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 42 - 3

3- صبرپیشگی و توکل بر خداوند ، از جمله شرایط و عوامل سعادت دنیوی و اخروی مهاجران راه خدا

و الذین هاجروا فی الله . . . لنبوئنّهم فی الدنیا ... ولأجر الآخره أكبر ... الذی

ص: 225

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 96 - 7,8,9

7- گذشتن از مادیات به امید رسیدن به پاداش های جاودان الهی ، نیازمند صبر و شکیبایی است .

ما عندکم ینفد و ما عند الله باق و لنجزینّ الذین صبروا أجرهم بأحسن ما كانوا یعملون

تذکر به فناپذیری مادیات و جاودانگی معنویات و سپس مطرح ساختن صبر و شکیبایی، می رساند که گذشتن از مادیات و دل بستن به نعمتهای اخروی، نیازمند صبر است.

8- عمل همراه با سختی ، مرارت ، صبر و مقاومت ، دارای ارزش برتر

و لنجزینّ الذین صبروا أجرهم بأحسن ما كانوا یعملون

9- صبر و مقاومت ، دارای نقش اساسی در سعادت انسان و نیل به مقام والا در پیشگاه الهی

و لنجزینّ الذین صبروا أجرهم بأحسن ما كانوا یعملون

ذکر صفت صبر و مقاومت به صورت اختصاصی از میان دیگر اوصاف خوب و ارزشمند مؤمنان، جهت پاداش و نیل به مقام معنوی، گویای برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 110 - 11,15,16

11- هجرت ، جهاد و صبر ، موجب جلب بخشش و رحمت گسترده الهی

ثمّ إن ربّک للذین هاجروا .. إن ربّک من بعدها لغفور رحیم

15- مرتدان ، در صورت توبه ، هجرت و جهاد در راه خدا و صبر و مقاومت در برابر کافران ، مورد غفران و رحمت الهی قرار می گیرند .

من کفر بالله من بعد ایمنه .. ثمّ ... إن ربّک من بعدها لغفور رحیم

16- پذیرش عذر بر زبان راندن کلمات کفرآمیز در شرایط سخت و ناچاری ، مشروط به نشان دادن صداقت خویش با هجرت ، جهاد و مقاومت در راه خداست .

من کفر بالله .. إلاّ من أکره و قلبه مطمئن بالإیمن ... إن ربّک للذین هاجروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- منفعت برتر و خیر مؤمنان به هنگام دعوت به اسلام، در صبر و عدم تعجیل در انتقام از دشمنان و مقابله به مثل با آنان است .

ادع إلى سبيل ربك . . . وإن عاقبتم فعاقبوا . . . ولئن صبرتم لهو خیر للصبرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 19

19 - پذیرش مقدرات الهی با دیده رضایت و خشنودی، بازتاب شکیبایی و بی عیب و نقص خواندن خداوند در ساعات شبانه روز

و لولا کلمه سبقت من ربک . . . و سبح بحمد ربک . . . لعلک ترضی

متعلق کلمه «ترضی» به قرینه آیه قبل - سنت امهال کافران است و مفاد آیه این است که به وسیله صبر و تسبیح و مداومت

ص: 226

بر ثنای خداوند، محبت کارهای او در نفس انسان رسوخ می کند. در نتیجه مهلتی که به کافران داده می شود و نیز دیگر سنت های الهی را خواهد پسندید. حرف «لعل» نیز بیانگر به وجود آمدن زمینه رضایت، پس از تسبیح مکرر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 86 - 3

3- صبر، زمینه بهره مندی انسان از رحمت خاص الهی است.

من الصبرین . و أدخلنهم فی رحمتنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 111 - 2,5

2 - صبر و شکیبایی در راه دین، در پی دارنده پاداش حتمی خداوند

إِنِّي جَزَيْتَهُمَ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوا أَنَّهُمْ هُمُ الْفَائِزُونَ

5 - دستیابی به پیروزی واقعی و رستگاری اخروی، در گرو صبر و تحمل مشکلات در راه دین

إِنِّي جَزَيْتَهُمَ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوا أَنَّهُمْ هُمُ الْفَائِزُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 20 - 8

8 - صبر، رمز موفقیت انسان در برابر آزمایش الهی

و جعلنا بعضكم لبعض فتنة أتصبرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 75 - 2

2 - صبر و شکیبایی بندگان خالص خدا، عامل برخوردار شدن آنان از بناها و درجات عالی بهشت است.

أُولَئِكَ يَجْزُونَ الْعَرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا

گفتنی است «با» در «بما» برای سببیت است.

2 - صبر و بردباری ایمان آوردگان از اهل کتاب ، در برابر فشار های هم کیشان سابق خود و نیز تحمل آزار های مشرکان ، عامل برخوردار شدن آنان از اجر دو برابر الهی

أولئك يؤتون أجرهم مرتين بما صبروا

«باء» در «بما صبروا» سببیه و «ما» مصدریه است؛ یعنی، «بسبب صبرهم». گفتنی است در این که اشخاص مورد بحث در برابر چه چیزی از خود صبر و تحمل نشان دادند، چند نظر اظهار شده است؛ از جمله آنها صبر آنان در برابر فشار اهل کتاب و مشرکان می باشد. برداشت یاد شده بر پایه همین احتمال است.

3 - صبر مضاعف اهل ایمان در برابر فشار های زیاد ایمان سوزان ، در پی دارنده پاداش مضاعف از سوی خدای سبحان است .

أولئك يؤتون أجرهم مرتين بما صبروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 80 - 13، 14

13 - چشم پوشی از زخارف دنیا، نیازمند صبر و شکیبایی است .

ثواب الله خیر . . . و لایلقیها إلا الصبرون

مفاد سخنان فرزندان بنی اسرائیل این است که مردم نباید فریفته دنیا شوند؛ بلکه باید به ثواب اخروی خداوند دل ببندند. البته این امر نیاز به صبر و شکیبایی دارد تا بتوان با خواهش های نفسانی مبارزه کرد و بر انجام اعمال صالح توفیق یافت.

14 - دستیابی به سعادت و پاداش های اخروی، در گرو صبر و شکیبایی است .

ویلکم ثواب الله خیر . . . و لایلقیها إلا الصبرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 31 - 8

8 - استفاده از آیات الهی، در سایه بردبار بودن بر دشواری های راه بهرهوری از آنها است .

لیریکم من ءایته إن فی ذلک لآیت لکل صبار شکور

تعلیل ذیل آیه، احتمال دارد به این معنا باشد که استفاده از آیات الهی، دارای رنج و سختی است و تنها کسانی به خوبی می توانند از آن آیات بهره ببرند که آن سختی ها را بر خود هموار سازند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 24 - 6

6 - صبر و یقین برخی از پیروان موسی (ع) به آیات الهی، زمینه ساز گزینش آنان از سوی خدا برای پیشوایی بنی اسرائیل بود .

و جعلنا منهم أئمة . . . لَمَّا صَبَرُوا وَ كَانُوا بَآئِتِنَا يَوقِنُونَ

بنابراین احتمال که در «لَمَّا» معنای جزا باشد؛ یعنی، آنان به رهبری انتخاب شدند، به پاداش صبری که پیشه کردند و یقینی که به آیات الهی پیدا کردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 35 - 18

18 - شکیبایی و فروتنی، زمینه آموزش را فراهم می آورد.

و الصبرین... و الخشعین... أعدّ الله لهم مغفرة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 19 - 15

15 - بهره‌وری از آیات الهی برای کسانی میسر است که در سختی فهم آنها، صبر پیشه کنند.

إنّ فی ذلك لآیت لکلّ صبار

این که در این آیه، آیات متعدد ماجرای اهل سبأ، برای صبرپیشگان و شکرگزاران دانسته شده است؛ می تواند بیانگر این نکته باشد که قبول آیت بودن آنها، نیاز به فهم و معرفتی درخور دارد. به تناسب ذکر صفت صبر، استفاده می شود که فهم و قبول آیات خداوندی، احتیاج به صبر دارد.

ص: 228

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 102 - 25

25 - صبر و شکیبایی در دوران نوجوانی ، امری بس ارزشمند و سرنوشت ساز برای نوجوانان

فبشّرنه بغلم حلیم .. ستجدنی إن شاء الله من الصبرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 10 - 18

18 - نقش ممتاز صبر و شکیبایی ، در سعادت و بهره مندی انسان از پاداش های الهی و مقامات معنوی

إنّما یوفّی الصبرون أجرهم بغير حساب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 55 - 8

8 - صبر و شکیبایی در برابر آزار ها و کارشکنی های دشمنان ، زمینه ساز پیروزی و جلب نصرت الهی

فاصبر إنّ وعد الله حقّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 33 - 7,9

7 - ویژگی ها و خصایل اخلاقی (چون صبر و شکر) ، مؤثر در فهم معارف توحیدی

إنّ فی ذلك لآیت لكلّ صبار شکور

با توجه به این که صبر و شکر از فضایل اخلاقی می باشد، از تعلیق فهم آیات الهی بر صبر و شکر استفاده می شود که ویژگی های اخلاقی، دارای نقشی مهم و اساسی برای درک معارف است.

9 - مطالعه در اسرار آفرینش ، نیازمند صبر و شکیبایی و برخورداری از روحیه سپاس و قدردانی

و من آیته .. إنّ فی ذلك لآیت لكلّ صبار شکور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- دستیابی به اهداف دینی، محتاج به صبر و شکیبایی و پرهیز از حرکت های شتابزده است.

اللّٰه الذی سَخَّرَ لَکُمْ... و سَخَّرَ لَکُمْ مَا فِی السَّمَوَاتِ... قُلْ لِلذِّیْنِ ءَامَنُوا یَغْفِرُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 31 - 5,6

5- جهاد و صبر در مسیر فرمان های وحی، ملاک امتیاز و از مهم ترین ارزش ها است.

و لنبلونکم حتّٰی نعلم المجهدین منکم و الصبرین

اهمیت، از تخصیص به ذکر یافتن جهاد و صبر استفاده می شود.

6- تفاوت مرتبه مجاهدان، در پرتو صبر و شکیبایی آنان در میدان جهاد*

و لنبلونکم حتّٰی نعلم المجهدین منکم و الصبرین

برداشت یاد شده بدان احتمال است که وصف «الصابرین» صرفاً توضیح و تفسیر «المجاهدین» نباشد؛ بلکه ملاک دوم به

شمار آید؛ یعنی، مدعیان ایمان در پرتو جهاد از یکدیگر متمایز می شوند و مجاهدان در پرتو صبر و شکیبایی بر یکدیگر شرافت می یابند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 26 - 14

14 - آرامش و بردباری، سلاحی کارآمد و سازنده در رویارویی با خشم و تعصب جاهلانه

فی قلوبهم الحمیة .. فأنزل الله سکینته علی رسوله و علی المؤمنین

از این که خداوند، در قبال لجاجت و خشم جاهلانه مشرکان، پیامبر(صلی الله علیه و آله) و مؤمنان را به سلاح آرامش و طمأنینه مجهز ساخته است؛ مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 16 - 3

3 - صبر در طریق تقوا و آزمون های زندگی دنیوی، دارای اثر است و نه صبر در آتش دوزخ.*

فاصبروا أو لاتصبروا سواء علیکم

احتمال دارد که یادآوری صبر در چنین آیه ای، اشاره داشته باشد به این که به جای صبر بر آتش دوزخ - که تأثیری ندارد - شایسته است که آدمیان، صبر را در همین دنیا و در طریق تقوا، به کار گیرند که منشأ آثار فراوان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 14 - 3

3 - نجات نوح (ع) و حمایت خداوند از ایشان، پاداش صبر آن حضرت در قبال ناسپاسی های قومش

تجری بأعیننا جزاء لمن کان کفر

مراد از «لمن کان کفر» نوح است که مورد کفران مستمر قومش قرار گرفته بود و الطاف الهی در حق ایشان پاداش شکیبایی های آن حضرت می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 12 - 5,6

5 - نقش اساسی و محوری صبر در راه خدا، در رسیدن انسان به مقام ابرار

إِنَّ الْأَبْرَارَ .. جزيهم بما صبروا جنة و حريراً

6- صبر در راه خدا ، از موجبات ورود به بهشت و بهره مندی از موهبت های آن است .

و جزيهم بما صبروا جنة و حريراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عصر - 103 - 3 - 8، 1، 2

1 - تنها مؤمنانی که کار های شایسته انجام داده و یکدیگر را به پذیرش حق و شکیبایی توصیه می کنند ، گرفتار خسارت نخواهند شد .

إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خَسْرٍ . إِلَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَّصُوا بِالْحَقِّ وَتَوَّصُوا

2 - ایمان و عمل صالح و پذیرش حق و شکیبایی ، بهره گیری درست از سرمایه های وجودی خویش است .

ص: 230

لَفَى خَسِرَ . إِلَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ

8- « صبر » ، نشان حق پذیری است و سفارش دیگران به آن ، نمونه بارز ترغیب مردم به حق است .

تَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ

برداشت یاد شده، ناظر به این احتمال است که عطف «تواصوا بالصبر» بر جمله قبل، عطف خاص بر عام باشد. تکرار فعل «تواصوا»، این ارتباط را تأیید می کند؛ زیرا در تعبیری نظیر «تواصوا بالحق و الصبر»، تفاوت حق و صبر نمایان تر است.

6- آثار صبر ابرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 12 - 2

2- صبر و شکیبایی ابرار در راه خدا ، سبب بهره مندی آنان از بهشت و موهبت های آن است .

و جزیهم بما صبروا جنّه و حریرًا

7- آثار صبر ادريس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 86 - 2

2- مقام صبر در اسماعیل ، ادريس و ذالكفل (ع) ، زمینه ساز بهره مندی آنان از رحمت ویژه الهی

وإسمعیل . . . کلّ من الصبرین . و أدخلنهم فی رحمتنا

8- آثار صبر اسماعیل (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 86 - 2

2- مقام صبر در اسماعیل ، ادريس و ذالكفل (ع) ، زمینه ساز بهره مندی آنان از رحمت ویژه الهی

وإسمعیل . . . کلّ من الصبرین . و أدخلنهم فی رحمتنا

9- آثار صبر بر ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 117 - 13

13 - پایداری در طریق ایمان ، زمینه جلب رأفت و رحمت الهی

اتبعوه فی ساعه العسره . . . إنه بهم رءوف رحیم

ص: 231

10- آثار صبر بر حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 109 - 7

7 - صبر در مسیر حق ، وسیله جلب حمایت الهی است .

و اتبع ما یوحی إلیک و اصبر حتی یحکم الله

11- آثار صبر بندگان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 75 - 2,3,4

2 - صبر و شکیبایی بندگان خالص خدا ، عامل برخوردار شدن آنان از بناها و درجات عالی بهشت است .

أولئک یجزون الغرفه بما صبروا

گفتنی است «با» در «بما» برای سببیت است.

3 - صبر و شکیبایی بندگان خالص خدا ، در انجام تکالیف الهی چون فروتنی ، و شب زنده داری ، حلم ، ترس از قیامت ، توبه ، عفو کریمانه ، پذیرش حق و دعا و نیایش ، سبب برخوردار شدن آنان از نعمت ها و درجات عالی بهشت

الذین یمشون علی الأرض هوناً .. و الذین یقولون ربّنا... أولئک یجزون الغرفه بم

متعلق و موارد صبر هر چند در آیه شریفه ذکر نشده است، ولی مقصود از آن - به قرینه آیات گذشته که در بیان تکالیف بندگان خالص و محرماتی است که آنان می بایست ترک می کردند - مجموعه مسائلی است که خداوند به انجام آنها امر کرده و یا از انجام آنها باز داشته است؛ زیرا انجام چنین تکالیفی و یا ترک محرمات الهی، صبر و شکیبایی در برابر هوای نفس را نیازمند است.

4 - صبر و شکیبایی بندگان خالص خدا در ترک محرمات الهی چون اسراف و یا تنگ گیری ، شرک ، زنا ، آدم کشی و سخن باطل ، عامل برخوردار شدن آنان از نعمت ها و درجات عالی بهشت

و الذین إذا أنفقوا لم یسرفوا .. و لایزنون ... و الذین لایشهدون الزور ... أول-

12- آثار صبر در تکلیف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- صبر و شکیبایی در انجام تکالیف و ترک محرمات الهی ، عامل بهره مندی از نعمت ها و درجات عالی بهشت

الذین یمشون علی الأرض هوناً .. و الذین إذا أنفقوا لم یسرفوا ... و الذین لایشهدو

ص: 232

13- آثار صبر در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 83 - 15

15- یعقوب (ع) پیشه ساختن صبر و بردباری را زمینه ساز یاری خداوند در رفع مشکلات می دانست .

فصبر جمیل عسی الله أن یأتینی بهم جمیعاً

14- آثار صبر ذوالکفل(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 86 - 2

2- مقام صبر در اسماعیل ، ادریس و ذالکفل (ع) ، زمینه ساز بهره مندی آنان از رحمت ویژه الهی

وإسمعیل ... کلّ من الصبرین . وأدخلنهم فی رحمتنا

15- آثار صبر محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 22

22 - نیل پیامبر (صلی الله علیه و آله) به مقام رضا ، درگرو صبر ، تسبیح و حمد مداوم پروردگار

فاصبر ... و سبح ... لعنک ترضی

16- اخلاص در صبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 22 - 3, 2

2- ارجمندی صبر و شکیبایی در گرو جهت خدایی داشتن آن است .

والذین صبروا ابتغاء وجه ربهم

3- صبر و استقامت برای کسب رضایت خدا ، از ویژگی های خردمندان است .

إنما يتذكر أولوا الألباب .. الذين صبروا ابتغاء وجه ربهم

17- ارزش صبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 17 - 6

6- صبر، صداقت، خضوع، انفاق و استغفار در سحرگاهان، از ارزش های اخلاقی و معنوی مورد توجه اسلام

ص: 233

الصابرين . . . و المستغفرين بالاسحار

برداشت فوق، از ذکر این صفات به عنوان ارزش برای بندگان برگزیده، استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 172 - 18

18 - ارزش کامل صبر و استقامت در راه خدا، در گرو احسان و تقوا

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 186 - 21، 23

21 - ارزش والای صبر توأم با تقوا

و ان تصبروا و تتقوا فان ذلك من عزم الامور

کلمه «عزم» مصدر و به معنای مفعول است و «عزم الامور»، اضافه صفت به موصوف است؛ یعنی «الامور المعزومه»، و معزوم، به هدف و مقصود ارجمندی گویند که باید به سوی آن حرکت کرد. بنابراین، معنای آیه چنین می شود که صبر و تقوا از اموری است که باید به خاطر کمال و شرف آن، به سوی آن حرکت کرد. و از اینکه اسم اشاره مفرد «ذلک» برای اشاره به صبر و تقوا به کار برده شده، لزوم توأم بودن آن دو استفاده می شود.

23 - پرداخت زکات، مصداق آزمایش در اموال و واداشتن خویش به صبر، آزمایش در انفس است.

لتبلون فی اموالکم و انفسکم

امام رضا (ع) پس از تلاوت آیه فوق فرمود: «لتبلون فی اموالکم» باخراج الزکاه و «فی انفسکم» بتوطين الانفس على الصبر.

عیون اخبار الرضا (ع)، ج 2، ص 89، ح 1؛ نورالثقلین، ج 1، ص 421، ح 474.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 18 - 13

13 - صبر و شکیبایی در برابر دشواری ها و حوادث تلخ، خصلتی نیکو، زیبا و ارجمند

برداشت فوق ، مبتنی بر این است که «صبر» مبتدا و «جمیل» خبر آن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 5 - 16

16- صبر پیشگی و شکرگزاری ، دارای ارزشی والا و صبر پیشگان و شکرگزاران ، مردمانی برجسته و نخبه

إن فی ذلک لآیت لکلّ صبار شکور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 96 - 8

8- عمل همراه با سختی ، مرارت ، صبر و مقاومت ، دارای ارزش برتر

ولنجزینّ الذین صبروا أجرهم بأحسن ما كانوا یعملون

ص: 234

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 126 - 5

5- صبر و شکیبایی ، مفیدتر و ارزشمندتر از قصاص و مقابله به مثل است .

وإن عاقبتهم فعاقبوا... و لئن صبرتم لهو خیر للصبرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 111 - 6

6 - ارزش والای صبر و مؤمنان شکیبا ، در نزد خداوند

إتی جزیتهم الیوم بما صبروا

از آن جایی که خداوند، خود پاداش مؤمنان صابر را متکفل شده است، ارجمندی صبر و مؤمنان شکیبا در نزد خدا، به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 75 - 6

6 - صبر و شکیبایی ، رمز سعادت و دارای جایگاهی ویژه در میان مجموعه ارزش های الهی

الذین یمشون علی الأرض هوناً... و الذین لایشهدون الزور... أولئک یجزون الغرفة

برداشت فوق از آن جا است که خداوند پس از برشمردن بیش از ده صفت ارزشمند برای عبادالرحمان، هیچ کدام آنها را سبب برخوردار شدن ایشان از نعمت های بهشت جاودان نمی داند و بلکه صبر و شکیبایی را علت آن می داند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 59 - 2,3

2 - صبر پیشه کردن و به خداوند توکل کردن ، اموری ارزش مند و مهم است .

نعم أجر العملین . الذین صبروا و علی ربهم یتوکلون

3 - صبر پیشگی و توکل ، دو مظهر عمل صالح اند .

و الذین ءامنوا و عملوا الصلحت... نعم أجر العملین . الذین صبروا و علی ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 17 - 12

12 - نماز و امر به معروف و نهی از منکر و صبر، از زیربنایی ترین ارزش ها است .

إِنَّ ذَلِكُمْ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ

بنابراین که «ذلک» اشاره به کلّ محتوای سخن لقمان در این آیه باشد، مشارالیه «ذلک»، جملات «أقم . . . و أمر . . . و أنه . . .» است و «عَزَمَ» مصدر و به معنای مفعولی، و «عزم الأمور» اضافه صفت به موصوف است؛ یعنی، «الأُمور المعزوم». امر معزوم به هدف شایسته ای گویند که لازم است بر آن دست یافت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 31 - 11

ص: 235

11 - روحیه بردباری و سپاسگزاری دائم از خدا، روحیه ای ارزش مند و ستودنی است.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 102 - 25,26

25 - صبر و شکیبایی در دوران نوجوانی، امری بس ارزشمند و سرنوشت ساز برای نوجوانان

فبشِّرْهُ بَعْلَمٍ حَلِيمٍ .. ستجدنی إن شاء الله من الصبرین

26 - صبر، صفتی بس ارزشمند و صابران، دارای جایگاهی رفیع در پیشگاه خداوند

ستجدنی إن شاء الله من الصبرین

این سخن اسماعیل (ع) که: «مرا از زمره صابران خواهی یافت» گویای ارزش والای صبر و رفعت مقام صابران است؛ زیرا او - که از بزرگان و پیامبر زادگان است - خود را در زمره صابران یافته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 35 - 4

4 - « صبر و شکیبایی »، از برجسته ترین ارزش ها و کمالات وجودی انسان است.

و ما يَلْقِيهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا و ما يَلْقِيهَا إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ

در قسمت اول آیه گفته شده که تنها صابران توانایی برخورد شایسته با بدرفتاران را دارند و در قسمت نهایی آیه مطرح شده که تنها بهرهوران از ارزش های انسانی قادر بدان رفتار هستند. از این مطلب به دست می آید که صابران همان بهره مندان از کمالات والای انسانی اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 43 - 5, 1

1 - شکیبایی و بخشش خطاکار، امری ارزشمند و نیازمند اراده قوی است.

و لمن صبر و غفر إنَّ ذلك لمن عزم الأمور

اضافه «عزم» به «أمور»، از باب اضافه صفت به موصوف است؛ یعنی، «من الأمور المعزومه» معنای این ترکیب در آیه - چنان که مفسران گفته اند - این است که صبر و گذشت، از اموری است که نیازمند به تصمیم و اراده استوار، می باشد.

5- انسان های برخوردار از اراده قوی و خویشتن دار و اهل گذشت ارزشی والا دارند .

ولمن صبر و غفر إن ذلك لمن عزم الأمور

18- ارزش صبر بر ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 117 - 3

3- استوار ماندن بر حق و پایداری بر ایمان ، در تنگنا ها و شرایط دشوار ، دارای ارزشی والا و پاداشی ویژه

لقد تاب الله على النبي و... الذين اتبعوه في ساعه العسره

ص: 236

19- ارزش صبر بر حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 117 - 3

3 - استوار ماندن بر حق و پایداری بر ایمان ، در تنگنا ها و شرایط دشوار ، دارای ارزشی والا و پاداشی ویژه

لقد تاب الله على النبي و... الذين اتبعوه في ساعه العسره

20- استمداد از صبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 45 - 8,10

8 - استعانت از صبر و نماز برای موفقیت و پیروزی ، امری دشوار جز برای خاشعان

و استعینوا بالصبر و الصلوه و إنها لكبيره إلا على الخشعين

برداشت فوق مبتنی بر این است که ضمیر در «إنها» به «استعانت» بر گردد.

10 - « عن أبي عبد الله (ع) في قول الله عز و جل « و استعینوا بالصبر و الصلوه » قال : الصبر الصوم إذا نزلت بالرجل النازله و الشديده ،

فليصم فان الله عز و جل يقول : استعینوا بالصبر یعنی الصيام ؛

از امام صادق (ع) درباره قول خدای عز و جل «و استعینوا بالصبر و الصلاه» روایت شده که فرمود: مراد از صبر روزه است هنگامی که

سختی با گرفتاری شدید به شخص وارد شد روزه بگیرد؛ زیرا خدا عز و جل می فرماید: از صبر یاری بجوئید، یعنی از روزه».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 154 - 8

8 - پیکار در راه خدا و مصیبت های آن ، از مشکلات راه ایمان ، که باید با استعانت از صبر و نماز آن را تحمل کرده و بر ایمان خود ،

راسخ قدم ماند .

استعینوا بالصبر و الصلوه ... و لاتقولوا لمن یقتل فی سبیل الله

21- اقسام صبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- صبر، در فرهنگ قرآن، دو گونه است: « نیکو و به جا »، « ناپسند و نابه جا » .

فصیر صبراً جمیلاً

صبر درباره هر چیزی، ممکن است به جا و نابه جا و نیکو و یا ناپسند باشد. آمدن «جمیلاً» ممکن است به همین نکته اشاره داشته باشد.

ص: 237

22- اندوه و صبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 84 - 10

10- گریه و اندوه، با بردباری و شکیبایی منافاتی ندارد.

فصبر جمیل... و قال یأسفی علی یوسف وایضت عیناه من الحزن

23- اهتمام یعقوب (ع) به صبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 83 - 15

15- یعقوب (ع) پیشه ساختن صبر و بردباری را زمینه ساز یاری خداوند در رفع مشکلات می دانست.

فصبر جمیل عسی الله أن یأتینی بهم جمیعاً

24- اهمیت تشویق به صبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 17 - 3

3- ایمان آوردن و تشویق یکدیگر به صبر و ترحم، برتر از اقدام به آزادسازی بردگان و تغذیه یتیمان و مساکین است.

ثمّ کان من الذین

حرف «ثمّ» برای تراخی رتبی است و دلالت دارد که آنچه بعد از آن آمده، در مرتبه ای بالاتر از کارهای قبل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 18 - 3

3- گروه سمت راست در آخرت، مجموعه ای سامان یافته از مؤمنانی که حامی بردگان و یتیمان و مسکینان بوده و مردم را به صبر و ترحم ترغیب کرده اند.

و ما أدریک ما العقبه... أولئک أصحاب المیمنه

«أَيْمَنَ» و «مِيمَنَه»، نقطه مقابل «أَيْسَرَ» و «مَيْسِرَه» (سمت چپ) است (صحاح اللغه). تقابل این دسته با «أَصْحَابِ الْمَشْأَمَةِ» - با توجه به این که «مَشْأَمَةُ» در یک احتمال به معنای «مَيْسِرَه» است (صحاح) - بیانگر آن است که قرار گرفتن در سمت راست یا چپ در آخرت، نشانگر فرجام افراد است.

25- اهمیت توصیه به صبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 238

1 - آزادکنندگان برده و غذادهندگان به یتیمان و مستمندان ، در صورت ایمان آوردن و توصیه به صبر و رحمت ، در آخرت قرین نیک بختی و سرشار از خیر و برکت خواهند بود .

أولئك أصحاب الميمنة

«يُمن» و «مِمنه» به معنای برکت است (قاموس). مصاحبت با برکت، کنایه از سرشاری و تداوم آن است.

26- اهمیت صبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 45 - 1,5

1 - پیشه ساختن صبر و برپایی نماز ، سفارش و توصیه خداوند

و استعینوا بالصبر و الصلوه

5 - صبر و نماز عوامل کارآمد برای موفق شدن در پرهیز از محرمات الهی (کفر به قرآن ، دین فروشی ، کتمان حق و . . .)

و لا تكونوا أول كافر به . . . و استعینوا بالصبر و الصلوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 153 - 1

1 - صبر پیشگی و برپایی نماز ، توصیه و فرمان خدا به مؤمنان

يأيتها الذين ءامنوا استعینوا بالصبر و الصلوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 154 - 8

8 - پیکار در راه خدا و مصیبت های آن ، از مشکلات راه ایمان ، که باید با استعانت از صبر و نماز آن را تحمل کرده و بر ایمان خود ، راسخ قدم ماند .

استعینوا بالصبر و الصلوه . . . و لا تقولوا لمن يقتل فی سبیل اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 177 - 16

16 - صبر و استقامت ، دارای جایگاهی ویژه و اهمیتی خاص در میان دیگر فضیلتها

و الصبرین فی البأساء و الضراء و حین البأس

سیاق کلام اقتضا می کرد که «الصابرین» همانند «الموفون» مرفوع باشد. منصوب آوردن آن بیانگر تقدیر فعل «امدح» (ستایس می کنم) است؛ یعنی: و الصابرون امدح الصابرين. چنین تقدیری در کلام عرب گویای اهتمام متکلم به موردی است که برای آن، فعل «امدح» را در تقدیر گرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 214 - 15

ص: 239

15 - لزوم تحمّل سختی ها بر مؤمنان

ام حسبتم ان تدخلوا الجنة و لما ياتكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 250 - 1

1 - صبر ، استواری قدم و نصرت بر کافران ، درخواست پیکارگران برگزیده طالوت از خداوند ، به هنگام رویارویی با جالوت

و لَمَّا بَرَزُوا .. و انصربنا على القوم الكافرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 122 - 7

7 - نبرد احد ، نمونه ای از بی صبری و بی تقوایی دو گروه از مسلمانان و زیان دیدن از توطئه های دشمنان

و ان تصبروا و تتقوا لا يضرکم کیدهم شيئاً .. اذ همّت طائفتان منکم ان تفشلا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 125 - 6,8

6 - تعلق نصرت الهی به اهل ایمان ، در گروه همّت آنان (پیشه ساختن صبر و تقوا) است .

ان تصبروا و تتقوا .. یمددکم ربکم

8 - وعده الهی به نزول پنجهزار فرشته برای یاری رزمندگان بدر و یا احد و یا حمراء الاسد ، در صورت صابر بودن و تقوا داشتن

ان تصبروا و تتقوا .. یمددکم ربکم بخسمة الاف من الملائكة

برخی مفسران به قرینه جمله «یأتوكم من فورهم هذا»، آیه مورد بحث را درباره قضیه حمراء الاسد دانسته اند که مشرکان پس از غلبه در احد و انصراف از معرکه، پشیمان شدند و تصمیم بر یورش به مدینه را داشتند که پیامبر(صلی الله علیه و آله) پس از دریافت این خبر، مسلمانان را برای رویارویی با آنان فراخواند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 142 - 2,5

2 - پندار غلط ورود به بهشت بدون جهاد و صبر ، در میان مسلمانان صدر اسلام

ام حسبتم ان تدخلوا الجنة ولما يعلم الله الذين جاهدوا منكم ويعلم الصابرين

5 - بدون مجاهده و صبر ، نمی توان به بهشت دست یافت .

ام حسبتم ان تدخلوا الجنة ولما يعلم الله الذين جاهدوا منكم ويعلم الصابرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 186 - 17،18

17 - لزوم پیشه کردن صبر و تقوا در برابر آزمایش های الهی و آزار های دشمنان

لتبلونّ .. و لتسمعنّ ... و ان تصبروا و تتقوا فانّ ذلك من عزم الامور

18 - صبر و مقاومت ، حتّی در برابر دشمن ، باید آمیخته با تقوا و رعایت حدود الهی باشد .

و لتسمعنّ .. اذّی کثیراً و ان تصبروا و تتقوا

ص: 240

از ذکر تقوا پس از صبر، معلوم می شود که در برابر اذیتهای دشمن نباید دستورات الهی را نادیده گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 200 - 4،9

4 - لزوم بردباری و تحمل متقابل، در بین مؤمنان

یا ایها الذین امنوا اصبروا و صابروا

جمله «صابروا»، می تواند به این معنا باشد که مؤمنان موظفند مشکلات به وجود آمده از ناحیه یکدیگر را تحمل کنند و نسبت به هم شکایا و بردبار باشند.

9 - لزوم پیشه ساختن صبر و شکیبایی، قبل از دعوت دیگران به صبر و استقامت *

یا ایها الذین امنوا اصبروا و صابروا

برداشت فوق مبتنی بر این معناست که مراد از «صابروا»، دعوت یکدیگر به صبر و استقامت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 87 - 2

2 - شعیب (ع)، دعوتگر مؤمنان قوم خویش به صبر در برابر کفرپیشگان

إن کان طائفه منکم ءامنوا بالذی أرسلت به . . . فاصبروا

در اینکه مخاطب «فاصبروا» چه کسانی هستند سه احتمال وجود دارد: خصوص مؤمنان، خصوص کافران، هر دو طایفه. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است. در این صورت متعلق صبر، آزارها و اذیتهای کافران است. یعنی: فاصبروا علی ما یصیبکم من الکفار. (ای اهل ایمان در برابر آزار کافران صبر کنید و بر دینداری خویش استقامت ورزید.)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 46 - 8

8 - خداوند، فراخوان مؤمنان به صبر و تحمل مشکلات پیش آمده از نبرد با دشمنان

و اصبروا إن الله مع الصبرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - پیروزی بیست مؤمن مقاوم بر دویست دشمن و صد مؤمن مقاوم بر هزار دشمن نویدی تضمین شده از جانب خداوند

إن یکن منکم عشرون صبرون یغلبوا مائتین و إن یکن منکم مائه یغلبوا ألفا

بیان دستور به پایداری و پیروزی بر دشمن در قالب جمله خبری می تواند نویدی به تحقق آن دستور در خارج باشد. بنابراین جمله «یغلبوا»، یعنی باید پیروز شوید که خواهید شد.

8 - صبر و مقاومت در صحنه کارزار از عوامل مهم پیروزی مؤمنان بر کافران

إن یکن منکم عشرون صبرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - خداوند یاور مؤمنانی است که در انجام کارها و فعالیتها صبور و مقاومند .

«ال» در «الصبرين» هم می تواند عهد ذکری و اشاره به صابران در میدان نبرد باشد و هم می تواند «ال» برای استغراق باشد. در این صورت مراد از «الصبرين»، بر خلاف احتمال اول، خصوص صابران در جنگ نخواهد بود، بلکه شامل هر مسلمانی است که در انجام کارهای اجتماعی و غیر آن صبور باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 20 - 10

10 - از امام رضا (ع) روایت شده که فرمود: « ما احسن الصبر و انتظار الفرج اما سمعت قول الله عز و جل : «... فانتظروا إني معكم من المنتظرين» فعليكم بالصبر فانه انما يجيء الفرج على اليأس... »؛

چه نیکوست شکیبایی و انتظار فرج. آیا نشنیده ای سخن خدای عز و جل را [که به پیغمبر خود دستور می دهد بگو] «پس منتظر باشید من نیز همراه شما از منتظرانم»؟ پس بر شما باد شکیبایی؛ زیرا فرج بعد از نومیدی فرامی رسد...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 49 - 9

9- از هدف های بیان سرگذشت نوح (ع) در قرآن، ترغیب پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اهل ایمان به صبر و مقاومت است.

تلك من أنباء الغيب نوحيها إليك .. فاصبر إن العقبه للمتقين

خداوند، با تقریر جمله «إصبر...» به وسیله حرف «فاء» بر نقل داستان نوح(ع)، به این نکته اشاره می کند که: مقصود از شرح ماجرای حضرت نوح(ع)، قصه سرایی نیست؛ بلکه هدف از آن، هدایت و تربیت مخاطبان قرآن می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 115 - 4, 3, 2, 1

1- خداوند، پیامبرش را به صبر پیشگی و شکیبایی فرا خواند.

واصبر

2- لزوم پیشه ساختن صبر در مشکلات راه دین

فاستقم كما أمرت... واصبر

3- پایداری بر دین، پرهیز از طغیان گری و تمایل نداشتن و تکیه نکردن بر ستمگران، اموری نیازمند به صبر پیشگی

فاستقم كما أمرت . . . ولا تتركوا إلى الذين ظلموا . . . واصبر

4- برپا کردن نماز در اوقات مقرر آن ، نیازمند صبرپیشگی است .

واقم الصلوه طرفى النهار . . . واصبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 90 - 15

15- پیشه کردن تقوا و شکبیا بودن بر راه تقوایپیشگی ، از مصداق های بارز احسان و نیکوکاری است .

إنه من يتق و يصبر فإن الله لا يضيع أجر المحسنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 12 - 9

ص: 242

9- توکل بر خدا و صبرپیشگی ، دو ابزار لازم برای ابلاغ رسالت الهی

و ما لنا الا نتوکل علی الله ... و لنصبرن علی ما اذیتونا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 126 - 7

7- منفعت برتر و خیر مؤمنان به هنگام دعوت به اسلام ، در صبر و عدم تعجیل در انتقام از دشمنان و مقابله به مثل با آنان است .

ادع الی سبیل ربک ... و ان عاقبتهم فعاقبوا ... و لئن صبرتم لهو خیر للصبیرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 17 - 10

10 - اقامه نماز و امر به معروف و نهی از منکر و صبر ، از فرمان های بس مهم خداوند است .

أقم الصلوه ... ان ذلک من عزم الأُمور

«عزم» ممکن است به معنای «تصمیم قطعی و جزمی» باشد که در این صورت، «عزم» به خداوند اسناد داده می شود. صاحب کشف، چنین معنایی را اختیار کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 24 - 7

7 - برخورداری از روحیه صبر و بردباری و نیز یقین به آیات الهی ، از شرایط رهبری و امامت دینی است .

و جعلنا منهم أئمه .. لَمَّا صبروا و كانوا بآیتنا یوقنون

«لَمَّا» زمانی است و دلالت می کند بر این که برگزیدگان بنی اسرائیل، زمانی که به مقام صبر و یقین رسیدند، به پیشوایی انتخاب شدند و این، نشان می دهد که رهبران دینی باید چنین مقامی را برای خود تحصیل کنند و یا واجد آن دو باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 39 - 4

4 - مقام تبلیغ دین و رهبری امت ، نیازمند صبر و شکیبایی

فصبر علی ما یقولون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 10 - 7

7- ترویج دین و گسترش دین داری در جامعه، مستلزم سعه صدر، صبر و خویشتن داری است.

و اصبر... و اهجرهم هجرًا جمیلًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 12 - 5

5- نقش اساسی و محوری صبر در راه خدا، در رسیدن انسان به مقام ابرار

إِنَّ الْأَبْرَارَ... جَزِيهِمْ بِمَا صَبَرُوا جَنَّةً وَحَرِيرًا

ص: 243

27- اهمیت صبر در آسایش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 4

4- ضرورت صبر و شکیبایی ، به هنگام روی آوردن مشکلات و ناملایمات و نیز به گاه رفاه و آسایش

لئن أذقنا الإنسن منا رحمه . . . إلاّ الذین صبروا

28- اهمیت صبر در اطاعت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 65 - 7

7- لزوم شکیبایی و پایداری در عبادت و اطاعتِ خداوند یگانه و پرهیز از هرگونه شرک

فاعبده واصطبر لعبدته هل تعلم له سمیاً

«اصطبار» نوعاً با «علی» متعدی می شود. تعدیه آن به «لام» در این آیه، به جهت تضمین معنای «ثبات» است. جمله «هل تعلم» نیز قرینه است بر این که مراد از «واصطبر...»، صبر بر توحید در عبادت و اجتناب از پرستش غیر او است.

29- اهمیت صبر در انفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 17 - 2

2 - مؤمنان ، تنها در صورتی دشوارترین راه های انفاق را می پیمایند که یکدیگر را به شکیبایی و مهرورزی سفارش کنند .

ثمّ کان من الذین ءامنوا و تواصوا بالصبر و تواصوا بالمرحمة

«مرحمة»، مصدر میمی و به معنای «رحمت» (رَقَّتْ، مغفرت و عطوفت داشتن) است (قاموس). تکرار «تواصوا» برای تأکید بوده و ممکن است اشاره به این نکته باشد که سفارش به صبر و توصیه به محبت، دو وظیفه مستقل و در عرض هم است و با ترک یکی، زمینه دیگری از بین نرفته و تکلیف ساقط نمی شود.

30- اهمیت صبر در تبلیغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- لزوم صبر و پایداری در انجام دادن رسالت الهی و تبلیغ دین ، برای مبلغان و رهبران جامعه اسلامی

قم فأنذر... ولربك فاصبر

ص: 244

31- اهمیت صبر در تبلیغ حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عصر - 103 - 3 - 6

6- لزوم حق پذیری، شناختن و شناساندن حق و پایداری و شکیبایی برای تحقق آن

تواصوا بالحق و تواصوا بالصبر

ترغیب مؤمنان به توصیه دیگران بر حق و صبر، بیانگر لزوم پابندی خود به آن دو است.

32- اهمیت صبر در تحصیل علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 67 - 5

5- دستیابی به گوشه ای از دانش خضر و بندگان خاص خداوند، نیازمند صبر و تحمل فراوان است.

قال إنك لن تستطيع معي صبراً

هشدار خضر به موسی (ع) در حقیقت، بیان این نکته نیز هست که برای همراه شدن با خضر و کسب معارف از او، صبر پولادین مورد نیاز است.

33- اهمیت صبر در توحید عبادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 65 - 7

7- لزوم شکیبایی و پایداری در عبادت و اطاعتِ خداوند یگانه و پرهیز از هرگونه شرک

فاعبدوا صلباً لعلکم تسمون

«اصطبار» نوعاً با «علی» متعدی می شود. تعدیه آن به «لام» در این آیه، به جهت تضمین معنای «ثبات» است. جمله «هل تعلم» نیز قرینه است بر این که مراد از «واصطبر...»، صبر بر توحید در عبادت و اجتناب از پرستش غیر او است.

34- اهمیت صبر در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- صبر و مقاومت ، عنصری مهم و ضروری در مسیر هجرت و جهاد

للذین هاجروا . . . ثمّ جهدوا و صبروا

از آن جایی که هجرت و جهاد همواره همراه با مشکلات است و صبر و مقاومت بسیاری را می طلبد، در عین حال خداوند به صبر و مقاومت توصیه فرموده است؛ می توان گفت: این توصیه گویای نقش ویژه صبر در میدان هجرت و جهاد است.

ص: 245

35- اهمیت صبر در دینداری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 12 - 4

4- دین داری و نیل به کمالات معنوی و سعادت ابدی ، نیازمند به صبر و شکیبایی است .

جزیهم بما صبروا جتّه و حریراً

36- اهمیت صبر در رفاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 4

4- ضرورت صبر و شکیبایی ، به هنگام روی آوردن مشکلات و ناملايمات و نیز به گاه رفاه و آسایش

لئن أذقنا الإنسن منا رحمه .. إلا الذین صبروا

37- اهمیت صبر در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 155 - 12

12 - مؤمنانی که بر دشواری ها و سختی های راه ایمان صبر کنند ، از پاداشی گرانقدر برخوردار خواهند شد .

و بشر الصبرین

نیابردن متعلق بشارت و مشخص نکردن مزدگانی صابران، به فخامت و ارجمندی آن اشاره دارد. (اقتباس از المیزان).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 4

4- ضرورت صبر و شکیبایی ، به هنگام روی آوردن مشکلات و ناملايمات و نیز به گاه رفاه و آسایش

لئن أذقنا الإنسن منا رحمه .. إلا الذین صبروا

38- اهمیت صبر در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 65 - 9

9- عبادت و پایداری بر آن ، توصیه فرشتگان به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و ما ننزّل إلاّ بأمر ربّک . . فاعبده واصطبر لعبدته

ص: 246

آیه مورد بحث بر حسب ظاهر، در ادامه سخنان فرشتگان با پیامبر (صلی الله علیه و آله) در آیه پیش است.

39- اهمیت صبر در نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 7 - 9

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 8 - 9

9 - « قال رسول الله (صلی الله علیه و آله) . . . یابن مسعود! دع نعیم الدنیا و أکلها و حلاوتها و حارّها و باردها و لینها و طیّبها و ألزم نفسک الصبر عنها فإنک مسؤول عن ذلك کلّه قال الله تعالی : « ثمّ لتستلنّ یومئذ عن النعیم » ;

رسول خدا (صلی الله علیه و آله) [به عبداللّه بن مسعود] فرمود: ای پسر مسعود! رها کن نعمت های دنیا و خوردنی های آن و شیرینی، گرم و سرد، نرم و گوارای آن را و نفس خود را وادار کن که در برابر آنها، صبر پیشه کند زیرا تو از تمامی آنها، سؤال خواهی شد. خدای تعالی فرموده: «ثمّ لتستلنّ یومئذ عن النعیم».

40- اهمیت صبر در هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 110 - 8

8- صبر و مقاومت ، عنصری مهم و ضروری در مسیر هجرت و جهاد

للذین هاجروا . . . ثمّ جهدوا و صبروا

از آن جایی که هجرت و جهاد همواره همراه با مشکلات است و صبر و مقاومت بسیاری را می طلبد، در عین حال خداوند به صبر و مقاومت توصیه فرموده است؛ می توان گفت: این توصیه گویای نقش ویژه صبر در میدان هجرت و جهاد است.

41- اهمیت صبر درباره عمل اولیاء الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 82 - 24

24- پرهیز از ناشکیبایی و قضاوت عجولانه در زمینه کار های شگفت اولیای الهی ، لازم است .

ذلك تأويل ما لم تسطع عليه صبراً

از مجموعه داستان موسی و خضر(ع) استفاده می شود که نباید کار اولیای الهی را با کار خود قیاس کرد، بلکه باید شکیبایی ورزید و سخنی ناسنجیده بر زبان نراند؛ زیرا، آگاهی بر اسرار آن، مقدور همه نیست.

ص: 247

42- اهمیت صبر رهبران دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 55 - 4

4 - وعده خداوند به یاری پیامبران و مؤمنان ، مقتضی صبر و شکیبایی همه رهبران و مبلغان دینی ، در برابر آزارها و کارشکنی های دشمنان است .

إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَ الَّذِينَ ءَامَنُوا .. فَاصْبِرْ

43- اهمیت صبر مبلغان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 55 - 4

4 - وعده خداوند به یاری پیامبران و مؤمنان ، مقتضی صبر و شکیبایی همه رهبران و مبلغان دینی ، در برابر آزارها و کارشکنی های دشمنان است .

إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَ الَّذِينَ ءَامَنُوا .. فَاصْبِرْ

44- اهمیت صبر مهاجران صدراسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 60 - 1

1 - بردباری و خویشتن داری مؤمنان و مهاجران ، در برابر فشارها و آزارهای مشرکان و پرهیز از انتقام گیری ، امری مهم ، سرنوشت ساز و مورد توصیه مؤکد خداوند (در اوایل هجرت از مکه به مدینه)

وَ الَّذِينَ هَاجَرُوا .. وَ إِنَّ اللَّهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ . ذَلِكْ

«ذلک» خبر برای مبتدای محذوف و اشاره است به توصیه خدا به مؤمنان و مهاجران صدراسلام مبنی بر این که در برابر فشارها و آزارهای مشرکان، خویشتن داری کنند و بردباری را از دست ندهند. گفتنی است که در چنین مواردی معمولاً از کلمه «هذا» استفاده می کنند. بنابراین به کارگیری «ذلک» - که برای اشاره به دور است - بیانگر اهمیت خویشتن داری در برابر آزارهای مشرکان صدراسلام در آن مقطع خاص می باشد؛ مقطعی که ظاهراً هنوز مؤمنان از نیروی کافی برای برخورد قهرآمیز با دشمن، برخوردار نبودند.

45- بی ثمری صبر جهنمیان

24- « النبي (صلى الله عليه وآله) . . . في قوله : « سواء علينا أجزعنا أم صبرنا ما لنا من محيص » قال : يقول أهل النار : هلموا ، فلنصبر ، فيصبرون خمسمائه عام فلما رأوا ذلك لا ينفعهم قالوا : هلموا فلنجزع . . . فيكون خمسمائه عام فلما رأوا ذلك لا ينفعهم قالوا « سواء علينا أجزعنا أم صبرنا ما لنا من محيص » ؛

از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) در باره سخن خدا «سواء علینا أجزعنا..» روایت شده است که فرمود: اهل آتش [به یکدیگر] می گویند: بیایید صبر کنیم؛ پس پانصد سال صبر می کنند. آن گاه که دیدند این صبر سودی برایشان نداشت، گویند: بیایید بی تابی کنیم... پس پانصد سال می گریند. آن گاه که دیدند این گریه [هم] سودی نبخشید، می گویند: سواء علینا أجزعنا أم صبرنا ما لنا من محیص».

46- بی ثمری صبر رهبران مستکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 21 - 21

21- رهبران مستکبر، در قیامت، درمی یابند که صبر و نیز جزع، عذاب الهی را از آنان برطرف نخواهد کرد.

قالوا .. سواء علینا أجزعنا أم صبرنا

47- پاداش صبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 214 - 1, 2

1 - بهشت، از آن کسانی است که در مقابل آزمایش های الهی شکیباشند.

ام حسبتم ان تدخلوا الجنة

2 - ورود به بهشت، بدون تحمل سختی ها و مصائب، پنداری بیش نیست.

ام حسبتم ان تدخلوا الجنة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 90 - 8

8- نیل یوسف (ع) به عزیزی و اقتدار و حاکمیت وی در دیار مصر، پاداشی بر تقوایشگی، صبر و نیکوکاری او بود.

قد منّ الله علینا إنه من یتق و یصبر فإن الله لایضیع أجر المحسنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 23 - 3

3- بهشت عدن، پاداش صبر و استقامت بر فرمان های الهی، برپا داشتن نماز و انفاق کردن

والذین صبروا .. أولئک لهم عقبی الدار. جنّت عدن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 12 - 7

7 - « عن أبي جعفر (ع) في قوله: « و جزاهم بما صبروا جنة و حريراً » قال: بما صبروا على الفقر و مصائب الدنيا;

از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند «و جزاهم بما صبروا جنة و حريراً» روایت شده که فرمود: [این پاداش] برای این است که بر فقر و مصیبت های دنیا صبر کرده اند».

ص: 249

48- پاداش صبر بر ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 117 - 3

3 - استوار ماندن بر حق و پایداری بر ایمان ، در تنگنا ها و شرایط دشوار ، دارای ارزشی والا و پاداشی ویژه

لقد تاب الله على النبي و... الذين اتبعوه في ساعه العسره

49- پاداش صبر بر حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 117 - 3

3 - استوار ماندن بر حق و پایداری بر ایمان ، در تنگنا ها و شرایط دشوار ، دارای ارزشی والا و پاداشی ویژه

لقد تاب الله على النبي و... الذين اتبعوه في ساعه العسره

50- پاداش صبر در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 155 - 15

15 - از امام صادق (ع) روایت شده است : «... من صبر کرهأً... نصیبه ما قال الله عز و جل : « و بشر الصابرين » ای بالجنه و المغفره...»

... کسی که در مشکلات صبر کند پاداش وی همان بهشت و مغفرت الهی است که در سخن خدای عز و جل «و بشر الصابرين» به آن بشارت داده شده است ...».

51- تشویق به صبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 200 - 5

5 - مؤمنان ، موظفند یکدیگر را به صبر و شکیبایی در برابر مشکلات ترغیب کنند .

يا ايها الذين امنوا اصبروا و صابروا

به نظر می‌رسد الف مفاعله در «صابروا»، برای متعدی کردن «صَبَرَ» به کار رفته باشد؛ بنابراین «صابروا»، یعنی دیگران را به صبر وادارید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 250

5- ترغیب و دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان از جانب خداوند به صبر و پایداری در برابر مخالفان

و لقد کذبت رسل من قبلک فصبروا .. حتی أتهم نصرنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 49 - 9

9- از هدف های بیان سرگذشت نوح (ع) در قرآن، ترغیب پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اهل ایمان به صبر و مقاومت است .

تلک من أنباء الغیب نوحیها إلیک .. فاصبر إن العقبه للمتقین

خداوند، با تقریر جمله «إصبر..» به وسیله حرف «فاء» بر نقل داستان نوح(ع)، به این نکته اشاره می کند که: مقصود از شرح ماجرای حضرت نوح (ع)، قصه سرایی نیست؛ بلکه هدف از آن، هدایت و تربیت مخاطبان قرآن می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 31 - 5

5- تشویق پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان از سوی خدا، به صبر و پایداری در برابر دشمنان تبه کارشان همچون انبیای گذشته

و کذلک جعلنا لکلّ نبیّ عدوّاً من المجرمین و کفی برّک هادیّاً و نصیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 4 - 5

5- ترغیب پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند به صبر و پایداری در انجام رسالت خویش، به رغم تکذیب و مخالفت کافران و مشرکان

و إن یکذبوک فقد کذبت رسل من قبلک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 25 - 5

5- ترغیب پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند به صبر و پایداری در انجام رسالت خویش، به رغم تکذیب و مخالفت کافران و مشرکان

وإن يكذبوك فقد كذب الذين من قبلهم جاءتهم رسلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 10 - 21

21- تشویق و ترغیب خداوند به صبر و تحمل سختی ها و مشکلات ناشی از هجرت

و أرض الله وسعه إنَّما يوفى الصبرون أجرهم بغير حساب

52- توصیه به صبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 251

7- صبر و شکیبایی در برابر آزارهای روحی کافران، توصیه خداوند به مؤمنان صدراسلام

فَاتَّخِذْ تَمَوَّهُمُ سَخِرِيًّا . . . وَ كُنْتُمْ مِنْهُمْ تَضْحَكُونَ . اِنِّي جَزَيْتَهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوا

ذکر فرجام خوش مؤمنان شکیبا در قیامت و اعلام رستگاری قطعی آنان، نشانگر تشویقی است از سوی خداوند به مؤمنان صدراسلام: که در برابر آزارهای کافران مقاومت کنند و بدانند که خداوند آنان را فراموش نخواهد کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 77 - 1

1 - خداوند، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به صبر در برابر مخالفت های کافران حق ناپذیر و تداوم رسالت خویش فرا خواند .

فاصبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 35 - 7,9

7- رهنمود الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، برای شکیبا بودن و عجله نورزیدن در گرایش کافران به ایمان یا مجازات ایشان از سوی خداوند

فاصبر . . . وَ لَا تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ

9- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در معرض دشمنی عمیق کافران و نیازمند دل جویی و رهنمود به صبر از سوی خداوند

فاصبر . . . وَ لَا تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 39 - 1

1 - دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند، به صبر در برابر گفتار ناروای کافران

فاصبر علی ما یقولون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - صبر در برابر موضع گیری های تکذیب گرانه و استهزا آمیز شرک پیشگان صدر اسلام ، توصیه خداوند به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)

سأل سائل بعذاب واقع .. فاصبر صبراً جميلاً

توصیه به صبر - پس از بیان بعضی از گفته ها و درخواست های کافران - می تواند اشاره به مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 10 - 1

1 - سعه صدر ، صبر و خویشتن داری در برابر سخنان ناشایست ، توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و اصبر علی ما یقولون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 17 - 2

ص: 252

2- مؤمنان، تنها در صورتی دشوارترین راه های انفاق را می پیمایند که یکدیگر را به شکیبایی و مهرورزی سفارش کنند.

ثُمَّ كَانِ مِنَ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ

«مرحمه»، مصدر میمی و به معنای «رحمت» (رَقَّتْ، مغفرت و عطوفت داشتن) است (قاموس). تکرار «تواصوا» برای تأکید بوده و ممکن است اشاره به این نکته باشد که سفارش به صبر و توصیه به محبت، دو وظیفه مستقل و در عرض هم است و با ترک یکی، زمینه دیگری از بین نرفته و تکلیف ساقط نمی شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عصر - 103 - 3 - 1,5,8

1- تنها مؤمنانی که کارهای شایسته انجام داده و یکدیگر را به پذیرش حق و شکیبایی توصیه می کنند، گرفتار خسارت نخواهند شد.

إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خَسْرٍ . إِلَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا

5- توصیه دیگران به پذیرش حق و شکیبایی در راه آن، مصداق بارز عمل صالح است.

عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ

عطف توصیه به حق و صبر - که مصداق عمل صالح است - بر انجام اعمال صالح، عطف خاص بر عام و نشانه اهمیت ویژه خاص است.

8- «صبر»، نشان حق پذیری است و سفارش دیگران به آن، نمونه بارز ترغیب مردم به حق است.

تَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ

برداشت یاد شده، ناظر به این احتمال است که عطف «تواصوا بالصبر» بر جمله قبل، عطف خاص بر عام باشد. تکرار فعل «تواصوا»، این ارتباط را تأیید می کند؛ زیرا در تعبیری نظیر «تواصوا بالحق و الصبر»، تفاوت حق و صبر نمایان تر است.

53- درخواست صبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- اعراف - 7 - 126 - 9

9- صبر در برابر تحمل شکنجه های فرعون و تسلیم خدا بودن تا آخرین لحظه حیات، درخواست ساحران مؤمن در دعا به درگاه خداوند

ربنا أفرغ علينا صبراً و توفنا مسلمين

54- درخواست صبر از خانواده موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 29 - 8

8 - موسی (ع) از خانواده اش خواست که تا بازگشت وی از وادی طور درنگ کنند .

قال لأهله امكثوا .. لعلی ءاتیکم منها بخبر أو جذوه من النار

ص: 253

55- دعوت به صبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 200 - 9

9- لزوم پیشه ساختن صبر و شکیبایی ، قبل از دعوت دیگران به صبر و استقامت *

یا ایّها الذّین امنوا اصبروا و صابروا

برداشت فوق مبتنی بر این معناست که مراد از «صابروا»، دعوت یکدیگر به صبر و استقامت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 128 - 1

1 - موسی (ع) پس از تصمیم فرعون به سرکوبی بنی اسرائیل ، مردمش را به استعانت از خدا و صبر و مقاومت در برابر آزار های فرعونیان فراخواند .

قال موسی لقومه استعینوا باللّٰه و اصبروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 49 - 8

8- خداوند ، فراخوان پیامبر (صلی الله علیه و آله) به صبر و شکیبایی در امر رسالت و مقاومت در برابر مشرکان و آزار های آنان

فاصبر

بیان سرگذشت نوح(ع) و سپس دعوت کردن پیامبر(صلی الله علیه و آله) به صبر و مقاومت ، گویای این است که: مصداق مورد نظر برای «صبر» تحمل مشکلات و مشقتهای تبلیغ رسالت و مقاومت در برابر آزارها و کارشکنیهای مخالفان می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 115 - 1

1- خداوند ، پیامبرش را به صبرپیشگی و شکیبایی فرا خواند .

واصبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 90 - 16

16- یوسف (ع) برادرانش را به تقوا و صبر و درآمدن در زمره محسنان فراخواند .

إنه من يتق و يصبر فإن الله لا يضيع أجر المحسنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 17 - 2

1 - اهتمام به برپایی نماز و امر به معروف و نهی از منکر و شکیبایی در بلا ها ، از مواعظ لقمان به پسر خویش بود .

بینی أقم الصلوه . . . و اصبر علی ما أصابک

2 - توصیه به برپایی نماز و امر به معروف و نهی از منکر و صبر ، نمودی از حکمت لقمان

و لقد آتینا لقمن الحکمه . . . إذ قال . . . بینی أقم الصلوه

ص: 254

56- زمینه تأثیر صبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 8

8- کارآیی صبر ، در گرو انجام اعمال صالح است .

إلا الذين صبروا وعملوا الصلحت

57- زمینه صبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 200 - 16

16 - ایمان ، زمینه شکیبایی در برابر مشکلات و پایداری در مقابل دشمن و حفظ مرزها و رعایت تقواست .

يا ايّها الذين امنوا اصبروا وصابروا ورابطوا واتّقوا الله

مخاطب قرار دادن مسلمانان به وصف ایمان و آنگاه امر به شکیبایی و ... بیانگر آن است که ایمان زمینه تحقق مسائل مطرح شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 46 - 9

9- باور به همراهی خدا با مجاهدان صابر ، زمینه ساز تحمل سختی های نبرد و صبر در برابر ناملازمات آن

و اصبروا إن الله مع الصبرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 49 - 13

13- توجه و باور به پیروزی اهل تقوا ، زمینه ساز پیشه ساختن صبر و مقاومت در برابر مشکلات راه تقوا و ایمان

فاصبر إن العقبه للمتقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 68 - 5

5- آگاهی و شناخت، زمینه ساز صبر و شکیبایی است.

و کیف تصبر علی ما لم تحط به خیرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 132 - 15

15 - توجه به رازقیت خداوند و مکلف نبودن با تأمین خواروبار، زمینه سازانجام وظیفه عبادت و نماز و پایداری بر آن

وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ... لَئِنْ رَزَقْنَا نَحْنُ نَرْزُقُكَ

ص: 255

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 20 - 15

15 - توجه و اعتقاد به بصیرت و بینا بودن خداوند (به احوال بندگان)، برانگیزنده آدمی به صبر و شکیبایی

و جعلنا بعضکم لبعض فتنة أتصبرون و کان ربک بصیراً

جمله «و کان ربک بصیراً» درصدد تحریک و تشویق مردم به صبر و شکیبایی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 60 - 4

4 - ایمان به وعده الهی به نصرت جبهه حق، زمینه ساز پیدایش روحیه صبر و شکیبایی است.

فاصبر إن وعد الله حق

یادآوری «إن وعد الله حق» که به منزله تعلیل برای فرمان به صبر است، می تواند برای مطمئن ساختن پیامبر (صلی الله علیه و آله) به ثمره صبر باشد. در نتیجه، در صورتی که ایمان حاصل شود که وعده خدا تخلف ندارد، شخص، آمادگی بیشتری برای صبر در راه خدا پیدا می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 41 - 3

3 - تدبر در سرگذشت ایوب (ع)، مایه تقویت نیروی صبر و شکیبایی در برابر مشکلات

و اذکر عبدنا ایوب إذ نادى ربه ائی مسنی الشیطن بنصب و عذاب

ابتلای ایوب (ع) به مشکلات و رنج های طاقت فرسا و صبر و شکیبایی او، مهم ترین بخش سرگذشت آن حضرت است. بنابراین یادآوری آن، می تواند سبب دمیدن روح مقاومت و شکیبایی در انسان گرفتار گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 43 - 1

1 - شکیبایی و بخشش خطاکار، امری ارزشمند و نیازمند اراده قوی است.

و لمن صبر و غفر إن ذلک لمن عزم الأمور

اضافه «عزم» به «أمور»، از باب اضافه صفت به موصوف است؛ یعنی، «من الأمور المعزومه» معنای این ترکیب در آیه - چنان که مفسران گفته اند - این است که صبر و گذشت، از اموری است که نیازمند به تصمیم و اراده استوار، می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 35 - 11

11- توجّه به اسوه های صبر و خداجویی، تقویت کننده روحیه شکیبایی در انسان

فاصبر كما صبر أولوا العزم من الرسل

توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) در شکیبا بودن همچون پیامبران اولوالعزم و بازگویی آن توصیه برای انسان ها؛ می تواند پیامدار این نکته باشد که اسوه های مقاومت و دینداری، خود وسیله ای برای تقویت صبر در راستای پایبندی به دین و ارزش ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 256

6- تسبیح و ستایش (عبادت) پروردگار، زمینه استواری روح و دستیابی به صبر در برابر ناگواری ها *

فاصبر علی ما یقولون و سبح بحمد ربک

از ارتباط «سبح بحمد ربک» با «فاصبر...»، می توان تأثیر عبادت در تکامل روح و استواری اراده را نتیجه گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 48 - 10

10 - التجا به پروردگار، هنگام حرکت در مسیر دین و مسؤولیت، ضامن شکیبایی و موفقیت

و اصبر... و سبح بحمد ربک حین تقوم

از ارتباط «و سبح» با «و اصبر»، می توان به مطلب بالا ره برد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 10 - 8

8 - ایمان به کارساز بودن خداوند و توکل به او، هموارکننده راه صبر و شکیبایی در برابر مشکلات و سختی ها است.

فَاتَّخِذْهُ وَكَيْلًا. و اصبر... و اهجرهم هجرًا جمیلًا

«و اصبر» عطف بر «فاتخذوه وکیلاً» است. این عطف می تواند به این مناسبت باشد که اتکال به خدا، موجب تقویت روح صبر و مقاومت در انسان می شود.

58- زمینه صبر در تبلیغ دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 48 - 6

6 - توجه مبلغان دینی به حضور حمایت و لطف الهی، مایه شکیبایی آنان بر مشکلات راه

و اصبر... فإِنَّکَ بأَیننا

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که پیامبر (صلی الله علیه و آله) به عنوان مبلغ وحی مورد هجوم کافران، قرار گرفته و خداوند برای

پایداری بخشیدن به او نظارت و حمایت خویش را به آن حضرت یادآور شده است.

59- زمینه صبر در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 46 - 9

9- باور به همراهی خدا با مجاهدان صابر ، زمینه ساز تحمل سختی های نبرد و صبر در برابر ناملازمات آن

و اصبروا إن الله مع الصبرین

ص: 257

60- زمینه صبر در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 5

5- آگاهی از سنت های الهی و فلسفه آن ، زمینه ساز صبر و تحمل بیشتر در سختی ها و نگرانی ها

و لولا کلمه .. فاصبر علی ما یقولون

61- زمینه صبر رهبران دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 55 - 7

7- تخلف ناپذیر بودن وعده خداوند به نصرت پیامبران و مؤمنان ، مقتضی صبر و شکیبایی رهبران دینی و مؤمنان طرفدار آنان در برابر مشکلات و آزار های دشمنان دین است .

إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا .. فاصبر إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ

برداشت بالا به خاطر این نکته است که جمله «إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ» در مقام تعلیل برای «فاصبر» می باشد؛ یعنی، «صبر پیشه کن چون وعده خداوند به پیروزی و نصرت، حق است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 35 - 5

5- توجه به کیفر حتمی کافران در قیامت ، زمینه ساز صبر و شکیبایی رهبران الهی در برابر عنادورزی های مخالفان

یعرض الذین کفروا علی النار .. فاصبر کما صبر أولواالعزم من الرسل

«فاء» در «فاصبر»، تفریع را افاده می کند و ارتباط این آیه با آیه قبل، صبر را فرع و نتیجه توجه به عذاب کافران قرار داده است.

62- زمینه صبر مبلغان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 48 - 6

6- توجه مبلغان دینی به حضور حمایت و لطف الهی ، مایه شکیبایی آنان بر مشکلات راه

و اصبر . . . فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که پیامبر (صلی الله علیه و آله) به عنوان مبلغ وحی مورد هجوم کافران، قرار گرفته و خداوند برای پایداری بخشیدن به او نظارت و حمایت خویش را به آن حضرت یادآور شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 9 - 4

4 - مطالعه تاریخ امت ها و پیامبران گذشته ، مایه صبر و مقاومت مبلغان الهی در برابر دشمنان دین

كذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمَ نُوحٍ فكَذَّبُوا عَبْدَنَا

ص: 258

63- زمینه صبر محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 127 - 6

6- شکیبایی پیامبر (صلی الله علیه و آله) در قبال تجاوزات دشمن ، نیازمند امداد و توفیق الهی بود .

و اصبر و ما صبرک إلا بالله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 24 - 2

2 - نزول قرآن بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مستلزم صبر و شکیبایی آن حضرت در جهت تبلیغ و اجرای تعالیم آن

إنا نحن نزلنا عليك القرآن تنزيلاً . فاصبر لحکم ربک

از تفریع فرمان به صبر (فاصبر)، بر نزول قرآن بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) (نزلنا عليك القرآن) مطلب یاد شده به دست می آید.

64- زمینه صبر مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 55 - 7

7 - تخلف ناپذیر بودن وعده خداوند به نصرت پیامبران و مؤمنان ، مقتضی صبر و شکیبایی رهبران دینی و مؤمنان طرفدار آنان در برابر مشکلات و آزار های دشمنان دین است .

إنا لننصر رسلنا .. فاصبر إن وعد الله حق

برداشت بالا به خاطر این نکته است که جمله «إن وعد الله حق» در مقام تعلیل برای «فاصبر» می باشد؛ یعنی، «صبر پیشه کن چون وعده خداوند به پیروزی و نصرت، حق است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 49 - 3

3 - تسبیح و حمد پروردگار ، در تکاپوی روزانه و آرامش شب و سحرگاهان ، شکیبایی آفرین برای مؤمنان *

و اصبر .. و سبح بحمد ربک حين تقوم . و من الیل فسبحه و ادبر النجوم

برداشت یاد شده با توجه به نکات زیر است: 1- «حین تقوم» اشاره به تلاش های روزانه «و من الیل..» نظر به لحظه های آرام شب داشته باشد. 2- آیه شریفه را با «واصبر...» - که در آیه قبل آمده - ملاحظه کنیم.

65- زیان ترک تبلیغ صبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عصر - 103 - 2 - 3

ص: 259

3- بی ایمانی و ترک عمل صالح و تبلیغ نکردن از حق و صبر ، زیان بزرگی است .

لفی خسر

نکره آمدن کلمه «خسر»، برای بیان عظمت آن است. استثنایی که در آیه بعد آمده، زیان را به غیر افراد مستثنی، اختصاص داده است.

66- صبر ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 114 - 18

18 - بردباری و شکیبایی ابراهیم (ع) در راه هدایت مردم و انجام تکالیف الهی

إن ابرهیم لأوّه حلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 47 - 12

12- برخورد ابراهیم (ع) بابت پرستان ، همراه با شکیبایی و سعه صدر بود .

سلم علیک سأسْتَغْفِرُ لک رَبِّی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 111 - 7

7 - حضرت ابراهیم (ع) ، اسوه و الگوی مقاومت و شکیبایی در برابر دشمنان و مخالفان دعوت الهی

وإنّ من شیعتہ لإبرهیم .. قالوا ابنوا له نبیناً فألقوه فی الجحیم ... إنّه من

بیان داستان ابراهیم (ع) برای پیامبر اسلام وایمان آورندگان به آن حضرت در مکه، می تواند برای ارائه الگو در مسیر دعوت الهی باشد.

67- صبر ادريس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 85 - 3، 2، 1

1- اسماعیل ، ادريس و ذوالکفل (ع) از صابران و بردباران بودند .

وإسمعیل .. کلّ من الصبرین

2- سرگذشت اسماعیل، ادریس و ذوالکفل (ع) و صبر و شکیبایی آنان، درس آموز و شایسته یاد و یادآوری است.

وإسمعیل .. کلّ من الصبرین

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که نصب «اسماعیل» به وسیله عامل مقدری چون «أذکر» یا «أذکروا» باشد.

3- اسماعیل، ادریس و ذوالکفل (ع)، الگو و سرمشق برای مردمان در صبر و شکیبایی

وإسمعیل و ادریس و ذوالکفل کلّ من الصبرین

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که خداوند در مقام تربیت و هدایت مردم عصر بعثت، هر سه پیامبر را با وصف

ص: 260

«صابران» معرفی کرده است.

68- صبر اسماعیل (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 85 - 3، 2، 1

1- اسماعیل ، ادریس و ذوالکفل (ع) از صابران و بردباران بودند .

و إسمعیل .. کلّ من الصبرین

2- سرگذشت اسماعیل ، ادریس و ذوالکفل (ع) و صبر و شکیبایی آنان ، درس آموز و شایسته یاد و یادآوری است .

و إسمعیل .. کلّ من الصبرین

برداشت یاد شده مبتنی براین است که نصب «اسماعیل» به وسیله عامل مقدری چون «أذکر» یا «أذکروا» باشد.

3- اسماعیل ، ادریس و ذوالکفل (ع) ، الگو و سرمشق برای مردمان در صبر و شکیبایی

و إسمعیل و ادریس و ذوالکفل کلّ من الصبرین

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که خداوند در مقام تربیت و هدایت مردم عصر بعثت، هر سه پیامبر را با وصف «صابران» معرفی کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 102 - 24، 16

16 - وعده شکیبایی اسماعیل (ع) به پدرش (ابراهیم (ع)) به هنگام انجام مأموریت ذبح

یأبت افعل ما تؤمر ستجدنی إن شاء الله من الصبرین

24 - صبر و شکیبایی اسماعیل (ع) در داستان ذبح شدنش به دست پدر ، نشانه حلم و بردباری او است .

فبشّرته بغلم حلیم .. یأبت افعل ما تؤمر ستجدنی إن شاء الله من الصبرین

از ارتباط میان وصف شدن اسماعیل (ع) به حلم و بردباری از سوی خداوند و مسأله شناساندن خود به عنوان فردی صابر و شکیبا، می توان برداشت یاد شده را به دست آورد.

69- صبر الیاس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 132 - 7

7 - الیاس (ع) ، اسوه و الگوی مقاومت و شکیبایی در برابر دشمنان و مخالفان دعوت الهی

و إنّ الیاس لمن المرسلین . . . فکذّبوه . . . إنّّه من عبادنا المؤمنین

ذکر داستان الیاس (ع) برای پیامبر اسلام و ایمان آورندگان به آن حضرت در مکه، می تواند برای ارائه الگو در مسیر دعوت الهی باشد.

ص: 261

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 34 - 4, 6, 8, 18

4 - پیامبران گذشته در برابر تکذیب و آزارهای مخالفان خویش پایداری می کردند.

فصبروا علی ما کذبوا و اوذوا

6 - پیروزی، پایانی شیرین برای صبر انبیا در برابر تکذیب و آزار مخالفان بود.

فصبروا علی ما کذبوا و اوذوا حتی اُتهم نصرنا

8 - تاریخ پیامبران گذشته و بیان پایداریهای آنان، درس آموز و سازنده است.

و لقد کذبت رسل من قبلک فصبروا .. حتی اُتهم نصرنا

18 - آیاتی از قرآن در تشریح و سرگذشت انبیای پیشین و صبر و مقاومت و پیروزی آنها قبل از سوره انعام بر پیامبر خدا نازل شده است.

فصبروا علی ما کذبوا .. و لقد جاءک من نبی المرسلین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 12 - 8

8 - پیامبران اقوام پیشین بصراحت به آنان اعلام کردند که در برابر هرگونه آزار و اذیتشان، شکیبایی پیشه خواهند کرد.

و لنصبرن علی ما اذیتموننا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 78 - 5

5 - درجات تحمّل و نیز نوع عملکرد پیامبران و اولیا، با هم متفاوت است.

سأنتبک بتأویل ما لم تستطع علیه صبراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 87 - 11

11- پیامبران ، مأمور پایداری در مسیر تبلیغ و ماندن در میان مردم و جامعه خویش تا آخرین مرحله

و ذالنون إذ ذهب مغضبًا فظنَّ أن لن نقدر عليه

تویخ شدن یونس(ع) به خاطر ترک قوم خویش، قبل از این که فرمانی در این زمینه از جانب خداوند دریافت کند؛ برای این نکته دلالت دارد که پیامبران مجاز به ترک مأموریت و مردم خود، قبل از آمدن فرمان و رخصت از جانب خداوند نیستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 31 - 6،7

6- پیامبران الهی ، الگو و مظهر صبر و پایداری در برابر دشمنان حق ستیز و تبه کار

و كذلك جعلنا لكلّ نبيّ عدوًّا من المجرمين و كفى برّك هاديًّا و نصيرًا

7- تفکر در تاریخ پیامبران و صبر و پایداری آنان در برابر دشمنانشان ، نیروبخش و تقویت کننده روح مقاومت است .

و كذلك جعلنا لكلّ نبيّ عدوًّا من المجرمين و كفى برّك هاديًّا و نصيرًا

ص: 262

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 55 - 3

3 - توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مبنی بر تأسی کردن از پیامبران گذشته در صبر و شکیبایی در برابر مشکلات رسالت

إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَ الَّذِينَ ءَامَنُوا فِي الْحَيَوةِ الدُّنْيَا .. فَاصْبِرْ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که جمله «فاصبر..» تفریع بر جمله «إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا...» است.

71- صبر انبیای انطاکیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 16 - 2

2 - پیامبران مردم انطاکیه، برخوردار از صبر و پایداری بر مواضع خویش، به رغم رویه رو شدن با تکذیب و مخالفت های سخت

قَالُوا رَبَّنَا يَعْلَمُ إِنَّا إِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ

تأکید پیامبران بر راستی ادعاهای خود، علی رغم تکذیب شدن شان، گویای برداشت یاد شده است.

72- صبر انبیای اولوالعزم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 35 - 6، 3

3- برخی از رسولان الهی، اولوالعزم و دارای صبر و شکیبایی بیشتر بودند.

فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعِزْمِ مِنَ الرُّسُلِ

بنابراین که «من» در «من الرسل» برای تبعیض باشد؛ استفاده می شود که همه رسولان، اولوالعزم نبوده اند.

6- تمامی رسولان صاحب شریعت، برخوردار از صبر و استقامتی بزرگ

فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعِزْمِ مِنَ الرُّسُلِ

«اولوالعزم» می تواند به معنای صاحب شریعت باشد؛ زیرا در معنای «عزم»، «عزیمه» به معنای شریعت را یاد کرده اند.

73- صبر اولوالالباب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 22 - 3

3- صبر و استقامت برای کسب رضایت خدا، از ویژگی های خردمندان است.

إنما يتذكر أولوا الألباب .. الذين صبروا ابتغاء وجه ربهم

ص: 263

74- صبر اولیاء الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 78 - 5

5- درجات تحمّل و نیز نوع عملکرد پیامبران و اولیا، با هم متفاوت است .

سَأْتِبُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا

75- صبر ایوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 41 - 13

13 - « عن أبي عبد الله (ع) قال : لَمَّا طَالَ بَلَاءُ أَيُوبَ وَرَأَى إِبْلِيسَ صَبْرَهُ أَتَى إِلَى أَصْحَابِ لَهُ كَانُوا رَهْبَانًا فِي الْجِبَالِ فَقَالَ لَهُمْ : مَرُّوا بِنَا إِلَى هَذَا الْعَبْدِ الْمَبْتَلَى وَنَسْأَلُهُ عَنِ بَلِيَّتِهِ . . . وَقَالُوا يَا أَيُّوبَ لَوْ أَخْبَرْتَنَا بِذَنْبِكَ فَلانزى تبتلى إلا لأمر كنت تستره . . . فعند ذلك دعا ربّه وقال : « ربّ أئى مسنى الشيطان بنصب و عذاب » . . . ;

از امام صادق(ع) روایت شده که فرمود: چون ابتلای ایوب(ع) طولانی گشت و ابلیس صبر او را دید، نزد دیرنشینانی که از اصحاب وی بودند آمد و به آنان گفت: بیایید تا نزد این بنده مبتلا برویم و از او درباره ابتلایش سؤال کنیم. .. آنان گفتند: ای ایوب! کاش گناهی را که انجام داده ای به ما می گفتی؟ ما را عقیده بر آن است که تو تنها به خاطر چیزی (گناهی) که از ما پنهان می کنی، مبتلا شده ای... پس در آن موقع پروردگارش را خواند و گفت: (ربّ ائى مسنى الشيطان بنصب و عذاب)».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 44 - 16، 9، 8

8 - ایوب (ع) ، انسانی صبور و شکیبیا در پیشگاه خداوند

إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا

9 - ایوب (ع) ، الگوى بزرگ صبر و شکیبایی

إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که آیه شریفه، درصدد ارائه الگویی از صبر و شکیبایی برای پیامبراسلام(صلی الله علیه و آله) و یاران مؤمن او است که در مکه در اوج سختی ها و رنج های ناشی از دین داری قرار داشتند.

16 - صبر ایوب (ع) ، جلوه ای از عبودیت و خداخواهی او

و اذکر عبدنا ایوب .. نعم العبد إنه أواب

76- صبر بر اذیتهای دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 110 - 3

3 - اقامه نماز و ادای زکات ، عامل شکیبایی بر آزار های دشمنان و زمینه ساز مدارا کردن با ایشان است .

فاعفوا و اصفحوا .. و اقموا الصلوه و اءتوا الزکوه

در برداشت فوق، جمله «أقموا الصلاه ..» در ارتباط با «فاعفوا و اصفحوا» ملاحظه شده است. در این لحاظ هدف از تأکید بر

ص: 264

اقامه نماز و پرداخت زکات، ایجاد توان برای اطاعت امر خداوند (لزوم عفو و گذشت و مدارا کردن با دشمنان) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 126 - 8,9

8- گذشت از دشمن و نادیده گرفتن اذیت و آزارش ، امری دشوار و نیازمند شکیبایی است .

و إن عاقبتهم فعاقبوا ... و لئن صبرتم لهو خیر للصبرین

9- « عن علی بن الحسین (ع) : ... و أما حق من ساءک القضاء علی یدیه بقول أو فعل فإن کان تعمدھا کان العفو أولى بک لما فیہ له من القمع و حسن الأدب ... قال عزّوجلّ : « ... و لئن صبرتم لهو خیر للصابرین » ... فإن لم یکن عمداً لم تظلمه ... » ;

از امام سجاده (ع) روایت شده است که: .. اما حق کسی که از جانب او سخن یا عمل به تو بدی رسیده این است که: اگر بدی او عمدی باشد، گذشت از او برای تو بهتر است؛ زیرا این گذشت موجب منصرف شدن آن شخص از بدی کردن و ادب نیکو برای او می شود ... خدای عزّوجلّ فرمود: «... و لئن صبرتم لهو خیر للصابرین» ... و اگر بدی او عمدی نبوده (با این گذشت) به او ظلم نکرده ای».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 127 - 1,2,4,5,14

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) در برابر اذیت و آزار دشمنان به آن حضرت ، تنها مأمور به صبر و شکیبایی گردید و نه مجاز برای مقابله به مثل

ادع إلی سبیل ربّک ... و إن عاقبتهم فعاقبوا ... و اصبر

خداوند، در آیه قبل همه مسلمانان را مجاز به مقابله به مثل دانسته است؛ ولی در این آیه شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) را مخاطب قرار داده و به او اختصاصاً فرمان صبر و مقاومت داده است. از ارتباط این دو آیه، برداشت فوق به دست می آید.

2- مبلغان دینی ، موظف به پایداری در راه تبلیغ و استقامت در برابر اذیت و آزار دشمنانند .

ادع إلی سبیل ربّک ... و لئن صبرتم لهو خیر للصبرین . و اصبر و ما صبرک إلاّ باللّٰه

4- صبر و مقاومت در برابر اذیت و آزار دشمنان دین ، مؤثرترین روش برخورد با آنان و بهترین راه تبلیغ اسلام است .

ادع إلی سبیل ربّک ... و إن عاقبتهم ... و لئن صبرتم لهو خیر للصبرین . و اصبر

5- صبر و مقاومت در برابر اذیت ها و آزار دشمنان دین ، تنها در پرتو عنایت و کمک خداوند میسر است .

و لئن صبرتم لهو خیر للصبرین . و اصبر و ما صبرک إلاّ باللّٰه

14- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، از بالاترین مرتبه صبر و تحمل در برابر اذیت، آزار و تعدیات دشمن، برخوردار بود.

و اصبر... و لاتحزن علیهم و لاتک فی ضیق ممّا یمکرون

از اینکه پیامبر (صلی الله علیه و آله) اختصاصاً به صبر مأمور گشت و صبر او تنها در پرتو عنایت و کمک خداوند میسر می شد، به دست می آید که صبر آن حضرت، صبری ویژه و بسیار بزرگ بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 55 - 7،8

7 - تخلف ناپذیر بودن وعده خداوند به نصرت پیامبران و مؤمنان، مقتضی صبر و شکیبایی رهبران دینی و مؤمنان طرفدار آنان در برابر مشکلات و آزارهای دشمنان دین است.

إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا... فاصبر إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ

ص: 265

برداشت بالا به خاطر این نکته است که جمله «إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ» در مقام تعلیل برای «فاصبر» می باشد؛ یعنی، «صبر پیشه کن چون وعده خداوند به پیروزی و نصرت، حق است».

8- صبر و شکیبایی در برابر آزارها و کارشکنی های دشمنان، زمینه ساز پیروزی و جلب نصرت الهی

فاصبر إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 77 - 1

1 - خداوند، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به صبر در برابر مخالفت های کافران حق ناپذیر و تداوم رسالت خویش فرا خواند.

فاصبر

77- صبر بر اذیت های کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 13 - 12

12- توکل به خداوند و صبر پیشه کردن در برابر آزار و اذیت کافران، زمینه ساز برخورداری از حمایت الهی

و علی الله فلیتوکل المؤمنون... و لنصبرنّ علی ما ءاذیتمونا... فأوحی إلیهم ربّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 3

3- صبر در برابر گفته ها و فشار های تبلیغاتی و روانی کافران، فرمان و توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

فاصبر علی ما یقولون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 174 - 3

3- پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یاران ایشان، مأمور به صبر و شکیبایی در برابر آزارها و کارشکنی های مشرکان و کافران معاند

فتوّل عنهم حتّی حین

توصیه به اعراض و بی‌اعتنایی، در شرایطی که پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یاران آن حضرت، مورد آزار و شکنجه دشمنان کافر قرار داشتند، در حقیقت توصیه به صبر و شکیبایی بیشتر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 178 - 3

3 - پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) و یاران ایشان، مأمور به صبر و شکیبایی در برابر آزارها و کارشکنی‌های مشرکان و کافران معاند

و تولّ عنهم حتّی حین

توصیه به اعراض و بی‌اعتنایی در شرایطی که پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یارانش مورد آزار و شکنجه دشمنان کافر قرار داشتند، در حقیقت توصیه به صبر و شکیبایی بیشتر است.

ص: 266

78- صبر بر اذیت‌های کافران صدراسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 59 - 4

4 - توصیه خداوند به مؤمنان و مهاجران صدراسلام، مبنی بر اینکه در برابر فشارها و آزارهای کافران، بردبار باشند و خویشتن داری را از دست ندهند.

و الذین هاجروا... ثم قتلوا... وإنّ الله لعليم حلیم

متعلق «علیم» در جمله «وإنّ الله لعليم حلیم» محذوف است و تقدیر آن به قرینه مقام چنین می باشد: «إنّ الله لعليم بما فعل المشركون بالمؤمنين من إخراجهم من ديارهم وقتلهم المهاجرين حلیم یمهلهم و لا ینتقم منهم إلی حین؛ خدا به آنچه که مشرکان علیه مؤمنان انجام دادند، آگاه است و چون حلیم و بردبار است، به آنان فرصت می دهد». گفتنی است که جمله فوق، در واقع توصیه ای است از جانب خداوند به مؤمنان صدراسلام که فشارهای کافران آنان را بی حوصله نکند؛ بلکه همان طور که خدا حلیم و بردبار است، بردباری کنند و خویشتن داری را از دست ندهند.

79- صبر بر اذیت‌های مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 174 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یاران ایشان، مأمور به صبر و شکیبایی در برابر آزارها و کارشکنی های مشرکان و کافران معاند

فتولّ عنهم حتی حین

توصیه به اعراض و بی اعتنایی، در شرایطی که پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یاران آن حضرت، مورد آزار و شکنجه دشمنان کافر قرار داشتند، در حقیقت توصیه به صبر و شکیبایی بیشتر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 178 - 3

3 - پیامبراسلام (صلی الله علیه و آله) و یاران ایشان، مأمور به صبر و شکیبایی در برابر آزارها و کارشکنی های مشرکان و کافران معاند

و تولّ عنهم حتی حین

توصیه به اعراض و بی اعتنایی در شرایطی که پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یارانش مورد آزار و شکنجه دشمنان کافر قرار داشتند، در

حقیقت توصیه به صبر و شکیبایی بیشتر است.

80- صبر بر ادیتهای مشرکان صدراسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 60 - 1

1 - بردباری و خویشتن داری مؤمنان و مهاجران ، در برابر فشارها و آزارهای مشرکان و پرهیز از انتقام گیری ، امری مهم ، سرنوشت ساز و مورد توصیه مؤکد خداوند (در اوایل هجرت از مکه به مدینه)

ص: 267

و الذین هاجروا .. و إنّ اللّٰه لعلیم حلیم . ذلک

«ذلک» خبر برای مبتدای محذوف و اشاره است به توصیه خدا به مؤمنان و مهاجران صدراسلام مبنی بر این که در برابر فشارها و آزارهای مشرکان، خویشتن داری کنند و بردباری را از دست ندهند. گفتنی است که در چنین مواردی معمولاً از کلمه «هذا» استفاده می کنند. بنابراین به کارگیری «ذلک» - که برای اشاره به دور است - بیانگر اهمیت خویشتن داری در برابر آزارهای مشرکان صدراسلام در آن مقطع خاص می باشد؛ مقطعی که ظاهراً هنوز مؤمنان از نیروی کافی برای برخورد قهرآمیز با دشمن، برخوردار نبودند.

81- صبر بر استهزاهای رهبران شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 17 - 1

1 - پیامبراسلام (صلی الله علیه و آله)، مأمور به صبر و شکیبایی در برابر استهزا، گفتار مغرضانه و تبلیغات سوء سران کفر و شرک

اصبر علی ما یقولون

82- صبر بر استهزاهای رهبران کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 17 - 1

1 - پیامبراسلام (صلی الله علیه و آله)، مأمور به صبر و شکیبایی در برابر استهزا، گفتار مغرضانه و تبلیغات سوء سران کفر و شرک

اصبر علی ما یقولون

83- صبر بر استهزاهای کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 111 - 4،7

4 - مقاومت روحی در برابر استهزا و مضحکه کافران و حق ستیزان و پایبندی بر ارزش های دینی و الهی، از مصداق های بارز صبر و شکیبایی

فَاتَّخِذْ تَمَوِّهْمُ سَخِرِيًّا .. وَ كُنْتُمْ مِنْهُمْ تَضْحَكُونَ . اِنِّیْ جَزَيْتَهُمُ الْیَوْمَ بِمَا صَبَرُوا

7 - صبر و شکیبایی در برابر آزار های روحی کافران، توصیه خداوند به مؤمنان صدراسلام

فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سَخِرِيًّا . . . وَ كُنْتُمْ مِنْهُمْ تَضْحَكُونَ . إِنِّي جَزَيْتَهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوا

ذکر فرجام خوش مؤمنان شکیبیا در قیامت و اعلام رستگاری قطعی آنان، نشانگر تشویقی است از سوی خداوند به مؤمنان صدر اسلام؛ که در برابر آزارهای کافران مقاومت کنند و بدانند که خداوند آنان را فراموش نخواهد کرد.

ص: 268

84- صبر بر اوامر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 48 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور صبر و شکیبایی در برابر فرمان های الهی

فاصبر لحکم ربّک

85- صبر بر ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 87 - 4

4 - صبر در راه ایمان ، مقدمه پیروزی و مایه فرارسیدن فرج از جانب خداوند

فاصبروا حتی یحکم الله بیننا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 128 - 8,9

8 - حاکمیت مؤمنان بر زمین در گرو استعانت آنان از خدا و صبر ایشان در طریق ایمان است .

استعینوا باللّٰه و اصبروا إنّ الأرض لله یورثها من یشاء من عباده

چون موسی(ع) پیش از بشارت به نابودی فرعونیان و حاکمیت یافتن بنی اسرائیل مردمش را به استعانت جستن از خدا و صبر فراخوانده است، معلوم می شود این دو فضیلت از شرایط تحقق آن وعده است.

9 - پایداری مردم بر طریق ایمان و مقاومت در برابر آزار دشمنان ، در گرو تحکیم مبانی عقیدتی آنان است .

استعینوا باللّٰه و اصبروا إنّ الأرض لله یورثها من یشاء من عباده

86- صبر بر دشمنی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 48 - 8

8- وانهادن کافران و تحمل عداوت آنان ، تکلیفی الهی برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)

فذرهم . . . و اصبر لحکم ربّک

بنابراین که «و اصبر» عطف بر «فذرهم» باشد، برداشت بالا به دست می آید.

87- صبر بر سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 5 - 15

15- صبر پیشه کردن در برابر مشکلات و بلایا و شکرگزاری در مقابل نعمت های الهی ، مایه رشد معرفت آدمی و درک بهتر

ص: 269

آیات و نشانه های خدا

إِن فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 35 - 4

4 - مؤمنان راستین ، شخصیت هایی صبور در برابر مصیبت ها و ناملايمات زندگي

وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِينَ . . . وَالصَّابِرِينَ عَلَى مَا أَصَابَهُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 26 - 11

11 - عبادت و شب زنده داری ، نیروبخش و مقاومت آفرين ، در برابر مشکلات و سختی ها

فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ . . . وَ مِنْ أَلِيلٍ فَأَسْجِدْ لَهُ وَ سَبِّحْهُ لَيْلاً طَوِيلًا

88- صبر بر سخن ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 10 - 1

1 - سعه صدر ، صبر و خویشتن داری در برابر سخنان ناشایست ، توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

وَ اصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ

89- صبر بر سخنان کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 39 - 1

1 - دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند ، به صبر در برابر گفتار ناروای کافران

فَاصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ

90- صبر بر شکنجه های دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 110 - 4

4- هجرت برخی از مسلمانان صدر اسلام (به حبشه) ، پس از تحمل رنج و شکنجه دشمنان

للذین هاجروا من بعد ما فتنوا

یکی از معانی «فتنه» آزار و شکنجه می باشد (مفردات راغب) و برداشت فوق مبتنی بر این معناست.

ص: 270

91- صبر بر ظلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 137 - 12

12 - صبر و مقاومت بنی اسرائیل زمان موسی در برابر ستمگری های فرعون ، موجب تحقق وعده الهی بر پیروزی آنان و نابودی دشمنانشان

و تمت کلمت ربک الحسنی علی بنی اسرائیل بما صبروا

حرف «باء» در «بما صبروا» سببیه است و «ما»، مصدریه. یعنی: «تمت ... بسبب صبرهم».

92- صبر بر ظلم فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 128 - 1

1 - موسی (ع) پس از تصمیم فرعون به سرکوبی بنی اسرائیل ، مردمش را به استعانت از خدا و صبر و مقاومت در برابر آزار های فرعونیان فراخواند .

قال موسی لقومه استعینوا باللّٰه و اصبروا

93- صبر بر ظلم مشرکان مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 42 - 1

1- مسلمانان مهاجر از ستم مشرکان مکه ، مردمانی صبور بودند که در برابر ستم ظالمان شکیبایی پیشه کردند .

و الذین هاجروا فی الله .. الذین صبروا

«الذین» عطف بیان برای «الذین» در آیه سابق است.

94- صبر بر عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 200 - 25

25 - صبر بر انجام نماز های پنجگانه و صبر در جنگ مسلحانه با دشمنان و پاسداری در راه خداوند ، وظیفه مؤمنان

یا ایها الذین امنوا اصبروا و صابروا

پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) درباره « . . . اصبروا و صابروا و رابطوا ... » فرمود: اصبروا علی الصلوات الخمس، و صابروا علی قتال عدوکم بالسیف، و ربطوا فی سبیل الله لعلکم تفلحون.

ص: 271

95- صبر بر عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 24 - 2

2- تحمل صبورانه عذاب و یا پشیمانی و عذرخواهی دشمنان خدا در قیامت، بی تأثیر در رهایی آنان از دوزخ

فإن يصبروا فالنار مثوى لهم وإن يستعتبوا فما هم من المعتبين

«استعتاب» (مصدر «يستعتبوا») به معنای درخواست رضایت است که لازمه عذرخواهی می باشد.

96- صبر بر فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 24 - 8

8- «عن أبي عبدالله (ع) [في قوله تعالى: «سلام عليكم بما صبرتم» على الفقر في الدنيا...»؛

از امام صادق (ع) درباره [سخن خداوند متعال: «سلام عليكم بما صبرتم» روایت شده است که: [مراد شکیبایی و رزیدن است] بر تنگدستی در دنیا».

97- صبر بر مشکلات حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 109 - 6

6- تبعیت محض از حق و وحی الهی، و صبر و بردباری در برابر مشکلات آن، از شرایط رهبری الهی است.

قد جاءكم الحق من ربكم... و اتبع ما يوحى إليك و اصبر حتى يحكم الله

98- صبر بر مشکلات وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 109 - 6

6 - تبعیت محض از حق و وحی الهی ، و صبر و بردباری در برابر مشکلات آن ، از شرایط رهبری الهی است .

قد جاءكم الحق من ربكم .. و اتبع ما يوحى إليك و اصبر حتى يحكم الله

ص: 272

99- صبر بر مصایب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 157 - 3,4,8

3 - مؤمنانی که از سر باور به « از خدا بودن و به او بازگشتن » مصایب راه ایمان را تحمل می کنند ، از مقامی والا در پیشگاه خداوند برخوردارند .

قالوا إنا لله و إنا إليه راجعون. أولئك عليهم صلوات من ربهم

4 - مؤمنانی که در مصیبت های راه ایمان صابرند ، به هدایت واقعی نایل خواهند شد .

قالوا إنا لله و إنا إليه راجعون .. و أولئك هم المهتدون

8 - مؤمنانی که در مصیبت ها و سختی ها صابر و تسلیم قضای الهی باشند ، تنها کسانی هستند که به هدایت دست یافته اند .

و بشر الصبرین. الذین ... و أولئك هم المهتدون

ضمیر فصل (هم) و معرفه بودن خیر (المهتدون) حاکی از حصر است.

100- صبر بر مصیبت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 200 - 20

20 - صبر در انجام فرائض و در برابر مصائب و آمادگی برای پیروی از دستورات ائمه ، وظیفه مؤمنان

یا ایّها الذین امنوا اصبروا و صابروا

امام صادق (ع) درباره آیه فوق فرمود: اصبروا علی الفرائض و صابروا علی المصائب و رابطوا علی الأئمه.

کافی، ج 2، ص 81، ح 3؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 334، ح 2 و 6 و 11.

101- صبر بر وعده های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- مؤمنان ، وظیفه دار صبر و شکیبایی و پرهیز از درخواست تحقق سریع وعده های خداوند

أتی أمر الله فلا تستعجلوه سبحانه و تعالی عما یشرکون

با توجه به اینکه «لا تستعجلوه» مخاطب و «یشرکون» غایب است، به نظر می رسد مخاطب فعل اول مؤمنان باشد.

102- صبر بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 137 - 11

ص: 273

11 - بنی اسرائیلِ زمان موسی در دوران حکومت فرعون ، مردمی صبور و مقاوم در برابر دشمنان دین بودند .

و تمت کلمت ربک الحسنی علی بنی اسرائیل بما صبروا

103- صبر بنیامین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 90 - 7

7- یوسف (ع) و بنیامین از تقوایبندگان صبور و از زمره محسنان بودند .

قد منّ الله علينا إنه من يتقّ و يصبر فإن الله لا يضيع أجر المحسنين

104- صبر بهشتیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 24 - 7

7- « قال [أبو عبد الله (ع)] : إن طائفه من الملائكة عابوا ولد آدم في اللذات و الشهوات . . . فإذا كان يوم القيامة و صار أهل الجنة في الجنة ، إستأذن أولئك الملائكة على أهل الجنة فيؤذن لهم فيدخلون عليهم فيسلمون عليهم و يقولون لهم : « سلام عليكم بما صبرتم » في الدنيا عن اللذات و الشهوات الحلال ؛

از امام صادق(ع) روایت شده است که فرمود: همانا عده ای از فرشتگان، آدمیان را به خاطر گرایش به لذات و شهوات، عیب جویی می کردند . . . پس آن گاه که روز قیامت برپا شود و بهشتیان در بهشت قرار گیرند، آن فرشتگان برای ورود بر بهشتیان اجازه می خواهند، پس به آنان اذن داده می شود و آن گاه فرشتگان با سلام بر آنان وارد می شوند و به ایشان می گویند: سلام بر شما باد به خاطر اینکه شکیبایی ورزیدید و از لذتها و شهوتهای حلال چشم پوشی کردید».

105- صبر پسندیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 5 - 3

3- صبر ، در فرهنگ قرآن ، دو گونه است : « نیکو و به جا » ، « ناپسند و نابه جا » .

فاصبر صبراً جميلاً

صبر در باره هر چیزی، ممکن است به جا و نابه جا و نیکو و یا ناشایست باشد. آمدن «جمیلاً» ممکن است به همین نکته اشاره داشته

باشد.

106- صبر پيروان نوح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 274

8 - هود - 11 - 49 - 14

14- نوح (ع) و پیروان او، صبرپیشگانی مقاوم در برابر ناملایمات راه ایمان

تلک من أنباء الغیب . . فاصبر

دعوت به صبر و مقاومت، پس از بیان سرگذشت نوح(ع) و پیروانش، اشاره به این حقیقت دارد که: آن حضرت و پیروانش، در برابر ناملایمات صبور و شکیبا بودند.

107- صبر جمیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 18 - 13

13- صبر و شکیبایی در برابر دشواری ها و حوادث تلخ، خصلتی نیکو، زیبا و ارجمند

فصبر جمیل

برداشت فوق، مبتنی بر این است که «صبر» مبتدا و «جمیل» خبر آن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 5 - 1

1 - پیامبراسلام (صلی الله علیه و آله)، مأمور صبری نیکو و شایسته در انجام دادن رسالت خویش

فاصبر صبراً جمیلاً

108- صبر داود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 17 - 5

5- داوود (ع)، مظهر صبر و مقاومت و الگوی صابران و بردباران تاریخ

واذکر عبدنا داود

توصیه شدن پیامبراسلام(صلی الله علیه و آله) به یادآوری سرگذشت حضرت داوود(ع)، می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

109- صبر در اجتناب از اسراف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 75 - 8

8- فروتنی ، شب زنده داری ، حلم ، توبه ، عفو کریمانه ، پذیرش حق ، دوری از اسراف ، تنگ گیری ، شرک ، زنا ، آدم کشی و سخن باطل ، امری دشوار و مقتضی صبر و شکیبایی

و عباد الرحمن الذين يمشون على الأرض هوناً .. و الذين لا يشهدون الزور ... أول-

ص: 275

110- صبر در اجتناب از زنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 75 - 8

8 - فروتنی ، شب زنده داری ، حلم ، توبه ، عفو کریمانه ، پذیرش حق ، دوری از اسراف ، تنگ گیری ، شرک ، زنا ، آدم کشی و سخن باطل ، امری دشوار و مقتضی صبر و شکیبایی
و عباد الرحمن الذين يمشون على الأرض هوناً . . . و الذين لا يشهدون الزور ... أول-

111- صبر در اجتناب از سخن باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 75 - 8

8 - فروتنی ، شب زنده داری ، حلم ، توبه ، عفو کریمانه ، پذیرش حق ، دوری از اسراف ، تنگ گیری ، شرک ، زنا ، آدم کشی و سخن باطل ، امری دشوار و مقتضی صبر و شکیبایی
و عباد الرحمن الذين يمشون على الأرض هوناً . . . و الذين لا يشهدون الزور ... أول-

112- صبر در اجتناب از شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 75 - 8

8 - فروتنی ، شب زنده داری ، حلم ، توبه ، عفو کریمانه ، پذیرش حق ، دوری از اسراف ، تنگ گیری ، شرک ، زنا ، آدم کشی و سخن باطل ، امری دشوار و مقتضی صبر و شکیبایی
و عباد الرحمن الذين يمشون على الأرض هوناً . . . و الذين لا يشهدون الزور ... أول-

113- صبر در اطاعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 155 - 16

16 - قال رسول الله (صلى الله عليه وآله): . . . يابن مسعود قول الله . . . « و لنبلونكم بشيء من الخوف . . . و بشر الصابرين » قلنا يا

رسول الله فمن الصابرون؟ قال: الذين يصبرون على طاعة الله واجتنبوا معصية، الذين كسبوا طيباً وانفقوا قصداً و قدموا فضلاً فافلحوا . . .

;

از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) روایت شده . . . که فرمود: ای پسر مسعود . . . سخن خداوند است: «و لنبلونکم بشیء من الخوف . . . و بشر الصابین»، به آن حضرت عرض کردیم: صابران چه کسانی هستند؟ فرمود: کسانی که بر اطاعت خدا صبر می نمایند و از گناهان دوری کرده اند، کسانی که روزی پاکیزه کسب کرده و در انفاق میانه رو هستند و زیادی درآمد خود را انفاق نموده

ص: 276

اند، پس آنان رستگار گشته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 115 - 6

6- آنان که بر اطاعت فرمان های خدا صبوری کنند ، از محسنانند .

واصبر فإن الله لا يضيع أجر المحسنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 24 - 6

6- عاقبت و فرجام حیات دنیا (بهشت) برای صبر پیشگان بر طاعت خدا عاقبتی خوش و نیکوست .

فنعلم عقبی الدار

114- صبر در اطاعت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 65 - 6

6- توحید در عبادت و اطاعت خداوند ، امری دشوار و نیازمند صبر و تحمل است .

فاعبده واصطبر لعبده هل تعلم له سمياً

«اصطبار»؛ یعنی، برای چیزی صبر قراردادن (لسان العرب). فرمان به کارگیری صبر برای عبادت، گویای مشکلات و موانعی است که بر سر راه عبادت خداوند وجود دارد و گذر از آن، نیازمند بهره گرفتن از صبر است.

115- صبر در امتحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 186 - 20، 17

17 - لزوم پیشه کردن صبر و تقوا در برابر آزمایش های الهی و آزار های دشمنان

لتبلونّ . . . و لتسمعنّ . . . و ان تصبروا و تتقوا فانّ ذلك من عزم الامور

20 - صبر توأم با تقوا، شرط موفقیت در آزمایش های الهی

لتبلونّ .. و ان تصبروا و تتقوا فانّ ذلك من عزم الامور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 214 - 1

1 - بهشت، از آن کسانی است که در مقابل آزمایش های الهی شکیبیا باشند.

ام حسبتم ان تدخلوا الجنة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 277

7 - شکیبا سازی و توانمند کردن روحیه مردمان ، فلسفه آزمایش آنان از سوی خداوند

و جعلنا بعضکم لبعض فتنه أتصبرون

از دیدگاه برخی از مفسران مانند زمخشری، جمله «أتصبرون» پس از ذکر «فتنه»، همانند «ایکم» بعد از «ابتلاء» (در آیه «لیبلوکم ایکم أحسن عملاً») است که در مقام بیان فلسفه مطلب یاد شده در عبارت پیشین می باشد.

8 - صبر ، رمز موفقیت انسان در برابر آزمایش الهی

و جعلنا بعضکم لبعض فتنه أتصبرون

9 - انسان ها ، وظیفه دار صبر و شکیبایی در برابر آزمایش های الهی

و جعلنا بعضکم لبعض فتنه أتصبرون

استفهام در جمله «أتصبرون» استفهام حقیقی نیست؛ بلکه در معنای «امر» به کار رفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 102 - 19,22

19 - بدون کمک و عنایت خداوند ، صبر و شکیبایی در برابر آزمایش های بزرگ همچون کشته شدن در راه خداوند ، ممکن نیست .

إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُ . . . قَالَ يَا بْتَ افْعَلْ مَا تَوْمَرُ سْتَجِدْنِي إِنْ شَاءَ اللّٰهُ مِنْ

مسأله ذبح اسماعیل (ع) - چنان که در آیه بعد به صراحت آمده است - یک آزمایش الهی بود. براین اساس، مشروط کردن موفقیت این آزمایش به مشیت و عنایت خداوند (ستجدنی إن شاء الله من الصابرين)، گویای برداشت یاد شده است.

22 - اجرای فرمان های خداوند و سربلندی در آزمایش های الهی ، نیازمند صبر و شکیبایی است .

قَالَ يَا بْتَ افْعَلْ مَا تَوْمَرُ سْتَجِدْنِي إِنْ شَاءَ اللّٰهُ مِنْ الصَّبْرِينَ

116- صبر در امر به معروف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 17 - 8,13

8- امر به معروف و نهی از منکر، مشکلاتی در پی دارد که باید آنها را تحمل کرد.

و أمر بالمعروف و انه عن المنکر و اصبر علی ما أصابک

احتمال دارد دستور به صبر پس از سه فرمان اقامه نماز و امر به معروف و نهی از منکر، همانند آن سه، فرمانی عام باشد و احتمال دارد فرمانی ویژه و مربوط به امر به معروف و نهی از منکر باشد. در صورت دوم، نشان می دهد که امر به معروف و نهی از منکر، مشکلاتی به همراه دارد که باید آن را تحمل کرد.

13- « فی مجمع البیان » و اصبر علی ما أصابک « من المشقه و الأذى فی الأمر بالمعروف و النهی عن المنکر عن علی (ع) »؛

در مجمع البیان از امام علی (ع) درباره «و اصبر علی ما أصابک» روایت شده: در برابر سختی ها و اذیت هایی که در راه امر به معروف و نهی از منکر می بینی، بردبار باش».

ص: 278

117- صبر در انتقام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 126 - 7

7- منفعت برتر و خیر مؤمنان به هنگام دعوت به اسلام، در صبر و عدم تعجیل در انتقام از دشمنان و مقابله به مثل با آنان است.

ادع إلى سبيل ربك... و إن عاقبتهم فعاقبوا... و لئن صبرتم لهو خیر للصبرین

118- صبر در برابر کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 59 - 2

2- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور به برگزیدن شیوه صبر و انتظار در برابر کافران، در پی اتمام حجت بر ایشان *

فإنما یسرّنه... فارتقب

با توجه به شرایط دشوار پیامبر (صلی الله علیه و آله) در مکه، چه بسا تعبیر «فارتقب» بیانگر لزوم صبر و انتظار تا لحظه تغییر شرایط است.

119- صبر در برابر مشرکان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 5 - 2

2- صبر در برابر موضع گیری های تکذیب گرانه و استهزاآمیز شرک پیشگان صدر اسلام، توصیه خداوند به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)

سأل سائل بعذاب واقع... فاصبر صبراً جمیلاً

توصیه به صبر - پس از بیان بعضی از گفته ها و درخواست های کافران - می تواند اشاره به مطلب یاد شده باشد.

120- صبر در برپایی نماز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 115 - 4

4- برپا کردن نماز در اوقات مقرر آن ، نیازمند صبرپیشگی است .

وأقم الصلوه طرفى النهار . . . واصبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 132 - 5

5- مراقبت و مداومت بر اقامه نماز ، نیازمند صبر و مقید ساختن نفس بر آن است .

واصطبر علیها

ص: 279

121- صبر در تأخیر پیروزی مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 48 - 2

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور صبر و شکیبایی در مدت مهلت یافتن کافران تکذیب‌گر و به تأخیر افتادن نصرت و پیروزی مسلمانان بر آنان

وَأْمَلِي لَهُمْ... فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ

به گفته مفسران، آیه شریفه اشاره به مسأله مهلت یافتن مشرکان است که در آیه پیش ذکر شده است.

122- صبر در تبلیغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 61 - 6

6 - مبلغان دین باید دلسوز مردم و آراسته به شکیبایی در ابلاغ احکام و معارف الهی باشند .

إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ... قَالَ يَقُومُ لَيْسَ بِي ضَلَالَةٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 67 - 5

5 - مبلغان دین باید دلسوز مردم و آراسته به شکیبایی در ابلاغ معارف الهی باشند .

قَالَ يَقُومُ لَيْسَ بِي سَفَاهَةٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 126 - 6,7

6- تبلیغ دین و هدایت مردمان، پیامدار اذیت و آزار دشمنان و نیازمند مقاومت، شکیبایی و گذشت است .

ادع إلى سبيل ربك... وإن عاقبتهم... ولئن صبرتم لهو خير للصبرين

7- منفعت برتر و خیر مؤمنان به هنگام دعوت به اسلام، در صبر و عدم تعجیل در انتقام از دشمنان و مقابله به مثل با آنان است .

ادع إلى سبيل ربك . . . وإن عاقبتم فعاقبوا . . . ولئن صبرتم لهو خير للصبرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 127 - 2

2- مبلغان دینی ، موظف به پایداری در راه تبلیغ و استقامت در برابر اذیت و آزار دشمنانند .

ادع إلى سبيل ربك . . . ولئن صبرتم لهو خير للصبرين . واصبروا ما صبرك إلا بالله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 128 - 4

ص: 280

4- صبر در راه تبلیغ دین و هدایت مردم ، تقوایبشگی و احسان است .

ادع إلى سبیل . . . و اصبر . . . إن الله مع الذین اتقوا و الذین هم محسنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 87 - 11

11- پیامبران ، مأمور پایداری در مسیر تبلیغ و ماندن در میان مردم و جامعه خویش تا آخرین مرحله

و ذالنون إذ ذهب مغضبًا فظنّ أن لن نقدر علیه

تویبش شدن یونس(ع) به خاطر ترک قوم خویش، قبل از این که فرمانی در این زمینه از جانب خداوند دریافت کند؛ براین نکته دلالت دارد که پیامبران مجاز به ترک مأموریت و مردم خود، قبل از آمدن فرمان و رخصت از جانب خداوند نیستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 48 - 5

5 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، نیازمند رهنمود و دلجویی از جانب خداوند برای پایداری در طریق تبلیغ

و اصبر لحکم ربّک بأعیننا

چنانکه گفته شد: تعبیر «بأعیننا» پیامدار حمایت می باشد، از این تعبیر و از فرمان «و اصبر» مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 7 - 4

4 - ارزشمندی صبر و پایداری در انجام دادن رسالت الهی و تبلیغ دین ، بسته به خلوص و جهت خدایی آن است .

و لربّک فاصبر

123- صبر در تبلیغ دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 43 - 7

7 - تبلیغ پیام الهی ، نیازمند تحمل دشواری ها و مشکلات

ما يقال لك إلا ما قد قيل للرسل من قبلك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 39 - 4

4 - مقام تبلیغ دین و رهبری امت ، نیازمند صبر و شکیبایی

فاصبر علی ما یقولون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 48 - 1,2

1 - فرمان پایداری و شکیبایی از سوی خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در راستای تبلیغ دین

ص: 281

و اصبر لحکم ربّک

مراد از «لحکم ربّک» می تواند حکم رسالت و تبلیغ دین باشد. در این صورت پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور شده است تا در برابر اذیت و آزار تکذیب کنندگان، صبر پیشه کند و تحمل خویش را از دست ندهد.

2- تبلیغ دین و انجام رسالت الهی ، نیازمند شکیبایی

و اصبر لحکم ربّک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 10 - 7

7- ترویج دین و گسترش دین داری در جامعه ، مستلزم سعه صدر ، صبر و خویشتن داری است .

و اصبر . . . و اهجرهم هجرًا جمیلًا

124- صبر در تبلیغ قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 24 - 5

5- تبلیغ و اجرای تعالیم قرآن ، مستلزم صبر و شکیبایی است .

فاصبر لحکم ربّک

125- صبر در تعلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 69 - 7

7- شکیبیا بودن و اطاعت از معلم ، ادب و شرط تعلّم است .

و لا أعصی لک أمرًا

126- صبر در تکلیف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - صبر در انجام فرائض و در برابر مصائب و آمادگی برای پیروی از دستورات ائمه، وظیفه مؤمنان

یا ایها الذین امنوا اصبروا و صابروا

امام صادق (ع) درباره آیه فوق فرمود: اصبروا علی الفرائض و صابروا علی المصائب و رابطوا علی الأئمه.

کافی، ج 2، ص 81، ح 3؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 334، ح 2 و 6 و 11.

ص: 282

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 22 - 1

1- لزوم استقامت ورزیدن و صبر پیشه ساختن در اجرای احکام و فرمان های الهی

والذین صبروا

عبارت «ابتغاء وجه ربهم» (برای دستیابی به رضایت خدا) می رساند که متعلق «صبروا» احکام و فرمانهای خداست ; یعنی: «صبروا علی ما أمرهم الله به و عمّا نهاهم عنه».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 24 - 5،4

4- صبر و استقامت بر پیروی از فرمان های خدا در پی دارنده ورود به بهشت

سلم علیکم بما صبرتم

حرف «باء» در «بما صبرتم» سببیه و «ما» در آن مصدریه است. متعلق «صبرتم» اموری است که در آیات گذشته («الذین یوفون» تا «یدرءون بالحسنه السیئه») مطرح شد که می توان از آنها به «طاعه الله» تعبیر کرد. بنابراین بما صبرتم ; یعنی: «بسبب صبرکم علی طاعه الله».

5- التزام به فرمان های خدا ، نیازمند صبر و استقامت است .

بما صبرتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 31 - 5

5- جهاد و صبر در مسیر فرمان های وحی ، ملاک امتیاز و از مهم ترین ارزش ها است .

ولنبلونکم حتی نعلم المجهدین منکم و الصبرین

اهمیت، از تخصیص به ذکر یافتن جهاد و صبر استفاده می شود.

127- صبر در تواضع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- فروتنی، شب زنده داری، حلم، توبه، عفو کریمانه، پذیرش حق، دوری از اسراف، تنگ گیری، شرک، زنا، آدم کشی و سخن باطل، امری دشوار و مقتضی صبر و شکیبایی

و عباد الرحمن الذين يمشون على الأرض هوناً .. والذين لا يشهدون الزور ... أول-

128- صبر در توبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- فروتنی، شب زنده داری، حلم، توبه، عفو کریمانه، پذیرش حق، دوری از اسراف، تنگ گیری، شرک، زنا، آدم کشی

ص: 283

و سخن باطل ، امری دشوار و مقتضی صبر و شکیبایی

و عباد الرحمن الذين يمشون على الأرض هوناً . . . و الذين لا يشهدون الزور ... أول-

129- صبر در توحید عبادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 65 - 6

6- توحید در عبادت و اطاعت خداوند ، امری دشوار و نیازمند صبر و تحمل است .

فاعبده واصطبر لعبده هل تعلم له سمياً

«اصطبار»؛ یعنی، برای چیزی صبر قراردادن (لسان العرب). فرمان به کارگیری صبر برای عبادت، گویای مشکلات و موانعی است که بر سر راه عبادت خداوند وجود دارد و گذر از آن، نیازمند بهره گرفتن از صبر است.

130- صبر در تهجد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 75 - 8

8- فروتنی ، شب زنده داری ، حلم ، توبه ، عفو کریمانه ، پذیرش حق ، دوری از اسراف ، تنگ گیری ، شرک ، زنا ، آدم کشی و سخن باطل ، امری دشوار و مقتضی صبر و شکیبایی

و عباد الرحمن الذين يمشون على الأرض هوناً . . . و الذين لا يشهدون الزور ... أول-

131- صبر در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 200 - 25

25- صبر بر انجام نماز های پنجگانه و صبر در جنگ مسلحانه با دشمنان و پاسداری در راه خداوند ، وظیفه مؤمنان

يا ايها الذين امنوا اصبروا و صابروا

پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) درباره « . . . اصبروا و صابروا و رابطوا ... » فرمود: اصبروا على الصلوات الخمس، و صابروا على قتال عدوكم بالسيف، و ربطوا في سبيل الله لعلكم تفلحون.

الدّر المنثور، ج 2، ص 418.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 177 - 15،27،28،31

15 - صبر و مقاومت در نبرد با دشمنان دین ، وظیفه ای بر عهده مجاهدان

و الصبرین ... حین البأس

ص: 284

27 - استقامت و پایداری در جنگ علیه دشمنان دین ، از مشخصه های ابرار

ولكن البر من .. الصبرين في البأساء والضراء حين البأس

28 - انجام وظایف عبادی ، اجتماعی و اخلاقی دین ، تحمل مشکلات و استقامت در راه مبارزه با دشمنان نشانه راستی و درستی ایمان است .

أولئك الذين صدقوا

در برداشت فوق «أولئك» اشاره به صفاتی است که از جمله «وأتى المال .. وحين البأس» به دست می آید و متعلق «صدقوا» به قرینه «من آمن ...» ایمان به خدا و ... گرفته شده است.

31 - مجاهدانی که در نبرد با دشمنان دین استقامت میورزند ، تقواییشان حقیقی هستند .

الصبرين .. حين البأس ... أولئك هم المتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 125 - 4

4 - دعوت و تشویق اهل ایمان به پیشه ساختن صبر و تقوا ، در رویارویی با دشمن

ان تصبروا و تتقوا و یا توکم من فورهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 65 - 8

8 - صبر و مقاومت در صحنه کارزار از عوامل مهم پیروزی مؤمنان بر کافران

إن یکن منکم عشرون صبرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 31 - 6

6 - تفاوت مرتبه مجاهدان ، در پرتو صبر و شکیبایی آنان در میدان جهاد *

ولنبلوکم حتی نعلم المجهدین منکم و الصبرین

برداشت یاد شده بدان احتمال است که وصف «الصابرین» صرفاً توضیح و تفسیر «المجاهدین» نباشد؛ بلکه ملاک دوم به شمار آید؛ یعنی، مدعیان ایمان در پرتو جهاد از یکدیگر متمایز می شوند و مجاهدان در پرتو صبر و شکیبایی بر یکدیگر شرافت می یابند.

132- صبر در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 16 - 3, 2

2- قرار و بی قراری تکذیب گران در آتش دوزخ، بی تأثیر در تغییر کیفر آنان

فاصبروا أو لاتصبروا سواء علیکم

3- صبر در طریق تقوا و آزمون های زندگی دنیوی، دارای اثر است و نه صبر در آتش دوزخ.*

فاصبروا أو لاتصبروا سواء علیکم

ص: 285

احتمال دارد که یادآوری صبر در چنین آیه ای، اشاره داشته باشد به این که به جای صبر بر آتش دوزخ - که تأثیری ندارد - شایسته است که آدمیان، صبر را در همین دنیا و در طریق تقوا، به کار گیرند که منشأ آثار فراوان است.

133- صبر در حق پذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 75 - 8

8- فروتنی، شب زنده داری، حلم، توبه، عفو کریمانه، پذیرش حق، دوری از اسراف، تنگ گیری، شرک، زنا، آدم کشی و سخن باطل، امری دشوار و مقتضی صبر و شکیبایی

و عباد الرحمن الذين يمشون على الأرض هوناً... والذين لا يشهدون الزور... أول-

134- صبر در حلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 75 - 8

8- فروتنی، شب زنده داری، حلم، توبه، عفو کریمانه، پذیرش حق، دوری از اسراف، تنگ گیری، شرک، زنا، آدم کشی و سخن باطل، امری دشوار و مقتضی صبر و شکیبایی

و عباد الرحمن الذين يمشون على الأرض هوناً... والذين لا يشهدون الزور... أول-

135- صبر در دعوت به اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 126 - 7

7- منفعت برتر و خیر مؤمنان به هنگام دعوت به اسلام، در صبر و عدم تعجیل در انتقام از دشمنان و مقابله به مثل با آنان است.

ادع إلى سبيل ربك... وإن عاقبتم فعاقبوا... ولئن صبرتم لهو خير للصبرين

136- صبر در دینداری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 115 - 2,3

2- لزوم پیشه ساختن صبر در مشکلات راه دین

فاستقم كما أمرت . . . واصبر

3- پایداری بر دین ، پرهیز از طغیان گری و تمایل نداشتن و تکیه نکردن بر ستمگران ، اموری نیازمند به صبرپیشگی

ص: 286

فاستقم كما أمرت . . . ولا تتركوا إلى الذين ظلموا . . . واصبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 22 - 1

1- لزوم استقامت ورزیدن و صبر پیشه ساختن در اجرای احکام و فرمان های الهی

والذین صبروا

عبارت «ابتغاء وجه ربهم» (برای دستیابی به رضایت خدا) می رساند که متعلق «صبروا» احکام و فرمانهای خداست؛ یعنی: «صبروا علی ما أمرهم الله به و عمّا نهایهم عنه».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 24 - 4

4- صبر و استقامت بر پیروی از فرمان های خدا در پی دارنده ورود به بهشت

سلم علیکم بما صبرتم

حرف «باء» در «بما صبرتم» سببیه و «ما» در آن مصدریه است. متعلق «صبرتم» اموری است که در آیات گذشته («الذین یوفون» تا «یدرءون بالحسنه السیئه») مطرح شد که می توان از آنها به «طاعه الله» تعبیر کرد. بنابراین بما صبرتم؛ یعنی: «بسبب صبرکم علی طاعه الله».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 14 - 2

2- دستیابی به اهداف دینی، محتاج به صبر و شکیبایی و پرهیز از حرکت های شتابزده است.

اللّٰه الذی سخّر لکم . . . و سخّر لکم ما فی السموت . . . قل للذین ءامنوا یغفروا

137- صبر در رهبری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 39 - 4

4- مقام تبلیغ دین و رهبری امت، نیازمند صبر و شکیبایی

138- صبر در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 200 -

1,3,5,6,14,16,18

1 - مؤمنان ، موظف به صبر در برابر مشکلات

یا ایها الذین امنوا اصبروا

3 - مؤمنان ، موظف به پایداری و مقاومت در برابر دشمنان سرسخت و ستیزه جو

ص: 287

یا ایّها الذّین امنوا .. صابروا

«صابروا» از باب مفاعله، دلالت بر مقاومت طرفینی دارد و این معنا غالباً بین دو خصم تصوّر می شود.

5- مؤمنان، موظّفند یکدیگر را به صبر و شکیبایی در برابر مشکلات ترغیب کنند.

یا ایّها الذّین امنوا اصبروا و صابروا

به نظر می رسد الف مفاعله در «صابروا»، برای متعدّی کردن «صَبَرَ» به کار رفته باشد؛ بنابراین «صابروا»، یعنی دیگران را به صبر وادارید.

6- صبر در برابر مشکلات، زمینه ساز پایداری در برابر دشمن *

یا ایّها الذّین امنوا اصبروا و صابروا

تقدّم ذکری «اصبروا» بر «صابروا»، می تواند حاکی از این معنا باشد که تا در برابر مشکلات فردی صبور نباشید، نمی توانید در مقابل دشمنان دین مقاومت کنید.

14- شکیبایی مؤمنان در برابر مشکلات، پایداری آنان در مقابل دشمن و حفاظت از مرزهای اسلامی، نشانه تقوایبشگی است.

یا ایّها الذّین امنوا اصبروا و صابروا و رابطوا و اتّقوا الله

16- ایمان، زمینه شکیبایی در برابر مشکلات و پایداری در مقابل دشمن و حفظ مرزها و رعایت تقواست.

یا ایّها الذّین امنوا اصبروا و صابروا و رابطوا و اتّقوا الله

مخاطب قرار دادن مسلمانان به وصف ایمان و آنگاه امر به شکیبایی و .. بیانگر آن است که ایمان زمینه تحقق مسائل مطرح شده است.

18- صبر در برابر مشکلات، مقاومت در برابر دشمن، حفاظت از مرزهای جامعه اسلامی و تقوایبشگی، زمینه پیروزی و سعادت

یا ایّها الذّین امنوا اصبروا و صابروا و رابطوا لعلکم تفلحون

«فلاح»، به معنای نیل به نجات و پیروزی است (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 156 - 5

5- جهان بینی مؤمنان صابر (از خدا بودن و به سوی او بازگشتن) دلیل صبر و استقامت آنان در برابر دشواری های راه ایمان

الذّین إذا أصبّتهم مصیبه قالوا إنا لله و إنا إلیه رجعون

«الذین . . . قالوا...» علاوه بر بیان اوصاف و ویژگی صابران، حکایتگر دلیل و علت صبر آنان نیز هست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 157 - 8

8 - مؤمنانی که در مصیبت ها و سختی ها صابر و تسلیم قضای الهی باشند ، تنها کسانی هستند که به هدایت دست یافته اند .

و بشر الصبرین. الذین... و أولئک هم المہتدون

ضمیر فصل (هم) و معرفه بودن خبر (المہتدون) حاکی از حصر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 288

6- برپایی نماز، پرداخت زکات، وفای به عهد، صبر در مشکلات و استقامت در نبرد از وظایف اهل ایمان و از مسائل اساسی دین

لیس البر أن تولوا وجوهكم... و لكن البر من... و أقام الصلوه... والصبرین فی ال

14- اهل ایمان به هنگام گرفتار شدن به فقر و تنگدستی و نیز روی آوری مشکلات و ناهنجاری ها، باید صبور و پایدار باشند.

و الصبرین فی البأساء و الضراء

26- برپایی نماز، پرداخت زکات، پایبندی به عهد ها و صبر و پایداری در تنگنا ها و شداید از ویژگی های نیکان

و لكن البر من... أقام الصلوه... والصبرین فی البأساء و الضراء

28- انجام وظایف عبادی، اجتماعی و اخلاقی دین، تحمل مشکلات و استقامت در راه مبارزه با دشمنان نشانه راستی و درستی ایمان است.

أولئك الذين صدقوا

در برداشت فوق «أولئك» اشاره به صفاتی است که از جمله «وأتى المال... و حين البأس» به دست می آید و متعلق «صدقوا» به قرینه «من آمن...» ایمان به خدا و... گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 214 - 2،5،15

2- ورود به بهشت، بدون تحمل سختی ها و مصائب، پنداری بیش نیست.

ام حسبتم ان تدخلوا الجنة

5- مقاومت و صبر پیروان انبیای گذشته در برابر سختی های جنگ و مشکلات

ام حسبتم... مستهم البأساء و الضراء

درخواست نصرت الهی از جانب پیامبران و مؤمنان پس از آزار جنگ و مصائب و مشکلات، بیانگر مقاومت آنان است.

15- لزوم تحمل سختی ها بر مؤمنان

ام حسبتم ان تدخلوا الجنة ولما یأتکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 128 - 2

2 - مؤمنان وظیفه دار استعانت از خدا و پیشه سازی صبر و مقاومت در برابر مشکلات راه ایمان

استعینوا باللّٰه و اصبروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 46 - 8،9

8 - خداوند ، فراخوان مؤمنان به صبر و تحمل مشکلات پیش آمده از نبرد با دشمنان

و اصبروا إن اللّٰه مع الصبرین

9 - باور به همراهی خدا با مجاهدان صابر ، زمینه ساز تحمل سختی های نبرد و صبر در برابر ناملایمات آن

و اصبروا إن اللّٰه مع الصبرین

ص: 289

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 49 - 13

13- توجه و باور به پیروزی اهل تقوا، زمینه ساز پیشه ساختن صبر و مقاومت در برابر مشکلات راه تقوا و ایمان

فاصبر إن العقبه للمتقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 115 - 2

2- لزوم پیشه ساختن صبر در مشکلات راه دین

فاستقم كما أمرت . . . واصبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 18 - 13

13- صبر و شکیبایی در برابر دشواری ها و حوادث تلخ، خصلتی نیکو، زیبا و ارجمند

فصبر جمیل

برداشت فوق، مبتنی بر این است که «صبر» مبتدا و «جمیل» خبر آن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 83 - 10,26

10- صبر و شکیبایی در برابر مشکلات و حوادث تلخ، خصلتی زیباست .

فصبر جمیل

برداشت فوق، بر اساس این احتمال است که «صبر» مبتدا و «جمیل» خبر آن باشد. احتمال دیگر در ترکیب «فصبر جمیل» این است که

«صبر» خبر برای مبتدایی محذوف و جمیل صفت برای «صبر» باشد؛ یعنی، [امری] صبر جمیل و یا [صبری] صبر جمیل و یا ... .

26- باور و توجه به عالمانه و حکیمانه بودن افعال الهی، آدمی را به صبر و شکیبایی در تنگنا ها و حوادث دشوار، وامی دارد .

فصبر جمیل . . . إنه هو العلیم الحکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 42 - 2

2- صبر در برابر ناملايمات ، داراي ثمرات دنيوي و اخروي است .

لنَبُوْتَهُمْ فِي الدُّنْيَا ... وَاَلْجُرْ الْاٰخِرَةَ اَكْبَرَ ... الَّذِيْنَ صَبَرُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 10 - 10

10 - مؤمنان راستين ، محکم و بردبار در هنگامه های سخت و دشوار زندگي

لَوْلَا اَنْ رَّبَطْنَا عَلٰى قَلْبِهَا لِتَكُوْنَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 290

14 - صبر بر مشکلات و داشتن روحیه ای امیدوار ، به هنگام مبتلا شدن به دشواری ها ، امری ارزشمند و پسندیده است .

وإن تصبهم سيئه . . . إذا هم يقنطون

از مذمت شدن کسانی که با مبتلا شدن به ناگواری ها، ناامید می شوند، استفاده می شود که حفظ روحیه امیدواری، در چنین حالتی مطلوب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - لزوم صبر و شکیبایی در برابر تلاش ها و تبلیغات سوء

و لئن جنتهم بأیه ليقولنّ الذين كفروا. . . فاصبر إن وعد الله حقّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - صبر و شکیبایی بر مشکلات ، امری اساسی و نیازمند اراده ای محکم است .

و اصبر علی ما أصابک إنّ ذلک من عزم الأمور

«عزم» در لغت به معنای «تصمیم قطعی قلب بر انجام دادن کار» است. (مفردات راغب) چنین معنایی، حکایت از اراده محکم می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - تدبر در سرگذشت ایوب (ع) ، مایه تقویت نیروی صبر و شکیبایی در برابر مشکلات

و اذکر عبدنا ایوب إذ نادى ربّه أنّی مسنی الشیطن بنصب و عذاب

ابتلای ایوب(ع) به مشکلات و رنج های طاقت فرسا و صبر و شکیبایی او، مهم ترین بخش سرگذشت آن حضرت است. بنابراین یادآوری آن، می تواند سبب دمیدن روح مقاومت و شکیبایی در انسان گرفتار گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - منافات نداشتن دعا و درخواست از خداوند برای رفع گرفتاری با مقام صبر و شکیبایی

إذ نادى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ . . . إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که خداوند، ایوب(ع) را - که درخواست رفع گرفتاری از خود را داشت - به صبور و شکیبا بودن توصیف و ستایش کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 55 - 3، 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور به صبر و شکیبایی در برابر مشکلات رسالت

فاصبر

3 - توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مبنی بر تأسی کردن از پیامبران گذشته در صبر و شکیبایی در برابر مشکلات رسالت

ص: 291

إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ ءَامَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا .. فَاصْبِرْ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که جمله «فاصبر..» تفریح بر جمله «إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا...» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 15 - 3

3- پیامبر (صلی الله علیه و آله) مکلف به استقامت و پایداری در برابر مشکلات و دشواری های دعوت

فادع و استقم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 31 - 7

7- مؤمنان راستین ، اهل جهاد و شکیبا در برابر همه مشکلات زندگی

و لَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّىٰ نَعْلَمَ الْمُجْتَهِدِينَ مِنْكُمْ وَالصَّابِرِينَ

وصف «الصابرین» علاوه بر صبر در جهاد، می تواند به همه زمینه های صبر و شکیبایی نظر داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 41 - 6

6- صبر بر ناگواری ها ، عبادت در برابر پروردگار و ایمان به قیامت ، تکلیف تمامی مؤمنان

فاصبر .. و سبِّح .. و استمع یوم یناد المناد

هر چند واژه های «اصبر»، «سبِّح» و «استمع» ظاهراً خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است؛ ولی در حقیقت تکلیفی است برای

همگان و پیامبر (صلی الله علیه و آله) از آن جهت که الگوی امت است، به تنهایی مخاطب قرار گرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 10 - 8

8- ایمان به کارساز بودن خداوند و توکل به او ، هموارکننده راه صبر و شکیبایی در برابر مشکلات و سختی ها است .

فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا . و اصبر .. و اهجرهم هجرًا جمیلًا

«واصبر» عطف بر «فَاتَّخَذُوهُ وَكَيْلًا» است. این عطف می تواند به این مناسبت باشد که اتکال به خدا، موجب تقویت روح صبر و مقاومت در انسان می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 25 - 7

7 - نماز و ارتباط با خدا ، موجب تقویت روح صبر و شکیبایی انسان در برابر مشکلات و سختی ها

فاصبر . . . و اذکر اسم ربک بکره و أصیلاً

139- صبر در سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 292

12 - خداوند دوستدار پایمردان در جنگ و شکیبایان در برابر هجوم حوادث آن

فما وهنوا لما اصابهم في سبيل الله .. و الله يحب الصابرين

15 - ناشکیبایی در برابر هجوم حوادث ، از عوامل عمده شکست مردم در عرصه های زندگی

و کاین من نبی قاتل ... فما وهنوا ... و الله يحب الصابرين

140- صبر در سلوک راه خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 17 - 9

9- حرکت در مسیر خدا و احیای ارزش ها ، در پی دارنده دشواری ها و نیازمند شکیبایی است .

أقم الصلوه و أمر بالمعروف و انه عن المنکر . . . و اصبر علی ما أصابک

141- صبر در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 65 - 5

5- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، وظیفه دار پرستش خداوند و صبر و تحمل در راه عبادت او

فاعبده و اصطر لعبدته

142- صبر در عفو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 75 - 8

8- فروتنی ، شب زنده داری ، حلم ، توبه ، عفو کریمانه ، پذیرش حق ، دوری از اسراف ، تنگ گیری ، شرک ، زنا ، آدم کشی و سخن

باطل ، امری دشوار و مقتضی صبر و شکیبایی

و عباد الرحمن الذین یمشون علی الأرض هوناً . . . و الذین لایشهدون الزور ... أول-

143- صبر در عمل به تکلیف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 25 - 5

5 - ترغیب پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند به صبر و پایداری در انجام رسالت خویش ، به رغم تکذیب و مخالفت کافران و مشرکان

ص: 293

وإن يكذبوك فقد كذب الذين من قبلهم جاءتهم رسلهم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

15 - صفات - 37 - 102 - 22

22 - اجرای فرمان های خداوند و سربلندی در آزمایش های الهی ، نیازمند صبر و شکیبایی است .

قال یأبت افعل ما تؤمر ستجدنی إن شاء الله من الصبرین

144- صبر در فراق یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

8 - یوسف - 12 - 18 - 14، 12

12- یعقوب (ع) مصمم بر شکیبا بودن در فراق یوسف (ع) و بردباری کردن بر رفتار ناهنجار فرزنداناش

فصبر جمیل

متعلق صبر ، به قرینه جمله های قبل ، فراق یوسف (ع) و نیز عملکرد ناصواب و صحنه سازیهای دروغین فرزنداناش می باشد.

14- شکیبایی یعقوب (ع) در فراق یوسف (ع) ، ستودنی و درخور تحسین بود .

فصبر جمیل

چنان چه «جمیل» صفت برای «صبر» باشد ، در تقدیر گرفتن مبتدا (صبری صبر جمیل) و یا خبر (صبر جمیل أحسن) ضروری است. برداشت فوق ناظر به این احتمال است.

145- صبر در فقر

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

1 - بقره - 2 - 177 - 14

14 - اهل ایمان به هنگام گرفتار شدن به فقر و تنگدستی و نیز روی آوری مشکلات و ناهنجاری ها ، باید صبور و پایدار باشند .

و الصبرین فی البأساء و الضراء

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

7 - « عن أبي جعفر (ع) في قوله : « و جزاهم بما صبروا جنة و حريراً » قال : بما صبروا على الفقر و مصائب الدنيا ;

از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند «و جزاهم بما صبروا جنة و حريراً» روایت شده که فرمود: [این پاداش] برای این است که بر فقر و مصیبت های دنیا صبر کرده اند».

ص: 294

146- صبر در فهم آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 19 - 15

15 - بهره‌وری از آیات الهی برای کسانی میسر است که در سختی فهم آنها، صبر پیشه کنند.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ

این که در این آیه، آیات متعدد ماجرای اهل سبأ، برای صبرپیشگان و شکرگزاران دانسته شده است؛ می‌تواند بیانگر این نکته باشد که قبول آیت بودن آنها، نیاز به فهم و معرفتی درخور دارد. به تناسب ذکر صفت صبر، استفاده می‌شود که فهم و قبول آیات خداوندی، احتیاج به صبر دارد.

147- صبر در کیفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 87 - 4

4- ذوالقرنین، به ایمان آوردن ظالمان ساحل دریا و دست برداشتن آنان از ظلم و فساد، امیدوار بود و در مجازات آنان شتابی نداشت.

قال أَمَا مِنْ ظَلَمٍ فَسَوْفَ نَعْتَدُ بِهِ

حرف «سوف» برای آینده است و فعل‌های شرط («آمن» و «عمل») در آیه بعد، قرینه این است که ذی‌القرنین، به احتمال ایمان آوردن ظالمان، در مجازات آنان تعجیل نکرده است.

148- صبر در مبارزه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 128 - 16، 9

9- پایداری مردم بر طریق ایمان و مقاومت در برابر آزار دشمنان، در گرو تحکیم مبانی عقیدتی آنان است.

استعينوا باللّٰه و اصبروا ان الارض لله يورثها من يشاء من عباده

16 - ایمان به حاکمیت خدا بر زمین، صبر در برابر دشمنان دین و استعانت از خدا، جلوه‌هایی از تقوایبستگی است.

و العقبه للمتقين

از بشارت ضمنی موسی (ع) به حاکمیت یافتن بنی اسرائیل به شرط استعانت از خدا و پیشه کردن صبر و سپس بیان این حقیقت که «حاکمیت سرانجام از آن تقوایندگان است»، معلوم می شود شرایط ذکر شده جلوه هایی بارز از تقواینگی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 39 - 2

2 - توجه به قاهر بودن خدا، مقتضی اطمینان به غلبه حق و پایداری در برابر هجوم کافران علیه دین

فاصبر علی ما یقولون

«فاء» در «فاصبر» لزوم صبر را متفرع بر مطالب آیات پیشین کرده است. در آن آیات، از قدرت الهی بر نابودی کافران و نیز

ص: 295

اعاده آنان در قیامت برای حساب رسی، سخن به میان آمده است.

149- صبر در مشکلات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 87 - 3

3 - مؤمنان به رسالت انبیا در معرض مشکل آفرینی کفرپیشگان و موظف به صبر و استقامت

إن کان طائفه منکم ءامنوا بالذی أرسلت به . . . فاصبروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 10 - 21

21 - تشویق و ترغیب خداوند به صبر و تحمل سختی ها و مشکلات ناشی از هجرت

و أرض الله وسعه إنّما یوفی الصبرون أجرهم بغير حساب

150- صبر در مصائب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 214 - 2,3

2 - ورود به بهشت، بدون تحمّل سختی ها و مصائب، پنداری بیش نیست.

ام حسبتم ان تدخلوا الجنة

3 - ایمان، بدون تحمل مصائب، برای ورود به بهشت کافی نیست.

ام حسبتم ان تدخلوا الجنة

با توجه به اینکه خطاب به مؤمنان است؛ ورود آنان را به بهشت، مشروط به تحمّل مصائب کرده است.

151- صبر در مصیبت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 12 - 7

7 - « عن أبي جعفر (ع) في قوله : « و جزاهم بما صبروا جنة و حريراً » قال : بما صبروا على الفقر و مصائب الدنيا ;

از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند «و جزاهم بما صبروا جنة و حريراً» روایت شده که فرمود: [این پاداش] برای این است که بر فقر و مصیبت های دنیا صبر کرده اند».

ص: 296

152- صبر در معاشرت با فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 28 - 6

6- معاشرت و ملازمت با اقشار محروم جامعه ایمانی ، در پی دارنده مشکلات و نیازمند صبر و شکیبایی است .

و اصبر نفسک

153- صبر در مقابله به مثل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 126 - 7

7- منفعت برتر و خیر مؤمنان به هنگام دعوت به اسلام ، در صبر و عدم تعجیل در انتقام از دشمنان و مقابله به مثل با آنان است .

ادع إلى سبيل ربك . . . وإن عاقبتم فعاقبوا . . . ولئن صبرتم لهو خیر للصبرین

154- صبر در نوجوانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 102 - 25

25- صبر و شکیبایی در دوران نوجوانی ، امری بس ارزشمند و سرنوشت ساز برای نوجوانان

فبشّرنه بغلم حلیم . . . ستجدنی إن شاء الله من الصبرین

155- صبر در نهی از منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 17 - 8،13

8- امر به معروف و نهی از منکر ، مشکلاتی در پی دارد که باید آنها را تحمل کرد .

و أمر بالمعروف و انه عن المنکر و اصبر علی ما أصابک

احتمال دارد دستور به صبر پس از سه فرمان اقامه نماز و امر به معروف و نهی از منکر، همانند آن سه، فرمانی عام باشد و احتمال دارد

فرمانی ویژه و مربوط به امر به معروف و نهی از منکر باشد. در صورت دوم، نشان می دهد که امر به معروف و نهی از منکر، مشکلاتی به همراه دارد که باید آن را تحمل کرد.

13 - « فی مجمع البیان » و اصبر علی ما أصابک « من المشقه و الأذى فی الأمر بالمعروف و النهی عن المنکر عن علی (ع) » ;

در مجمع البیان از امام علی (ع) درباره « و اصبر علی ما أصابک » روایت شده: در برابر سختی ها و اذیت هایی که در راه امر به معروف و نهی از منکر می بینی، بردبار باش.».

ص: 297

156- صبر در هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 10 - 19

19 - هجرت در راه دین ، پیام دار مشکلات و زحمات بسیار و نیازمند به صبر و تحمل آنها است .

و أرض الله وسعه إثمًا يوفى الصبرون أجرهم بغير حساب

یاد کردن از اجر و پاداش صابران، پس از ذکر مسأله هجرت، می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

157- صبر در همنشینی با اولیاء الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 72 - 2

2- صبر و تحمل در مصاحبت با اولیای خدا و برخورداران از علوم ویژه الهی ، شرطی ضروری جهت بهره بردن از آنها است .

ألم أقل إنك لن تستطيع معي صبرًا

مسلم است که حضرت موسی (ع) به جهت تعلّم، با خضر (ع) همراه گردید و او نیز شرط لازم را صبر و شتاب نکردن در پرسش دانست. در این آیه، مجدداً، بر آن شرط ضروری تأکید کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 75 - 5

5- صبر و شکیبایی ، شرط ضروری جهت بهره بردن از مصاحبت اولیای خاص خداوند و برخورداران از علوم الهی است .

قال ألم أقل لك إنك لن تستطيع معي صبرًا

158- صبر در همنشینی با خضر (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 78 - 10

10- برخورداری از علم تأویل و تحلیل حوادث و مصاحبت با عالمانی مانند خضر (ع) ، نیازمند صبوری برتر از صبر موسی (ع) و طاقتی افزون تر از طاقت او است .

سَأْتِيكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا

159- صبر در همنشینی با علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 72 - 2

ص: 298

2- صبر و تحمل در مصاحبت با اولیای خدا و برخورداران از علوم ویژه الهی، شرطی ضروری جهت بهره بردن از آنها است.

ألم أقل إنك لن تستطيع معي صبراً

مسلم است که حضرت موسی (ع) به جهت تعلّم، با خضر (ع) همراه گردید و او نیز شرط لازم را صبر و شتاب نکردن در پرسش دانست. در این آیه، مجدداً، بر آن شرط ضروری تأکید کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 75 - 5

5- صبر و شکیبایی، شرط ضروری جهت بهره بردن از مصاحبت اولیای خاص خداوند و برخورداران از علوم الهی است.

قال ألم أقل لك إنك لن تستطيع معي صبراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 78 - 10

10- برخورداری از علم تأویل و تحلیل حوادث و مصاحبت با عالمانی مانند خضر (ع)، نیازمند صبوری برتر از صبر موسی (ع) و طاقتی افزون تر از طاقت او است.

سأنتبک بتأویل ما لم تستطع علیه صبراً

160- صبر ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 88 - 2

2- تعجیل نکردن ذوالقرنین در کیفر ظالمان کافر، مهلتی برای گرایش آنان به ایمان بود. *

أما من ظلم فسوف نعذبه... و أما من ءامن وعمل صالحاً فله جزاء الحسنی

مراد از «من ءامن و...» (هرکس ایمان بیاورد و...) کسانی اند که از ظلم و کفر، دست برداشته و ایمان آورند، نه آنان که هنگام ورود ذوالقرنین مؤمن بودند؛ زیرا، معنا ندارد که او، بین عذاب و یا رفتار نیک با مؤمنان مخیر باشد! بنابراین، درنگ ذوالقرنین در عذاب ظالمان (سوف نعذبه) ایجاد فرصتی برای تغییر رویه آنان بوده است.

161- صبر ذوالکفل (ع)

1- اسماعیل ، ادریس و ذوالکفل (ع) از صابران و بردباران بودند .

وإسمعیل .. کلّ من الصبرین

2- سرگذشت اسماعیل ، ادریس و ذوالکفل (ع) و صبر و شکیبایی آنان ، درس آموز و شایسته یاد و یادآوری است .

وإسمعیل .. کلّ من الصبرین

برداشت یاد شده مبتنی براین است که نصب «اسماعیل» به وسیله عامل مقدری چون «أذکر» یا «أذکروا» باشد.

3- اسماعیل ، ادریس و ذوالکفل (ع) ، الگو و سرمشق برای مردمان در صبر و شکیبایی

وإسمعیل و إدیس و ذالکفل کلّ من الصبرین

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که خداوند در مقام تربیت و هدایت مردم عصر بعثت، هر سه پیامبر را با وصف «صابران» معرفی کرده است.

162- صبر رهبران دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 24 - 7

7- برخورداري از روحیه صبر و بردباري و نیز یقین به آیات الهی، از شرایط رهبری و امامت دینی است.

و جعلنا منهم أئمة .. . لَمَّا صبروا و كانوا بآيتنا یوقنون

«لَمَّا» زمانی است و دلالت می کند بر این که برگزیدگان بنی اسرائیل، زمانی که به مقام صبر و یقین رسیدند، به پیشوایی انتخاب شدند و این، نشان می دهد که رهبران دینی باید چنین مقامی را برای خود تحصیل کنند و یا واجد آن دو باشند.

163- صبر رهبری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 27 - 9

9- هشیاری، نظارت دقیق و صبر و بردباري، لازمه رهبری

فارتقبهم و اصطبر

164- صبر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 27 - 6

6- صالح پیامبر (ع)، موظف به صبر و انتظار برای مشاهده عکس العمل قومش در برابر معجزه (ناقه)

إنا مرسلوا الناقه .. . فارتقبهم و اصطبر

165- صبر صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

23 - صبر و شکیبایی ، از ویژگی های صالحان

رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ . . . سَتَجِدُنِي إِِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ

برداشت یاد شده از آن جا است که حضرت ابراهیم(ع)، از خداوند خواستار فرزندی صالح شد و خداوند به او، اسماعیل(ع) را

ص: 300

عنایت کرد و این فرزندان خود را از صابران خواند.

166- صبر مبلغان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 132 - 7

7 - لزوم پایداری و تلاش افزون تر مبلغان ، در عمل به توصیه های خود

وَأمر أهلك بالصلوة واصطبر عليها

وظیفه صبر شدید بر نماز، پس از توصیه خانواده به آن، گویای نکته یاد شده است.

167- صبر متقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 17 - 1

1 - صبر و راستی در گفتار ، خضوع در برابر خداوند ، انفاق و استغفار در سحرگاهان ، از صفات متقین

لَّذِينَ اتَّقَوْا... الصابرين... بالاسحار

آیه فوق (الصابرين و الصادقين ..)، بیان و توضیح دیگری برای «لَّذِينَ اتَّقَوْا» است.

168- صبر متوکلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 18 - 18

18- توکل کنندگان بر خداوند ، انسانهایی صبور و مقاومند .

فصبر جميل والله المستعان على ما تصفون

169- صبر مجاهدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 250 - 4

4 - استواری قدم پیکارگران ، از نتایج شکیبایی آنان در پیکار و زمینه ساز نصرت الهی *

قالوا ربنا افرغ .. و انصرنا علی القوم الکافرین

بنابراینکه سه جمله ای که به عنوان دعا ذکر شده است، هر یک مقدمه انجام پذیری جمله بعدی باشد. یعنی صبر، عامل ثبات قدم و ثبات قدم، عامل نصر و پیروزی.

ص: 301

170- صبر محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 109 - 4

4- پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور به صبر و خویشتن داری در برابر مشکلات رسالت تا فرارسیدن حکم و داوری خداوند بود.

و اتبع ما یوحی إلیک و اصبر حتی یحکم الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 127 - 1، 14

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) در برابر اذیت و آزار دشمنان به آن حضرت، تنها مأمور به صبر و شکیبایی گردید و نه مجاز برای مقابله به مثل

ادع إلی سبیل ربّک . . . و إن عاقبتکم فعاقبوا . . . و اصبر

خداوند، در آیه قبل همه مسلمانان را مجاز به مقابله به مثل دانسته است؛ ولی در این آیه شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) را مخاطب قرار داده و به او اختصاصاً فرمان صبر و مقاومت داده است. از ارتباط این دو آیه، برداشت فوق به دست می آید.

14- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، از بالاترین مرتبه صبر و تحمل در برابر اذیت، آزار و تعدیات دشمن، برخوردار بود.

و اصبر . . . و لاتحزن علیهم و لاتک فی ضیق ممّا یمکرون

از اینکه پیامبر (صلی الله علیه و آله) اختصاصاً به صبر مأمور گشت و صبر او تنها در پرتو عنایت و کمک خداوند میسر می شد، به دست می آید که صبر آن حضرت، صبوری ویژه و بسیار بزرگ بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 65 - 5

5- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، وظیفه دار پرستش خداوند و صبر و تحمل در راه عبادت او

فاعبدہ و اصطر لعبدتہ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 4

4 - نزول آیات در باره فلسفه مهلت دهی به کافران ، موجب تسلی خاطر و صبر پیامبر (صلی الله علیه و آله) در برابر فشار های تبلیغاتی کافران

و لولا کلمه سبقت . . فاصبر علی ما یقولون

«فاصبر» عطف و تفریع بر آیه قبل است؛ یعنی، حال که تأخیر عذاب از سر اهمال نیست بلکه امری قانون مند است، بنابراین تحمل کن. در این مجموعه، خداوند با بیان فلسفه امهال و سنت های حاکم بر تاریخ، زمینه تسلی خاطر پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان را فراهم کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 96 - 4

4 - صبر در برابر بدرفتاری های مشرکان و وانهادن کیفر آنان به خدا ، توصیه ای الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) در مقطع پیش از

ص: 302

ادفع بالتی هی أحسن السیئه نحن أعلم بما یصفون

برداشت فوق، با توجه به مکی بودن سوره مؤمنون است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 60 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) به صبر در برابر تبلیغات سوء کافران، موظف بود.

فاصبر إنّ وعد الله حقّ

متعلق صبر، محذوف است که به قرینه «و لئن جئتهم بأیه ليقولنّ الذین کفروا..» می تواند بر خوردهای ایذایی و تبلیغاتی سوء کافران باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 174 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یاران ایشان، مأمور به صبر و شکیبایی در برابر آزارها و کارشکنی های مشرکان و کافران معاند

فتولّ عنهم حتّی حین

توصیه به اعراض و بی اعتنایی، در شرایطی که پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یاران آن حضرت، مورد آزار و شکنجه دشمنان کافر قرار داشتند، در حقیقت توصیه به صبر و شکیبایی بیشتر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 175 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور به صبر و انتظار در خصوص شکست کافران معاند و عذاب شدن آنان

فتولّ عنهم... و أبصرهم

توصیه به نظاره کردن بر احوال کافران معاند - پس از توصیه به بی اعتنایی به آنان (فتولّ عنهم...) - در حقیقت سفارش به صبر و انتظار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) و یاران ایشان ، مأمور به صبر و شکیبایی در برابر آزارها و کارشکنی های مشرکان و کافران معاند

و تولّ عنهم حتی حین

توصیه به اعراض و بی اعتنایی در شرایطی که پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یارانش مورد آزار و شکنجه دشمنان کافر قرار داشتند، در حقیقت توصیه به صبر و شکیبایی بیشتر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) ، مأمور به صبر و انتظار در خصوص شکست کافران معاند و عذاب شدن آنان

و تولّ عنهم . . . و أبصر

توصیه به نظاره کردن بر احوال کافران معاند، پس از سفارش به بی اعتنایی به آنان (و تولّ عنهم) در حقیقت، توصیه به صبر و

انتظار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 17 - 1

1 - پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)، مأمور به صبر و شکیبایی در برابر استهزا، گفتار مغرضانه و تبلیغات سوء سران کفر و شرک

اصبر علی ما یقولون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 55 - 3

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور به صبر و شکیبایی در برابر مشکلات رسالت

فاصبر

3 - توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مبنی بر تأسی کردن از پیامبران گذشته در صبر و شکیبایی در برابر مشکلات رسالت

إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَ الَّذِينَ ءَامَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا . . . فَاصْبِرْ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که جمله «فاصبر. .» تفریع بر جمله «إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا. .» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 77 - 1

1 - خداوند، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به صبر در برابر مخالفت های کافران حق ناپذیر و تداوم رسالت خویش فرا خواند.

فاصبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 35 - 8

8 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، انسانی صبور و برخوردار از عالی ترین کمالات و ارزش ها است.

ادفع بالتی هی أحسن . . . و ما یلقیها إلا الذین صبروا و ما یلقیها إلا ذو حِظٍّ

برداشت یاد شده بر این اساس است که مخاطب اصلی توصیه خداوند در این آیه، پیامبر (صلی الله علیه و آله) می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 59 - 2

2- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور به برگزیدن شیوه صبر و انتظار در برابر کافران، در پی اتمام حجت بر ایشان *

فإنّما یسرّنه ... فارتقب

با توجه به شرایط دشوار پیامبر (صلی الله علیه و آله) در مکه، چه بسا تعبیر «فارتقب» بیانگر لزوم صبر و انتظار تا لحظه تغییر شرایط است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 35 - 7

7- رهنمود الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، برای شکیبیا بودن و عجله نورزیدن در گرایش کافران به ایمان یا مجازات ایشان از سوی

خداوند

فاصبر ... ولا تستعجل لهم

ص: 304

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 39 - 1

1 - دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند ، به صبر در برابر گفتار ناروای کافران

فاصبر علی ما یقولون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 48 - 1

1 - فرمان پایداری و شکیبایی از سوی خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در راستای تبلیغ دین

و اصبر لحکم ربّک

مراد از «لحکم ربّک» می تواند حکم رسالت و تبلیغ دین باشد. در این صورت پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور شده است تا در برابر اذیت و آزار تکذیب کنندگان، صبر پیشه کند و تحمل خویش را از دست ندهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 48 - 2، 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور صبر و شکیبایی در برابر فرمان های الهی

فاصبر لحکم ربّک

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور صبر و شکیبایی در مدت مهلت یافتن کافران تکذیب گر و به تأخیر افتادن نصرت و پیروزی مسلمانان بر آنان

وَأْمَلِ لَهُمْ . . . فاصبر لحکم ربّک

به گفته مفسران، آیه شریفه اشاره به مسأله مهلت یافتن مشرکان است که در آیه پیش ذکر شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 5 - 2، 1

1 - پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) ، مأمور صبری نیکو و شایسته در انجام دادن رسالت خویش

2- صبر در برابر موضع گیری های تکذیب گرانه و استهزاآمیز شرک پیشگان صدراسلام ، توصیه خداوند به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)

سأل سائل بعذاب واقع .. فاصبر صبراً جميلاً

توصیه به صبر - پس از بیان بعضی از گفته ها و درخواست های کافران - می تواند اشاره به مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 7 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور به صبر و پایداری در انجام دادن رسالت خویش

ولربك فاصبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 24 - 1

ص: 305

1 - فرمان خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مبنی بر صبر و شکیبایی در برابر حکم پروردگار (تبلیغ قرآن و اجرای تعالیم آن)

فاصبر لحکم ربک

مقصود از حکم پروردگار - به قرینه آیه پیش - تبلیغ قرآن و اجرای تعالیم آن است.

171- صبر مستضعفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 137 - 13

13 - صبر و مقاومت مستضعفان شرط تحقق امداد های الهی برای پیروزی آنان است .

تمت کلمت ربک . . . بما صبروا

172- صبر مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 174 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یاران ایشان ، مأمور به صبر و شکیبایی در برابر آزار ها و کارشکنی های مشرکان و کافران معاند

فتولّ عنهم حتّی حین

توصیه به اعراض و بی اعتنایی، در شرایطی که پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یاران آن حضرت، مورد آزار و شکنجه دشمنان کافر قرار داشتند، در حقیقت توصیه به صبر و شکیبایی بیشتر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 178 - 3

3 - پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) و یاران ایشان ، مأمور به صبر و شکیبایی در برابر آزار ها و کارشکنی های مشرکان و کافران معاند

و تولّ عنهم حتّی حین

توصیه به اعراض و بی اعتنایی در شرایطی که پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یارانش مورد آزار و شکنجه دشمنان کافر قرار داشتند، در حقیقت توصیه به صبر و شکیبایی بیشتر است.

173- صبر مسلمانان مکه

1 - خداوند مؤمنان مکه را به صبر در برابر حرکات ناشایست مشرکان و عفو از خطاکاری آنان فرمان داد .

قل للذین ءامنوا یغفروا للذین لایرجون اّیام اللّٰه

با توجه به این که این آیات در مکه نازل شده، به دست می آید که این فرمان در مقطع قبل از هجرت بوده است و منظور از «الذین لایرجون..» مشرکان اند.

ص: 306

174- صبر موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 69 - 1,8

1- موسی (ع) به شكیبا بودن در برابر کارهای خضر و چیزهایی که از او فرامی‌گیرد، متعهد گردید.

قال ستجدنی إن شاء الله صابراً ولا أعصى لك أمراً

جمله «ستجدنی...» (تو مرا صابر خواهی یافت) حاکی از این است که موسی (ع) صبری را نوید می‌داد که آثارش مشهود باشد. این تعبیر، در مقایسه با «سأصبر» و نظایر آن، تأکید بیشتری دارد.

8- «عن جعفر بن محمد (ع): «... قال موسی: «ستجدنی إن شاء الله صابراً ولا أعصى لك أمراً» فلما استثنى المشیه قبله...»

از امام صادق (ع) روایت شده: «موسی (ع) به خضر گفت: «ستجدنی إن شاء الله صابراً...» پس چون مشیت الهی را استثنا کرد (یعنی «إن شاء الله» گفت) خضر، او را پذیرفت...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 70 - 3

3- خضر، خواهان تعجیل نکردن موسی در فهم اسرار بود و او را بر متابعت بی‌چون و چرا از خود، الزام نکرد.

حتى أحدث لك منه ذكراً

175- صبر مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 214 - 15, 14

14 - امید مؤمنان به امداد الهی، پشتوانه صبر و مقاومت آنها

متی نصر الله الا ان نصر الله قریب

جویای یاری خدا بودن (متی نصر الله) در حین شدت مصائب و مقاومت در برابر آنها، بیانگر نقش امیدواری به یاری خدا در تحمل مشکلات است.

15 - لزوم تحمل سختی‌ها بر مؤمنان

ام حسبتم ان تدخلوا الجنة ولما ياتكم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - آل عمران - 3 - 200 - 14

14 - شکیبایی مؤمنان در برابر مشکلات ، پایداری آنان در مقابل دشمن و حفاظت از مرز های اسلامی ، نشانه تقوایبشگی است .

يا ايها الذين امنوا اصبروا وصابروا ورابطوا واتقوا الله

ص: 307

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 35 - 4

4 - مؤمنان راستین ، شخصیت هایی صبور در برابر مصیبت ها و نامالایمات زندگی

و بشرِ المخبّتين . . . و الصبرین علی ما أصابهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 10 - 10

10 - مؤمنان راستین ، محکم و بردبار در هنگامه های سخت و دشوار زندگی

لولا أن ربطنا علی قلبها لتکون من المؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 54 - 3

3 - صبر مضاعف اهل ایمان در برابر فشار های زیاد ایمان سوزان ، در پی دارنده پاداش مضاعف از سوی خدای سبحان است .

أولئك یؤتون أجرهم مرتّین بما صبروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 31 - 7

7 - مؤمنان راستین ، اهل جهاد و شکیبا در برابر همه مشکلات زندگی

و لنبلوّنکم حتّی نعلم المجهدین منکم و الصبرین

وصف «الصابرین» علاوه بر صبر در جهاد، می تواند به همه زمینه های صبر و شکیبایی نظر داشته باشد.

176- صبر مؤمنان اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 54 - 2

2 - صبر و بردباری ایمان آوردگان از اهل کتاب ، در برابر فشار های هم کیشان سابق خود و نیز تحمل آزار های مشرکان ، عامل برخوردار

شدن آنان از اجر دو برابر الهی

أُولَئِكَ يُؤْتُونَ أَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا

«باء» در «بما صبروا» سببیه و «ما» مصدریه است؛ یعنی، «بسبب صبرهم». گفتنی است در این که اشخاص مورد بحث در برابر چه چیزی از خود صبر و تحمل نشان دادند، چند نظر اظهار شده است؛ از جمله آنها صبر آنان در برابر فشار اهل کتاب و مشرکان می باشد. برداشت یاد شده بر پایه همین احتمال است.

177- صبر مهاجران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 42 - 1

ص: 308

1- مسلمانان مهاجر از ستم مشرکان مکه ، مردمانی صبور بودند که در برابر ستم ظالمان شکیبایی پیشه کردند .

و الذین هاجروا فی الله . . . الذین صبروا

«الذین» عطف بیان برای «الذین» در آیه سابق است.

178- صبر مهاجران صدراسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 59 - 4

4 - توصیه خداوند به مؤمنان و مهاجران صدراسلام ، مبنی بر اینکه در برابر فشارها و آزارهای کافران ، بردبار باشند و خویشتن داری را از دست ندهند .

و الذین هاجروا . . . ثم قتلوا . . . وإنّ الله لعليم حلیم

متعلق «علیم» در جمله «وإنّ الله لعليم حلیم» محذوف است و تقدیر آن به قرینه مقام چنین می باشد: «إنّ الله لعليم بما فعل المشركون بالمؤمنين من إخراجهم من ديارهم وقتلهم المهاجرين حلیم یمهلهم ولاینتقم منهم إلی حین؛ خدا به آنچه که مشرکان علیه مؤمنان انجام دادند، آگاه است و چون حلیم و بردبار است، به آنان فرصت می دهد». گفتمی است که جمله فوق، در واقع توصیه ای است از جانب خداوند به مؤمنان صدراسلام که فشارهای کافران آنان را بی حوصله نکنند؛ بلکه همان طور که خدا حلیم و بردبار است، بردباری کنند و خویشتن داری را از دست ندهند.

179- صبر ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 5 - 3

3- صبر ، در فرهنگ قرآن ، دو گونه است : « نیکو و به جا » ، « ناپسند و نابه جا » .

فاصبر صبراً جمیلاً

صبر درباره هر چیزی، ممکن است به جا و نابه جا و نیکو و یا ناشایست باشد. آمدن «جمیلاً» ممکن است به همین نکته اشاره داشته باشد.

180- صبر نوح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14- نوح (ع) و پیروان او، صبرپیشگانی مقاوم در برابر ناملایمات راه ایمان

تلک من أنباء الغیب . . فاصبر

دعوت به صبر و مقاومت ، پس از بیان سرگذشت نوح(ع) و پیروانش ، اشاره به این حقیقت دارد که: آن حضرت و پیروانش ، در برابر ناملایمات صبور و شکیبیا بودند.

ص: 309

181- صبر و شکوه به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 86 - 8

8- منافات نداشتن صبر با شکوه بردن به درگاه خداوند

فصبر جمیل . . . إنما أشکوا بثی و حزنی إلی الله

اظهار یعقوب(ع) به اینکه صبر زیبا و خوب است و در عین حال به درگاه خداوند شکوه برده است ، نشان می دهد که منافاتی بین این دو نیست.

182- صبر و عمل صالح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 8

8- کارآیی صبر ، در گرو انجام اعمال صالح است .

إلا الذین صبروا و عملوا الصلحت

183- صبر یعقوب(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 18 - 16، 22 - 12

12- یعقوب (ع) مصمم بر شکیبیا بودن در فراق یوسف (ع) و بردباری کردن بر رفتار ناهنجار فرزندان

فصبر جمیل

متعلق صبر ، به قرینه جمله های قبل ، فراق یوسف(ع) و نیز عملکرد ناصواب و صحنه سازیهای دروغین فرزندان می باشد.

16- یعقوب (ع) شخصیتی صبور و موحد که تنها خداوند را بر یاری رسانی توانا می دانست .

والله المستعان علی ما تصفون

22- « عن الصادق (ع) فی قوله عزوجل فی قول یعقوب « فصبر جمیل » قال : بلاشکوی ؛

از امام صادق(ع) درباره سخن خدا که از قول یعقوب(ع) فرموده: «فصبر جمیل» روایت شده که فرمود: مراد، صبر بدون گله است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 83 - 24، 14، 9، 8

8- یعقوب (ع) بر آن بود که در فراق فرزندانش (یوسف (ع) ، بنیامین و لاوی) صبری نیکو و بدور از هر گونه جزع و شکایت پیشه کند .

فصبر جمیل

صبر جمیل ، صبری است که در آن جزع نباشد و از مصیبت رخ داده به مردم شکایت نشود(مجمع البیان).

ص: 310

9- یعقوب (ع) ، پیامبری صبور و بردبار بود .

فصبر جمیل

14- یعقوب (ع) ، صبورانه از پی گیری ماجرای اتهام سرقت بنیامین چشم پوشید و به امداد های الهی دل بست .

فصبر جمیل عسی الله أن یأتینی بهم جمیعاً

24- باور یعقوب (ع) به علم و حکمت خداوند ، موجب بهره مندی وی از صبر و شکیبایی بود .

فصبر جمیل . . إنه هو العلیم الحکیم

جمله «إنه هو. .» علاوه بر اینکه تعلیل برای «عسی الله...» است می تواند بیان علت برای «فصبر جمیل» نیز باشد. برداشت فوق ، ناظر به این احتمال است.

184- صبر یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 77 - 10، 9

9- یوسف (ع) در برابر سخن ناحق برادرانش (مطرح کردن سرقت دروغین او) از خود دفاع نکرد .

فأسرّها یوسف فی نفسه و لم یبدها لهم

ضمیر «ها» در «أسرّها» و «لم یبدها» به حقیقت و واقعیت ماجرای که برادران یوسف با جمله «فقد سرق أخ» مطرح ساختند، باز می گردد. بنابراین «فأسرّها...» ؛ یعنی، یوسف (ع) حقیقت و واقعیت آن ماجرا را در نفس خویش نهان ساخت و از ابراز آن خودداری کرد.

10- یوسف (ع) بهره مند از سیطره بر خویشتن و برخوردار از حلم و بردباری

فأسرّها یوسف فی نفسه و لم یبدها لهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 90 - 7، 8

7- یوسف (ع) و بنیامین از تقوای پیشگان صبور و از زمره محسنان بودند .

قد منّ الله علینا إنه من یتقّ و یصبر فإنّ الله لایضیع أجر المحسنین

8- نیل یوسف (ع) به عزیزی و اقتدار و حاکمیت وی در دیار مصر، پاداشی بر تقواییبشگی، صبر و نیکوکاری او بود.

قد منّ الله علينا إنه من يتق ويصبر فإن الله لا يضيع أجر المحسنين

185- عوامل صبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 110 - 3

3- اقامه نماز و ادای زکات، عامل شکیبایی بر آزارهای دشمنان و زمینه ساز مدارا کردن با ایشان است.

فاعفوا و اصفحوا .. و اقيموا الصلوه و اءتوا الزكوه

در برداشت فوق، جمله «أقيموا الصلاه ..» در ارتباط با «فاعفوا و اصفحوا» ملاحظه شده است. در این لحاظ هدف از تأکید بر اقامه نماز و پرداخت زکات، ایجاد توان برای اطاعت امر خداوند (لزوم عفو و گذشت و مدارا کردن با دشمنان) است.

ص: 311

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 214 - 14

14 - امید مؤمنان به امداد الهی ، پشتوانه صبر و مقاومت آنها

متی نصر الله الا ان نصر الله قريب

جویای یاری خدا بودن (متی نصر الله) در حین شدت مصائب و مقاومت در برابر آنها، بیانگر نقش امیدواری به یاری خدا در تحمل مشکلات است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 128 - 9

9 - پایداری مردم بر طریق ایمان و مقاومت در برابر آزار دشمنان ، در گرو تحکیم مبانی عقیدتی آنان است .

استعينوا بالله واصبروا إن الأرض لله يورثها من يشاء من عباده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - يوسف - 12 - 83 - 24, 26

24- باور یعقوب (ع) به علم و حکمت خداوند ، موجب بهره مندی وی از صبر و شکیبایی بود .

فصبر جميل . . . إنه هو العليم الحكيم

جمله «إنه هو. . .» علاوه بر اینکه تعلیل برای «عسی الله . . .» است می تواند بیان علت برای «فصبر جميل» نیز باشد. برداشت فوق ، ناظر به این احتمال است.

26- باور و توجه به عالمانه و حکیمانه بودن افعال الهی ، آدمی را به صبر و شکیبایی در تنگناها و حوادث دشوار ، وامی دارد .

فصبر جميل . . . إنه هو العليم الحكيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 9

9 - انسان در شرایط سخت ، برای کسب تحمل بیشتر ، به تسبیح و یاد خدا نیازمند است .

توصیه به تسبیح، پس از فرمان به «صبر»، نشانگر نقش تسبیح در توانمند شدن بر صبر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 20 - 7

7 - شکایا سازی و توانمند کردن روحیه مردمان ، فلسفه آزمایش آنان از سوی خداوند

و جعلنا بعضکم لبعض فتنة أتصبرون

از دیدگاه برخی از مفسران مانند زمخشری، جمله «أتصبرون» پس از ذکر «فتنه»، همانند «ایکم» بعد از «ابتلاء» (در آیه «لیبلوکم ایکم أحسن عملاً») است که در مقام بیان فلسفه مطلب یاد شده در عبارت پیشین می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 4 - 7

ص: 312

7- توجه به اعتقاد به بازگشت همه امور به خداوند ، موجب پایداری و استقامت در راه خدا

وإن يكذبوك .. وإلى الله ترجع الأمور

یاد آوری این حقیقت که همه امور به خدا بازمی گردد - پس از بیان تکذیب رسالت پیامبران از سوی کافران و استقامت و پایداری آنان - می تواند اشاره به مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 7 - 4

4- توجه به حقانیت مواضع عقیدتی خویش ، موجب تقویت روح صبر و بردباری در مسیر عقیده و دفاع از آن

فاصبر .. إنهم یرونه بعیداً . و نریه قریباً

از یادآوری مسأله حقانیت معاد برای پیامبر(صلی الله علیه و آله) - پس از توصیه به ایشان مبنی بر صبر و مقاومت در انجام رسالت - مطلب یاد شده، استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 25 - 7

7- نماز و ارتباط با خدا ، موجب تقویت روح صبر و شکیبایی انسان در برابر مشکلات و سختی ها

فاصبر .. و اذکر اسم ربک بکره و أصیلاً

186- عوامل صبر در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 65 - 10

10- توجه به نبود فراموشی در خداوند و ربوبیت او بر سراسر هستی ، برانگیزنده آدمی به عبادت و اطاعت او و پایداری بر آن

و ما کان ربک نسیاً . رب السموت ... فاعبده واصطبر لعبده

تفریع لزوم عبادت بر معارف ذکر شده در جملات پیشین، گویای برداشت یاد شده است.

187- عوامل صبر مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- جهان بینی مؤمنان صابر (از خدا بودن و به سوی او بازگشتن) دلیل صبر و استقامت آنان در برابر دشواری های راه ایمان

الذین إذا أصبتهم مصيبة قالوا إنا لله وإنا إليه راجعون

«الذین .. قالوا...» علاوه بر بیان اوصاف و ویژگی صابران، حکایتگر دلیل و علت صبر آنان نیز هست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 87 - 7

ص: 313

7- باور به داوری برتر خدا مایه صبر مؤمنان در برابر کفرپیشگان حق ستیز

فاصبروا حتی یحکم الله بیننا و هو خیر الحکمین

هدف شعیب(ع) از بیان داوری برتر خدا پس از دعوت مؤمنان به صبر تا فرارسیدن قضاوت الهی، ایجاد زمینه صبر در آنان بود.

188- فضیلت صبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 126 - 5

5- صبر و شکیبایی، مفیدتر و ارزشمندتر از قصاص و مقابله به مثل است.

وإن عاقبتهم فعاقبوا... و لئن صبرتم لهو خیر للصبیرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11- انبیاء - 21 - 85 - 4

4- ارزش مندی صبر و جایگاه والای صابران، در پیشگاه خداوند

و إسمعیل... کلّ من الصبرین

189- فلسفه صبر محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19- مدثر - 74 - 7 - 2

2- جلب رضای خداوند، فلسفه و هدف صبر و پایداری پیامبر (صلی الله علیه و آله) در دوران رسالت

و لرّبک فاصبر

لام در «لرّبک» برای تعلیل است.

190- فواید اخروی صبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 42 - 2

2- صبر در برابر ناملايمات ، داراي ثمرات دنيوي و اخروي است .

لنبوّتّهم في الدنيا . . . و لأجر الأخره أكبر . . . الذين صبروا

191- فوايد دنيوي صبر

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

ص: 314

2- صبر در برابر ناملايمات ، داراي ثمرات دنيوي و اخروي است .

لنبوّتّهم في الدنيا . . . و لأجر الأخره أكبر . . . الذين صبروا

192- كيفر اخروي اعراض از توصيه به صبر

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - بلد - 90 - 20 - 3

3 - انكار آيات الهی ، آزادنکردن بردگان و غذا ندادن به گرسنگان یتیم و مسکین و توصيه نکردن به صبر و ترحم ، مایه گرفتاری به آتش فراگیر و گریزناپذیر

فكّ رقبه . . . و الذين كفروا . . . عليهم نار مؤصده

193- گریه و صبر

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - يوسف - 12 - 84 - 10

10- گریه و اندوه ، با بردباری و شکیبایی منافاتی ندارد .

فصبر جميل . . . و قال یأسفی علی یوسف وایبضت عیناه من الحزن

194- محرومان از صبر

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - بلد - 90 - 17 - 5

5 - کافران ، از حالت شکیبایی ، مهرورزی و عطوفت ، محروم بوده و از توصيه یکدیگر به آن خصلت ها خاموش اند .

الذین ءامنوا و تواصوا بالصبر و تواصوا بالمرحمه

این آیه تعریض به کافرانی دارد که در آیات آغاز و پایان سوره ، از آنان سخن به میان آمده است.

195- مدح صبر یعقوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 18 - 14

14- شکیبایی یعقوب (ع) در فراق یوسف (ع)، ستودنی و درخور تحسین بود.

فصبر جمیل

چنان چه «جمیل» صفت برای «صبر» باشد، در تقدیر گرفتن مبتدا (صبری صبر جمیل) و یا خبر (صبر جمیل أحسن)

ص: 315

ضروری است. برداشت فوق ناظر به این احتمال است.

196- مراتب صبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 127 - 14

14- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، از بالاترین مرتبه صبر و تحمل در برابر اذیت، آزار و تعدیات دشمن، برخوردار بود.

و اصبر . . . و لاتحزن علیهم و لاتک فی ضیق ممّا یمکرون

از اینکه پیامبر (صلی الله علیه و آله) اختصاصاً به صبر مأمور گشت و صبر او تنها در پرتو عنایت و کمک خداوند میسر می شد، به دست می آید که صبر آن حضرت، صبری ویژه و بسیار بزرگ بود.

197- مراد از صبر بر آتش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 175 - 10، 11

10 - « عن ابی عبداللّٰه (ع) فی قول اللّٰه عز و جل « فما اصبر هم علی النار » فقال ما اصبرهم علی فعل ما یعلمون أنه یصیر هم إلی النار ;

از امام صادق (ع) در تفسیر سخن خداوند عز و جل که فرموده: « فما أصبر هم علی النار » روایت شده است: چه چیز آنان را شکیبا نموده بر انجام عملی که می دانند آنها را به سوی آتش می کشاند».

11 - از امام صادق (ع) درباره « فما أصبر هم علی النار » روایت شده که فرمود: « ان معناه ما اجرأهم علی النار . . . ;

چه چیز آنها را بر آتش جرأت داده است». (چه چیز به آنان جرأت داده تا اعمالی انجام دهند که موجب ورود به آتش شود).

198- مراد از صبر جمیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 18 - 22

22- « عن الصادق (ع) فی قوله عز و جل فی قول یعقوب « فصبر جمیل » قال : بلاشکوی ;

از امام صادق (ع) درباره سخن خدا که از قول یعقوب (ع) فرموده: «فصبر جمیل» روایت شده که فرمود: مراد، صبر بدون گله است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

27- « عن الصادق (ع) فی قوله عزوجل فی قول یعقوب : « فصبر جمیل » قال : بلاشکوی ؛

از امام صادق(ع) درباره سخن خدا از قول یعقوب: «فصبر جمیل» روایت شده است که فرمود: مراد صبر بدون گله است».

ص: 316

199- مصونیت از بی صبری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 22 - 2

2 - نمازگزاران ، میرا از ناشکیبایی در برابر شرور و بدی ها

إذا مسّه الشّرّ جزوعاً .. إلا المصلّین

200- معرضان از صبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 17 - 5

5 - کافران ، از حالت شکیبایی ، مهرورزی و عطوفت ، محروم بوده و از توصیه یکدیگر به آن خصلت ها خاموش اند .

الذین ءامنوا و تواصوا بالصبر و تواصوا بالمرحمة

این آیه تعریض به کافرانی دارد که در آیات آغاز و پایان سوره، از آنان سخن به میان آمده است.

201- ملاک ارزش صبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 7 - 4

4 - ارزشمندی صبر و پایداری در انجام دادن رسالت الهی و تبلیغ دین ، بسته به خلوص و جهت خدایی آن است .

و لربک فاصبر

202- منشأ صبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 102 - 19

19 - بدون کمک و عنایت خداوند ، صبر و شکیبایی در برابر آزمایش های بزرگ همچون کشته شدن در راه خداوند ، ممکن نیست .

إتی أری فی المنام أتی أذبحک .. قال یأبت افعل ما تؤمر ستجدنی إن شاء الله من

مسأله ذبح اسماعیل (ع) - چنان که در آیه بعد به صراحت آمده است - یک آزمایش الهی بود. براین اساس، مشروط کردن موفقیت این آزمایش به مشیت و عنایت خداوند (ستجدنی إن شاء الله من الصابرين)، گویای برداشت یاد شده است.

ص: 317

203- منشأ صبر اسماعیل (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 102 - 18

18 - اسماعیل (ع) صبر و شکیبایی خود را در قربانی شدن به دست پدر، منوط به مشیت خدا دانست.

يَأْتِ افْعَلْ مَا تَوَمَّرُ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ

204- موارد صبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 31 - 8

8- جهاد، بارزترین نمود صبر مؤمنان در راه خدا *

وَلِنَبْلُوَكُمْ حَتَّى نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنْكُمْ وَالصَّابِرِينَ

می توان گفت: ملاک اصلی در تمایز مؤمنان، صبر و شکیبایی آنان، در انجام وظایف الهی است و تقدم «المجاهدین» بر «الصابرین» از آن جهت است که مجاهدان، سرآمد صابران اند و جهاد بارزترین نمونه صبر است.

205- موانع بی صبری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 24 - 4

4- انفاق و اختصاص دادن مقدار معینی از اموال خویش به نیازمندان جامعه، تعدیل کننده غرایز و تأثیرگذار در اخلاق بشر (حرص، بخل، ناشکیبایی و...)

إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا... إِلَّا الْمُصَلِّينَ... وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 26 - 2

2- اعتقاد به روز جزا، تعدیل کننده غرایز و تأثیرگذار در خلق و خوی بشر (حرص، بخل، ناشکیبایی و...)

إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا... إِلَّا الْمُصَلِّينَ... وَالَّذِينَ يَصَّدَّقُونَ يَوْمَ الدِّينِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 27 - 2

2- هراس و نگرانی از عذاب الهی، تعدیل کننده غرایز و تأثیرگذار در خلق و خوی بشر (حرص، بخل، ناشکیبایی و ...)

إِنَّ الْإِنْسَانَ خَلْقٌ هَلُوعًا... إِلَّا الْمَصْلِينَ... وَالَّذِينَ هُمْ مِنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 29 - 2

2- تأثیر پاکدامنی و دوری از آلودگی های جنسی، در تعدیل غرایز و تأثیرگذار در خلق و خوی بشر (بخل، آزمندی،

ص: 318

ناشکیبایی و ...)

إِنَّ الْإِنْسَانَ خَلْقٌ هَلُوعًا... إِلَّا... وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَفْظُونَ

206- نشانه های بی صبری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 35 - 7

7- برخورد انتقام جویانه و غیر منطقی ، نشانه ناشکیبایی و کمبود ارزش های والا است .

ادفع بالتی هی أحسن... و ما یلقیها إلا الذین صبروا و ما یلقیها إلا ذوحظ

207- نشانه های صبر مؤمنان اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 55 - 4

4- سکوت در برابر یاوه گویمان ، نمودی از بردباری ایمان آوردگان از اهل کتاب

أولئک یؤتون أجرهم مرتین بما صبروا... و إذا سمعوا اللغو أعرضوا عنه

208- نعمت صبر در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 26 - 8

8- آرامش روحی و شکیبایی در بحران ها ، نعمتی الهی است .

فأنزل الله سکینته علی رسوله و علی المؤمنین

تعبیر «سکینه» و انتساب آن به خداوند، بیانگر مطلب بالا است.

209- نیاز به صبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 42 - 8

8- صبر، نیازی موقت و توکل بر خداوند نیازی دائمی برای مسلمانان

الذین هاجروا .. الذین صبروا و علی ربّهم یتوکلون

از اینکه در توصیف صبر مهاجران، از فعل ماضی استفاده شده و برای تعریف توکل آنها از فعل مضارع استفاده گردیده است، می توان نکته یاد شده را به دست آورد.

ص: 319

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عصر - 103 - 3 - 7

7 - حق پذیری و دفاع از حق ، نیازمند شکیبایی و استقامت است .

تواصوا بالحقّ و تواصوا بالصبر

جمله «تواصوا بالصبر»، ممکن است درصدد بیان زمینه های لازم برای مفاد «تواصوا بالحقّ» باشد.

ص: 320

1- آثار انفاق به صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 10 - 3

3 - توصیه خداوند به مؤمنان ، برای جبران کمبود ها و نیاز های اقتصادی اصحاب نیازمند پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، جهت خنثی کردن توطئه منافقان در انفاق به آنان

لاتنفقوا علی من عند رسول الله . . . و أنفقوا من ما رزقناکم

2- انعطاف ناپذیری صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 2

2- انعطاف ناپذیری در برابر جبهه کفر و مهربانی با مؤمنان ، ویژگی مهم همگامان و اصحاب پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

و الذین معه أشداء علی الکفار رحماء بینهم

3- انفاق به صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 7 - 4

4- انفاق و کمک های مالی مؤمنان ، به یاران نیازمند پیامبر (صلی الله علیه و آله)

هم الذین یقولون لاتنفقوا علی من عند رسول الله

4- انفاق صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 25

25- مؤمنان و یاران پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به انفاق و صدقه در راه خدا مأمور شدند .

به گفته مفسران، مقصود از قرض به خدا، انفاق و صدقه در راه او است.

5- ایمان صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 45

45- از میان اصحاب پیامبر (صلی الله علیه و آله)، تنها پایداران بر طریق ایمان و عمل نیک، برخوردار از مغفرت و پاداش عظیم الهی اند.

وعد الله الذين ءامنوا و عملوا الصلحت منهم مغفرة و أجرًا عظيمًا

در صورتی که «من» در «منهم» برای تبعیض باشد؛ از آیه شریفه استفاده می شود که از میان کسانی که همراه پیامبرند، تنها بخشی از آنان - که اهل ایمان و عمل صالح بوده و بر این وصف پایدار می باشند - از مغفرت و اجر الهی برخوردارند.

6- برپایی نماز صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 23

23 - مؤمنان و یاران پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به برپایی نماز مأمور شدند.

و أقيموا الصلوة

7- تشبیه صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 33

33- تشبیه پیامبر اسلام و یاران آن حضرت در انجیل، به زراعتی شکوفا، پرحاصل و شگفت انگیز

و مثلهم فی الإنجیل کزرع أخرج شطه فازه

«کزرع...» خبر برای «مثلهم فی الإنجیل» است.

8- تقویت روحیه صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 7 - 8

8 - دلدارى و تقويت روحیه مؤمنان و اصحاب پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوى خداوند

هم الذين يقولون . . . والله خزائن السموت والأرض

ص: 322

9- تکلیف صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 7،9،11،23،24،25

7 - مؤمنان و یاران پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در آغاز بعثت مدتی چند به شب زنده داری به میزان دوسوم یا نصف و یا یک سوم از شب موظف شده بودند .

و طائفه من الذین معک . . . علم أن لن تحصوه

9 - مؤمنان و یاران پیامبر (صلی الله علیه و آله)، موظف به تلاوت قرآن در شب هنگام به میزان میسور و ممکن

فاقرءوا ما تیسّر من القرآن

11 - مؤمنان و یاران پیامبر (صلی الله علیه و آله)، موظف به نماز در پاسی از شب به میزان میسور و ممکن

تقوم أدنی من ثلثی الّیل . . . فاقراءوا ما تیسّر من القرآن

برداشت یاد شده، مبتنی بر این احتمال است که مقصود از قرائت قرآن، نماز باشد؛ زیرا خواندن قرآن از اجزای مهم نماز است. گفتنی است چون جمله های پیش درباره نماز شب بود، می تواند قرینه بر مطلب یاد شده باشد.

23 - مؤمنان و یاران پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به برپایی نماز مأمور شدند .

و أقیموا الصلوه

24 - مؤمنان و یاران پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به پرداخت زکات مأمور شدند .

و آتوا الزکوه

25 - مؤمنان و یاران پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به انفاق و صدقه در راه خدا مأمور شدند .

و أقرضوا اللّٰه

به گفته مفسران، مقصود از قرض به خدا، انفاق و صدقه در راه او است.

10- تلاوت قرآن صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 1،9

1 - تمجید خداوند از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یاران آن حضرت به خاطر شب زنده داری و قرائت قرآن

إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ... وَ طَائِفَهُ مِنَ الَّذِينَ مَعَكَ

مطلب یاد شده از تذکر به علم خداوند، استفاده می شود.

9 - مؤمنان و یاران پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، موظف به تلاوت قرآن در شب هنگام به میزان میسور و ممکن

فاقرءوا ما تيسر من القرآن

11- توبه صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 112 - 7

ص: 323

7- صحابه پیامبر پیش از ایمانشان به آن حضرت ، مردمی مشرک بودند و با گرایش به توحید از شرک توبه کردند .

و من تاب معک

12- توطئه علیه صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 7 - 6

6- اقدام الهی برای خنثی کردن توطئه اقتصادی منافقان ، علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اصحاب آن حضرت

هم الذين يقولون لا تنفقوا على من عند رسول الله حتى ينفضوا

13- تهجد صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 1

1 - تمجید خداوند از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یاران آن حضرت به خاطر شب زنده داری و قرائت قرآن

إن ربك يعلم أنك تقوم... و طائفه من الذين معك

مطلب یاد شده از تذکر به علم خداوند، استفاده می شود.

14- دلداری به صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 7 - 8

8- دلداری و تقویت روحیه مؤمنان و اصحاب پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند

هم الذين يقولون... ولله خزائن السموات والأرض

15- رفع مشکلات اقتصادی صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 10 - 3

3 - توصیه خداوند به مؤمنان ، برای جبران کمبود ها و نیاز های اقتصادی اصحاب نیازمند پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، جهت خنثی کردن توطئه منافقان در انفاق به آنان

لاتنفقوا علی من عند رسول اللّٰه . . . و أنفقوا من ما رزقنکم

ص: 324

16- زکات صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 24

24 - مؤمنان و یاران پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به پرداخت زکات مأمور شدند .

و ءاتوا الزکوة

17- سجده صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 25، 28

25- آثار سجده و عبادت ، آشکار در چهره یاران پیامبر (صلی الله علیه و آله)

سیماهم فی وجوههم من أثر السجود

28- اصحاب پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، اهل نماز و سجده های بسیار

و الذین معه . . . سیماهم فی وجوههم من أثر السجود

18- سیره صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 121 - 5

5- سخن اصحاب پیامبر و طریقه آنان ، همان سخن و طریقه پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود .

وقل . . . إنا عملون

سخن گفتن پیامبر (صلی الله علیه و آله) از جانب مؤمنان (إنا) نشانه وثوق و اطمینان آن حضرت به هم سویی آنان با اوست.

19- سیمای صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 25

25- آثار سجده و عبادت ، آشکار در چهره یاران پیامبر (صلی الله علیه و آله)

سیماهم فی وجوههم من أثر السجود

20- شگفتی از عبادت صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 19 - 5,7

ص: 325

5- عبادت و نماز پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یاران آن حضرت ، امری شگفت آور و جذاب برای کافران و مشرکان

کادوا یکنونون علیه لبدًا

7- عبادت و نماز پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یاران آن حضرت ، امری شگفت آور و جذاب برای جن

کادوا یکنونون علیه لبدًا

21- شگفتی از نماز صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 19 - 5،7

5- عبادت و نماز پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یاران آن حضرت ، امری شگفت آور و جذاب برای کافران و مشرکان

کادوا یکنونون علیه لبدًا

7- عبادت و نماز پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یاران آن حضرت ، امری شگفت آور و جذاب برای جن

کادوا یکنونون علیه لبدًا

22- صحابه در انجیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 29،32

29- بیان اوصاف پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یاران آن حضرت ، در تورات و انجیل

ذلک مثلهم فی التوریه و مثلهم فی الإنجیل کزرع

32- بیان متنوع تورات و انجیل ، در معرفی ویژگی های پیامبر اسلام و اصحاب آن حضرت *

ذلک مثلهم فی التوریه و مثلهم فی الإنجیل کزرع

تکرار «مثلهم»، اشاره به تنوع دو بیان دارد. به تعبیر دیگر «مثلهم فی التوراه» خبر برای «ذلک» و «کزرع...» خبر برای «مثلهم فی الإنجیل» است.

23- صحابه در تورات

29- بیان اوصاف پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یاران آن حضرت ، در تورات و انجیل

ذلک مثلهم فی التوریه و مثلهم فی الإنجیل کزرع

32- بیان متنوع تورات و انجیل ، در معرفی ویژگی های پیامبر اسلام و اصحاب آن حضرت *

ذلک مثلهم فی التوریه و مثلهم فی الإنجیل کزرع

تکرار «مثلهم»، اشاره به تنوع دو بیان دارد. به تعبیر دیگر «مثلهم فی التوراه» خبر برای «ذلک» و «کزرع...» خبر برای «مثلهم فی الإنجیل» است.

24- صحابه فقير

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5 - انعام - 6 - 52 - 15

15 - خداوند حضور مسلمانان فقير و ضعيف را در اطراف پيامبر اکرم (صلی الله عليه و آله) برای پيامبر (صلی الله عليه و آله) و اسلام زيانبار نمی داند.

ما عليك من حسابهم من شيء

مرجع ضمير در «حسابهم» می تواند معنوی باشد ; يعنی کسانی که خواهان طرد مؤمنان فقير از اطراف پيامبر (صلی الله عليه و آله) بودند. و مقصود از «ما عليك» يعنی چیزی به ضرر تو از ناحیه محاسبات کافران اتفاق نخواهد افتاد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5 - انعام - 6 - 53 - 2

2 - حضور مؤمنان ضعيف در کنار پيامبر (صلی الله عليه و آله)، وسیله ای برای آزمایش دیگران است.

ولا تطرد الذين يدعون ربهم... و كذلك فتنا بعضهم ببعض

25- صحابه قبل از اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - هود - 11 - 112 - 7

7- صحابه پيامبر پيش از ايمانشان به آن حضرت ، مردمی مشرک بودند و با گرايش به توحيد از شرک توبه کردند .

و من تاب معك

26- صحابه و شرک

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - هود - 11 - 112 - 7

7- صحابه پيامبر پيش از ايمانشان به آن حضرت ، مردمی مشرک بودند و با گرايش به توحيد از شرک توبه کردند .

و من تاب معك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 25

25 - مؤمنان و یاران پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به انفاق و صدقه در راه خدا مأمور شدند .

ص: 327

به گفته مفسران، مقصود از قرض به خدا، انفاق و صدقه در راه او است.

28- صفات صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 29، 32

29- بیان اوصاف پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یاران آن حضرت، در تورات و انجیل

ذلک مثلهم فی التوریه و مثلهم فی الإنجیل کزرع

32- بیان متنوع تورات و انجیل، در معرفی ویژگی های پیامبر اسلام و اصحاب آن حضرت *

ذلک مثلهم فی التوریه و مثلهم فی الإنجیل کزرع

تکرار «مثلهم»، اشاره به تنوع دو بیان دارد. به تعبیر دیگر «مثلهم فی التوراه» خبر برای «ذلک» و «کزرع...» خبر برای «مثلهم فی الإنجیل» است.

29- طرد صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 52 - 3، 1

1 - مشرکان برای دور ساختن برخی مؤمنان از اطراف پیامبر (صلی الله علیه و آله) آن حضرت را تحت فشار قرار می دادند.

و لا تطرد الذین یدعون ربهم

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) نباید برای جلب نظر مشرکان، مؤمنان را از خود طرد کند.

و لا تطرد الذین یدعون ربهم

در سبب نزول این آیه آمده است که بزرگانی از مشرکان، حضور نزد پیامبر (صلی الله علیه و آله) را مشروط به عدم حضور مؤمنان فقیر و ضعیف دانستند و این آیات در رد درخواست آنان نازل گردیده است.

30- طرد صحابه فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - خیر خواهیهای مشرکان مبنی بر زیانبار بودن حضور مؤمنان ضعیف در کنار پیامبر (صلی الله علیه و آله) نباید موجب طرد و محرومیت آنان از محضر پیامبر (صلی الله علیه و آله) گردد.

ما علیک من حسابهم من شیء و ما من حسابک علیهم من شیء فتطردهم

«حسابهم» می تواند اضافه مصدر به فاعل خود (هم) باشد؛ یعنی حسابگریهای مشرکان درباره مؤمنان و فقر و محرومیت آنها.

20 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) نباید با طرد مؤمنان مستمند و فقیر از اطراف خویش، خود را در جرگه ظالمان قرار دهد.

31- عبودیت صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 25

25- آثار سجده و عبادت ، آشکار در چهره یاران پیامبر (صلی الله علیه و آله)

سیماهم فی وجوههم من أثر السجود

32- علمای صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 16 - 7

7- وجود شخصیت های شناخته شده ، عالم و آگاه به مفاهیم وحی در میان اصحاب پیامبر (صلی الله علیه و آله)

قالوا للذين أوتوا العلم

می توان گفت: «الذین أوتوا العلم» بر همه مؤمنان اطلاق نشده است؛ بلکه نظر به افراد خاصی دارد که از جهت علمی، متمایز با دیگران بوده اند و گویندگان «ماذا قال آنفاً» به خاطر همین تشخص و ویژگی، به آنان مراجعه می کرده اند.

33- عمل صالح صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 45

45- از میان اصحاب پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، تنها پایداران بر طریق ایمان و عمل نیک ، برخوردار از مغفرت و پاداش عظیم الهی اند .

وعد الله الذين ءامنوا وعملوا الصلحت منهم مغفرة و أجرًا عظیمًا

در صورتی که «من» در «منهم» برای تبعیض باشد؛ از آیه شریفه استفاده می شود که از میان کسانی که همراه پیامبرند، تنها بخشی از آنان - که اهل ایمان و عمل صالح بوده و بر این وصف پایدار می باشند - از مغفرت و اجر الهی برخوردارند.

34- فضایل صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 25, 28

25- آثار سجده و عبادت ، آشکار در چهره یاران پیامبر (صلی الله علیه و آله)

سیماهم فی وجوههم من أثر السجود

28- اصحاب پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، اهل نماز و سجده های بسیار

ص: 329

و الذين معه .. سيماهم في وجوههم من أثر السجود

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - مزمل - 73 - 20 - 1

1 - تمجيد خداوند از پيامبر (صلى الله عليه و آله) و ياران آن حضرت به خاطر شب زنده داري و قرائت قرآن

إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ .. و طائفه من الذين معك

مطلب ياد شده از تذكر به علم خداوند، استفاده مي شود.

35- فلسفه فقر صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - منافقون - 63 - 7 - 13، 14

13 - تنگدستي ياران پيامبر (صلى الله عليه و آله)، ناشي از حكمت الهي بود .

لاتتفقوا .. و لله خزائن السموت و الارض و لكن المنفقين لا يفقهون

14 - منافقان، ناتوان از درك حكمت تنگدستي ياران پيامبر (صلى الله عليه و آله)

و لله خزائن السموت .. و لكن المنفقين لا يفقهون

36- قاطعيت صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - فتح - 48 - 29 - 8

8- شدت و قاطعيت ياوران پيامبر (صلى الله عليه و آله) در برابر كافران

محمد .. و الذين معه أشدّاء على الكفار

37- كافران و صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5 - انعام - 6 - 52 - 2

2 - حضور طیف خاصی از مؤمنان نزد پیامبر (صلی الله علیه و آله)، برای برخی کافران ناخوشایند بود.

و لا تطرد الذین یدعون ربهم

سبب نزول نقل شده در ذیل این آیه و نیز لحن آن، گواه چگونگی ترکیب یاران پیامبر (صلی الله علیه و آله) و فقر آنان و نیز نداشتن موقعیت اقتصادی و شؤون اجتماعی است. و همین امر موجب اعتراض و واکنشهایی از سوی کافران ثروتمند و قدرتمند می گشته است.

ص: 330

38- کفرستیزی صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 2

2- انعطاف ناپذیری در برابر جبهه کفر و مهربانی با مؤمنان، ویژگی مهم همگامان و اصحاب پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

و الذین معه أشداء علی الکفار رحماء بینهم

39- محمد (صلی الله علیه و آله) و صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 52 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) نباید برای جلب نظر مشرکان، مؤمنان را از خود طرد کند.

و لا تطرد الذین یدعون ربهم

در سبب نزول این آیه آمده است که بزرگانی از مشرکان، حضور نزد پیامبر (صلی الله علیه و آله) را مشروط به عدم حضور مؤمنان فقیر و ضعیف دانستند و این آیات در رد درخواست آنان نازل گردیده است.

40- محمد (صلی الله علیه و آله) و صحابه فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 52 - 14

14 - محاسبه اعمال و برآورد تأثیر حضور و یا عدم حضور مؤمنان فقیر و ضعیف در کنار پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در محدوده وظایف آن حضرت نیست.

و لا تطرد الذین یدعون ربهم بالغدوه .. ما علیک من حسابهم من شیء

مرجع ضمیر در «من حسابهم» موصول در صدر آیه و مراد از آن همان مؤمنان فقیرند. و «من» بنابر گفته اهل ادب، زاید و مفید استغراق است. یعنی حساب هیچ عمل و کاری از آنان با تو نیست، که از جمله آنها برآورد نقش حضور و یا عدم حضور آنان در نزد پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

41- مدت تهجد صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 46، 8، 7، 6

6 - اندازه گیری کامل شب و روز و مقدار دقیق شب زنده داری برای مؤمنان و یاران پیامبر (صلی الله علیه و آله) میسر و آسان نبود .

علم أن لن تحصوه

7 - مؤمنان و یاران پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در آغاز بعثت مدتی چند به شب زنده داری به میزان دوسوم یا نصف و یا یک سوم از شب موظف شده بودند .

و طائفه من الذین معک . . . علم أن لن تحصوه

ص: 331

8 - رخصت یافتن مؤمنان و یاران پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به کاستن از مدّت شب زنده داری خویش و انجام آن به میزان میسور و ممکن

علم أن لن تحصوه فتاب علیکم

در گذشتن خداوند از مؤمنان شب زنده دار - پس از یادآوری به کم و زیاد شدن میزان شب زنده داری آنان - حاکی از رخصت دادن او، به این کمی و زیادی است.

46 - «رُوی عن أبي جعفر و أبي عبد الله (عليهما السلام) انّ السبب فی (نزول) هذه السورة أنّ النبیّ (صلی الله علیه و آله) کان یقوم هو و أصحابه اللیل کله للصلاه حتّی تورمت أقدامهم من کثره قیامهم فشقّ ذلک علیه و علیهم فنزلت السورة بالتخفیف عنهم فی قوله تعالی : «و الله یقدر اللیل و النهار علم أن لن تحصوه» ای لن تُطیقوه ;

از امام باقر و امام صادق (علیهما السلام) روایت شده که سبب نزول این سوره (مزمل) این بود که پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اصحابش، تمام شب را برای نماز می ایستادند تا این که پاهایشان از کثرت ایستادن ورم کرد. و این بر پیامبر و یاران آن حضرت مشقت بار شد؛ پس این سوره برای تخفیف دادن به آنان نازل شد. آن جا که خداوند متعال فرمود: «و الله یقدر اللیل و النهار علم أن لن تحصوه» و «لن تحصوه» به معنای لن تطیقوه است؛ [یعنی، خداوند می داند که شما توان این کار را ندارید]».

42- مسؤولیت صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 120 - 2

2 - اصحاب پیامبر (صلی الله علیه و آله) دارای مسؤولیتی فزونتر نسبت به دیگر مسلمانان

ما کان لأهل المدینه و من حولهم من الأعراب أن یتخلفوا عن رسول الله

از این آیه استفاده می شود که اهل مدینه و اطراف آن - به دلیل قرب بیشتر به پیامبر (صلی الله علیه و آله) - مسؤولیتی فزونتر از دیگران دارند و بدین جهت است که خداوند آنان را اختصاص به ذکر داده است.

43- مسیحیان و صفات صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 30

30- آشنایی دیرین یهودیان و مسیحیان، با اوصاف و ویژگی های پیامبر اسلام و اصحاب آن حضرت

ذلک مثلهم فی التوریه و مثلهم فی الإنجیل کزرع

44- مشرکان و صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 52 - 1

1 - مشرکان برای دور ساختن برخی مؤمنان از اطراف پیامبر (صلی الله علیه و آله) آن حضرت را تحت فشار قرار می دادند.

ولا تطرد الذین یدعون ربهم

ص: 332

45- مشکلات اقتصادی صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 7 - 3

3- وجود مشکل مالی و اقتصادی، در میان اصحاب و یاران نزدیک پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)

لاتتفقوا علی من عند رسول الله

46- ممانعت از انفاق به صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 7 - 2

2- تلاش منافقان، برای جلوگیری از انفاق مردم به اصحاب و یاران پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)

هم الذين يقولون لاتتفقوا علی من عند رسول الله

47- مناجات صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 52 - 5

5- حضور مؤمنانی در اطراف پیامبر (صلی الله علیه و آله) که هر بامداد و شامگاه به درگاه خداوند نیایش خالصانه داشتند.

ولا تطرد الذين يدعون ربهم بالغدوة والعشي يريدون وجهه

48- مهربانی صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 2

2- انعطاف ناپذیری در برابر جبهه کفر و مهربانی با مؤمنان، ویژگی مهم همگامان و اصحاب پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

والذين معه أشداء على الكفار رحماء بينهم

49- نفاق در صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 46

ص: 333

46- وجود برخی از افراد ناخالص ، در میان همراهان پیامبر (صلی الله علیه و آله) *

الذین ءامنوا و عملوا الصلحت منهم

در صورتی که «من» در «منهم» برای تبعیض باشد؛ احتمال می رود که قید «منهم» تعریض به کسانی باشد که منافقانه، همراه پیامبر (صلی الله علیه و آله) بودند و یا در آینده منحرف خواهند شد.

50- نماز شب صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 11

11 - مؤمنان و یاران پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، موظف به نماز در پاسی از شب به میزان میسور و ممکن

تقوم أدنی من ثلثی الیل . . . فاقراءوا ما تیسّر من القرآن

برداشت یاد شده، مبتنی بر این احتمال است که مقصود از قرائت قرآن، نماز باشد؛ زیرا خواندن قرآن از اجزای مهم نماز است. گفتنی است چون جمله های پیش درباره نماز شب بود، می تواند قرینه بر مطلب یاد شده باشد.

51- نماز صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 28

28- اصحاب پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، اهل نماز و سجده های بسیار

و الذین معه . . . سیماهم فی وجوههم من أثر السجود

52- ویژگیهای صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 2

2- انعطاف ناپذیری در برابر جبهه کفر و مهربانی با مؤمنان ، ویژگی مهم همگامان و اصحاب پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

و الذین معه أشدّاء علی الکفّار رحماء بینهم

53- هماهنگی صحابه با محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 121 - 5

5- سخن اصحاب پیامبر و طریقه آنان ، همان سخن و طریقه پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود .

و قل . . . إنا عملون

ص: 334

سخن گفتن پیامبر (صلی الله علیه و آله) از جانب مؤمنان (إنا) نشانه وثوق و اطمینان آن حضرت به هم سوئی آنان با اوست.

54- یهود و صفات صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 30

30- آشنایی دیرین یهودیان و مسیحیان ، با اوصاف و ویژگی های پیامبر اسلام و اصحاب آن حضرت

ذلک مثلهم فی التوریه و مثلهم فی الإنجیل کزرع

ص: 335

1- اجتناب از صدای طنّازانه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 32 - 13، 2

2 - همسران پیامبر ، از سخن گفتن طنّازانه و با صدای جدّاب ، منع شده اند .

فلاتخضعن بالقول

13 - همسران پیامبر ، به سخن گفتن با لحنی مناسب و به دور از هرگونه طمع انگیزی نامحرمان موظف بودند .

وقلن قولاً معروفاً

مراد از «قولاً معروفاً» به قرینه «فلاتخضعن» می تواند سخن گفتن به گونه ای باشد که طمع بیمار دلی را برانگیزاند.

2- اعتدال صدا در دعا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 110 - 20، 11، 9

9- نهی خداوند از خواندن دعا و نیایش با خدا ، با صدایی بسیار بلند یا بسیار آهسته

و لاتجهر بصلاتک و لاتخافت بها

بنابر اینکه مراد از «صلاه» مطلق دعا باشد، برداشت فوق به دست می آید.

11- لزوم رعایت اعتدال صوت در دعا و نیایش به درگاه خداوند

لاتجهر بصلاتک و لاتخافت بها

20- « إن رسول الله (صلى الله عليه وآله) قال : « و لاتجهر بصلاتک و لاتخافت بها » إنما نزلت فی الدعاء . . . » ;

همانا رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود: «و لاتجهر بصلاتک و لاتخافت بها» [این آیه] فقط در مورد دعا نازل شده است . . .».

3- اعتدال صدا در نماز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10- خواندن نماز با آواز بلند یا با صدای بسیار آهسته ، جایز نیست .

ص: 336

و لاتجهر بصلاتک و لاتخافت بها

برداشت فوق بر این اساس است که مراد از «صلاه» هر نمازی باشد که نمازگزار آن را آدا می کند.

12- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، موظف به رعایت اعتدال در قرائت نماز و پرهیز از آواز بلند یا با صدای بسیار آهسته

و لاتجهر بصلاتک و لاتخافت بها

4- زشت ترین صدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 19 - 6

6- زشت ترین و ناهنجارترین صداها، برای انسان، صدای الاغ است.

إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ

5- صدا در ورد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 205 - 4

4- پرهیز از آوای بلند در ذکر زبانی، از آداب لب گشودن به ذکر خداوند است.

و اذکر ربک .. دون الجهر من القول

«دون» به معنای پایبند و «جهر» به معنای آشکار کردن و علنی ساختن و «من القول» بیان برای «الجهر» است. بنابراین «الجهر من القول»، یعنی بلند کردن صدا و «دون الجهر من القول»، یعنی ادا کردن لفظ و سخن پایبندتر از حد جهر.

6- صدای ناخوشایند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 7 - 2,3

2- آتش دوزخ، دارای ناخوشایندترین صداها مخصوص به خود

لها شهيقاً

مطلب یاد شده، از «لام» اختصاص در «لها» استفاده شده است.

3- از اهل دوزخ، ناخوشایندترین صداها برمی خیزد.

لها شهيقاً

برداشت یاد شده، مبتنی بر این مطلب است که صدای برخاسته از دوزخ، به اعتبار اهل آن باشد، نه از خود آتش؛ چنان که در آیه 106
سوره «هود» بدان تصریح شده است.

ص: 337

7- عفت در صدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 32 - 9

9- باید زنان ، در سخن و نیز صدا ، عفت داشته باشند .

فلاتخضعن بالقول فيطمع الذي في قلبه مرض

صداها

8- آثار روانی صداها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 64 - 5

5- تأثیرپذیری عمیق روح و روان آدمی در برابر صداها و نغمه ها

واستفزز من استطعت منهم بصوتك

ص: 338

13- صداقت

1- صداقت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 7 - 49

49 - وفاکنندگان به سوگند ، راستگویان در گفتار و دارندگان استقامت قلب و عفت در شکم و شهوت ، از راسخان در علم هستند .

و الراسخون فی العلم

رسول الله (صلی الله علیه و آله) در پاسخ سؤال از مفهوم راسخان در علم فرمود: من برّت یمینه و صدق لسانه و استقام قلبه و من عفت بطنه و فرجه فذلک من الراسخین فی العلم

الدر المنثور، ج 2، ص 151.

2- آثار اخروی صداقت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 119 - 1

1 - راستگویان و راستکرداران ، بهره مند از آثار صدق خویش ، در قیامت

قال الله هذا یوم ینفع الصدقین صدقهم

3- آثار صداقت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 40 - 11، 9

9 - اگر مشرکان از صداقت بهره مند باشند، بر گرایش خویش به هنگام سختیها، به خدای یگانه اقرار می کنند.

قل أریتکم .. غیر الله تدعون إن کنتم صدقین

11 - اگر مشرکان در ادعاهای پوچ و شرک آمیز خود صادق هستند، باید به هنگام سختی متوجه معبودهای خود شوند.

أغير الله تدعون إن كنتم صدقين

ص: 339

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 111 - 7

7- تنها گفتار راست و درست - که از دروغ پیراسته باشد - می تواند آموزنده بوده و مایه عبرت گردد .

لقد كان في قصصهم عبره .. ما كان حديثاً يفتری

جمله «ما كان ..» به منزله تعلیل برای «لقد كان ...» است ; یعنی ، چون قرآن راست و درست است ، از داستانش می توان عبرت گرفت .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 80 - 8

8- ارزش اعمال ، در پرتو صداقت و خلوص و عدم آمیختگی آن به ریا است .

أدخلني مدخل صدق وأخرجني مخرج صدق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 41 - 10

10- صداقت ، شرط رسیدن به مقام نبوت است .

إنه كان صدیقاً نبیاً

تقدیم «صدیقاً» بر «نبیاً» به نکته یاد شده اشاره دارد .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 56 - 6,8

6- نقش ویژه صداقت پیشگی در راه یابی به مقام های معنوی و الهی

إنه كان صدیقاً نبیاً

8- صداقت ، شرط رسیدن به مقام نبوت است .

إنه كان صدیقاً نبیاً

تقدیم «صدیقاً» بر «نبیاً» حاکی از برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 57 - 3

3- صداقت ، زمینه ساز رشد و ترقی و رسیدن انسان به مقامی رفیع نزد خداوند

إِنَّهٗ كَانَ صَدِيقًا . . و رفعنه مكانًا علیًّا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 24 - 1

1 - خداوند ، به راستگویان ، به خاطر صداقت شان ، پاداش می دهد .

لیجزی الله الصدقین بصدقهم

لام در «لیجزی» لام عاقبت است.

ص: 340

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 35 - 13

13 - اطاعت خاضعانه از خدا و صداقت ، سبب می شود که فرد ، مشمول آمرزش خداوند شوند .

و القنيتين . . . و الصدقين ... أعد الله لهم مغفرة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 71 - 3

3 - راست و درست گفتاری ایمان آوردگان ، سبب می شود که اعمال آنان از سوی خداوند رو به صلاح رود .

يا أيها الذين آمنوا . . . و قولوا قولاً سديداً . يصلح لكم أعمالكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 22 - 30

30 - ایمان و کفر و راستی و نفاق در نگاه وحی ، از معیار های دوستی و دشمنی و از مرز های خودی و غیر خودی

لا تجد قومًا . . . ألا إن حزب الله هم المفلحون

4- آثار صداقت ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 41 - 7

7- مقام نبوت و صدیق بودن ابراهیم (ع) ، موجب تجلیل و یاد از او در قرآن

واذكر في الكتب إبراهيم إنه كان صديقاً نبياً

جمله «إنه كان صديقاً نبياً» به منزله تعلیل برای «اذکر . . .» است.

5- آثار صداقت ادريس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 56 - 5

5- صداقت و راستی کامل ادريس (ع) و نبوت آن حضرت ، مایه گرامی داشت یاد و خاطره او در قرآن است .

واذکر فی الکتب ادريس إنّه کان صدیقاً نبیاً

«إنّه کان صدیقاً» به منزله علت برای «واذکر . . .» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 57 - 2

2- صداقت کامل حضرت ادريس (ع) ، زمینه ساز نیل او به مقامی رفیع

إنّه کان صدیقاً نبیاً . ورفعه مکائناً علیاً

ص: 341

6- آثار صداقت با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 21 - 8

8- لازمه صداقت داشتن با خداوند ، تسلیم بودن در برابر تمامی دستورات دین و عمل به آن است .

فلو صدقوا الله لكان خيرا لهم

تعبیر «فلو صدقوا الله» - در پی «فاذا عزم الأمر» - می رساند که لازمه صداقت در برابر خداوند این است که هر گاه فرمانی از جانب شارع به گونه قطعی صادر شد، بی تأمل و بدون استثنا، پذیرفته شده و مورد عمل قرار گیرد.

7- آثار صداقت در ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 9 - 10

10 - صداقت در ایمان مقتضی محبت و ایثار به مؤمنان و رنجدیدگان در مسیر دین

أولئك هم الصدقون . و الذين تبوءوا الدار و الإیمن یحبون من هاجر إلیهم و ...

8- آثار صداقت در توبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 104 - 5

5 - پذیرش توبه گنهکاران از سوی خداوند ، در گرو اقدام های عملی آنان برای نشان دادن صداقت خود است .

أن الله هو یقبل التوبه عن عباده و یأخذ الصدقت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 105 - 3

3 - پذیرش توبه گنهکاران از سوی خدا ، در گرو اقدام های عملی ایشان برای نشان دادن صداقت خود است .

و ءآخرون اعترفوا بذنوبهم ... و قل اعملوا فسیری الله عملکم

9- آثار صداقت رهبران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 163 - 6

6- برخورداری رهبران از صداقت و امانت ، شرط اطاعت و فرمان برداری از آنان است .

إِتَى لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ . فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

ص: 342

10- ادعای صداقت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 47 - 3

3 - اصرار و تأکید منافقان صدر اسلام ، بر صداقت خویش در ایمان به خدا و رسول و فرمان بری از ایشان

و يقولون ءامنا بالله وبالرسول و اطعنا

مدن فعل مضارع (يقولون) - که دال بر استمرار است - و نیز تکرار «با» در «بالله» و «بالرسول» و تصریح بر فرمان بری و اطاعت، همگی حاکی از اصرار و تأکید فراوان منافقان بر صحت ادعا خویش است.

11- ارزش صداقت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 17 - 6

6 - صبر ، صداقت ، خضوع ، انفاق و استغفار در سحرگاهان ، از ارزش های اخلاقی و معنوی مورد توجه اسلام

الصابرين . . . و المستغفرين بالاسحار

برداشت فوق، از ذکر این صفات به عنوان ارزش برای بندگان برگزیده، استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 87 - 9

9 - راستگویی ، از ارزش ها و ملاک های فضیلت و کمال است .

و من اصدق من الله حديثا

توصیف خداوند به راستگوترین راستگویان، دلالت بر ارزش والای راستگویی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 75 - 13

13 - صداقت و راستگویی از ارزش های والا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 115 - 11

11 - راستی و عدل از ملاکها و مفاهیم اساسی و ارزشی اسلام است.

و تمت کلمت ربک صدقا و عدلا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 68 - 11

ص: 343

11 - خیرخواهی و امین بودن ، از ارزش های متعالی در ادیان الهی

و أنا لکم ناصح أمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 119 - 5

5 - صدق و راستی ، از ارزش های والای انسانی و مهمترین صفت مؤمنان راستین

يأيها الذين ءامنوا .. وكونوا مع الصادقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 41 - 8

8- ارزش های معنوی و راستی و درستی در گفتار و عمل ، ملاکی مهم در بزرگداشت یاد و نام افراد

واذکر .. إله کان صدیقاً نبیاً

یادکرد از حضرت ابراهیم(ع)، به جهت مقام نبوت و صدیق بودن او، درسی است برای همه که در تبلیغات و مطرح کردن افراد باید جنبه های معنوی و راستین شخصیت ها را مد نظر داشته باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 50 - 8

8- راستی در گفتار ، مزیتی ارزنده و دارای ارزشی والا است .

و جعلنا لهم لسان صدق علیاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 56 - 7

7- راستی و درستی در گفتار و عمل ، دارای ارزشی والا و از معیار های تجلیل و تمجید از افراد

واذکر فی الکتب إدیس إله کان صدیقاً

12- ارزش صداقت در معامله

8- درست کاری اقتصادی ، دارای ارزشی برتر از مال داشتن و دارایی

ذلك خير و أحسن تأويلا

ممکن است مفضل عليه «خير»، کم فروشی و خیانت در سنجش کالا- و سود حاصله از آن باشد؛ یعنی، رعایت عدل و انصاف و به کارگیری ترازوی کامل و سود حاصله از آن، بهتر از کم فروشی و سود به دست آمده از آن است.

ص: 344

13- اقرار به صداقت انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 52 - 9

9- کافران در قیامت ، به صراحت و راست گفتاری رسولان الهی پی برده و به آن اعتراف خواهند کرد .

قالوا یویلنا .. و صدق المرسلون

14- اهمیت صداقت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 69 - 14

14 - صداقت ، علم و صلاح ، از معیار های انتخاب رفیق

و حسن اولئک رفیقاً

در برداشت فوق ، «الشهداء» به معنای عالمان گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 115 - 8

8 - صدق و عدل معیار و مبنای قوانین و سنتهای خداوند در نظام هستی است.

و تمت کلمت ربک صدقا و عدلا

اگر مراد از «کلمت رب» قوانین و سنتهای جاری خداوند باشد، صدق و عدل دو ویژگی شاخص آن سنتها خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 56 - 19

19- عفت و پاکدامنی ، امانت و صداقت ، یکتاپرستی ، کتمان نکردن دانش و مسؤولیت پذیری ، از مصادیق نیکوکاری است .

و لانضیع أجر المحسنین

از مصداقهای مورد نظر برای «المحسنین» یوسف(ع) است. بنابراین توصیفها و ویژگیهای یاد شده برای او ، مصادیق احسان و نیکوکاری

در دیدگاه قرآن می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 80 - 5,7

5- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، موظف به درخواست از خداوند برای توفیق انجام هر عملی از آغاز تا فرجام ، بر اساس نیتی خالص و آمیخته با صدق و راستی

و قل رب ادخلنی مدخل صدق و اخرجنی مخرج صدق

7- درخواست توفیق از خداوند در نوافل و نماز شب ، برای ورود در کارها به صدق و راستی و خروج از آن به راستی و درستی ، امری مطلوب و پسندیده است .

و من الیل فتهجد به نافلة لك . . . و قل رب ادخلنی مدخل صدق و اخرجنی مخرج صدق

ص: 345

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 70 - 4

4 - مؤمنان ، موظف اند که در گفتار خود ، سخن ، درست و استوار بگویند .

و قولوا قولاً سدیداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 11 - 17

17 - لزوم صداقت انسان و هماهنگی زبان و قلب او ، در آمرزش خواهی و استغفار

فاستغفر لنا یقولون بألسنتهم ما لیس فی قلوبهم

از لحن نکوهش آمیز آیه شریفه ، مطلب بالا قابل برداشت است.

15- اهمیت صداقت در دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 21 - 6

6- لزوم صداقت داشتن در مسیر دین و پذیرفتن فرمان جهاد ، پس از صدور آن

فإذا عزم الأمر فلو صدقوا الله لكان خيراً لهم

16- پاداش اخروی صداقت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 119 - 4

4- قیامت ، عرصه بهره برداری آدمی ، از نتایج گفتار و کردار خویش

قال الله هذا يوم ینفع الصدقین صدقهم

17- پاداش صداقت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- صداقت و راستی ، پاداش الهی را به دنبال دارد .

ليجزي الله... بصدقهم

«باء» در «بصدقهم» سببی است.

ص: 346

18- درخواست صداقت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 80 - 9، 7، 5

5- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، موظف به درخواست از خداوند برای توفیق انجام هر عملی از آغاز تا فرجام، بر اساس نیتی خالص و آمیخته با صدق و راستی

و قل رب ادخلنی مدخل صدق و اخرجنی مخرج صدق

7- درخواست توفیق از خداوند در نوافل و نماز شب، برای ورود در کارها به صدق و راستی و خروج از آن به راستی و درستی، امری مطلوب و پسندیده است.

و من الیل فتهجد به نافلة لك .. و قل رب ادخلنی مدخل صدق و اخرجنی مخرج صدق

9- لزوم درخواست توفیق و خلوص و صداقت کامل از خداوند در نوافل شب

و من الیل فتهجد به .. و قل رب ادخلنی مدخل صدق و اخرجنی مخرج صدق

از اینکه خداوند، در پی توصیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) به تهجد، از او خواسته است که برای اخلاص در هر کاری به درگاه او دعا کند، می تواند مشعر به معنای فوق باشد.

19- دعوت به صداقت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 119 - 2

2 - خداوند، فراخوان مؤمنان به راستی و درستی در گفتار و عمل

يا ايها الذين آمنوا .. كونوا مع الصادقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 18 - 4

4 - دعوت به پاکی و درست کاری، سرلوحه برنامه پیامبران

فقل هل لك إلى أن تزكى

20- دلایل صداقت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 16 - 3

3- گریه و ناله ، نمی تواند دلیل صداقت و حقانیت باشد .

و جاءوا بهم عشاءً یبکون

ص: 347

21- دلایل صداقت انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 155 - 2

2 - معجزه ، دلیل صدق پیامبران و رسالت آنان

فأت بابه إن كنت من الصادقين . قال هذه ناقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 27 - 5

5 - اعطای معجزه به پیامبران ، در جهت رفع اتهام کذب و یاریاست خواهی از ایشان

بل هو كذاب أشر . سيعلمون غداً من الكذاب الأشر . إنا مرسلوا الناقه فتنه لهم

از آن جا که «إنا مرسلوا الناقه» در قبال اتهام «بل هو كذاب أشر» مطرح شده است؛ می توان نتیجه گرفت که اعطای معجزه، وسیله ای کارآمد برای رفع اتهام کذب از صالح پیامبر(ع) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 20 - 2

2 - معجزات پیامبران ، نشانه صداقت آنان در به عهده داشتن مسؤولیت هدایت و انذار است .

وأهديك .. فتخشي . فأر به الأيه الكبرى

«فاء» در «فأراه» برای تعقیب است و می رساند که آوردن معجزه در پی ادعای هدایت گری و نیز انذار فرعون صورت پذیرفته است. کلمه «آیه» به معنای علامت و نشانه است و مصداق مورد نظر از آن، معجزه عصا و یا مجموع عصا و یدیبضا است که نشانه رسالت حضرت موسی(ع) بود.

22- دلایل صداقت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 119 - 10

10- دوزخی شدن جن و انس به سبب اختلاف در دین ، گواه راستی و درستی سخن خداوند (جهنم را از جن و انس پر خواهیم کرد)

است .

و لایزالون مختلفین . . . و تمت کلمه ربک لأملأَنَّ جهنم

سخن از تحقق یافتن فرموده خداوند (تمت کلمه ربک . . .) پس از بیان اختلافهای مردم و پوشیده شدن حق بر آنان، گویای این نکته است که: همان اختلافها - که مخفی ماندن حق را در پی داشت - موجب دوزخی شدن انسانها و جنیان شده و حقانیت کلمه خدا (لأملأَنَّ...) را به طور کامل محقق ساخت.

23- دلایل صداقت زلیخا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 26 - 11

ص: 348

11- داور ماجرای یوسف (ع) و زلیخا، صداقت زلیخا و دروغ گویی یوسف (ع) را منوط به پاره شدن پیراهن یوسف (ع) از پیش رو دانست .

إن كان قميصه قد من قبل فصدقت و هو من الكذابين

24- دلایل صداقت کتب آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 111 - 10

10- قرآن ، دلیل راستی و درستی کتاب های آسمانی پیشین است .

و لكن تصدیق الذی بین یدیه

تصدیق کتابهای آسمانی پیشین از سوی قرآن می تواند به این معنا باشد که: نزول قرآن موجب شد ، اخبار و پیشگوییهای آن کتابها مبنی بر آمدن قرآن تحقق یابد. از این رو نزول قرآن خود دلیلی برای اثبات راستی و درستی آن کتابهاست.

25- دلایل صداقت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 7 - 2

2- کافران مکه ، دلیل صداقت پیامبر (صلی الله علیه و آله) را در ادعای نزول وحی ، آمدن ملائکه برای تصدیق او می دانستند .

لو ما تأتینا بالملئکه إن كنت من الصدقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 69 - 3

3 - شخصیت ارزشی و اخلاقی پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، خود گواه صداقت آن حضرت بود .

أم لم یعرفوا رسولهم فهم له منکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 197 - 1

1 - آگاهی و اطلاع عالمان بنی اسرائیل از آمدن قرآن ، خود دلیل حقانیت آن و صدق پیامبر (صلی الله علیه و آله) است .

أولم يكن لهم آية أن يعلمه علموا بني إسرائيل

استفهام در این آیه تویخی است. ضمیر «هم» در «لهم» به مشرکان مکه بازمی‌گردد و «آیه» خبر «لم یکن» و به معنای دلیل روشن می‌باشد. «أن یعلمه...» نیز اسم «لم یکن» و ضمیر در آن به خبر «قرآن» یا «خبر نزول آن بر پیامبر» بازمی‌گردد؛ یعنی، «أولم یکن علم علماء بنی اسرائیل بخبر القرآن أو خبر نزوله علیک علی سبیل البشاره فی کتب الأنبیاء الماضین آیه للمشرکین علی صحّه نبوتک».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 46 - 3

ص: 349

3 - زنده ماندن پیامبر (صلی الله علیه و آله) پس از ادعای نبوت، دلیل صدق رسالت و درستی ادعای آن حضرت است.

و لو تقوّل علینا .. لقطعنا منه بالوتین

خداوند، مجازات مرگ را برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) در صورت دروغ بستن بر خدا مقرر فرمود. این مطلب می تواند گویای این حقیقت باشد که زندگانی آن حضرت پس از ادعای نبوت، گواه صدق ادعای ایشان است.

26- دلایل صداقت موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 30 - 3

3 - اظهار آمادگی موسی، برای ارائه دلیلی روشن و محسوس (معجزه) بر صدق رسالت خویش

قال أولوجتتک بشیء مبین

مراد از «بشیء مبین» به قرینه آیات بعد، معجزه عصا و ید بیضا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 31 - 3, 1

1 - موافقت فرعون با پیشنهاد موسی (ع) مبنی بر ارائه دلیل محسوس و روشن بر صدق رسالت خویش

قال أولوجتتک بشیء مبین . قال فأت به

3 - فرعون دلایل آفاقی و انفسی ارائه شده از سوی موسی را گویای صدق ادعای او ندانسته و تنها معجزه را شاهد صدق گفتارش می دانست .

قال ربّ السموت و الأرض ... قال ... لأجعلنک من المسجونین . قال أولوجتتک بشیء

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که فرعون دلایل آفاقی و انفسی حضرت موسی را نپذیرفت و ضمن تمسخر آنها، او را به زندان تهدید کرد؛ ولی آن گاه که آن حضرت مسأله معجزه (شیء مبین) را مطرح ساخت، فرعون به ظاهر به آن تن داد و پذیرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 33 - 2

2 - ید بیضا، دومین معجزه موسی (ع) و دلیل صدق رسالت وی

و نزع یدہ فاذا هی بیضاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 19 - 5

5- موسی (ع)، ارائه دهنده برهانی آشکار، بر صدق خویش در دعوی رسالت

إِنِّي ءَاتِيكُمْ بِسُلْطٰنٍ مَّبِينٍ

ص: 350

27- دلایل صداقت یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 27 - 1

1- داور ماجرای یوسف (ع) و زلیخا، کذب ادعای زلیخا و صداقت یوسف (ع) را منوط به پاره شدن پیراهن از پشت سر دانست .

وإن كان . . . وهو من الصدقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 28 - 2,4

2- عزیز مصر با دیدن پارگی پشت پیراهن یوسف (ع)، به صداقت او پی برد .

فلما رءا قمیصه قُدّ من دُبُر قال إنه من کیدکُتّ

4- عزیز مصر شواهد ارائه شده از سوی داور ماجرای یوسف و زلیخا را، برای رفع اتهام از یوسف (ع) و اثبات بی گناهی او کافی دانست .

فلما رءا قمیصه قُدّ من دُبُر قال إنه من کیدکُتّ

28- دلایل صداقت یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 94 - 7

7 - ادعای یهودیان (یقین به بهشتی بودن) آن گاه صادقانه و برخاسته از باور آنان است که تمنای مرگ کرده و از آن استقبال کنند .

قل إن كانت لكم الدار الآخرة . . . فتمنوا الموت

29- روش کشف صداقت هدهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 28 - 6

6 - تدبیر سلیمان در کشف صدق و کذب ادعای هدهد از طریق به کارگیری خود وی

قال سننظر أصدقت .. اذهب بكتبي هذا

30- زمينه صداقت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - اسراء - 17 - 80 - 6

6- ورود در کارها به صدق و راستی و خروج از آن به درستی ، نیازمند استمداد از خدا

ص: 351

وقل ربّ أدخلى مدخل صدق وأخرجنى مخرج صدق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 18 - 6

6 - درست کاری و صلاح افراد ، در گرو اراده و خواست خود آنان است .

هل لك إلى أن تزكى

31- زمينه صداقت تائبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 16 - 4

4 - آشکار شدن صداقت توبه کنندگان واقعی ، در میدان عمل و تکالیف دشوار

قل للمخلفين من الأعراب ستدعون إلى قوم أولى بأس شديد

32- سوگند به صداقت محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 40 - 2

2 - سوگند خداوند ، بر درست گویی و راست گویی پیامبراسلام (صلی الله علیه و آله)

إنّه لقول رسول كريم

33- شك در صداقت صالح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 154 - 7

7 - ثمودیان در توانایی صالح (ع) برای ارائه معجزه بر اثبات درستی ادعایش ، تردید داشتند .

فأت بنایه إن كنت من الصدقين

برداشت یاد شده از به کار گرفتن «إن» - که در موارد تردید به کار می رود - استفاده می شود.

34- صداقت ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 41 - 5,6

5- حضرت ابراهیم (ع) از صدیقان و از پیامبران الهی بود .

ص: 352

واذکر فی الکتب ابرہیم اِنَّہ کان صدیقاً نبیاً

6- حضرت ابرہیم (ع) ، شخصیتی در اوج راستی و درستی و یگانگی در گفتار و کردار بود .

اِنَّہ کان صدیقاً

(مفردات راغب).

35- صداقت ادریس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 56 - 3,4

3- حضرت ادریس (ع) ، از صدیقان و دارای مقام نبوت بود .

اِنَّہ کان صدیقاً نبیاً

4- ادریس (ع) ، شخصیتی در اوج راستی و درستی و یگانگی در گفتار و عمل

اِنَّہ کان صدیقاً نبیاً

«صدیق» صیغہ مبالغہ است؛ یعنی کسی کہ از او صداقت بسیاری سر زده است و برخی گفته اند: صدیق کسی است کہ در گفتار و اعتقاد صادق باشد و راستی خود را در عمل محقق سازد (مفردات راغب).

36- صداقت اسماعیل (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 54 - 4,5

4- صداقت در وعده ، از صفات برجسته اسماعیل (ع) بود .

واذکر فی الکتب اسماعیل اِنَّہ کان صادق الوعد

5- صداقت در وعده ، رسالت و نبوت اسماعیل (ع) ، علت گرامی داشت یاد و نام او در قرآن

واذکر فی الکتب اسماعیل اِنَّہ کان صادق الوعد و کان رسولاً نبیاً

37- صداقت امام علی (ع)

12 - « عن جعفر بن محمد (ع) في قوله عز وجل : « اتقوا الله وكونوا مع الصادقين » قال : محمد وعلی - علیهما السلام - ;

از امام صادق (ع) روایت شده که درباره «الصادقین» در آیه شریفه فرمود: منظور محمد و علی - علیهما السلام - می باشد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 49 - 6

6 - معجزات روشنگر انبیای الهی ، نشانه صدق دعوی رسالت آنان

بایه من ربکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 53 - 4

4 - منکران قیامت با برپایی آن به درستی و راستی گفتار انبیا درباره معاد پی خواهند برد و بدان اعتراف خواهند کرد .

یوم یأتی تأویله یقول الذین نسوه من قبل قد جاءت رسلنا بالحق

ضمیر مفعولی در «نسوه» می تواند به «کتب» در آیه قبل برگردد. بر این مبنا «ال» در «الحق» جنسیه است و مراد از آن حقانیت رسالت انبیاست. و نیز می تواند آن ضمیر به «یوم یأتی تأویله»، که همان روز قیامت است، برگردانده شود. در این صورت «ال» در «الحق» عهدیه است و اشاره به حقانیت روز قیامت دارد. برداشت فوق بر اساس احتمال دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 68 - 9

9 - پیامبران ، خیرخواه امت های خویش و انسانهایی امین و درستکار

و لکنی رسول . . . و أنا لکم ناصح امین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 105 - 2

2 - پیامبران الهی حریص بر راستگویی و حقگویی درباره خداوند

حقیق علی أن لا أقول علی الله إلا الحق

اعلام رسالت و سپس بیان این حقیقت که موسی سخنی جز حق به خدا نسبت نمی دهد، بیانگر این است که حقگویی درباره خدا اقتضای رسالت است. بنابراین همه پیامبران الهی دارای این ویژگی هستند. گفتنی است کلمه «حقیق» به معنای «سزاوار» است و چون به

«علی» متعدی شده است، می تواند معنای «حریص» در آن تضمین شده باشد؛ یعنی: اینی حریص علی کذا حقیقاً به.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 84 - 5

5 - پیامبران الهی، گویندگانی صادق و راستگو برای مردمان

و اجعل لی لسان صدق فی آخرین

39- صداقت برادران یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 354

6- لاوی از برادرانش خواست نزد پدر بر راستگویی خویش در سرقت بنیامین تأکید کنند .

وإنا لصدقون

40- صداقت پیروان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 119 - 10

10 - پیروان واقعی پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) در لحظات سخت جنگ تبوک ، از صادقان بودند .

الذین اتبعوه فی ساعه العسره . . . و کونوا مع الصدقین

با توجه به ارتباط این آیه با آیات قبل - که در زمینه ثبات قدم برخی از مؤمنان در شداید جنگ تبوک و لغزش گروهی دیگر بود و خداوند متخلفان را در پی توبه شان بخشید - اکنون به ایشان رهنمود می دهد که شما نیز همانند مؤمنان، استوار و تزلزل ناپذیر باشید.

41- صداقت تائبان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 103 - 21

21 - تأیید خداوند نسبت به واقعی بودن توبه تائبان متخلف از جنگ تبوک *

خذ من أموالهم . . . و صل علیهم . . . و الله سمیع علیم

برداشت فوق بر این اساس است که آیه را با توجه به شأن نزول معنا کنیم که مورد آن توبه متخلفان از جنگ تبوک است. از این رو احتمال می رود صفت «علیم» به این نکته اشاره داشته باشد که خداوند صداقت آنان را در توبه دانسته و بر اساس آن فرمان به اخذ زکات و دعا داده است.

42- صداقت جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 39 - 5

5 - راه داشتن خیانت و صداقت در جنیان

وَأَنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيَّ أَمِينٌ

تأکید عفریت بر امانت داری خویش، می رساند که احتمال خیانت وی وجود داشته است.

ص: 355

43- صداقت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 87 - 10، 11، 8

8 - هیچکس از خداوند راستگوتر نیست .

و من اصدق من الله حدیثا

10 - توجه به الوهیت و کمال مطلق بودن خداوند ، موجب پذیرش خبر های او و اعتقاد به راستی آنها

و من اصدق من الله حدیثا

تکیه بر اسم جلاله «الله» با وجود اینکه می توانست با ضمیر از آن یاد شود، اشاره به این معناست که الوهیت، ملازم حقانیت تمامی اخبار اوست. یعنی چون «الله» است و کمال مطلق، اخبار او با واقع مطابقت دائمی دارد.

11 - توجه به راستگویی مطلق خداوند ، برطرف کننده هر گونه تردید در تحقق قیامت

لیجمعنکم الی یوم القیمه لا ریب فیہ و من اصدق من الله حدیثا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 122 - 9، 10

9 - وعده های خداوند حق و سخنان او راست و تخلف ناپذیر است .

وعد الله حقاً و من اصدق من الله قیلا

10 - هیچ کس در راستی و درستی گفتار ، همانند خدا نخواهد بود .

و من اصدق من الله قیلا

44- صداقت در آغاز عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 80 - 12

12- آغاز به کار از روی صداقت و اخلاص ، تضمین کننده به پایان رساندن آن همراه آن دو نیست .

أدخلني مدخل صدق وأخرجني مخرج صدق

45- صداقت در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 68 - 11

11 - خیرخواهی و امین بودن ، از ارزش های متعالی در ادیان الهی

و أنا لکم ناصح أمين

ص: 356

46- صداقت در استغفار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 11 - 17

17 - لزوم صداقت انسان و هماهنگی زبان و قلب او، در آمرزش خواهی و استغفار

فاستغفر لنا یقولون بألسنتهم ما لیس فی قلوبهم

از لحن نکوهش آمیز آیه شریفه، مطلب بالا قابل برداشت است.

47- صداقت در ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 13 - 2

2 - صداقت توده های مردم در ایمان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و آیین اسلام

ءامنوا کما ءامن الناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 177 - 28

28 - انجام وظایف عبادی، اجتماعی و اخلاقی دین، تحمل مشکلات و استقامت در راه مبارزه با دشمنان نشانه راستی و درستی ایمان است.

أولئک الذین صدقوا

در برداشت فوق «أولئک» اشاره به صفاتی است که از جمله «وآتی المال... و حین البأس» به دست می آید و متعلق «صدقوا» به قرینه «من ءامن...» ایمان به خدا و... گرفته شده است.

48- صداقت در بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 55 - 4

4 - بهشت، سرزمین صداقت و راستی بدون کمترین دغل و نادرستی *

فی جنّات و نهر . فی مقعد صدق

برداشت یاد شده بدان احتمال است که «صدق» در مقابل کذب باشد. در این صورت جایگاه صدق؛ یعنی، جایگاهی که در آن صداقت و راستی حاکم است و از هرگونه دغل و نادرستی مبرا می باشد.

49- صداقت در پیروی از محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 108 - 11

ص: 357

11- فراخوانی مردم به توحید و مبارزه با شرک ، نشانه صداقت در پیروی از پیامبر (صلی الله علیه و آله) است .

أدعوا إلی الله علی بصیره أنا و من اتبعنی

50- صداقت در عذر خواهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 110 - 16

16- پذیرش عذر بر زبان راندن کلمات کفرآمیز در شرایط سخت و ناچاری ، مشروط به نشان دادن صداقت خویش با هجرت ، جهاد و مقاومت در راه خداست .

من کفر بالله .. إلا من أکره و قلبه مطمئن بالإیمن ... إن ربک للذین هاجروا

51- صداقت در عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 80 - 5,6,7,8,11

5- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، موظف به درخواست از خداوند برای توفیق انجام هر عملی از آغاز تا فرجام ، بر اساس نیتی خالص و آمیخته با صدق و راستی

و قل ربّ أدخلنی مدخل صدق و أخرجنی مخرج صدق

6- ورود در کار ها به صدق و راستی و خروج از آن به درستی ، نیازمند استمداد از خدا

و قل ربّ أدخلنی مدخل صدق و أخرجنی مخرج صدق

7- درخواست توفیق از خداوند در نوافل و نماز شب ، برای ورود در کار ها به صدق و راستی و خروج از آن به راستی و درستی ، امری مطلوب و پسندیده است .

و من الیل فتهجّد به نافله لک .. و قل ربّ أدخلنی مدخل صدق و أخرجنی مخرج صدق

8- ارزش اعمال ، در پرتو صداقت و خلوص و عدم آمیختگی آن به ریا است .

أدخلنی مدخل صدق و أخرجنی مخرج صدق

11- همه انسان ها ، حتی پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای داشتن اخلاص و صداقت در عمل ، به امداد ویژه الهی نیازمندند .

وقل ربّ أدخلني مدخل صدق وأخرجني مخرج صدق

52- صداقت در فرجام عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 80 - 12

12- آغاز به کار از روی صداقت و اخلاص ، تضمین کننده به پایان رساندن آن همراه آن دو نیست .

أدخلني مدخل صدق وأخرجني مخرج صدق

ص: 358

53- صداقت در مدح دیگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 50 - 5

5- لزوم مراعات صدق و راستی ، در تکریم و تمجید از اشخاص و خارج نشدن از مرز واقعیت

و جعلنا لهم لسان صدق علیاً

خداوند، ابراهیم و فرزندش را از ثنایی رفیع، ولی راستین برخوردار کرده است؛ یعنی آنچه که در باره آنان به عنوان ثنا و تمجید گفته می شود، راست و عین واقعیت است، نه این که مبالغه باشد. این قید دارای پیام و درسی است برای همه که در تمجیدها به افراط و یا تفریط دچار نشوند، بلکه حقیقت اظهار کنند.

54- صداقت در نماز شب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 6 - 2

2 - ایستادن در پیشگاه خدا با گامی استوارتر و گفتوگو در محضر او با سخنانی راست تر و ریشه دارتر ، دو امتیاز برجسته نماز و عبادت شبانه

هی أشدّ وطءاً و أقوم قیلاً

ضمیر «هی» به «ناشئه» باز می گردد. «أشدّ» معادل «أثبت» (با ثبات تر، استوارتر) و «وطء» مرادف «قیام» (ایستادن) است (لسان العرب). «أقوم» نیز به معنای «أشدّ» (محکم تر) و «قیلاً» همتای «مقال» (سخن گفتن) است؛ یعنی، آن (پدیده شب) از حیث ایستادن (ایستادن در پیشگاه خدا) استوارتر و از حیث سخن (سخن گفتن در محضر خدا) محکم تر است.

55- صداقت رهبران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 108 - 6

6 - برخورداری رهبران از صداقت و امانت ، شرط اطاعت و فرمان برداری از آنان است .

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ . فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- برخوردارى رهبران از صداقت و امانت ، شرط اطاعت و فرمان بردارى از آنان

إِتَى لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ . فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

ص: 359

6 - برخورداری رهبران از صداقت و امانت ، شرط اطاعت و فرمان برداری از ایشان

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ . فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - برخورداری رهبران از صداقت و امانت ، شرط اطاعت و فرمانبری از ایشان

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ . فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

56- صداقت شعیب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- شعیب (ع) ، خواهان اطاعت اصحاب ایکه از او ، به دلیل آشکار بودن صداقت و امانت داری اش

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ . فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

برداشت یاد شده از تفریح «اتَّقُوا..» بر «إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ» به دست می آید.

57- صداقت صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- صالح (ع) ، خواهان اطاعت ثمودیان از او به دلیل آشکار بودن صداقت و امانت داری وی

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ . فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

تفریح «اتَّقُوا اللَّهَ» بر «إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ» می تواند مفید این مطلب باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- ثمودیان ، خواستار نشانه و معجزه ای از صالح (ع) برای پی بردن به صدق ادعای وی

فأت بئایه إن كنت من الصدقین

58- صداقت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 49 - 5

5- معجزات روشنگر عیسی (ع) ، دلیل صدق دعوت او

ص: 360

انّی قد جئتکم بایه من ربکم

چون عیسی (ع) مدعی رسالت بود، نخست می بایست آن را اثبات کند. بنابراین منظور از آیه و نشانه در «بایه من ربکم»، نشانه نبوت اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 119 - 2,3

2 - عیسی (ع) از زمره راستگویان و درست کرداران

هذا یوم ینفع الصدقین صدقهم

از مصادیق مورد نظر برای «الصدقین» - به قرینه آیات گذشته - حضرت مسیح (ع) است.

3 - خداوند، گواه بر راستگویی عیسی (ع) در انجام رسالت های الهی خویش و اظهار برائت از ادعای الوهیت

قال الله هذا یوم ینفع الصدقین صدقهم

از مصادیق مورد نظر برای «صدقهم» سخنان نقل شده از عیسی (ع) در آیات پیشین است که ابلاغ توحید و یکتاپرستی، نفی ادعای الوهیت برای خویش و مادرش مریم (ع) و نداشتن هیچ نقشی در گرایش امت به شرک از جمله آنهاست.

59- صداقت قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 115 - 1,9,10

1 - قرآن کلمه تام و صدق و عدل پروردگار است.

وهو الذی أنزل إلیکم الکتب . . . و تمت کلمت ربک صدقا و عدلا

مراد از «کلمت»، به قرینه آیه قبل که سخن از نزول کتاب است، قرآن می تواند باشد.

9 - خیرهای قرآن صادق و معارف، احکام و قوانین آن بر میزان عدل است.

و تمت کلمت ربک صدقا و عدلا

10 - قرآن و کلام الهی در برترین مرتبه از نظر صدق و عدل قرار دارند.

و تمت کلمت ربک صدقا و عدلا

اگر «صدقا و عدلا» تمیز نسبت باشند، بیانگر جهت تمامیت بوده که مضمون آن در برداشت فوق آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 111 - 5

5- قرآن ، گفتاری دروغ و بافته شده نبوده ؛ بلکه سخنی راست و درست است .

ما کان حدیثاً یفتری

مراد از ضمیر «کان» قرآن است. وصفهای بیان شده در آیه (و لکن تصدیق ...) بیانگر این معناست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 90 - 2

2- قرآن ، سخنی راست و به دور از هر دروغ

ص: 361

بل أتینهم بالحقّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 32 - 5

5- قرآن، سخنی سراسر راست و مطابق با واقع و حق و حقیقت

و کذب بالصدق

«صدق» به معنای امر مطابق با واقع و حق است و آمدن آن به صورت مصدر، برای افاده مبالغه می باشد؛ یعنی، قرآن و دینی که عین حق و نفس صدق است.

60- صداقت کاتبان وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 16 - 2

2- نویسندگان قرآن در صحیفه های پاک و والا مرتبه، کاتبانی راست گفتار، مطیع خداوند و درست کرداراند.

بأیدی سفره... برره

«برره» و «ابرار» به یک معنا است؛ جز این که «برره» مبالغه بیشتری دارد؛ زیرا جمع «برّ» است و «برّ» مبالغه بیشتری از کلمه «بارّ» (مفرد «ابرار») دارد (مفردات راغب). از جمله معانی ای که برای «برّ» ذکر شده، «صلاح و درست کاری»، «اطاعت» و «صداقت» است. (لسان العرب)

61- صداقت کلام خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 115 - 10

10- قرآن و کلام الهی در برترین مرتبه از نظر صدق و عدل قرار دارند.

و تمت کلمت ربک صدقا و عدلا

اگر «صدقا و عدلا» تمیز نسبت باشند، بیانگر جهت تمامیت بوده که مضمون آن در برداشت فوق آمده است.

62- صداقت لوط(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 163 - 4

4- لوط (ع)، خواهان اطاعت قومش از او به دلیل آشکار بودن صداقت و امانت داری وی

فاتقوا الله و اطيعون

تفریح «اتَّقُوا اللَّهَ» بر «إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ» بیانگر مطلب یاد شده است.

ص: 362

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 29 - 13

13 - قوم لوط ، درباره صداقت لوط (ع) و وعده عذاب او ناباور بودند .

اتتنا بعذاب الله إن كنت من الصادقين

63- صداقت متقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 17 - 1

1 - صبر و راستی در گفتار ، خضوع در برابر خداوند ، انفاق و استغفار در سحرگاهان ، از صفات متقین

للَّذِينَ اتَّقَوْا .. الصَّابِرِينَ ... بِالْإِسْحَارِ

آیه فوق (الصَّابِرِينَ وَ الصَّادِقِينَ ..) ، بیان و توضیح دیگری برای «للَّذِينَ اتَّقَوْا» است.

64- صداقت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 23 - 13

13 - وجود نشانه های صدق پیامبر (صلی الله علیه و آله) در تورات *

اگر چنین نشانه هایی در تورات نبود، دعوت به حکمیت تورات برای رفع اختلاف در مورد دعوت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)، صحیح نبود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 44 - 6

6 - آگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) از حقایق نهفته تاریخ زکریا و مریم ، نشانگر صدق ادعای وی در ارتباط با وحی

ذَلِكْ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ .. وَ مَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يُلْقُونَ أَقْلَامَهُمْ أَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - بیان سرگذشت حضرت مریم ، زکریا ، یحیی و عیسی (ع) ، از معجزات و نشانه های صدق پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)

ذلک نتلوہ علیک من الایات

بنابراینکه منظور از «الایات»، با توجه به معنای لغوی آن (علامتها)، نشانه های صداقت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 119 - 12

12 - « عن جعفر بن محمد (ع) فی قوله عز و جل : « اتقوا اللّٰه و کونوا مع الصادقین » قال : محمد و علی - علیهما السلام - ;

ص: 363

از امام صادق (ع) روایت شده که درباره «الصادقین» در آیه شریفه فرمود: منظور محمد و علی - علیهما السلام - می باشد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 69 - 4

4 - سرزنش کافران از سوی خداوند ، به خاطر انکار رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، علی رغم آگاهی آنان از شخصیت ارزشی و اخلاقی (صداقت ، امانت و . . .) آن حضرت

أم لم يعرفوا رسولهم فهم له منكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 3 - 1

1 - تأکید خداوند ، بر اصالت سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و متکی نبودن پیام های آن حضرت به هوای نفس و ما ينطق عن الهوى

65- صداقت مریم (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 38 - 1

1 - اعتماد کامل حضرت زکریا به صداقت حضرت مریم (س)

هنا لك دعا زكريا ربه

پس از پاسخ مریم، حضرت زکریا تسلیم گفته او (هو من عند الله . . .) شد و از خدا، درخواست ذریه پاک کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 75 - 9،10

9 - مریم (ع) مادر مسیح (ع) ، بانویی بسیار راستگو

و امه صدیقه

«صدیق» به کسی گفته می شود که بسیار راستگو باشد. (مفردات راغب).

10 - گفتار و کردار مریم (ع) هماهنگ با یکدیگر و مطابق با واقع

امه صدیقه

«صدیق» به کسی گفته می شود که سخن و اعتقادش مطابق واقع باشد و راستگویی خودش را با کردارش ثابت کند. (این معنا را اغلب از برخی اهل لغت نقل کرده است).

66- صداقت موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 106 - 1

1 - فرعون ، ناباور به صداقت موسی (ع) در ادعای رسالت و برخورداریش از معجزه و آیتی از جانب خدا

ص: 364

قال إن كنت جئت بئايه فأت بها إن كنت من الصدقين

متعلق «الصدقين» اصل رسالت و نیز داشتن «بينه» است. يعنى: إن كنت من الصادقين فى دعوى الرساله و دعوى البينه.

67- صداقت مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 3 - 2

2 - مؤمنان راستين ، انسان هاىى سنجيده كار و درست گفتار اند

و الذين هم عن اللغو معرضون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

14 - سجده - 32 - 28 - 3

3 - كافران ، به صداقت و راستگويى مؤمنان ، باور نداشتند .

و يقولون متى هذا الفتح إن كنتم صدقين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

14 - احزاب - 33 - 8 - 4

4 - مؤمنان ، داراى صفت صداقت و درستكارى اند .

ليستل الصدقين عن صدقهم

مراد از «الصدقين» به قرينه مقابله با «الكافرين» مؤمنان اند. تعبير از مؤمنان به «الصدقين» مى تواند به خاطر نکته ياد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

14 - احزاب - 33 - 71 - 3

3 - راست و درست گفتارى ايمان آوردگان ، سبب مى شود كه اعمال آنان از سوى خداوند رو به صلاح رود .

يا أيها الذين ءامنوا .. و قولوا قولاً سديداً . يصلح لكم أعمالكم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

3- لزوم هماهنگی گفتار و کردار مؤمنان ، در راستای طاعت خداوند *

طاعه و قول معروف

در صورتی که «طاعه و قول معروف» مبتدا برای خبر محذوف باشد؛ از مجزا آمدن «طاعه» و «قول معروف» استفاده می شود که آنچه خداوند از انسان می خواهد، صرف طاعت عملی نیست؛ بلکه باید سخن انسان همراه با عمل وی، نیک و پسندیده باشد و در ضمن طاعت، اظهار ناراحتی نکند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 365

7 - خداوند ، آگاه از خلوص و صداقت باطنی مؤمنان در بیعت رضوان

لقد رضی الله . . . فعلم ما فی قلوبهم

مراد از «ما» در «ما فی قلوبهم» - به قرینه «رضی الله . . .» می تواند صداقت و خلوص مؤمنان باشد؛ زیرا این امور است که رضایت و خشنودی را در پی دارد.

68- صداقت مؤمنان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 13 - 2

2 - صداقت توده های مردم در ایمان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و آیین اسلام

ءامنوا كما ءامن الناس

69- صداقت نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 108 - 5

5 - نوح (ع) ، خواهان اطاعت قومش از او به خاطر صداقت و امانت داری وی

إتی لکم رسول أمين . فاتقوا الله و اطیعون

70- صداقت هود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 68 - 7,8

7 - ابلاغ پیام های خداوند به مردم ، جلوه ای از درستکاری و خیرخواهی هود برای مردم خویش

أبلغکم رسلت ربی و أنا لکم ناصح أمين

8 - هود در میان قومش به درستکاری و خیرخواهی شهرت داشت .

أبلغكم . . . و أنا لكم ناصح أمين

آوردن «ناصح» و «آمین» به صورت وصف، در مقابل بیان تبلیغ رسالت به صورت فعل «أبلغكم»، می تواند اشاره به این نکته داشته باشد که خیرخواهی و درستکاری هود(ع) مخصوص زمان رسالت وی نبوده بلکه پیش از آن نیز بدان شهرت داشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 70 - 11، 10

10 - قوم عاد ناباور به صداقت و راستگویی حضرت هود (ع)

ص: 366

فأنتا .. إن كنت من الصدقين

11 - قوم عاد با ناباوری به صداقت و راستگویی هود، از وی خواستند تا تهدید های خویش را تحقق بخشد .

فأنتا بما تعدنا إن كنت من الصدقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 126 - 2

2 - هود (ع)، خواهان اطاعت قومش از او، به دلیل آشکار بودن صداقت و امانت داری وی

إني لكم رسول أمين . فاتقوا الله و أطيعون

تفریح «اتقوا الله و أطيعون» بر «إني لكم رسول أمين» مفید مطلب یاد شده است.

71- صداقت یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 28 - 3,5

3- عزیز مصر با پی بردن به صداقت یوسف (ع)، زلیخا را محکوم کرد و به نفع یوسف (ع) رأی داد .

فلما رءا قميصه قُذ من دُبُر قال إنه من كيدكنّ

5- عزیز مصر پس از پی بردن به حقانیت یوسف (ع)، زنان را انسانهایی پر مکر و حيله خواند .

إنه من كيدكنّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 46 - 2

2- ساقی دربار، یوسف (ع) را انسانی بسیار راستگو نامید و با لقب « صدیق » او را مخاطب قرار داد .

یوسف أیها الصديق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 51 - 18

18- زلیخا در حضور پادشاه مصر ، بر صداقت و راستگویی یوسف (ع) تأکید کرد .

وإنه لمن الصدقین

72- ظهور صداقت مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 8 - 2

2- فلسفه پیمان گرفتن خداوند از پیامبران ، این است که میزان صداقت مؤمنان بروز کند .

وإذا أخذنا من النبیّن میثقهم . . . لیسنل الصدقین عن صدقهم

آنچه از پرسش مذکور در آیه، به ذهن خطور می کند، این است که مؤمنان، مورد سؤال قرار می گیرند تا صداقت شان معلوم

ص: 367

73- عجز از صداقت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 23 - 8

8- بیمار دلانِ منافق، ناتوان از درک خیر واقعی خویش و پیمودن راه صدق و جهاد

فلو صدقوا الله لكان خيراً لهم... أولئك... فأصمهم وأعمى أبصرهم

با توجه به ارتباط آیات، ممکن است به میان آوردن «أصم» و «أعمى» - در پی «فلو صدقوا الله لكان خيراً لهم» - بیانگر این معنا باشد که صداقت با خدا و دستورات او، تضمین گر منافع آدمی است؛ اما افسوس که بیمار دلان در نتیجه کوری باطنی عاجز از درک مصالح آن اند.

74- عزیز مصر و صداقت یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 28 - 2

2- عزیز مصر با دیدن پارگی پشت پیراهن یوسف (ع)، به صداقت او پی برد.

فلما رءا قميصه قُد من دُبُر قال إنه من كيدك

75- عوامل صداقت در عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 80 - 14

14- حفظ صداقت و راستی در انجام کارها از آغاز تا انجام، نیازمند قدرت و توانی خدادادی

أدخلني... واجعل لي من لدنك سلطاناً نصيراً

76- فضیلت صداقت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 70 - 4

4- نبوت ، صداقت كامل ، گواه بودن بر اعمال بندگان و صالح شدن ، تفضل خاص الهی

فاولئک . . . ذلك الفضل من الله

ص: 368

77- گواهان صداقت محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 1 - 7

7- گواهی اُکید خداوند ، به صدق رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

والله يعلم انک لرسوله

78- گواهان صداقت یوسف(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 90 - 5

5- عزیز مصر برادرش بنیامین را شاهی بر صدق دعوی خویش (من یوسفم) دانست .

قال أنا یوسف و هذا أخی

جمله «هذا أخی» می تواند علاوه بر اینکه تمهیدی برای «قد منّ الله» باشد به عنوان شاهی بر ادعای عزیز مصر که خود را یوسف معرفی کرده نیز باشد. گویا به برادرانش می گوید: اگر تردید دارید که من یوسفم، در چهره من و بنیامین بنگرید، اخوت ما را در خواهید یافت.

79- ملاک صداقت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 246 - 21

21 - میدان عمل ، عرصه شناخت صداقت ادعای آدمیان

فلما کتب علیهم القتال تولّوا

80- منشأ تعیین صداقت در ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 29 - 14

14- تعیین راستی و درستی ایمان افراد و حسابرسی مدعیان ایمان ، از شوون خداوند است .

بل نزنکم کذبین .. ما أنا بطارد الذین ءامنوا إنهم ملقوا ربهم

کفرپیشگان، ایمان پیروان نوح را سطحی، بلکه آنان را در ادعای ایمان دروغگو می شمردند (بل نزنکم کذبین). نوح(ع) در پاسخ ایشان با جمله «إنهم ملقوا ربهم» بیان می دارد که برای انسانها روز آخرتی است و خداوند در آن روز، راستی و ناراستی ایمانها را تعیین خواهد کرد.

ص: 369

81- منشأ صداقت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 80 - 11

11- همه انسان ها ، حتی پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای داشتن اخلاص و صداقت در عمل ، به امداد ویژه الهی نیازمندند .

و قل ربّ أدخلنی مدخل صدق و أخرجنی مخرج صدق

82- منشأ صداقت ابراهیم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 50 - 7

7- ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (ع) ، به عنایت خداوند ، دارای گفتارهایی راستین و پرتنین در جهان و تاریخ

و جعلنا لهم لسان صدق علیاً

«لسان» در معانی مختلفی به کار رفته است، از جمله به معنای «کلام»، لذا ممکن است «لسان صدق» به معنای کلام صادق و راست باشد؛ یعنی آنچه که ابراهیم(ع) و فرزندان او ابراز داشته اند، عین حقیقت است. وصف «علیاً» برای «لسان»، نشان بازتاب وسیع آن بین مردم است.

83- منشأ صداقت اسحاق(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 50 - 7

7- ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (ع) ، به عنایت خداوند ، دارای گفتارهایی راستین و پرتنین در جهان و تاریخ

و جعلنا لهم لسان صدق علیاً

«لسان» در معانی مختلفی به کار رفته است، از جمله به معنای «کلام»، لذا ممکن است «لسان صدق» به معنای کلام صادق و راست باشد؛ یعنی آنچه که ابراهیم(ع) و فرزندان او ابراز داشته اند، عین حقیقت است. وصف «علیاً» برای «لسان»، نشان بازتاب وسیع آن بین مردم است.

84- منشأ صداقت یعقوب(ع)

7- ابراهیم، اسحاق و یعقوب (ع)، به عنایت خداوند، دارای گفتارهایی راستین و پرطنین در جهان و تاریخ

و جعلنا لهم لسان صدق علیاً

«لسان» در معانی مختلفی به کار رفته است، از جمله به معنای «کلام»، لذا ممکن است «لسان صدق» به معنای کلام صادق و راست باشد؛ یعنی آنچه که ابراهیم(ع) و فرزندان او ابراز داشته اند، عین حقیقت است. وصف «علیاً» برای «لسان»، نشان بازتاب وسیع آن بین مردم است.

ص: 370

85- نشانه های صداقت انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 72 - 4

4- استغنا از مردم، شرط لازم نبوت و درخواست کمترین مزد از آنان، نشانه عدم صداقت مدعی پیامبری است.

أم تسئلهم خرَجًا

86- نشانه های صداقت مبلغان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 29 - 6

6- چشم ندوختن به مال و دارایی مردم، از نشانه های صداقت مصلحان جامعه و مبلغان راستین دین است.

و يقوم لا أسئلكم عليه مالا إن أجرى إلا على الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 51 - 4

4- مطالبه نکردن پاداش از مردم، به خاطر تبلیغ حقایق و معارف الهی، نشانه صداقت مبلغان و مصلحان است.

يقوم لا أسئلكم عليه أجرًا .. أفلا تعقلون

از آن جا که هدف مدعیان دروغین، رسیدن به منافع مادی و مال و منال دنیوی است، می توان گفت: حضرت هود(ع) با جمله «لا أسئلكم» اشاره به دلیل و نشانه صداقت خویش دارد.

87- نشانه های صداقت مصلحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 29 - 6

6- چشم ندوختن به مال و دارایی مردم، از نشانه های صداقت مصلحان جامعه و مبلغان راستین دین است.

و يقوم لا أسئلكم عليه مالا إن أجرى إلا على الله

4- مطالبه نکردن پاداش از مردم ، به خاطر تبلیغ حقایق و معارف الهی ، نشانه صداقت مبلغان و مصلحان است .

يقوم لأسئلكم عليه أجرًا .. أفلا تعقلون

از آن جا که هدف مدعیان دروغین ، رسیدن به منافع مادی و مال و منال دنیوی است ، می توان گفت: حضرت هود(ع) با جمله «لأسئلكم» اشاره به دلیل و نشانه صداقت خویش دارد.

ص: 371

88- نشانه های صداقت هود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 51 - 3

3- هود (ع) ، پاداش نخواستن از مردم را ، نشانه ای بر صداقت خویش در ادعای نبوت دانست .

لَأَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ أُجِرِيَ إِلَّا عَلَى الَّذِي فَطَرَنِي أَفَلَا تَعْقِلُونَ

در برداشت فوق ، جمله «أفلات تعقلون» در ارتباط با «لأأسئلكم . . .» معنا شده است. بر این اساس ، هود(ع) به مردم می گوید: اگر در این معنا اندیشه کنید که من هیچ مزدی از شما درخواست نمی کنم ، خواهید فهمید که در ادعای نبوت راستگو هستم.

89- نشانه های صداقت یوسف(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 35 - 11

11- « عن أبي جعفر (ع) في قوله : « ثم بدا لهم من بعد ما رأوا الآيات ليسجننه حتى حين » فالآيات شهادة الصبي و القميص المخرق من دبر و استباقهما الباب حتى سمع مجاذبت ها إياه على الباب فلما عصاها فلم تزل ملحّة بزوجه حتى حبسه . . . » ;

از امام باقر(ع) درباره سخن خدا که فرمود: «ثم بدا لهم . . .» روایت شده است: آن نشانه ها گواهی کودک و پیراهن پاره شده از پشت و سبقت آن دو به طرف در بود، به گونه ای که شنیده شد آن زن پشت در، یوسف را به طرف خود می کشد؛ پس چون یوسف درخواست بانو را نپذیرفت به طور پیگیر به شوهرش اصرار نمود تا [شوهرش] او را زندانی کرد».

90- واقعیت صداقت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 30 - 12

12- حق ، درستی و راستی ، مفاهیمی واحد در فرهنگ جن و انس و نه اموری اعتباری و نسبی *

قالوا يقومنا إنا سمعنا كذبًا . . . يهدى إلى الحقّ وإلى طريق مستقيم

قرآن، گرچه بر انس نازل شده و هدایت گر انسان به سوی حق و راه مستقیم است؛ اما جنیان نیز همان پیام، مفاهیم و تعالیم را، حق و راه مستقیم دانسته اند. از این مطلب استفاده می شود که حق و راه مستقیم، در بین جن و انس و در فهم و ادراک آنان واحد است.

1- آثار ترک صدقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 31 - 2

2 - صدقه ندادن و انفاق نکردن ، از نشانه های کفر و از اوصاف کافران است .

فلا صدق

برداشت یاد شده، مبتنی بر احتمال است که «صدق» از ماده «صدقه» باشد (نظر زمخشری و ابی حیان). گفتنی است مفاد برخی از آیات، مانند مفاد همین است؛ یعنی، ترک انفاق و نماز، از نشانه های کافران دانسته شده است؛ مانند: «ما سلککم فی سقر . قالوا لم نک من المصلین . و لم نک نطعم المسکین»، (سوره مدثر، آیات 42 - 44).

2- آثار صدقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 276 - 2، 4، 7، 8

2 - خداوند ، رشد دهنده اموالی که صدقه داده می شود .

و یربی الصدقات

4 - رواج صدقه و انفاق ، عاملی جهت رشد نظام اقتصادی

و یربی الصدقات

«یربی» از «ارباء» به معنای رشد دادن و زیاد کردن است.

7 - اهل انفاق و صدقه ، سپاسگزاران نعمت های الهی و اطاعت کنندگان فرمان او

یمحق الله .. کل کفار ائیم

از مقابله صدقه و ربا به دست می آید که این دو در آثار و تبعات متضادند؛ بنابراین چون رباخوار ناسپاس و گنهکار است، انفاق کننده، سپاسگزار و فرمانبر خداست.

8 - صدقه و انفاق ، سپاسگزاری در برابر نعمت های الهی و پیروی از فرمان اوست .

يمحق الله .. كلّ كفّار اثم

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

18 - حديد - 57 - 18 - 10

ص: 373

10 - صدقه دادن در راه خدا ، مایه افزون شدن مال است ؛ نه سبب کم شدن آن .

إِنَّ الْمَصَدِّقِينَ .. يَضَعُ لَهُمْ

قید «یضعف لهم» شاید ناظر به این معنا باشد که صدقه - برخلاف پندار مردم - باعث کم شدن مال آنان نمی شود؛ بلکه باعث می گردد که مال آنان رشد کند و فزونی یابد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 12 - 5،7

5 - صدقه دادن ، بهترین عمل است و نفع آن به خود صدقه دهنده بازمی گردد .

ذَلِكْ خَيْرٌ لَّكُمْ

کلمه «ذَلِكْ» اشاره به اعطای صدقه دارد. واژه «خیر» می تواند به معنای خوب (در مقابل) بد و یا اسم تفضیل و به معنای بهتر باشد. برداشت یاد شده بر پایه احتمال دوم است.

7 - صدقه ، مؤثرترین کار برای تطهیر نفس و پالایش روح از آلودگی است .

ذَلِكْ خَيْرٌ لَّكُمْ وَأَطْهَرُ

مقصود از طهارت در «و أَطْهَرُ»، طهارت معنوی است و به کارگیری اسم تفضیل، بیانگر تأثیرگذاری برتر صدقه در تطهیر نفس می باشد.

3- آثار و جوب صدقه نجوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 13 - 2

2 - وجوب صدقه ، باعث شد مسلمانان از گفتوگوی محرمانه با رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) صرف نظر کنند .

ءَأَشْفَقْتُمْ أَن تَقْدَمُوا بَيْنَ يَدَيِ نَجْوَيْكُمْ صَدَقَاتٍ

4- آداب صدقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 271 - 11

11 - حسن پرداخت صدقات واجب (زکات) ، به صورت آشکار و پرداخت صدقات مستحب ، به صورت پنهان

ان تبدوا الصدقات

امام باقر (ع) درباره آیه «ان تبدوا ..» فرمود: هی یعنی الزکاه المفروضه. و در پاسخ سؤال از «وان تخفوها و تؤتوها الفقراء» فرمود: یعنی النافله ...

کافی، ج 4، ص 60، ح 1؛ نورالثقلین، ج 1، ص 289، ح 1145.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 18 - 6

ص: 374

6 - مرغوب بودن کالای مورد انفاق و خلوص نیتِ انفاق کننده ، دو عنصر لازم در صدقه و انفاق

و أقرضوا الله قرضًا حسنًا

در صورتی که وصف «حسنًا» قید تخصیصی باشد، ناظر به حسن فاعلی (خلوص نیت) و حسن فعلی (پرداخت کالای مرغوب) خواهد بود.

5- احکام صدقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 88 - 16، 15

15- اعطای صدقه به فرزندان و خاندان پیامبران ، جایز و امری شایسته و نیکوست .

و تصدق علينا إن الله يجزي المتصدقين

«تصدق» به معنای اعطای صدقه است و «صدقه» آن گونه که در «کشاف» آمده است عطیه و بخششی است که به منظور رسیدن به ثواب پرداخت می شود.

16- استحباب پرداخت صدقه به مستحقان و نیازمندان

مسنّا و أهلنا الضر . . . إن الله يجزي المتصدقين

6- احکام صدقه نجوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 12 - 10

10 - صدقه نجوا ، تنها بر کسانی واجب بود که توانایی مالی داشتند .

فإن لم تجدوا فإن الله غفور رحيم

7- ارزش صدقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 18 - 5

5 - وام دادن به خداوند (صدقه و انفاق در راه او) ، قرضی نیکو و بس با ارزش است .

وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا

وصف «حسناً»، می تواند قید توضیحی و یا قید تخصیصی باشد. برداشت یاد شده بر پایه احتمال اول است.

8- امتناع از صدقه نجوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 375

1 - مسلمانان، از پرداخت صدقه پیش از نجوا با پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)، امتناع ورزیدند.

ءأشفقتم أن تقدّموا بين يدي نجويكم صدقت

4 - نکوهش مسلمانان از سوی خداوند، به خاطر صرف نظر کردن از ملاقات های محرمانه با پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و امتناع ورزیدن از پرداخت صدقه نجوا

ءأشفقتم أن تقدّموا بين يدي نجويكم صدقت

5 - خداوند، حکم صدقه نجوا را در پی امتناع ورزیدن مسلمانان از آن و ترک کردن گفتگوی محرمانه با پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) لغو و نسخ کرد.

فإذ لم تفعلوا و تاب الله عليكم

مفسران، بر آنند که این آیه ناسخ حکم صدقه نجوا است.

9- اهمیت تداوم صدقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 18 - 2

2 - صدقه و انفاق در راه خداوند، باید برنامه همیشگی مؤمنان باشد؛ نه به صورت مقطعی و موقت.

إِنَّ الْمَصْدَقِينَ وَالْمَصْدَقَاتِ

تکیه بر وصف (اسم فاعل)، بیانگر آن است که صدقه دادن در بینش الهی، در صورتی ارزشمند خواهد بود که به صورت خصلتی برای مؤمنان درآید.

10- اهمیت صدقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 18 - 1

1 - خداوند، مردان و زنان مؤمن را به انفاق کردن و پرداخت صدقه فرا می خواند.

إِنَّ الْمَصْدَقِينَ وَالْمَصْدَقَاتِ ... لَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 31 - 4

4 - اهمیت و جایگاه ویژه نماز و صدقه ، در سلسله تعالیم دین

فلاصدق و لاصلی

11- پاداش اخروی صدقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 376

7 - خداوند ، در قبال وامی که مؤمنان به او می دهند (در راه او صدقه می دهند) ، دو پاداش (پاداشی در دنیا و پاداشی در آخرت) عطا می کند .

وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يَضَعُ لَهُمْ وَ لَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ

برداشت یاد شده بدان احتمال است که جمله «فیضاعف لهم»، ناظر به پاداش دنیوی و جمله «و لهم أجر کریم» ناظر به پاداش اخروی باشد.

12- پاداش به صدقه دهندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 88 - 17

17- خداوند ، به اعطا کنندگان صدقه پاداش خواهد داد .

إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ

13- پاداش دنیوی صدقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 18 - 9، 7

7 - خداوند ، در قبال وامی که مؤمنان به او می دهند (در راه او صدقه می دهند) ، دو پاداش (پاداشی در دنیا و پاداشی در آخرت) عطا می کند .

وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يَضَعُ لَهُمْ وَ لَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ

برداشت یاد شده بدان احتمال است که جمله «فیضاعف لهم»، ناظر به پاداش دنیوی و جمله «و لهم أجر کریم» ناظر به پاداش اخروی باشد.

9 - خداوند ، در دنیا - حداقل - دو برابر مقدار وامی که مؤمنان به او می دهند (در راه او صدقه می پردازند) ، به آنان بازمی گرداند .

وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يَضَعُ لَهُمْ

«مضاعفه» (مصدر «یضاعف») به دو چندان کردن و بالاتر از آن (چند و چندین برابر نمودن) اطلاق می شود (مفردات راغب).

14- پاداش صدقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 12 - 5

5 - صدقه دادن ، بهترین عمل است و نفع آن به خود صدقه دهنده بازمی گردد .

ذک خیر لکم

ص: 377

کلمه «ذلک» اشاره به اعطای صدقه دارد. واژه «خیر» می تواند به معنای خوب (در مقابل) بد و یا اسم تفضیل و به معنای بهتر باشد. برداشت یاد شده بر پایه احتمال دوم است.

15- تشبیه صدقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 26

26 - انفاق و صدقه ، به منزله قرض و وام دادن به خداوند است .

و أقرضوا الله

16- تشویق به صدقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 281 - 8

8 - توجه به قیامت و خوف از آن ، بازدارنده آدمی از اعمال ناشایست (ربا و . . .) و ترغیب کننده او به اعمال شایسته (انفاق ، صدقه و . . .)

يا ايها الذين امنوا اتقوا الله و ذروا ما بقى من الربوا . . . و ان تصدقوا خیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 114 - 2

2 - ارزش والای نجواها و مذاکرات محرمانه ، به انگیزه وادار نمودن دیگران به صدقه و دعوت به کار نیک و اصلاح میان مردمان

لا خیر فی کثیر من نجویهم الا من امر بصدقه او معروف او اصلح بین الناس

17- حبط صدقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 264 - 1،2،8

1 - اهل ایمان نباید صدقات خود را با منت گذاردن و آزار رسانیدن ، باطل و بی اثر سازند .

يا ايها الذين امنوا لا تبطلوا صدقاتكم بالمنّ و الاذى

2 - منّت و آزار، باطل كنده صدقات

يا ايّها الذين امنوا لا تبطلوا صدقاتكم باليمنّ و الاذى

8 - رياء و كفر به خدا و قيامت، موجب بطلان صدقات و اعمال خير

لا تبطلوا .. كالذى ينفق ماله رياء الناس و لا يؤمن بالله و اليوم الاخر

ص: 378

18- حقیقت صدقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 18 - 4

4- صدقه و انفاق در راه خداوند ، قرض دادن به او محسوب می شود .

إِنَّ الْمَصْدَقِينَ .. و أقرضوا الله

جمله «و أقرضوا الله»، عطف تفسیری و بیانگر حقیقت صدقه و انفاق است. آن این که کسانی که با صدقات خود، احتیاج نیازمندان را برطرف می کنند، در واقع به خدا وام می دهند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 26

26 - انفاق و صدقه ، به منزله قرض و وام دادن به خداوند است .

و أقرضوا الله

19- خیریت صدقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 12 - 6

6- صدقه دادن به نیازمندان ، عملی سراسر خیر و نیکی در پیش الهی

ذلک خیر

در صورتی که «خیر» در مقابل «شر» باشد؛ معنای «ذلک خیر» این خواهد بود که صدقه صرفاً خیر است و هیچ بدی در آن راه ندارد.

20- صالحان و صدقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 75 - 3

3- پرداخت زکات و صدقه ، از اعمال و نشانه های صالحین است .

لنصدقن ولنكونن من الصالحين

21- صدقه امام على (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

18 - مجادله - 58 - 13 - 15

ص: 379

15 - « عن علي (ع) إنه قال : بي خفف الله عن هذه الأمة لأن الله امتحن الصحابه بهذه الآيه فتقاعسوا عن مناجاه الرسول (صلى الله عليه وآله) . . . و كان معى دينار فتصدقت به فكنت أنا سبب التوبه من الله على المسلمين حين عملت بالآيه و لو لم يعمل بها أحد لنزل العذاب لإمتناع الكلّ من العمل بها ;

از حضرت علي(ع) روایت شده که فرمود: خدا به وسیله من [کیفر سنگینی] این امت را سبک کرد؛ زیرا خداوند صحابه را با آیه «قدموا بین یدی نجواکم صدقات» امتحان کرد. آنان از نجوا کردن با رسول خدا(صلى الله عليه وآله) خودداری کردند... و با من دیناری بود که آن را [قبل از نجوا] صدقه دادم. پس من سبب گذشت خداوند از مسلمین شدم؛ آن گاه که به این آیه عمل کردم و اگر هیچ کس به آن عمل نمی کرد، عذاب نازل می شد؛ زیرا همه از عمل به آن امتناع کرده بودند».

22- صدقه به ابن السبیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 2

2- وجوب صرف صدقات بر تألیف قلوب ، آزادی بردگان ، بدهکاران ، راه خدا و در راه ماندگان

إنما الصدقت ... و المؤلفه قلوبهم و فی الرقاب و الغرمین و فی سبیل الله و ابن ال

23- صدقه به بدهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 2

2- وجوب صرف صدقات بر تألیف قلوب ، آزادی بردگان ، بدهکاران ، راه خدا و در راه ماندگان

إنما الصدقت ... و المؤلفه قلوبهم و فی الرقاب و الغرمین و فی سبیل الله و ابن ال

24- صدقه به بنی هاشم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 26

26- از امام صادق (ع) روایت شده است : إن أناساً من بنی هاشم اتوا رسول الله (صلى الله عليه وآله) فسألوه أن يستعملهم على صدقات المواشى وقالوا : يكون لنا هذا السهم الذى جعله الله للعالمين على ها فنحن أولى به ، فقال رسول الله (صلى الله عليه وآله) يا بنى عبدالمطلب ان الصدقه لا تحل لى ولا لكم . . . ;

جمع از بنی هاشم به خدمت رسول خدا (صلی الله علیه و آله) آمده، از آن حضرت خواستند ایشان را بر جمع آوری صدقات چهارپایان بگمارد و گفتند: [این درخواست را بپذیرید تا] سهمی از صدقات که خداوند برای مأموران جمع آوری صدقات معین فرموده به ما برسد. پس ما به دریافت آن شایسته تریم. پیامبر (صلی الله علیه و آله) فرمود: ای فرزندان عبدالمطلب! صدقه بر من و بر شما حلال نیست ...».

ص: 380

25- صدقه به خویشاوندان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 88 - 15

15- اعطای صدقه به فرزندان و خاندان پیامبران ، جایز و امری شایسته و نیکوست .

و تصدق علینا إن الله یجزی المتصدقین

«تصدق» به معنای اعطای صدقه است و «صدقه» آن گونه که در «کشاف» آمده است عطیه و بخششی است که به منظور رسیدن به ثواب پرداخت می شود.

26- صدقه به فرزندان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 88 - 15

15- اعطای صدقه به فرزندان و خاندان پیامبران ، جایز و امری شایسته و نیکوست .

و تصدق علینا إن الله یجزی المتصدقین

«تصدق» به معنای اعطای صدقه است و «صدقه» آن گونه که در «کشاف» آمده است عطیه و بخششی است که به منظور رسیدن به ثواب پرداخت می شود.

27- صدقه به فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 1

1 - لزوم پرداخت صدقات و زکات به نیازمندان (فقرا) ، تهیدستان (مساکین) و کارگزاران امور صدقات

إنما الصدقت للفقراء و المسکین و العملین علیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 88 - 16

16- استحباب پرداخت صدقه به مستحقان و نیازمندان

مسنّا وأهلنا الضر . . . إن الله يجزى المتصدقين

28- صدقه به محمد (صلى الله عليه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 60 - 26

26 - از امام صادق (ع) روایت شده است : إن أناساً من بنى هاشم اتوا رسول الله (صلى الله عليه و آله) فسألوه أن يستعملهم على صدقات المواشى وقالوا : يكون لنا هذا السهم الذى جعله الله للعالمين على ها فنحن أولى به ، فقال رسول الله (صلى الله عليه و آله) يا بنى

ص: 381

عبدالمطلب ان الصدقه لا تحل لی و لا لکم . . . ;

جمع از بنی هاشم به خدمت رسول خدا (صلی الله علیه و آله) آمده، از آن حضرت خواستند ایشان را بر جمع آوری صدقات چهارپایان بگمارد و گفتند: [این درخواست را بپذیرید تا] سهمی از صدقات که خداوند برای مأموران جمع آوری صدقات معین فرموده به ما برسد. پس ما به دریافت آن شایسته تریم. پیامبر (صلی الله علیه و آله) فرمود: ای فرزندان عبدالمطلب! صدقه بر من و بر شما حلال نیست ... «.

29- صدقه به مساکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 1

1 - لزوم پرداخت صدقات و زکات به نیازمندان (فقرا)، تهیدستان (مساکین) و کارگزاران امور صدقات

إنما الصدقت للفقراء و المسکین و العملین علیها

30- صدقه به مؤلفه قلوبهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 7

7 - فقرا، مساکین، کارگزاران امور صدقات و مؤلفه قلوبهم، مالک سهم خویش از صدقات هستند.

إنما الصدقت للفقراء . . . و المؤلفه قلوبهم

برداشت فوق با توجه به «لام» در «اللفقراء . . .» - که برای افاده ملکیت می باشد - استفاده شده است.

31- صدقه پنهانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 271 - 2,3,7,10,11

2 - سود افزونتر صدقه پنهانی برای شخص انفاق کننده، نسبت به صدقه آشکار

ان تبدوا الصدقات فنعما هی و ان تخفوها و توتوها الفقراء فهو خیر لکم

به نظر می رسد کلمه «لکم» بیانگر این معناست که صدقه پنهانی برای شخص صدقه دهنده بهتر باشد؛ چون احتمال ریا و امثال آن کمتر است؛ نه اینکه به طور کلی صدقه پنهانی ارزشمندتر از صدقه آشکار باشد.

3- ارزش برتر صدقه پنهانی ، نسبت به صدقه آشکار

ان تبدوا... و ان تخفوها و تؤتوها الفقراء فهو خير لكم

بنابراینکه کلمه «لکم» قرینه برای ارزشمندتر بودن صدقه پنهانی برای شخص صدقه دهنده نباشد و به اطلاق آیه نظر شود.

7- صدقه پنهانی به فقرا ، کفاره برخی گناهان

و ان تخفوها و تؤتوها الفقراء... و یکفر عنکم من سیئاتکم

10- پرهیز از ریا و منت و آزار ، از حکمت های ارزش برتر صدقه پنهانی

ص: 382

لا تبطلوا صدقاتكم بالمنّ و الاذی کالذی ینفق ماله رثاء النَّاسِ . . و ان تخفوها

در آیات سابق، پاداش انفاق را در گرو «فی سبیل اللّٰه» بودن و پرهیز از ریا و منّت و آزار شمردن؛ چون صدقه پنهانی تأمین کننده این معیار است، لذا دارای ارزش برتر خواهد بود.

11 - حسن پرداخت صدقات واجب (زکات)، به صورت آشکار و پرداخت صدقات مستحب، به صورت پنهان

ان تبدوا الصّدقات

امام باقر (ع) درباره آیه «ان تبدوا . . .» فرمود: هی یعنی الزکاه المفروضه. و در پاسخ سؤال از «و ان تخفوها و تؤتوها الفقراء» فرمود: یعنی النافله ...

کافی، ج 4، ص 60، ح 1؛ نورالثقلین، ج 1، ص 289، ح 1145.

32- صدقه صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 25

25 - مؤمنان و یاران پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به انفاق و صدقه در راه خدا مأمور شدند .

و أقرضوا اللّٰه

به گفته مفسران، مقصود از قرض به خدا، انفاق و صدقه در راه او است.

33- صدقه کفاره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 196 - 40، 29، 10

10 - روزه یا صدقه و یا قربانی، فدیة (کفاره) تراشیدن سر قبل از قربانی، برای مُحَرِّمِ مَعذُورِ

فمن کان منکم .. ففدیة من صیام او صدقه او نُسْک

29 - کفاره تراشیدن سر قبل از قربانی، سه روز روزه و یا صدقه به شش مسکین و یا قربانی کردن یک گوسفند است .

فمن کان منکم مریضاً .. او صدقه او نسک

امام صادق (ع): ... و جعل الصيام ثلاثه ايام و الصدقه على سته مساكين لكل مسكين مدين و التسك شاه ...

کافی، ج 4، ص 358، ح 2؛ نورالثقلین، ج 1، ص 187، ح 664 و 666.

40 - در صورت مشکل بودن روزه، کفاره تراشیدن اضطراری سر در حج، صدقه است.

فقديه من صيام او صدقه او نسك

امام رضا (ع) درباره آیه فوق فرمود: فاقام الصدقه مقام الصيام اذا عسر عليه

عیون اخبار الرضا(ع)، ج 2، ص 118، ح 1؛ علل الشرایع، ج 1، ص 271، ح 9، باب 182.

ص: 383

34- صدقه مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 25

25 - مؤمنان و یاران پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به انفاق و صدقه در راه خدا مأمور شدند .

و أقرضوا الله

به گفته مفسران، مقصود از قرض به خدا، انفاق و صدقه در راه او است.

35- صدقه ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 141 - 18

18 - عن أبي جعفر (ع) قال: .. إن الله يقول: «وأتوا حقه يوم حصاده و لا تسرفوا إنه لا يحب المسرفين» قال: كان فلان ... له حرث و كان إذا جذه تصدق به و بقى هو و عياله بغير شىء فجعل الله ذلك سرفا.

از امام باقر (ع) روایت شده که پس از تلاوت آیه «وأتوا حقه . . .» فرمود: شخصی زراعتی داشت که وقتی محصول آن را می چید، همه را صدقه می داد و خود و عائله اش بی چیز می ماندند. خداوند این عمل را اسراف نامیده است.

36- صدقه نجوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادلہ - 58 - 12 - 15، 12، 4

4 - خداوند ، بر هر مسلمانی که خواستار نجوا و گفتگوی محرمانه با پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) بود ، واجب کرد که پیش از آن صدقه ای بپردازد .

يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا نَجَّيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدَّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَيْكُمْ صَدَقَةٌ

12 - اجازه گفتگوی محرمانه با پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) ، بدون دادن « صدقه نجوا » برای افراد ناتوان ، برخاسته از غفران و رحمت خداوند

فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

15 - « قال علی (ع) إنّ فی کتاب اللّٰه لآیه ما عمل بها أحد قبلی ولا یعمل بها أحد بعدی و هی آیه النجوى ، کان عندی دینار فبعته بعشره دراهم فجعلت أقدم بین یدی کلّ نجوی أناجی ها النبى درهماً ، قال : فنسخها قوله « ءأشفقتم أن تقدّموا بین یدی نجواکم صدقات » ;

حضرت علی(ع) فرمود: در قرآن آیه ای است که قبل از من هیچ کس به آن عمل نکرد و بعد از من نیز احدی احدی به آن عمل نخواهد کرد و آن آیه «نجوا» است. نزد من دیناری بود که آن را به ده درهم فروختم و هر دفعه که با رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نجوا داشتم، یک درهم آن را صدقه می دادم. حضرت فرمود: این حکم را آیه «ءأشفقتم أن تقدّموا بین یدی نجواکم صدقات» نسخ کرد [و دیگر در پی نجوا با رسول خدا(صلی الله علیه و آله) صدقه واجب نبود].

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 13 - 15

ص: 384

15 - « عن علي (ع) إنه قال : بي خفف الله عن هذه الأمة لأن الله امتحن الصحابه بهذه الآية فتقاعسوا عن مناجاه الرسول (صلى الله عليه وآله) . . . و كان معي دينار فتصدقت به فكنت أنا سبب التوبه من الله على المسلمين حين عملت بالآيه و لو لم يعمل بها أحد لنزل العذاب لإمتناع الكل من العمل بها ;

از حضرت علی(ع) روایت شده که فرمود: خدا به وسیله من [کیفر سنگینی] این امت را سبک کرد؛ زیرا خداوند صحابه را با آیه «قدموا بین یدی نجواکم صدقات» امتحان کرد. آنان از نجوا کردن با رسول خدا(صلی الله علیه و آله) خودداری کردند... و با من دیناری بود که آن را [قبل از نجوا] صدقه دادم. پس من سبب گذشت خداوند از مسلمین شدم؛ آن گاه که به این آیه عمل کردم و اگر هیچ کس به آن عمل نمی کرد، عذاب نازل می شد؛ زیرا همه از عمل به آن امتناع کرده بودند».

37- صدقه واجب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 271 - 11

11 - حسن پرداخت صدقات واجب (زکات) ، به صورت آشکار و پرداخت صدقات مستحب ، به صورت پنهان

ان تبدوا الصّدقات

امام باقر(ع) درباره آیه «ان تبدوا...» فرمود: هی یعنی الزکاه المفروضه. و در پاسخ سؤال از «و ان تخفوها و تؤتوها الفقراء» فرمود: یعنی النافله...

کافی، ج 4، ص 60، ح 1؛ نورالثقلین، ج 1، ص 289، ح 1145.

38- فضیلت صدقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 271 - 10، 3، 1

1 - صدقه آشکار ، عملی نیک و ارزشمند

ان تبدوا الصّدقات فنعمّا هی

3 - ارزش برتر صدقه پنهانی ، نسبت به صدقه آشکار

ان تبدوا... و ان تخفوها و تؤتوها الفقراء فهو خیر لکم

بنابراینکه کلمه «لکم» قرینه برای ارزشمندتر بودن صدقه پنهانی برای شخص صدقه دهنده نباشد و به اطلاق آیه نظر شود.

10 - پرهیز از ریا و منت و آزار، از حکمت های ارزش برتر صدقه پنهانی

لا تبطلوا صدقاتکم بالمنّ و الاذی کالذی ینفق ماله رئاؤ التّاس . . و ان تخفوها

در آیات سابق، پاداش انفاق را در گرو «فی سبیل اللّٰه» بودن و پرهیز از ریا و منت و آزار شمرد؛ چون صدقه پنهانی تأمین کننده این معیار است، لذا دارای ارزش برتر خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 12 - 1

1 - صدقه دادن ، امری بس پسندیده در بینش الهی

ص: 385

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا .. فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوِيكُمْ صَدَقَه

واجب شدن صدقه - و نه هر عمل پسندیده دیگر - بر کسانی که می خواستند با پیامبر (صلی الله علیه و آله) نجوا کنند و با آن حضرت گفت وگویی محرمانه داشته باشند; بیانگر مطلب بالا است.

39- فلسفه صدقه نجوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 12 - 9

9- اقدام به انجام بهترین عمل و مؤثرترین کار برای طهارت نفس ، حکمت واجب شدن صدقه ، پیش از نجوا و گفتوگوی محرمانه با پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)

فقدّموا بین یدی نجویکم صدقه ذلک خیر لکم و أظهر

40- مسلمانان صدر اسلام و صدقه نجوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 13 - 1,3

1 - مسلمانان ، از پرداخت صدقه پیش از نجوا با پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) ، امتناع ورزیدند .

ءأشفقتم أن تقدّموا بین یدی نجویکم صدقت

3 - پرداخت صدقه ، پیش از هر بار نجوا با پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) ، برای مسلمانان امری دشوار می نمود .

ءأشفقتم أن تقدّموا بین یدی نجویکم صدقت

41- مصارف صدقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 271 - 4

4 - اولویت تأمین زندگی نیازمندان به وسیله صدقات ، نسبت به سایر مصارف

ان تبدوا الصدقات .. و ان تخفوها و تؤتوها الفقراء فهو خیر لکم

از تخصیص به ذکر «فقراء» در بین تمام مصارف - که قطعاً صدقات مصارف دیگری نیز دارند - اولویت آنان استفاده می گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 280 - 11

11 - وامداران تهیدست و ناتوان از پرداخت بدهی خویش ، یکی از مصارف صدقه

و ان كان ذو عسره . . . و ان تصدقوا خیر لکم

ص: 386

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 88 - 15

15- اعطای صدقه به فرزندان و خاندان پیامبران ، جایز و امری شایسته و نیکوست .

و تصدق علينا إن الله يجزي المتصدقين

«تصدق» به معنای اعطای صدقه است و «صدقه» آن گونه که در «کشاف» آمده است عطیه و بخششی است که به منظور رسیدن به ثواب پرداخت می شود.

42- موارد صدقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 280 - 10

10 - گذشت از بدهی وامداران تنگدست ، نمونه ای از صدقه

و ان تصدقوا خیر لکم ان کنتم تعلمون

گذشت از بدهی وامداران به صدقه تعبیر شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 92 - 10

10 - بخشش خونب ها از سوی خانواده مقتول ، نوعی صدقه است .

و ديه مسلّمه الی اهله الا ان یصدّقوا

مراد از «ان یصدّقوا»، گذشت از دیه است. و خداوند از آن به صدقه دادن تعبیر کرد تا اشاره کند به اینکه گذشت از دیه نوعی صدقه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 45 - 11

11 - چشمپوشی از قصاص بدون دریافت بهایی در مقابل آن ، از مصادیق صدقه

فمن تصدق به فهو كفاره له

واژه «تصدق» به معنای عفو بدون عوض می باشد.

43- نسخ صدقه نجوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 13 - 5

5 - خداوند ، حکم صدقه نجوارا در پی امتناع ورزیدن مسلمانان از آن و ترک کردن گفتوگوی محرمانه با پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) لغو و نسخ کرد .

فإذ لم تفعلوا و تاب الله عليكم

مفسران، بر آنند که این آیه ناسخ حکم صدقه نجوا است.

ص: 387

44- آثار امتناع از صدقات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 77 - 1

1 - پیامد بخل ورزی منافقان از پرداخت صدقات، گرفتار شدن آنان به نفاقی مزمن تا دم مرگ

فأعقبهم نفاقاً في قلوبهم إلى يوم يلقونه

«فأعقبهم» تفریح بر فراز پیشین است؛ یعنی، منافقان در پی امتناع از پرداخت صدقات - علی رغم پیمانی که با خدا بسته بودند - مبتلا به نفاقی شدند که تا دم مرگ آنان را رها نخواهد کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 103 - 12

12 - دل‌بستگی به مال و عدم تمایل به پرداخت صدقه (زکات) نشانه آلودگی روح و عدم تکامل معنوی انسان

خذ من أموالهم صدقه تطهرهم و تزكهم

از مفهوم آیه برداشت می شود که: تطهیر و تزکیه مورد نظر تنها با پرداخت زکات حاصل خواهد شد. بنابراین آنان که در نتیجه دل‌بستگی، از پرداخت آن سرباز می زنند، آلوده اند و رشد نخواهند یافت.

45- آثار صدقات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 103 - 8، 11، 24، 26

8 - پرداخت صدقه و زکات، مایه تطهیر (پاکی روح از آلودگی) و تزکیه (رشد معنوی) انسان است.

خذ من أموالهم صدقه تطهرهم و تزكهم

11 - پرداخت صدقه (زکات)، تضمین کننده پاکی جامعه و شکوفایی اقتصاد آن *

خذ من أموالهم صدقه تطهرهم و تزكهم

برداشت فوق بر این اساس است که تطهیر و رشد، صرفاً فردی نباشد و نظر به حیثیت اجتماعی آن نیز داشته باشد. به تعبیر دیگر، صدقه و

زکات، از آن جهت که تعدیل ثروت را به دنبال دارد، عدالت اجتماعی را تضمین می کند.

24 - از امام جواد (ع) روایت شده که فرمود: «... ان موالی أسئل الله صلاحهم او بعضهم قصروا فيما يجب عليهم فعلمت ذلك فاحببت ان اطهرهم وازکیهم بما فعلت فی عامی هذا من امر الخمس قال الله تعالی « خذ من اموالهم صدقه تطهرهم و تزکیهم بها... »

;

... دوستان ما - که از خدا صلاح آنان را مسألت می کنم - یا بعضی از آنان در تکلیف واجب خود کوتاهی کردند و من آگاه شدم. پس دوست داشتم با برنامه ای که این سال در مورد خمس اجرا کردم، آنان را تطهیر و تزکیه کنم. خداوند فرموده است: از اموال آنان صدقه بگیر تا بدین وسیله آنها را تطهیر و تزکیه کنی...».

26 - از امام صادق (ع) روایت شده که فرمود: « من زعم انّ الامام یحتاج الی ما فی ایدی الناس فهو کافر انما الناس یحتاجون ان یقبل منهم الامام قال الله عز و جل : « خذ من اموالهم صدقه تطهرهم و تزکیهم بها » ;

ص: 388

کسی که گمان کند، امام به آنچه در دست مردم است نیاز دارد، او کافر است؛ بلکه مردم نیاز دارند که امام صدقه را از آنها قبول کند. خدای عز و جل فرمود: از اموال آنان صدقه بگیر، تا بدین وسیله آنان را تطهیر و ترکیه کنی».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 104 - 9

9 - انفاق و پرداخت صدقات از نشانه های اصلی و جلوه توبه راستین است .

أن الله هو يقبل التوبة عن عباده و يأخذ الصدقت

46- احکام صدقات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 -

1,2,4,7,16,20,25,26,27

1 - لزوم پرداخت صدقات و زکات به نیازمندان (فقرا)، تهیدستان (مساکین) و کارگزاران امور صدقات

إنما الصدقت للفقراء و المسکین و العملین علیها

2 - وجوب صرف صدقات بر تألیف قلوب، آزادی بردگان، بدهکاران، راه خدا و در راه ماندگان

إنما الصدقت .. و المؤلفه قلوبهم و فی الرقاب و الغرمین و فی سبیل اللّٰه و ابن ال

4 - صرف صدقات (زکات)، بجز در موارد هشتگانه (فقرا و...) ممنوع است .

إنما الصدقت للفقراء .. و ابن السبیل

آیه شریفه در مقام بیان موارد صرف صدقات است. به کارگیری کلمه «إنما» - که برای افاده حصر است - بیانگر این است که صرف صدقات در غیر موارد هشتگانه ای که آیه شریفه متعرض آن شده، ممنوع است.

7 - فقرا، مساکین، کارگزاران امور صدقات و مؤلفه قلوبهم، مالک سهم خویش از صدقات هستند .

إنما الصدقت للفقراء .. و المؤلفه قلوبهم

برداشت فوق با توجه به «لام» در «للفقراء ..» - که برای افاده ملکیت می باشد - استفاده شده است.

16 - صرف صدقات در مورد بردگان ، بدهکاران ، راه و در راه ماندگان ، فقط برای تأمین نیاز های آنان است ، نه تملیک به ایشان .

وفی الرقاب . . . و ابن السبیل

با توجه به اینکه برای چهار مورد اخیر، به جای لام ملکیت، حرف «فی» - که بیانگر جهت صرف صدقات است - به کار گرفته شده، برداشت فوق استفاده می شود.

20 - از امام صادق (ع) درباره قول خدای تعالی «إنما الصدقات . . .» روایت شده است که فرمود: «ان جعلت ها فیهم جمعاً و ان جعلت ها لواحد اجزاء عنک؛

صدقات را چه به مصرف همه هشت صنف برسانی و چه به مصرف یک صنف، مجزی است».

25 - عبدالرحمان بن حجاج گوید: «ان محمد بن خالد سأل ابا عبد الله عن الصدقات قال: اقسامها فیمن قال الله: ولا يعطى من سهم الغارمین الذین ینادون نداء الجاهلیه قلت: و ما نداء الجاهلیه؟ قال: الرجل یقول: یا آل بنی فلان فیقع فیهم القتل و الدماء فلا یؤدی ذلک من سهم الغارمین و الذین یغرمون من مهوور النساء . . . و لا الذین لا یبالون بما صنعوا من اموال الناس؛

محمد بن خالد از امام صادق (ع) درباره [مصرف] صدقات سؤال کرد، حضرت فرمود: آن را بین کسانی که خداوند فرموده

ص: 389

تقسیم کن ولی از سهم غارمین به آنان که مانند زمان جاهلیت ندا می دهند داده نمی شود. من پرسیدم: ندای جاهلیت چه بوده است؟ فرمود: شخصی ندا می کرد: «یا آل فلان» [وقبيله خود را به کمک می طلبید]. و در بین آنان کشتار و خونریزی واقع می شد. این خسارتها از سهم «غارمین» داده نمی شود و نیز بدهکاریهای اشخاص بابت مهرهای زنان و بدهی افرادی که در مصرف اموال مردم بی باک هستند [از آن سهم پرداخت نمی گردد].».

26 - از امام صادق (ع) روایت شده است: «إن أناساً من بني هاشم أتوا رسول الله (صلى الله عليه وآله) فسألوه أن يستعملهم على صدقات المواشى وقالوا: يكون لنا هذا السهم الذى جعله الله للعالمين على ما فنحن أولى به، فقال رسول الله (صلى الله عليه وآله) يا بني عبدالمطلب ان الصدقه لا تحل لى ولا لكم . . .»

جمع از بنی هاشم به خدمت رسول خدا (صلی الله علیه و آله) آمده، از آن حضرت خواستند ایشان را بر جمع آوری صدقات چهارپایان بگمارد و گفتند: [این درخواست را بپذیرید تا] سهمی از صدقات که خداوند برای مأموران جمع آوری صدقات معین فرموده به ما برسد. پس ما به دریافت آن شایسته تریم. پیامبر (صلی الله علیه و آله) فرمود: ای فرزندان عبدالمطلب! صدقه بر من و بر شما حلال نیست ...».

27 - از ابن عباس روایت شده است: «فرض رسول الله (صلى الله عليه وآله) الصدقه . . . فى الذهب والورق والابل والبقر والغنم والزرع والكرم والنخل . . .»

رسول خدا (صلی الله علیه و آله) صدقه را در طلا، نقره (پول رایج)، شتر، گاو، گوسفند، محصول (زراعت)، انگور و خرما واجب کرد .. «.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 103 - 23، 5

2 - اموال و دارایی های گوناگون انسان ، متعلق صدقه (زکات) است .

خذ من أموالهم صدقه

«مال» (مفرد اموال) اسم جنس است و شامل هر آنچه را که آدمی به دست بیاورد می شود.

5 - تنها بخشی از اموال و دارایی ها به عنوان صدقه و زکات دریافت می شود؛ نه تمامی آن .

خذ من أموالهم صدقه

برداشت فوق، با توجه به استعمال «مِنْ تَبْعِيضِيَه» به دست آمده است؛ یعنی، بخشی از اموال آنان را به عنوان صدقات اخذ کن.

23 - از بعضی اصحاب روایت شده که گفت: «عن بعض اصحابنا عن ابي عبد الله (ع) قال: سألته عن قول الله «خذ من أموالهم صدقه . . .» جاریه هی فی الامام بعد رسول الله؟ قال: نعم؛

از امام صادق (ع) پرسیدم سخن خداوند که می فرماید: «از اموال آنان صدقه بگیر . . .» در مورد امام بعد از رسول خدا (صلی الله علیه و

آله) نیز جاری است؟ فرمود: آری».

47- اهمیت صدقات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 104 - 7

7- اهمیت پرداخت زکات و صدقات ، و جایگاه ویژه آن در میان تکالیف دینی

و يأخذ الصدقت

از اینکه خداوند خود را به عنوان دریافت کننده صدقه معرفی کرده است، برداشت فوق استفاده می شود.

ص: 390

48- بادیه نشینان و صدقات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 98 - 1,5

1 - گروهی از بدویان بی فرهنگ در عصر بعثت ، انفاق (زکات و صدقات) را غرامت و تاوان تلقی می کردند .

و من الأعراب من يتخذ ما ينفق مغرمًا

5 - نارضایتی و خشم شدید برخی از بادیه نشینان از انفاق های مالی و پرداخت مالیات به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و حکومت اسلامی

و من الأعراب . . . و یتربص بکم الدوائر

49- تشویق به صدقات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 104 - 8

8 - ترغیب گنهکاران از سوی خدا به توبه کردن از خطاهایشان و نیز دادن صدقه (زکات) در راه خدا و امیدوار بودن به پذیرفته شدن آن

أن الله هو يقبل التوبة عن عباده و يأخذ الصدقت

50- تقسیم صدقات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 58 - 5

5 - سیاست گذاری امور مالی و اقتصادی جامعه اسلامی (تقسیم صدقات ، نظارت بر آن و . . .) از شئون پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

و منهم من يلمزك في الصدقت

51- تمليك صدقات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 16

16 - صرف صدقات در مورد بردگان ، بدهکاران ، راه و در راه ماندگان ، فقط برای تأمین نیاز های آنان است ، نه تملیک به ایشان .

وفی الرقاب . . و ابن السبیل

با توجه به اینکه برای چهار مورد اخیر ، به جای لام ملکیت ، حرف «فی» - که بیانگر جهت صرف صدقات است - به کار گرفته شده ، برداشت فوق استفاده می شود.

ص: 391

52- رهبران دینی و اخذ صدقات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 103 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) و حاکم اسلامی ، موظف به گرفتن صدقه (مالیات شرعی) از مردم و منتظر نماندن برای اقدام خود مردم به پرداخت آن

خذ من أموالهم صدقه

به کارگیری امر «خذ» (بگیر) - به جای مثلا «تقبل» - حکایت از آن دارد که حاکم اسلامی نباید در انتظار پرداخت صدقه باشد؛ بلکه باید خود اقدام به اخذ آن کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 104 - 3

3 - گیرنده زکات در حقیقت ، خداست و پیامبر (صلی الله علیه و آله) و حاکم اسلامی تنها وسایطند .

خذ من أموالهم صدقه .. و يأخذ الصدقت

53- سرزنش بخل در صدقات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 76 - 6

6 - بخل ورزیدن از پرداخت صدقات پس از برخورداری از مال و فضل الهی ، خصالتی است منفی و منافقانه .

فلما آتاهم من فضله بخلوا به

54- سهم عاملان صدقات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 1،7

1 - لزوم پرداخت صدقات و زکات به نیازمندان (فقرا) ، تهیدستان (مساکین) و کارگزاران امور صدقات

إنما الصدقات للفقراء والمساكين و العملین علیها

7- فقرا، مساکین، کارگزاران امور صدقات و مؤلفه قلوبهم، مالک سهم خویش از صدقات هستند.

إنما الصدقة للفقراء... و المؤلفه قلوبهم

برداشت فوق با توجه به «لام» در «اللفقراء...» - که برای افاده ملکیت می باشد - استفاده شده است.

ص: 392

55- سهم فقرا از صدقات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 7

7- فقرا، مساکین، کارگزاران امور صدقات و مؤلفه قلوبهم، مالک سهم خویش از صدقات هستند.

إنما الصدقت للفقراء... و المؤلفه قلوبهم

برداشت فوق با توجه به «لام» در «للفقراء...» - که برای افاده ملکیت می باشد - استفاده شده است.

56- سهم مساکین از صدقات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 7

7- فقرا، مساکین، کارگزاران امور صدقات و مؤلفه قلوبهم، مالک سهم خویش از صدقات هستند.

إنما الصدقت للفقراء... و المؤلفه قلوبهم

برداشت فوق با توجه به «لام» در «للفقراء...» - که برای افاده ملکیت می باشد - استفاده شده است.

57- صدقات در راه خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 2

2- وجوب صرف صدقات بر تألیف قلوب، آزادی بردگان، بدهکاران، راه خدا و در راه ماندگان

إنما الصدقت... و المؤلفه قلوبهم و فی الرقاب و الغرمین و فی سبیل اللّٰه و ابن ال

58- عاملان صدقات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 9

9- گردآوری و تقسیم صدقات و تعیین کارگزاری برای آن، از وظایف حکومت اسلامی

إنما الصدقات للفقراء . . . و العملین علیها

برداشت فوق با توجه به این است که گردآورندگان زکات با اجازه و تعیین پیامبر (صلی الله علیه و آله) اقدام به جمع آوری صدقات می کردند.

59- عاملان صدقات در صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 8

ص: 393

8 - وجود کارگزارانی در عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای جمع آوری صدقات

إنما الصدقات للفقراء... و العملین علیها

60- فلسفه صدقات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 16

16 - صرف صدقات در مورد بردگان، بدهکاران، راه و در راه ماندگان، فقط برای تأمین نیازهای آنان است، نه تملیک به ایشان.

و فی الرقاب... و ابن السبیل

با توجه به اینکه برای چهار مورد اخیر، به جای لام ملکیت، حرف «فی» - که بیانگر جهت صرف صدقات است - به کار گرفته شده، برداشت فوق استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 103 - 7

7 - گرفتن صدقه (زکات) از خطاکاران نادم از سوی حاکم اسلامی باید به منظور تطهیر روح و تکامل معنوی آنان باشد.

خذ من أموالهم صدقه تطهرهم و تزکیهم

61- قبول صدقات تابان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 104 - 4

4 - انفاقها و صدقات گنهکاران توبه کننده، مورد قبول و پذیرش پروردگار است.

و ءآخرون اعترفوا بذنوبهم... خذ من أموالهم صدقه... و یاخذ الصدقت

62- قبول صدقات گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 103 - 16

16 - دستور خدا به دلجویی کردن پیامبر (صلی الله علیه و آله) از گنهکاران نادم، با قبول صدقه شان و دعا برای آنان

خذ من أموالهم صدقه . . . و صل علیهم إن صلوتک سکن لهم

برداشت فوق با توجه به ارتباط این آیه با آیات پیش است که درباره متخلفان نادمی نازل شده که برای جبران تخلفشان از جنگ تبوک عزم انفاق تمامی اموال خود را داشتند.

ص: 394

63- گیرنده صدقات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 104 - 13، 14

13 - از امام صادق (ع) روایت شده که امام سجاد (ع) فرمود: «... ان الصدقه لاتقع فى يد العبد حتى تقع فى يد الرب و هو قوله»
هو يقبل التوبه عن عبادته و يأخذ الصدقت»؛

به تحقیق صدقه در دست عبد قرار نمی گیرد مگر اینکه [قبلا] در دست خدا قرار گیرد و این سخن خداست که فرمود: اوست که توبه را از بندگان خود می پذیرد و صدقات را می گیرد».

14 - از امام صادق (ع) روایت شده که فرمود: «... الأخذ فى وجه القبول منه (الله عز وجل) كما قال: «و يأخذ الصدقات» ای
يقبلها من أهلها و يثيب علىها...؛

«اخذ» در یک وجه [به معنای] قبول از طرف خدای عز و جل می باشد، چنان که فرموده: «و يأخذ الصدقات»؛ یعنی صدقات را از اهل آن قبول می کند و برای آن ثواب می دهد...».

64- متعلق صدقات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 27

27 - از ابن عباس روایت شده است: «فرض رسول الله (صلى الله عليه وآله) الصدقه... فى الذهب و الورق و الابل و البقر و الغنم و
الزرع و الكرم و النخل...؛

رسول خدا (صلى الله عليه وآله) صدقه را در طلا، نقره (پول رایج)، شتر، گاو، گوسفند، محصول (زراعت)، انگور و خرما واجب کرد...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 103 - 27

27 - عبدالله بن سنان گوید: امام صادق (ع) فرمود: «لما انزلت آية الزكوة «خذ من اموالهم صدقه...»... فامر رسول الله (صلى
الله عليه وآله) مناديه فنادى فى الناس ان الله فرض عليكم الزكوة... ففرض الله عز و جل عليهم من الذهب و الفضة و فرض الصدقه من
الابل و البقر و الغنم و من الحنطة و الشعير و التمر و الزبيب... و عفا لهم عما سوى ذلك...؛

چون آیه زکات نازل شد که «از اموال آنان صدقه بگیر...» رسول خدا (صلى الله عليه وآله) به منادی خود دستور داد و او در بین مردم ندا

داد که خداوند: بر شما زکات را واجب فرموده است؛ پس خداوند [زکات] را از طلا و نقره بر آنان واجب فرمود و نیز صدقه را از شتر، گاو، گوسفند، گندم، جو، خرما و کشمش واجب کرد ... و غیر اینها را برای مردم گذشت نمود ...».

65- محمد (صلی الله علیه و آله) و اخذ صدقات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 103 - 6، 3، 1

1 - فرمان خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبنی بر گرفتن صدقه (زکات) از اموال مردم

خذ من أموالهم صدقه

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) و حاکم اسلامی، موظف به گرفتن صدقه (مالیات شرعی) از مردم و منتظر نماندن برای اقدام خود مردم

ص: 395

به پرداخت آن

خذ من أموالهم صدقه

به کارگیری امر «خذ» (بگیر) - به جای مثلا «تقبل» - حکایت از آن دارد که حاکم اسلامی نباید در انتظار پرداخت صدقه باشد؛ بلکه باید خود اقدام به اخذ آن کند.

6- اجازه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) در مورد گرفتن صدقه (زکات) از جهاد گریزانی که به گناه خویش معترف بودند .

و اءخرون اعترفوا بذنوبهم .. خذ من أموالهم صدقه

برداشت فوق با توجه به شأن نزول آیه است که برخی از متخلفان از جنگ تبوک، نادم شدند و در قبال خطای خویش، پیشنهاد کردند که تمام اموالشان را به عنوان صدقه بپردازند.

66- محمد (صلی الله علیه و آله) و تقسیم صدقات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 59 - 3

3 - تأیید صریح خدا نسبت به عملکرد پیامبر (صلی الله علیه و آله) در مورد نحوه تقسیم صدقات میان مسلمانان

ولو أنهم رضوا ما آتاهم الله ورسوله

67- محمد (صلی الله علیه و آله) و متعلق صدقات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 103 - 4

4 - تعیین اموال متعلق صدقه (زکات) و مقدار آن، بسته به نظر پیامبر (صلی الله علیه و آله) و حاکم اسلامی است .

خذ من أموالهم صدقه

نکره آمدن «صدقه» و عدم تعیین مقداری خاص از آن، احتمالا اشاره به این دارد که موارد فوق، مبتنی بر صلاحدید پیامبر (صلی الله علیه و آله) و حاکم اسلامی است.

68- مراد از اخذ صدقات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - از امام صادق (ع) روایت شده که فرمود: «... الأخذ في وجه القبول منه (الله عز وجل) كما قال: «و يأخذ الصدقات» ای
يقبلها من أهلها ويثيب علىها...»؛

«اخذ» در یک وجه [به معنای] قبول از طرف خدای عز و جل می باشد، چنان که فرموده: «و يأخذ الصدقات»؛ یعنی صدقات را از اهل آن
قبول می کند و برای آن ثواب می دهد...».

ص: 396

69- مسؤول تقسیم صدقات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 9

9- گردآوری و تقسیم صدقات و تعیین کارگزارانی برای آن ، از وظایف حکومت اسلامی

إنما الصدقة للفقراء .. و العملین علیها

برداشت فوق با توجه به این است که گردآورندگان زکات با اجازه و تعیین پیامبر (صلی الله علیه و آله) اقدام به جمع آوری صدقات می کردند.

70- مصارف صدقات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 -

1،2،4،16،19،20،25،26

1 - لزوم پرداخت صدقات و زکات به نیازمندان (فقرا) ، تهیدستان (مساکین) و کارگزاران امور صدقات

إنما الصدقة للفقراء و المسکین و العملین علیها

2- وجوب صرف صدقات بر تألیف قلوب ، آزادی بردگان ، بدهکاران ، راه خدا و در راه ماندگان

إنما الصدقة .. و المؤلفه قلوبهم و فی الرقاب و الغرمین و فی سبیل اللّٰه و ابن ال

4- صرف صدقات (زکات) ، بجز در موارد هشتگانه (فقرا و ...) ممنوع است .

إنما الصدقة للفقراء .. و ابن السبیل

آیه شریفه در مقام بیان موارد صرف صدقات است. به کارگیری کلمه «إنما» - که برای افاده حصر است - بیانگر این است که صرف صدقات در غیر موارد هشتگانه ای که آیه شریفه متعرض آن شده، ممنوع است.

16 - صرف صدقات در مورد بردگان ، بدهکاران ، راه و در راه ماندگان ، فقط برای تأمین نیازهای آنان است ، نه تملیک به ایشان .

و فی الرقاب .. و ابن السبیل

با توجه به اینکه برای چهار مورد اخیر، به جای لام ملکیت، حرف «فی» - که بیانگر جهت صرف صدقات است - به کار گرفته شده،

19 - منحصر شدن مصارف صدقات از سوی خداوند در موارد هشتگانه (فقرا و . . .) نشأت گرفته از علم و حکمت اوست .

إنما الصدقة للفقراء . . . و الله عليم حكيم

20 - از امام صادق (ع) درباره قول خدای تعالی «إنما الصدقات . . .» روایت شده است که فرمود: «ان جعلت ها فيهم جميعاً و ان جعلت ها لواحد اجزاء عنك ;

صدقات را چه به مصرف همه هشت صنف برسانی و چه به مصرف یک صنف، مجزی است.».

25 - عبدالرحمان بن حجاج گوید: «ان محمد بن خالد سأل ابا عبد الله عن الصدقات قال: اقسامها فيمن قال الله: و لا يعطى من سهم الغارمين الذين ينادون نداء الجاهلية قلت: و ما نداء الجاهلية؟ قال: الرجل يقول: يا آل بني فلان فيقع فيهم القتل و الدماء فلا يؤدى ذلك من سهم الغارمين و الذين يغرمون من مهور النساء . . . و لا الذين لا يباليون بما صنعوا من اموال الناس ;

محمد بن خالد از امام صادق (ع) درباره [مصرف] صدقات سؤال کرد، حضرت فرمود: آن را بین کسانی که خداوند فرموده تقسیم کن ولی از سهم غارمین به آنان که مانند زمان جاهلیت ندا می دهند داده نمی شود. من پرسیدم: ندای جاهلیت چه بوده است؟ فرمود: شخصی ندا می کرد: «یا آل فلان» [وقبيله خود را به کمک می طلبید]. و در بین آنان کشتار و خونریزی

واقع می شد. این خسارتهای از سهم «غارمین» داده نمی شود و نیز بدهکاریهای اشخاص بابت مهرهای زنان و بدهی افرادی که در مصرف اموال مردم بی باک هستند [از آن سهم پرداخت نمی گردد].».

26 - از امام صادق (ع) روایت شده است: *إن أناساً من بنی هاشم اتوا رسول الله (صلی الله علیه و آله) فسألوه أن يستعملهم علی صدقات المواشی و قالوا: یكون لنا هذا السهم الذی جعله الله للعالمین علی ما فنحن أولى به، فقال رسول الله (صلی الله علیه و آله) یا بنی عبدالمطلب ان الصدقه لا تحل لی و لا لکم...»*;

جمع از بنی هاشم به خدمت رسول خدا (صلی الله علیه و آله) آمده، از آن حضرت خواستند ایشان را بر جمع آوری صدقات چهارپایان بگمارد و گفتند: [این درخواست را بپذیرید تا] سهمی از صدقات که خداوند برای مأموران جمع آوری صدقات معین فرموده به ما برسد. پس ما به دریافت آن شایسته تریم. پیامبر (صلی الله علیه و آله) فرمود: ای فرزندان عبدالمطلب! صدقه بر من و بر شما حلال نیست ...».

71- منافقان صدر اسلام و صدقات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 5

5 - چشمداشت منافقان صدر اسلام به دریافت صدقات، با وجود عدم استحقاق آنان

و منهم من یلمزک فی الصدقت فإن أعطوا منها رضوا... .. إنما الصدقت للفقراء... و ابن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 76 - 7

7 - بخل و رزی منافقان صدر اسلام از پرداخت صدقات، روی گردانی از تعهد و اعراض از قرار گرفتن در صف صالحان بود.

و منهم من عهد الله... و تولوا و هم معرضون

72- منافقان و تقسیم صدقات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 6

6 - تصور غلط منافقان، در مورد نبودن ملاک و معیار در تقسیم صدقات و انجام آن به دلخواه پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و منهم من یلمزک فی الصدقت... .. إنما الصدقت للفقراء... و ابن السبیل

تعیین موارد مصرف زکات از سوی خدا، به عنوان رد منافقان عییبجو، اشعار به این دارد که: آنان گمان می کردند پیامبر (صلی الله علیه و آله)

در کار خویش به دلخواه و بی ملامت و معیار عمل می کند.

73- منافقان و صدقات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 75 - 1

ص: 398

1 - پیمان بستن برخی از منافقان صدر اسلام با خدا مبنی بر پرداخت زکات و صدقه و قرار گرفتن در صف صالحان ، در صورت برخورداری از مال و فضل الهی

و منهم من عهد الله . . . ولنكونن من الصالحين

ص: 399

15- صدیقان

1- صدیقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 56 - 3

3- حضرت ادریس (ع)، از صدیقان و دارای مقام نبوت بود.

إِنَّهٗ كَانَ صَدِيقًا نَبِيًّا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 19 - 6

6 - کسانی که به خدا و همه پیامبران او ایمان دارند، در زمره صدیقان و شهدا (گواهان)، قرار می گیرند.

و الذین ءامنوا باللّٰه ورسله أولئک هم الصّدّیقون و الشّهداء

(شهادت) (مفرد «شهداء») به معنای گواه است.

2- پاداش اخروی صدیقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 19 - 9

9- صدیقان و شهدا (گواهان)، در جهان آخرت برخوردار از پاداشی ویژه و مخصوص به خود

لهم أجرهم

تقدیم «لهم» بر «أجرهم» افاده حصر می کند؛ یعنی، پاداش آنان (صدیقان و شهدا)، تنها از آن ایشان است و به کسی دیگر داده نمی شود.

3- تقرب صدیقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 19 - 7

7- صدیقان و شهدا (گواهان)، غنوده در جوار قرب الهی

هم الصديقون و الشهداء عند ربهم

4- فضایل اخروی صدیقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 19 - 10

10 - صدیقان و شهدا (گواهان) ، در جهان آخرت دارای نورانیتی ویژه و مخصوص به خود هستند .

لهم ... و نورهم

5- فضایل صدیقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 69 - 4،5،7،8،10،11

4 - پیامبران ، صدیقان ، شاهدان و صالحان برخوردار از نعمت عظیم الهی

و من یطع الله و الرسول فاولئک مع الذین انعم الله علیهم . . . و الصالحین

تصریح به اسم جلاله «الله» در جمله «انعم الله علیهم»، دلالت بر عظمت آن نعمت دارد.

5 - پیامبران ، صدیقان ، شاهدان و صالحان ، رهروان صراط مستقیم و برخورداران از هدایت خاص

و لهدیناهم صراطاً مستقیماً. و من یطع الله و الرسول فاولئک مع الذین انعم الله

با توجه به آیه قبل، که اطاعت کنندگان را راه یافته به صراط مستقیم می داند و در این آیه آنان را همراهان پیامبران و . . . قلمداد می کند معلوم می شود پیامبران و ... رهروان صراط مستقیم هستند.

7 - پیامبری ، صدیق ، شاهد و صالح بودن ، مقامی رفیع و نعمتی بزرگ *

فاولئک مع الذین انعم الله علیهم من النبیین . . . و الصالحین

بنابراین احتمال که مراد از نعمت در «انعم الله علیهم»، همان مقام نبوت و . . . باشد.

8 - مقام برتر پیامبران بر صدیقان ، و صدیقان بر شاهدان ، و شاهدان بر صالحان

فاولئک مع الذین انعم الله علیهم من النبیین . . . و الصالحین

ترتیب درجات از ترتیب در ذکر استفاده شده است.

10 - مقام پیروان ، صدیقین ، شاهدان و صالحان بالاتر از مقام اطاعت کنندگان از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

و من یطع الله و الرسول فاولئک .. الصالحین

11 - مقام والای انبیا ، صدیقان ، شاهدان (گواهان اعمال یا عالمان یا کشته شدگان در راه خدا) و صالحان

فاولئک مع الذین انعم الله علیهم من النبیین و الصدیقین و الشهداء و الصالحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 70 - 3

3 - پیامبران ، صدیقان ، شاهدان و صالحان ، بهره مند از تفضّل خاص الهی

من النبیین و الصدیقین .. ذلک الفضل من الله

بنابر اینکه «ذلک» اشاره به انعام مستفاد از جمله «الذین انعم الله علیهم» باشد.

ص: 401

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 19 - 7,8

7 - صدیقان و شهدا (گواهان) ، غنوده در جوار قرب الهی

هم الصّدّیقون و الشّهداء عند ربّهم

8 - صدیقان و شهدا (گواهان) ، مورد عنایت و لطف ویژه خداوند

الصّدّیقون و الشّهداء عند ربّهم

اضافه «ربّ» به ضمیر «هم» اضافه تشریفی و بیانگر توجه خاص و عنایت ویژه خداوند به صدیقان و شهدا است.

6- نورانیت اخروی صدیقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 19 - 10

10 - صدیقان و شهدا (گواهان) ، در جهان آخرت دارای نورانیتی ویژه و مخصوص به خود هستند .

لهم ... و نورهم

7- همنشینی با صدیقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 69 - 12, 9, 6, 1

1 - مصاحبت با پیامبران ، صدّیقان ، شاهدان و گواهان اعمال و صالحان ، پاداش اطاعت از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

و من یطع الله و الرّسول ... و الصّالحین

«صدّیق» ، یعنی بسیار راستگو و شاید مبالغه بودن آن اشاره به صداقت آنان در گفتار و عمل باشد. برخی برآنند که مقصود از صدیقین، اولین کسانی هستند که پیامبران را تصدیق کردند و شاهدان، یا به معنای کشته شدگان در راه خدا و یا گواهان بر اعمال انسانها و یا عالمان واقعی دین است.

6 - پیروان خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) ، از همنشینان بهشتی پیامبران ، صدّیقان ، شاهدان و صالحان خواهند بود .

و من یطع الله ... فاولئک مع الذین انعم الله علیهم من النّبیین ... و الصّالحین

چون مصاحبت و همنشینی با پیامبران برای همه پیروان آنان در دنیا تحقق نمی یابد، بنابراین زمان آن، آخرت و مکانش بهشت است.

9- همنشینی و مصاحبت با پیامبران ، صدیقین ، شاهدان و صالحان ، از نعمت های الهی در بهشت

فاولئک مع الذین انعم الله علیهم

از اینکه همنشینی با پیامبران و . . . پاداشی برای پیروان خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) شمرده شده است، برداشت فوق به دست می آید.

12 - پیامبران ، صدیقین ، شاهدان و صالحان ، رفیقان و همنشینانی نیکو برای پیروان خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

و من یطع الله و الرسول . . . و حسن اولئک رفیقاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 402

1 - معاشرت و همنشینی با پیامبران ، صدیقان ، شاهدان و صالحان ، دارای فضیلتی کامل

فاولئک مع الذین انعم الله علیهم من النبیین . . . ذلك الفضل من الله

بنابر اینکه «ذکر»، اشاره به معیت و رفاقت در آیه قبل باشد، و فضیلت کامل بر این مبناست که «الفضل» خبر برای «ذکر» باشد.

2 - معاشرت و همنشینی با پیامبران ، صدیقان ، شاهدان و صالحان ، تفضلی الهی برای اطاعت کنندگان از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

فاولئک مع الذین . . . ذلك الفضل من الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 71 - 5

5 - مجاهدان راه خدا ، همنشین با پیامبران ، صدیقان ، شاهدان و صالحان

فاولئک مع الذین انعم الله علیهم . . . یا ایها الذین امنوا خذوا حذرکم

صدیقین

8- {صدیقین}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 20 - 16

16 - « قال رسول الله (صلی الله علیه و آله) الصدیقون ثلاثة : حبيب النجار مؤمن آل ياسين الذى قال « يا قوم اتبعوا المرسلين . . . » . . . »

;

از رسول خدا روایت شده که صدیقین سه نفرند: [اول] حبيب نجار همان مؤمن آل ياسين است که گفت: «يا قوم اتبعوا المرسلين.

...».

ص: 403

1- صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 213 - 42،43

42- هدف از بعثت انبیا و ارسال کتاب های آسمانی ، راهنمایی انسان ها به صراط مستقیم است .

فبعث الله .. و الله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

43- خداوند هر که را بخواهد ، به صراط مستقیم هدایت می کند .

و الله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 51 - 8،9

8- صراط مستقیم ، عبادت و پرستش خداوند است .

ان الله ربّي وربكم فاعبدوه هذا صراط مستقيم

9- پرستش و عبادت خدا ، راهی است مستقیم به سوی او (کمال مطلق)

فاعبدوه هذا صراط مستقيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 101 - 5،8

5- تمسک به خدا و پیروی کامل از او ، عامل حتمی هدایت آدمی به صراط مستقیم

و من يعتصم بالله فقد هُدى الى صراط مستقيم

فعل ماضی «هُدى» با صیغه مجهول، دلالت بر تحقق حتمی هدایت در صورت اعتصام به خدا دارد.

8- هدف و انگیزه از تلاوت آیات الهی (انزال قرآن) و ارسال پیامبران ، هدایت انسان ها به صراط مستقیم است .

و انتم تتلى عليكم ايات الله و فيكم رسوله و من يعتصم بالله فقد هُدى الى صراط مس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 68 - 4، 6، 3، 2، 1

1 - هدایت به صراط مستقیم ، نتیجه عمل به احکام و مواعظ الهی

و لو ائتهم فعلوا ما یوعظون به . . . و لهدیناهم صراطا مستقیما

2 - ارجاع داوری به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و رضایت از حکم وی و تسلیم او بودن ، از عوامل هدایت و دستیابی به صراط مستقیم است

ص: 404

حتى يحكموك .. و لو انهم فعلوا ما يوعظون به ... و لهدينا هم صراطا مستقيما

بنابر اینکه مراد از «ما يوعظون به ..»، همان مسائلی باشد که در آیه 65 مطرح شده است؛ یعنی پذیرش حاکمیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و...

3- دستیابی به صراط مستقیم، در سایه جانبازی، هجرت، فداکاری و تحمل مشکلات در راه خدا*

و لو اتا کتبنا .. و لو انهم فعلوا ما يوعظون به ... و لهدينا هم صراطا مستقيما

بنابر اینکه مراد از «ما يوعظون به» همان هجرت و جهاد باشد که در آیه 66 مطرح شده است.

4- هدایت به صراط مستقیم و دستیابی به آن، نتیجه ثبات و پایداری در ایمان

و لو انهم فعلوا ما يوعظون به لكان خيراً لهم و اشدّ تثبيتاً. و اذا ... و لهدينا

در برداشت فوق، جمله «و لهدينا هم»، نتیجه «اشدّ تثبيتاً» گرفته شده است.

6- خداوند، هادی انسان ها به صراط مستقیم

و لهدينا هم صراطاً مستقيماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 69 - 5

5- پیامبران، صدیقان، شاهدان و صالحان، رهروان صراط مستقیم و برخورداران از هدایت خاصّ

و لهدينا هم صراطاً مستقيماً. و من يطع الله و الرسول فاولئك مع الذين انعم الله

با توجه به آیه قبل، که اطاعت کنندگان را راه یافته به صراط مستقیم می داند و در این آیه آنان را همراهان پیامبران و .. قلمداد می کند معلوم می شود پیامبران و ... رهروان صراط مستقیم هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 175 - 6,7,10,11

6- خداوند، مؤمنان متمسک به او را، به راه مستقیم هدایت می کند.

فاما الذين ءامنوا بالله و اعتصموا به . . . و يهديهم إليه صراطاً مستقيماً

7 - صراط مستقيم ، راه و روشی است که آدمی را به خدا برساند و به سوی او راهنما شود .

و يهديهم إليه صراطاً مستقيماً

در برداشت فوق «صراطاً مستقيماً» عطف بیان برای «الیه» گرفته شده است، یعنی راه هایی که به «الله» ختم شود، صراط مستقیم است.

10 - هدایت به راه راست و رسیدن به خدا در گرو ایمان به خداوند و تمسک به وی

فاما الذين ءامنوا بالله و اعتصموا به . . . يهديهم إليه صراطاً مستقيماً

11 - هدایت به راه راست و رسیدن به خداوند ، در گرو ایمان به وی و تمسک به قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله)

فاما الذين ءامنوا بالله و اعتصموا به . . . يهديهم إليه صراطاً مستقيماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 12 - 33

33 - اقامه نماز ، پرداخت زکات ، ایمان به پیامبران و نصرت آنان ، اتفاق در راه خدا و وفاداری به پیمان های او ، راه میانه است .

ص: 405

لئن اقمتم الصلوه . . سواء السبيل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 16 - 15، 16، 17، 19

15 - قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله)، هدایتگر انسان ها به راه مستقیم

و یهدیهم إلی صراط مستقیم

بنابر اینکه فاعل «یهدیهم»، قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد.

16 - خداوند، هدایتگر انسان ها به راه مستقیم

و یهدیهم إلی صراط مستقیم

بنابر اینکه فاعل «یهدیهم» خدا باشد. نیابردن قید «بأذنه»، مؤید این احتمال است.

17 - هدف نهایی انبیا، هدایت انسان ها به صراط مستقیم

یهدیهم إلی صراط مستقیم

از اینکه به هنگام شمارش اهداف رسالت، هدایت به صراط مستقیم در آخر آمده است، برداشت فوق استفاده می شود.

19 - دستیابی اهل کتاب به راه های سلامت و رهایی آنان از گمراهی ها و قرار گرفتن آنان در صراط مستقیم، در گرو ایمان به قرآن و

پیامبر (صلی الله علیه و آله)

یا هل الکتب قد جاءکم رسولنا . . یهدیهم إلی صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 39 - 12

12 - ایمان به آیات الهی، صراط مستقیم است.

و الذین کذبوا . . من یشأ اللّٰه یضللّه و من یشأ یجعله علی صراط مستقیم

برداشت فوق از قرینه مقابله استفاده شده است. یعنی وقتی تکذیب آیات خداوند گمراه ساختن باشد، نقطه مقابل آن - که ایمان به آیات

است - صراط مستقیم خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 126 - 2, 1

1 - اسلام و روحیه تسلیم در برابر پروردگار، صراط مستقیم اوست.

هذا صراط ربك مستقيماً قد فصلنا الأيت

«هذا» می تواند اشاره با «للاسلام» در آیه پیشین باشد.

2 - گمراه کردن حقگريزان با ضيق صدر و هدايت حقپويان با شرح صدر، صراط مستقيم پروردگار و سنت استوار اوست.

فمن یرد الله ان یهدیه .. هذا صراط ربك مستقيماً

ظاهراً مشارالیه «هذا» مفاد آیه قبل است که به منزله نتیجه ای بر آیات گذشته بود. بنابراین «هذا» اشاره به شرح صدر و ضيق صدر و ... است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 105 - 3, 4

3 - توحيد در عبادت و یکتاپرستی ، دین حنیف و صراط مستقیم است .

ص: 406

وَأَنْ أَقِمَّ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ

4- اسلام، دین حنیف و تنها راه مستقیم و بی انحراف برای بشریت است.

أَقِمَّ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 41 - 1

1- عبودیت و پاک بودن از هرگونه ناخالصی، صراط مستقیم الهی است.

إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمْ الْمُخْلِصِينَ. قَالَ هَذَا صِرَاطَ عَلِيِّ مُسْتَقِيمٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 36 - 9

9- پرستش خدای یگانه و اعتقاد به توحید ربوبی، صراط مستقیم است.

وَإِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطَ مُسْتَقِيمٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 43 - 16

16- بندگی خدای یکتا، راه راست، معتدل و به دور از افراط و تفریط است.

أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 4 - 3، 2، 1

1 - راه پیامبر اسلام، راهی مستقیم و به دور از کژی و انحراف

علی صراط مستقیم

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که عبارت «علی صراط...» خبر دوم برای «إِنَّ» و به تقدیر «إِنَّكَ لَعَلَى صِرَاطِ الْمُسْتَقِيمِ» باشد؛ یعنی، قطعاً تو بر راهی راست قرار داری.

2- راه پیامبران الهی، راهی مستقیم و به دور از کژی و انحراف

علی صراط مستقیم

برداشت یاد شده براساس این احتمال است که «علی صراط..» متعلق به «المرسلین» و به تقدیر «الذین أرسلوا علی صراط مستقیم» باشد؛ یعنی، قطعاً تواز جمله آن کسانی هستی که بر صراط مستقیم فرستاده شدند.

3- ادیان الهی و شریعت اسلام، راهنمای انسان ها به راه راست بی هیچ کجی و انحرافی

إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ . علی صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 61 - 2

2- عبادت خداوند و پرهیز از اطاعت شیطان، صراط مستقیم الهی

أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ .. وَأَنْ أَعْبُدُونِي هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ

ص: 407

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 118 - 5

5 - راه پیامبران ، راه مستقیم و بی انحراف

و هدیٰنهما الصراط المستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 6 - 10

10 - توحید ، صراط مستقیم ، به سوی معبود هستی

أَنتَما إِلَهَکَما إِلَهٌ وَحَدَّ فَاسْتَقِیْمُوا إِلَیْهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 43 - 7,8

7 - راه پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، راهی مستقیم و به دور از هرگونه کژی و انحراف

إِنِّکَ عَلَی صِرَاطٍ مُسْتَقِیْمٍ

8 - تمسک جویندگان به قرآن و وحی ، در صراط مستقیم الهی اند .

فَاسْتَمْسِکْ بِالذِّی . . . إِنِّکَ عَلَی صِرَاطٍ مُسْتَقِیْمٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 61 - 11

11 - راه وحی و پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، تنها راه مستقیم و به دور از کژی و انحراف است .

وَ اتَّبِعُوا هَذَا صِرَاطَ مُسْتَقِیْمٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 64 - 9

9 - عبودیت و بندگی انسان به درگاه پروردگار یگانه ، تنها راه مستقیم و طریق رستگاری است .

فاعبدوه هذا صرط مستقيم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - ملك - 67 - 22 - 2

2- راه اسلام ، راهی هموار ، مستقیم و دارای مقصدی روشن

أمن يمشى سوياً على صرط مستقيم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - تكوير - 81 - 28 - 7

7- راه خدا ، راه راست و معتدل و به دور از افراط و تفریط و اعوجاج است .

لمن شاء منكم أن يستقيم

«استقامه» به معنای اعتدال و استواء است. (لسان العرب)

ص: 408

2- آثار اعراض از صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 79 - 10

10 - اعتقاد به توحید، نتیجه حق‌گرایی، و شرک، گمراهی و مولود‌گریز از راه مستقیم است.

وجهت وجهی . . . حنیفا و ما أنا من المشركين

3- آثار سلوک صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 28 - 2

2 - تنها آن کسانی از تعالیم قرآن بهره می‌برند که خواهان حرکت در راه راست باشند .

لمن شاء منکم أن یتقیم

4- ابلیس و صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 16 - 5

5 - ابلیس، معترف و معتقد به مستقیم بودن صراط الهی

لأقعدن لهم صراطک المستقیم

5- اختلاف در صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 124 - 8

8- اختلافات یهود درباره دین حق و صراط مستقیم، اختلافاتی دامنه دار و بی‌فرجام است .

وإن ربک لیحکم بینهم یوم القیمه فیما کانوا فیہ یختلفون

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که ضمیر «فیه» به ابراهیم(ع) و دین او برگردد.

6- ارزش صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 409

18 - صراط مستقيم، راهی والاتر از سبیل السلام و نیازمند هدایتی ویژه

یهدی به الله من اتبع رضونه سبیل السلم . . . و یهدیهم إلى صراط مستقیم

مقدم داشتن هدایت به «سبیل السلام» بر هدایت به «صراط مستقیم»، گویای این است که برای رسیدن به صراط مستقیم باید از «سبیل السلام» گذشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 88 - 2

2 - صراط مستقیم، ارجمند و با عظمت است.

و هدینهم إلى صراط مستقیم. ذلک هدی الله

7- استقامت در صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 74 - 3

3 - ایمان به آخرت، اهرم پایبندی انسان به ارزش های الهی و صراط مستقیم

و إنک لتدعوهم إلى صراط مستقیم. وإنّ الذین لایؤمنون بالأخره عن الصراط لَنکبون

8- اقرار ابلیس به صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 16 - 5

5 - ابلیس، معترف و معتقد به مستقیم بودن صراط الهی

لأقعدن لهم صراطک المستقیم

9- انحراف از صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 105 - 6

6 - شرک ، انحراف از دین حنیف و صراط مستقیم است .

وَأَنْ أَقِمَّ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 28 - 6

6 - پیروی از دعوت های شیطان ، انحراف از راه مستقیم است .

ص: 410

و ما هو بقول شیطن . . . لمن شاء منكم أن يستقیم

10- اهمیت صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 87 - 6

6 - صراط مستقیم، مرتبه ای عالی در مسیر هدایت است.

و هدینهم إلى صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 120 - 5

5- اطاعت و تسلیم هر چه بیشتر در برابر خدا و بر راه مستقیم و معتدل بودن، عامل ارجمندی فزون تر انسان نزد او

إن إبرهیم كان أمه قانتاً لله حنیفاً

11- بازگشت به صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 41 - 16، 13

13 - فلسفه از دست رفتن امکانات دنیوی، در پی گناه، تنبیه گناهکاران جهت بازگشت از خطا به صراط مستقیم است.

ظهر الفساد فی البرّ . . . لیذیقهم بعض الذی عملوا

«لام» در «لیذیقهم» لام عاقبت است و «لعلّ» معنای تعلیل دارد و مراد از «فساد» براساس ریشه لغوی آن، یعنی خروج شیء از اعتدال (تباه شدن)، قابل بهره برداری نبودن امکانات و یا از دست دادن آنها است. بنابراین، خداوند، در پی آلوده شدن انسان ها، به گناه، آنان را مبتلا می کند تا به این صورت، بیدارشان سازد.

16 - بازگشت انسان های گناهکار، به صراط مستقیم، حتی پس از تنبیه دادن شان قطعی نیست.

لیذیقهم بعض الذی عملوا لعلهم یرجعون

«لعلّ» از حروف شبیه به فعل و برای انشا و توقع است؛ یعنی می خواهد بگوید: «امید است که بازگردند.»

12- ثابت قدمان در صراط مستقیم

10- تنها انسان درست کردار و ایستاده بر صراط مستقیم ، شایستگی دعوت دیگران به عدل را دارد .

و من یأمر بالعدل و هو علی صراط مستقیم

توصیف امر کننده به عدل به اینکه خود در صراط مستقیم باشد، در حقیقت بیان شرط شایستگی برای چنین مسؤلیت است.

13- حقیقت صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 53 - 2

2- « صراط مستقیم » همان راه خداوند است .

صراط مستقیم . صراط الله

14- دعوت به صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 76 - 12

12- دعوت به عدالت و بر صراط مستقیم بودن ، منشأ قدرت ، استقلال و خیرات برای جامعه است .

أحدهما أبکم لایقدر علی شیء . . . هل یستوی هو و من یأمر بالعدل و هو علی صراط مستقیم

برداشت فوق، از تقابل «من یأمر بالعدل. . .» و «أحدهما أبکم . . . لایأت بخیر» به دست آمد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 36 - 11

11- عیسی (ع) ، دعوت کننده مردم به صراط مستقیم

هذا صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 73 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، دعوت کننده راستین مردم ، به راه مستقیم

و إنک لتدعوهم إلی صراط مستقیم

15- دوری از صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11- كفر به ربوبيت خداوند ، گمراهی است و از صراط مستقیم فاصله بسیاری دارد .

الذین كفروا برّهم .. ذلک هو الضلل البعید

ص: 412

16- زمینه سلوک صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 118 - 3

3 - پیمودن صراط مستقیم ، نیازمند هدایت الهی است .

و هدیٰنهما الصراط المستقیم

از این که خداوند به عنوان امتنان بر موسی و هارون (علیهما السلام) مسأله اعطای صراط مستقیم را مطرح فرمود، می توان برداشت بالا را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 20 - 17

17 - مؤمنان ، نیازمند امداد های مادی و معنوی خداوند ، برای حرکت مداوم در طریق دین و ارزش ها

لتكون ءایه للمؤمنین و یهدیکم صراطاً مستقیماً

تعبیر «لتكون...» اخباری است که حکایت از واقعیت نیاز انسان به آیات و رهنمودهای خداوند دارد. تداوم این نیاز از «یهدیکم» - که به صورت فعل مضارع آمده - استفاده می شود.

17- زمینه هدایت به صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 8 - 8

8 - بشارت و انذار ، دو نیاز ضروری بشر ، برای ره یابی به هدایت و انتخاب راه صحیح

إنا أرسلناک .. و مبشراً و نذیراً

برداشت یاد شده بااستفاده از این نکته است که حقایق کتاب تشریح و محتوای رسالت پیامبران، منطبق بر نیازهای واقعی بشر است و خداوند در این آیه به دو عنصر بشارت و انذار، به عنوان اصول رسالت پیامبر اشاره فرموده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 20 - 16

16 - تحقق پیشگویی اعجاز‌آمیز خداوند ، از پیروزی های آینده مؤمنان ، زمینه ساز هدایت ایشان به صراط مستقیم

وعدکم ... و لتکون ءایه للمؤمنین و یهدیکم صراطاً مستقیماً

«آیه» به معنای معجزه است؛ زیرا در پیشگویی قطعی از آینده، اعجاز نهفته است. مقدمه قرار گرفتن این معجزه برای هدایت مؤمنان را، می توان از تقدم «آیه» بر «یهدیکم» استفاده کرد.

18- سالکان صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 16 - 10

10 - انسانها بر اساس طینت اولی خویش سالکان صراط مستقیم الهی هستند.

ص: 413

لأقعدن لهم صرطك المستقيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 17 - 11

11 - شکرگزاران، رهپویان صراط مستقیم الهی هستند.

لأقعدن لهم صرطك المستقيم ... لاتجد أكثرهم شکرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 32 - 9

9 - برخی انسان ها، پس از رهایی از مشکلات و سختی های شدید، در صراط مستقیم الهی باقی می مانند.

و إذا غشيهم موج... دعوا الله... فلما نجّيهم إلى البرّ فمنهم مقتصد

«قصد» ریشه «مقتصد» به معنای «راه راست و میانه» است (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 118 - 1,2,4

1 - موسی و هارون (علیهما السلام) بر صراط مستقیم در پرتو هدایت خداوند

و هدينيهما الصرط المستقيم

2 - هدایت به صراط مستقیم، از نعمت های بزرگ خداوند به موسی و هارون (علیهما السلام)

و لقد منّا على موسى و هرون... و هدينيهما الصرط المستقيم

4 - در صراط مستقیم بودن، از ویژگی های رسولان الهی

و هدينيهما الصرط المستقيم

19 - سلوک در صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 153 - 7,14

7- وجوب پیروی از قوانین دین و حرکت در صراط مستقیم الهی

و أن هذا صرطی مستقیماً فاتبعوه

14- سلوک در صراط مستقیم (عمل به قوانین دین) و پرهیز از حرکت در راههای غیر الهی، توصیه خدا به انسانهاست.

ذلکم وصیکم به

20- سلوک صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 61 - 3

3- بودن در صراط مستقیم، خواسته و آرمان انسان ها است .

ص: 414

21- و أن اعدونی هذا صراط مستقیم

برداشت یاد شده بر این اساس استوار است که جمله «هذا صراط مستقیم»، تعلیل برای امر به عبادت (أن اعدونی) باشد و چون تعلیل باید به امری مسلّم و روشن انجام گیرد. پس بودن در صراط مستقیم برای آدمی، امری مسلّم و پذیرفته شده است.

22- سهولت صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 46 - 4

4- صراط مستقیم الهی، راهی آسان و هموار و بدون پیچیدگی و دشواری است.

والله یهدی من یشاء إلی صراط مستقیم

برخی از اهل لغت در فرق «سبیل» و «طریق» با «صراط» آورده اند که: «صراط» تنها به راهی گفته می شود که آسان و هموار باشد و از هر گونه پیچیدگی و دشواری منزه باشد (فروق اللغه).

23- عوامل استقامت در صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 28 - 4

4- راه یابی انسان به راه راست و پایداری بر پیمودن آن، در گرو تصمیم و خواست خود او است.

لمن شاء منکم أن یتقیم

واژه استقامت، در معنای مداومت و ثابت قدم بودن نیز به کار می رود. (نهایه ابن اثیر)

24- عوامل هدایت به صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 121 - 5

5- نقش عمده روحیه تسلیم در برابر خدا، حق گرایی، دوری از شرک و شکرگزاری حضرت ابراهیم (ع) در هدایت شدنش به «صراط مستقیم»

إن إبرهیم کان أمّه قانتاً لله حنیفاً ولم یک من المشرکین . شاکراً لأنعمه اجتهبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 28 - 4

4 - راه یابی انسان به راه راست و پایداری بر پیمودن آن ، در گرو تصمیم و خواست خود او است .

لمن شاء منکم أن یستقیم

واژه استقامت، در معنای مداومت و ثابت قدم بودن نیز به کار می رود. (نهایه ابن اثیر)

ص: 415

25- فرجام صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 53 - 12

12 - « الله » ، هدف نهایی « صراط مستقیم »

إلى صراط مستقیم . . . ألا إلى الله تصیر الأمر

26- فطريت صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 61 - 12

12 - انسان به سرشت خویش جستجوگر راه راست است . *

و اتبعون هذا صراط مستقیم

برداشت بالا بدین احتمال است که تعبیر «هذا صراط مستقیم» پاسخی به روح جستجوگر آدمی باشد.

27- گرایش به صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 79 - 8

8 - اعتقاد به توحید و روی دل و جان به خدای یگانه کردن، مقتضای گرایش به حق و راه مستقیم است.

وجهت وجهی للذی . . . حنیفا و ما أنا من المشرکین

راغب در معنای حنیف می گوید: «حنف» تمایل به استقامت و دوری از گمراهی است. و چون «حنیفا» در آیه شریفه وصف برای فاعل «وجهت» است، تعلیلی برای مضمون «وجهت ...» محسوب می شود.

28- گمراهی از صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 16 - 2

2 - ابلیس به تلافی گمراه شدن خویش، با کمین کردن در صراط مستقیم، بر گمراه کردن مردم مصمم شد.

فبما أغويتني لأفعدن لهم صراطك المستقيم

کلمه «باء» در «فبما أغويتني» سببیه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 416

5- پرستش شیطان ، انحراف از راه راست و متعادل است .

فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكُمْ صِرَاطًا سَوِيًّا . . . لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - شرک و بت پرستی ، گمراهی و انحراف از صراط مستقیم است .

فَلَا يَزِعُكَ فِي الْأَمْرِ وَادْعَ إِلَى رَبِّكَ إِنَّكَ لَعَلَىٰ هُدًى مَّسْتَقِيمٍ

29- مراد از صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یکتاپرستی و تنها از خدا یاری جستن ، « صراط مستقیم » است .

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ . إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ

«ال» در «الصراط» می تواند عهد ذکری بوده و اشاره به حقایقی باشد که در آیات پیشین مطرح شده، و از آنهاست یکتاپرستی و تنها از خدا استعانت جستن.

8 - ایمان به خدا و صفاتش ، « صراط مستقیم » است .

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ . . . إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ

از حقایقی که «الصراط المستقیم» می تواند به آنها اشاره داشته باشد، ایمان به خدا و ربوبیت او و . . . است که از «الحمد لله» تا «مالک يوم الدين» به دست می آید.

13 - از امام صادق (ع) روایت شده که فرمود: « . . . «الصراط المستقیم» صراط الأنبياء و هم الذين أنعم الله عليهم ;

. . . «صراط المستقیم» راه انبیاست و آنانند که خداوند به آنها نعمت بخشیده است».

14 - « عن رسول الله (صلى الله عليه وآله) أنه قال : [في قول الله عز وجل [«إهدنا الصراط المستقیم» دين الله الذي نزل به جبرئيل (ع) على محمد (صلى الله عليه وآله) . . . ;

از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) روایت شده که [درباره سخن خدای عز و جل] «إهدنا الصراط المستقیم» فرمود: [مراد از صراط مستقیم] دین خداست که جبرئیل آن را بر محمد (صلی الله علیه و آله) نازل کرده است. «...».

15 - « عن رسول الله (صلی الله علیه و آله) و عن علی (ع) فی معنی « صراط المستقیم » انه کتاب الله ;

از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) و علی (ع) روایت شده که مراد از «صراط المستقیم» کتاب خداست.».

16 - از امام صادق (ع) روایت شده است که : « الصراط المستقیم » أمير المؤمنين علی (ع) ;

«صراط مستقیم» (راه) امیر المؤمنین علی (ع) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 7 - 10

10 - « عن جعفر بن محمد (ع) قال : قول الله عز و جل فی الحمد « صراط الذين أنعمت عليهم » ; یعنی ، محمداً و ذریته صلوات الله علیهم ;

ص: 417

از امام صادق (ع) درباره «صراط الذین أنعمت علیهم» در سوره حمد روایت شده که مراد از «الذین أنعمت علیهم» حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) و ذریه او می باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 153 - 16

16 - حمران: سمعت أبا جعفر (ع) يقول: في قول الله تعالى: «وأن هذا صراطي مستقيماً فاتبعوه ولا تتبعوا السبل» قال: علي (بن ابي طالب) واثمه من ولد فاطمه، هم صراط الله فمن أباهم سلك السبل.

امام باقر (ع) درباره صراط در آیه فوق «وأن هذا صراط مستقیم...» فرمود: مراد، علی بن ابی طالب (ع) و امامان از نسل فاطمه (س) هستند، هر کس از آنان دوری کند به راههای غیر الهی رفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 25 - 6

6 - «عن رسول الله (صلی الله علیه و آله) «الصراط المستقیم» الاسلام;

از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) روایت شده که «صراط مستقیم» اسلام است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 56 - 14

14 - «عن علی ابن ابی طالب (ع) فی قوله «إن ربی علی صراط مستقیم» یعنی انه علی حق یجزی بالإحسان إحساناً و بالسّیء سیئاً و یعفو عن یشاء و یغفر سبحانه و تعالی;

از علی (ع) درباره قول خدای تعالی «إن ربی علی صراط مستقیم» روایت شده که معنای آیه این است: پروردگار بر طریق حق است، نیکی را به نیکی و بدی را به بدی پاداش می دهد و او - که منزّه و بلند مرتبه است - از هر کس بخواهد می گذرد و او را می آمرزد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 41 - 4

4 - «عن سلام بن المستنیر الجعفی قال: دخلت علی ابی جعفر (ع) . . . قال: قلت: ما قول الله عزّوجلّ فی کتابه: «قال هذا صراط علیّ مستقیم» قال: صراط علی بن ابی طالب (ع) . . .»

از سلام بن مستنیر جعفی روایت شده است که گفت: وارد بر امام باقر (ع) شدم و گفتم: مقصود از سخن خداوند عزّوجلّ در کتابش

چيست که می فرماید: «قال هذا صراط علیّ مستقیم»؟ فرمود: [این راه]، راه علی بن ابی طالب (ع) است. ..».

30- منشأ سلوک صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 29 - 1

1 - تصمیم انسان به آموختن و پیمودن راه راست ، در گرو اراده و خواست خداوند است .

و ما تشاءون إلاّ أن یشاء الله

ص: 418

مفعول محذوف («و ما تشاءون») - به قرینه آیه قبل - تعبیری نظیر «أن تستقیموا» است.

31- منشأ سهولت سلوک صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 20 - 1

1 - خداوند ، پیمودن راه طاعت و حرکت در راه راست را ، برای انسان ها آسان ساخته است .

ثم السبیل یسره

«ال» در «السبیل» بیانگر ماهیت است. کلمه «السبیل» گرچه مطلق است، ولی به قرینه سیاق آیه - که در مقام بیان معذور نبودن کافران است - مراد راه طاعت خداوند است.

32- منشأ هدایت به صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 46 - 5

5 - هدایت شدن هر کسی به صراط مستقیم الهی ، به مشیت و خواست خداوند بستگی دارد .

والله یهدی من یشاء الی صراط مستقیم

33- موارد صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 153 - 17، 3، 2، 1

1 - پرهیز از شرک، فرزندکشی، کردارهای شنیع، کشتن بیگناهان، تجاوز به دارایی یتیمان، راهی است راست برای حرکت به سوی خدا.

ألا تشرکوا به شیئاً . . . و أن هذا صراطی مستقیماً

برداشت فوق بر این اساس است که مراد از ضمیر متکلم در «صراطی» خداوند باشد. صراط خداوند یعنی راهی که به سوی اوست.

2 - نیکی به پدر و مادر، عدالت در داد و ستد، پایبند بودن به پیمانهای الهی و به عدل سخن گفتن، راهی است راست برای حرکت به سوی خدا.

و بالودین إحسنأ . . . و أن هذا صراطی مستقیماً

3 - احكام وقوانين الهى، صراط مستقيم است.

وأن هذا صراطى مستقيماً

17 - عن رسول الله (صلى الله عليه وآله): .. . معاشر الناس أنا صراط الله المستقيم الذى أمركم باتباعه ثم على من بعدى ثم ولدى من صلبه ائمه يهدون إلى الحق ... .

از رسول خدا (صلى الله عليه وآله) روایت شده است: .. . ای مردم! من راه مستقیم خداوند هستم که (خداوند)، به پیروی از آن دستور داده و

ص: 419

بعد از من، علی و فرزندان من از نسل وی امامانی هستند که مردم را به سوی حق دعوت و هدایت می کنند ... .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 161 - 7

7 - دین اسلام، راهی است مستقیم، بدون کجی و انحراف

هدینی ربی الی صراط مستقیم دینا قیما

«دینا» عطف بیان و یا بدل برای «الی صراط» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 54 - 12

12 - توحید و یکتاپرستی ، راه هدایت و صراط مستقیم

أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ .. . وَإِنَّ اللَّهَ ... إلی صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 67 - 9

9 - توحید و یکتاپرستی ، راه هدایت و صراط مستقیم است .

و ادع الی ربِّک إِنْک لعلی هدی مستقیم

34- موانع صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 68 - 5

5 - وابستگی به دنیا و بی اعتنایی به مواعظ الهی و پیروی نکردن از احکام پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مانعی برای نیل به صراط مستقیم

فلا وربِّک .. . لو انا کتبنا ... لو انهم فعلوا ... و لهدیناهم صراطا مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 62 - 3

3- پیروی از شیطان ، عامل انحراف و بازماندن از صراط مستقیم

وَاتَّبِعُونَ هَذَا صِرَاطَ مُسْتَقِيمٍ . وَلَا يَصِدَّنَّكُمْ الشَّيْطَانُ

35- وحدت صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 61 - 13

13 - صراط مستقیم و راه راست ، تنها یک راه است .

هذا صراط مستقیم

ص: 420

36- ویژگیهای صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 7 - 7

7- « صراط مستقیم » راهی است به سوی خدا که هرگز به انحراف و کجی نمی گراید .

إهدنا الصراط المستقیم. صراط الذین انعمت علیهم

از توصیف «الذین . . .» به وسیله «غیر المغضوب . . .» معلوم می شود که مراد از «صراط الذین . . .» راهی است که هرگز به انحراف و کجی نمی گراید و همین راه به صراط مستقیم نامیده شده است ; زیرا «صراط الذین» عطف بیان برای «الصراط المستقیم» است.

37- هدایت به صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 25 - 4

4- خدا ، رهنمون انسان ها به راه راست و معتدل و به دور از افراط و تفریط است .

و یهدی من یشاء إلی صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 121 - 4,6,8

4- خداوند ، حضرت ابراهیم (ع) را به « صراط مستقیم » هدایت کرد .

هده إلی صراط مستقیم

6- انسان ، نیازمند به هدایت الهی در راهیابی به « صراط مستقیم »

هده إلی صراط مستقیم

8- کسب فضایل معنوی و کوشش خود انسان ، مؤثر در توفیق یافتن او بر بودن در « صراط مستقیم »

إن إبرهیم کان أمه قانتاً لله حنیفاً . . . هده إلی صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 9 - 3

3- قرآن ، هدایتگر مردمان به خلل ناپذیرترین و استوارترین راهها

إن هذا القرآن یهدی للّتی هی أقوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 36 - 10

10- راه یابی به صراط مستقیم ، هدف اصلی از عبادت خداوند است .

فاعبدوه هذا صراط مستقیم

ص: 421

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 43 - 14، 15

14- آگاهی های ویژه حضرت ابراهیم (ع) ، هدایت گر انسان ها به راه راست و به دور از افراط و تفریط

إِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا

«سوی» به چیزی گفته می شود که از افراط و تفریط مصون باشد (مفردات راغب). و «صراطاً سَوِيًّا»، یعنی راهی که از تعادل کامل برخوردار و از افراط و تفریط به دور باشد.

15- پیامبران ، انسان ها را به راه تام و کامل و به دور از افراط و تفریط هدایت می کنند .

فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 67 - 10، 11

10 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، شخصیتی ره یافته به صراط مستقیم

إِنِّكَ لَعَلَىٰ هُدًىٰ مُسْتَقِيمٍ

11 - دعوت گمراهان به راه هدایت و صراط مستقیم ، وظیفه الهی تمامی ره یافتگان به آن

و ادع إلى ربك إنك لعلی هدی مستقیم

جمله «إِنَّكَ لَعَلَىٰ هُدًىٰ مُسْتَقِيمٍ» تعلیل برای «و ادع إلى ربك» است؛ یعنی، چون تو بر طریق هدایت و در صراط مستقیم هستی، آن گمراهان شرک پیشه را به سوی پروردگارت دعوت کن، تا شاید از ضلالت و گمراهی نجات یابند و به راه تو باز گردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 78 - 6

6 - ابزار حسی و تعقلی انسان ، وسیله راه یابی او به شناخت حق و صراط مستقیم

و إنك لتدعوهم إلى صراط مستقیم . . . أنشأ لكم السمع و الأبصر و الأفئدة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - خداوند ، هدایت گر انسان ها به صراط مستقیم (راه معتدل ، میانه و متناسب)

والله يهدي من يشاء إلى صراط مستقيم

«استقامت» (مصدر «مستقیم») به معنای «اعتدال» و «استواء» است. به متوسط بین دو حال از نظر کمی و کیفی، بلندی و کوتاهی، سردی و گرمی و... «اعتدال» گویند و نیز هر شیء متناسب را، معتدل خوانند (لسان العرب).

6 - آیات الهی (قرآن) ، بیانگر صراط مستقیم الهی و رهنمون کننده به این راه است .

لقد أنزلنا آية مبينة والله يهدي من يشاء إلى صراط مستقيم

خداوند متعال، در توصیف آیاتش فرمود: «آیات روشنگر»؛ ولی متعلق روشنگری را (این که چه چیز را روشن می سازد) بیان نفرمود؛ ولی ذیل آیه (والله يهدى.. ..) می تواند قرینه باشد که متعلق آن، صراط مستقیم الهی و هدایت به این راه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 422

19 - خداوند ، هدایت کننده انسان ها به راه درست است .

و هو يهدى السبيل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 118 - 1,2,3

1 - موسی و هارون (علیهما السلام) بر صراط مستقیم در پرتو هدایت خداوند

و هدينيهما الصراط المستقيم

2 - هدایت به صراط مستقیم ، از نعمت های بزرگ خداوند به موسی و هارون (علیهما السلام)

و لقد متنا على موسى و هرون . . . و هدينيهما الصراط المستقيم

3 - پیمودن صراط مستقیم ، نیازمند هدایت الهی است .

و هدينيهما الصراط المستقيم

از این که خداوند به عنوان امتنان بر موسی و هارون (علیهما السلام) مسأله اعطای صراط مستقیم را مطرح فرمود، می توان برداشت بالا را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 22 - 11

11 - نزاع کنندگان و شاکیان ، از داوود (ع) خواستند که برای حل مشکلات و اختلافات اقتصادی آنها ، راه درست و میانه را به آنان بیاموزد .

و اهدنا إلى سواء الصراط

برداشت یاد شده براساس این دیدگاه است که درخواست هدایت به راه درست، ممکن است به موضوع مورد اختلافشان مربوط باشد که از موضوعات اقتصادی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 52 - 12,14

12 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، هدایت کننده انسان ها به صراط مستقیم

وإِنك لتهدى إلى صراط مستقیم

14 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، نشان دهنده صراط مستقیم به انسان ها و خداوند توفیق دهنده آنان به حرکت در مسیر آن

نهدی به من نشاء من عبادنا وإِنك لتهدى إلى صراط مستقیم

تأمل در تفاوت دو هدایت، بیانگر معنای یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 53 - 6، 7

1 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) ، هادی و رهنمای انسان ها به راه خداوند است .

وإِنك لتهدى إلى صراط مستقیم . صراط الله

«صراط الله» بدل از «صراط مستقیم» در آیه قبل است؛ یعنی، «وإِنك لتهدى إلى صراط الله».

6 - تنها خداوند (مالک تمام هستی) ، می تواند راه راست و به دور از انحراف و گمراهی را ترسیم کند .

ص: 423

صرط الله الذي له ما في السموت و ما في الأرض

7 - مكاتب غير الهی، عاجز و ناتوان در تعیین راه صحیح و درست برای جوامع انسانی

صرط مستقیم . صرط الله الذي

از این که «صرط مستقیم» به صراط خداوند، تعبیر شده است، می توان استفاده کرد که اندیشه شرک و دیگر مکاتب غیر الهی، نمی تواند راه صحیح را به انسان ارائه دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 2 - 11، 10

10 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در مراحل مختلف زندگی خویش، بهره مند از هدایت های الهی به سوی راستی و درستی

و یهدیک صراطًا مستقیمًا

11 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نیازمند هدایت الهی، برای رهنمون شدن به راه راست و صلاح

و یهدیک صراطًا مستقیمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 20 - 3

3 - هدایت انسان به راه راست و آسان ساختن سلوک آن، مهم تر از آفرینش اندام او است .

ثمّ السبیل

حرف «ثمّ» برای تراخی است و چنانچه جمله «ثمّ السبیل یسّره»، تفسیر جمله «قدّره» و بیان گوشه ای از تقدیرات الهی درباره انسان باشد؛ مراد تراخی رتبی خواهد بود؛ یعنی، آنچه بعد از ثمّ ذکر شده است، والاتر و ارجمندتر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 28 - 3

3 - قرآن، هدایت گر مردم به راه راست

لمن شاء منکم أن یستقیم

«استقامه» در مورد انسان به معنای ملازمت او با راه راست است. (مفردات راغب)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 6 - 9، 6، 5، 2، 1

1 - درخواست هدایت به صراط مستقیم، مهمترین خواسته انسان عارف به مقام الهی است.

الحمد لله .. إياك نستعين. إهدنا الصراط المستقیم

چنانچه «اهدنا الصراط المستقیم» در ارتباط با «الحمد لله رب العالمین ..» ملا-حظه شود، حاوی این پیام است که انسان پس از شناخت خدا هدفش سلوک در صراط مستقیم خواهد بود؛ یعنی، همان راهی که خداوند منتهی الیه آن است.

2 - لزوم دعا به درگاه الهی برای دستیابی به صراط مستقیم

إهدنا الصراط المستقیم

5 - درخواست هدایت به «صراط مستقیم» شایسته ترین مورد برای استعانت از خدا

إياك نستعين. إهدنا الصراط المستقیم

اگر «اهدنا ..» در ارتباط با «إياك نستعين» در نظر گرفته شود، بیانگر این معناست که هدایت به صراط مستقیم بالاترین

ص: 424

موردی است که آدمی در نیل شدن به آن، نیازمند یاری خداوند می باشد.

6- انسان بدون یاری شدن از جانب خدا، از راهیابی به صراط مستقیم ناتوان است.

إهدنا الصراط المستقیم

9- هدایت همگان به صراط مستقیم، آرمان انسان موحد است.

إهدنا الصراط المستقیم

به کارگیری «اهدنا» (ما را هدایت کن) به جای «اهدنی» (مرا هدایت کن) حاوی نکته ای است که در برداشت فوق آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 7 - 3،8

3- هدایت به صراط مستقیم، از نعمت های بزرگ خداوند است.

صراط الذین انعمت علیهم

اطلاق نعمت و اراده کردن نعمت هدایت، بیانگر این است که گوینده، نعمتهای دیگر را در مقابل نعمت هدایت، نعمت به حساب نمی آورد، و این، حکایت از والایی نعمت هدایت دارد.

8- الگوها و نمونه های عینی راه یافتگان، دارای نقشی مهم در نیل به صراط مستقیم و سلوک در آن است.

إهدنا الصراط المستقیم. صراط الذین انعمت علیهم

از اینکه «صراط مستقیم» به راه انسانهای هدایت یافته تفسیر شده، می توان به این نکته رسید که انسان در نیل به صراط مستقیم نیازمند الگوها و نمونه های عینی راه یافتگان است و باید سالکان این طریق را بیابد و به ایشان اقتدا کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 142 - 12،14،15

12- قبله شدن کعبه، زمینه ساز هدایت انسان ها به صراط مستقیم است.

ما ولیهم عن قبلتهم... یهدی من یشاء إلی صراط مستقیم

جمله «لله المشرق...» بیانگر این است که: کعبه و بیت المقدس هر دو ملک خداست و از این جهت تفاوتی ندارند و جمله «یهدی...» اشاره به این دارد که انتخاب کعبه به عنوان قبله، زمینه ساز هدایت انسانهاست و لذا آن را قبله همگان قرار داد.

14 - خداوند، هدایت کننده انسان ها به صراط مستقیم است .

یهدی من یشاء إلی صراط مستقیم

15 - هدایت انسان ها به صراط مستقیم، هدف از تشریح دین و جعل احکام از سوی خداوند است .

ما ولیهم عن قبلتهم .. یهدی من یشاء إلی صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 39 - 8،9

8 - پذیرش آیات خداوند، زمینه تعلق مشیت وی بر هدایت انسان به راه مستقیم

والذین کذبوا بآیتنا .. یجعله علی صراط مستقیم

9 - عنایت ویژه الهی به برخی هدایت یافتگان یا مستقر ساختن آنان بر راه مستقیم

یجعله علی صراط مستقیم

ص: 425

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 87 - 4، 1

1 - خداوند برخی از پدران و فرزندان و برادران انبیای گذشته را (ابراهیم، اسحاق، یعقوب(ع) و ..) برگزید و به صراط مستقیم هدایت کرد.

و من ءابائهم و ذریتهم و إخوانهم و اجتینهم و هدینهم إلی صراط مستقیم

4 - پیامبران، برگزیدگان خداوند و رهیافتگان به صراط مستقیم هستند.

و اجتینهم و هدینهم إلی صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 88 - 5، 4، 3، 1

1 - دست یافتن به صراط مستقیم، هدایت ویژه خداوند است.

و هدینهم إلی صراط مستقیم. ذلک هدی الله

3 - راه یافتن به صراط مستقیم منوط به مشیت خداوند است.

ذلک هدی الله یهدی به من یشاء من عباده

4 - خداوند از میان بندگان خود، رهنوردانی برای طی صراط مستقیم بر می‌گزیند.

ذلک هدی الله یهدی به من یشاء من عباده

5 - عبودیت به درگاه خداوند، زمینه و شرط رهیابی به صراط مستقیم است.

ذلک هدی الله یهدی به من یشاء من عباده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 89 - 7

7 - نیکوکاری، صلاح پیشگی و راه یافتن به صراط مستقیم، از ملاکهای گزینش انبیا

کذلک نجزی المحسنین ... کل من الصالحین ... هدینه إلی صراط مستقیم ... ءاتینهم الکتب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 126 - 8

8 - توجه به آیات و سنتهای خداوند و به یاد آوردن پیوسته آنها زمینه دستیابی به صراط مستقیم است.

و هذا صراط ربك مستقيما قد فصلنا الأيت لقوم يذكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 161 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) هدایت یافته به صراط مستقیم

إنني هديني ربي إلى صراط مستقيم

ص: 426

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟

سوره زمر / 9

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

